ספרי מוסר

נר לרגלי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

נר לרגלי

מקור הטקסט: אור ברסלב

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/נר-לרגלי/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פתיחה 8
א. סוד הקיצין 8
ב. גם שליטת כח הרע בעולם עד כמה ועל מי - נתון הוא בהשגחה עליונה 9
ג. השגחה העליונה על כח הרע עד כמה ישלוט בעולם בכללות 10
ד. השגחה עליונה על כח הרע עד כמה ועל מי ישלוט בפרטות על כל יחיד ויחיד . . . 10
ו. בדורות הקודמים שתפקידם היה בהתמודדות בחלק ה"עשה טוב", היו להם כלים מתאימים לכך 12
ט. מהות שער החמישים של הטומאה היא מינות ואפיקורסות 14
יא. העריות הוא שוחד המעוור עיני חכמים לאופן ע"ז השפל והמטומטם ביותר 16
יב. ע"ז של בעל פעור החלה בדרך הזימה שהביאה לטמטום הפעור 17
יד. אנו בעיצומם של הימים שפחדו מהם התנאים הקדושים 18
טו. אמונה וקדושה תלויים זה בזה 18
טז. לעתיד כל אחד יחזה בשכינה כפי עוצם התמודדותו בקושי הנסיונות שתקפו עליו 23
יז. נסיונות העוני מהקשים שבנסיונות האמונה 23
יח. עיקר נסיון האמונה הוא בעתות משבר 24
הקדמה - "צדיק" אמיתי 24
פרק א - איזהו חכם?! 28
פרק ב - אסון דורנו והפתרון להצלתו ... 30
פרק ג - הפתרון 34
פרק ד - וצדיק באמונתו יחיה 36
פרק ה - ה' צדיק יבחן" 38
פרק ו - ב' סעיפים בעיקרי האמונה 40
פרק ז - נחיצות השלימות במידת האמונה ובטחון 43
א. להגיע לתכלית כל המצוות שהיא ה"לדבקה בו" 43
ג. האמונה היא המידת ה"אחת" להתגדר בה 48
ד. "ואמונתך בלילות" 49
ה. תיקון המידות תלוי אך ורק באמונה . 49
ו. הנעלבין ואינם עולבין 50
ז. "כל מצוותיך אמונה" 51
ח. היפלא מה' דבר 52
ט. כבוד הבריות 52
פרק ח - שכרו של הדבק בהשגחה 54
פרק ט - מידה כנגד מידה 56
פרק י - האמונה ומבחנה 62
א. שידוך מאכזב 62
ב. התפללתי על דירה ולא נעניתי...! . . . 64
ג. למה הראו לי את העיתון...? 65
ד. למה להביא לי ממון שייגנב ממני לאחר מכן?! 67
ו. דוקא עכשיו 69
ז. השגחת הזכרון והשכחה 70
ח. מבחן אמונה לקונה שולחן וכסאות . 72
ט. השגחת הפרעות שינה 73
יא. אין אדם נוגע במוכן לחבירו 75
יב. מעשה שהיה 77
יג. "דרך אמונה למעוכבי שידוך 78
יד. דרך אמונה למתיסר בבעיות נפשיות 82

טו. דרך אמונה למתייסר בחולי או במום המגבילו במוגבלות גוף ונפש 83
טז. דרך אמונה למתיסרים ביסורי "כפייתיות" 87
יז. עובדים בחינם...! 93
יח. הסתרה, והסתרה שבתוך הסתרה . . 95
יט. לא מתכוונים - אבל זו כפירה! 98
כא. לרגעים תבחננו 100
כב. התבוננות של סופר סת"ם 102
כג"ניסיון" ולא "סבל"' 103
כד. אמונה - המודד למדרגות בני האדם 104
כה. אמונה - המודד לגמול המעותד לבני אדם 105
כו. בואו ונהיה סוחרים ממולחים! 107
כז. ותאמר ציון עזבני ה' 109
כח. "ורפא ירפא" 111
כט. טעות בכתובת! 112
ל. אמונת זיווגו של אדם 114
לא. מכוס מים אפשר לבוא לכפירה בהשגחה 117
לב. "לחם עבודה" 118
לג. ביטחון והשתדלות עד כמה והיאך . 119
לד. כבוד שמים 125
לה. נס קיום האומה 125
לו. אמונת ההשגחה גם בענייני רוחניות 128
לז. כיצד יתייחס המאמין לניסיון משבר "ילדות קשה" המשפיע לרעה בהשאירו משקעים גם בבגרותו 134
לח. כיצד יתייחס המאמין לניסיון אכזבת חנוך בניו 136
לט. כיצד להתייחס לניסיון מום או כיעור פנים 141
מ. חיזוק האמונה למתנסה בקשיי פרנסה או מהתמוטטות עסק 142
מא. חיזוק האמונה והשמחה לאמהות המתמוטטות מנטל גידול הילדים הקטנים 143
מב. חיזוק האמונה והשמחה לאיש שנפלה בחלקו אשה רעה, או להפך 145
מג. חיזוק האמונה לאדם שהינו "קורבן" לביקורת ולביזיונות תכופים וליחס עוין בחברה 145
מד. התבוננות כללית על היסורים 148
מה. משבר המצוי אצל בני התורה שאינם מסתפקים בהצלחתם בכותלי בית המדרש 149
מז. חיזוק באמונה למתנסים באיבוד יקיריהם 154
מח. דרך האמונה למתנסים בכך שלא זכו להיפקד 157
מט. דרך האמונה למתנסים בגידול ילדים פגועים 158
נ. דרך האמונה למתנסים בהפלת נפלים 161
נא. דרך האמונה למתנסים בצער "השכחה" 162
נב. "ערום ראה רעה ונסתר" 162
נג. למתנסים בסבל בלבול מחשבות טורדות ומציקות 164
נד. "איוולת אדם תסלף דרכו" 166
נה. הפחד והחרדה - יצר הרע ולא חולי 167
נו. אל תיפול בעיני עצמך 168

נז. שמחה אמיתית לעומת שמחה מדומה 169
נח. להעביר היראה החיצונית לשורשה 171
נט. התמודדות נכונה בתכיפות העליות והירידות 172
ס. גם על אמונה יש להתפלל 178
פרק יא - מבחנים לאמיתות הביטחון . 179
א. עובדות מחיי היום יום למבחן האמונה 179
ב. מבחני אמונה עצמיים 182
פרק יב - מפלאי מבחני האמונה 185
פרק יג - דרכים לקנית אמונת ההשגחה והבטחון 190
א. להבין את נחיצות בהירות האמונה . 190
ב. רצון 190
ג. החלטה 191
ד. עיון 191
ה. שינון 191
ו. הלכה למעשה 192
ז. תפילה 194
ח. כוננות 199
ט. התאוששות 200
י. צידוק הדין 201
יא. עצה לאמונה - להיות למוד לדון לכף זכות 202
פרק יד - הכעס 202
הבלימה הרוחנית 212
פרק טו - אמונה ובטחון 213
הבטחון מחייב רוגע ושלוה בכל מצב . 214
אין אדם נוגע במוכן לחבירו 215
בחר לך עבודה נוחה לאופייך ולכישוריך וממנה אל תזוז 215
לא להתיגע "בשעות נוספות" 217
פרק טז - התבוננות 217
א. התבוננות המאמין להיות פיו ולבו שווין 217
ב. חשבון נוקב 222
ג. שתי קופות הן...! 223
ד. מבחן פשוט 224
פרק יז - קטעי חיזוק מהספר "שומר אמונים" 225
א. מעט יסורים בעולם הזה פורקים מהאדם סבל גדול של יסורי הנפש מהעולם הבא 225
ב. כשמקבל האדם יסוריו באהבה מנכים לו מיסורי עולם הבא לאין שיעור וגבול . . 226
ד. טעם וסיבת סבלו וצערו של האדם מאשתו המצערתו, או מגידול בניו, או מקושי פרנסתו 227
ה. יסורי האדם על ידי בעל בחירה גם הם בהשגחה פרטית ומכפרים ומתקנים ביותר ובפרט הבזיונות 228
ו. מעלת יסורי הבזיונות 229
ז. אין להתעלם אף מיסורים קטנים ביותר לראותם בהשגחה ולהצדיק עליהם את הדין 230
י. אמונת ההשגחה מצלת מן הכעס ומן השנאה ומעוד עבירות חמורות 232
יא. נוסח צידוק הדין שיש לאומרו על כל צער ויסורים שמתיסר האדם ומעלת אמירתו 232
יב. אופן אמונת ההשגחה למפלת נפלים 234
יג. דיבוריו של האדם - עד כמה - אף הם בהשגחה עליונה 235

יד. הנוהג עצמו להתבונן בהשגחה אינו נצרך לגלגול נוסף 235
טו. צעדיו של האדם - עד כמה - אף הם בהשגחה עליונה 235
טז. אי אלו יהיו כליו של האדם, מלבושיו, מאכליו וכיוצא, הכל בהשגחה עליונה . 235
יז. רכושו של האדם, שמירתו, ונזקיו הכל הוא בהשגחה עליונה 236
יח. כל השייך לבני אדם הוא בהשגחה ואפילו הקש והתבן 236
כ. צער בעלי חיים וצעקתם אף היא נשמעת לפני ה' 237
כא. צער בעלי חיים או מנוחתן בהשגחה פרטית 238
כג. אימתי היסורים נזקפים להחשב כזכויות להכריע כף הזכות ואימתי לא 239
כד. יסורי השכחה בהשגחה פרטית . . . 239
כו. הדבק באמונת השגחה פרטית זוכה אף יותר מצדיק הגדול ממנו כשאינו אוחז במידה זו 241
כז. גם הרשעים מושגחים בהשגחה עד כמה ישקעו בטומאה וכן מושגחים המה להסתייע לסור מטומאתם 242
פרק יח - ישוב הדעת 243
א. עיקר עבודת היצר לבלבל דעתו של אדם וליטול ממנו בהירות הדעת 244
ב. כשהדעת בהירה באמונתו ית' - מתבטלין התאוות והחשקים של צד הרע 245
ג. כשהדעת בבהירות שוב לא תופסים מקום אצל האדם כל ענייני החומר . . . 246
ד. התורה הקדושה מקרינה מאורה ליישב את הדעת מבלבוליה 247
ה. היצר מטשטש לאדם את הבהירות מלדעת במה חובתו לעסוק באמת . . . 247
ו. על האדם לעסוק ביותר במצוות הקשורות ללב - אמונת ה' אהבת ה' וכו' 247
ז. מדריגת האדם נמדדת כפי בהירות אמונתו 248
ח. על ידי השרשת אמונה טהורה בלב אפשר לפעול ניסים 248
ט. גם המבקש ומתיגע להשיג אמונה מעלתו גדולה 249
י. עיקר מצות האמונה - להתיגע עליה שתגדל ותתחזק בקרבו יותר 249
יא. מכלל מצות האמונה - אמונת ההשגחה פרטית 250
יב. מכלל מצות האמונה כי אנו הנבחרים שבאומות - בניו של מקום 250
יג. עיקר האמונה להיות צופה ומביט בכח עליון הפועל חיות והוויה בכל הנפעל . 251
יד. כשיהודי בצרה צריך להאמין שהקב"ה עמו בתוך צרתו 251
יז. העצה לקנית האמונה לשננה יום ולילה עד זקנה ושיבה 253
יח. קביעות במצוות - עצה לקנית אמונה 254
יט. שמירת הקדושה - תנאי יסודי לקנית האמונה 254
כ. בעקבות משיחא יהיה נסיון קשה בעניני קדושה במטרה ליטול את האמונה התלויה בקדושה 255
כא. בעקבות משיחא יתרבו הצרות והעצה יחידה תהא האמונה 255
כג. הבטחון הוא שלימות האמונה 256

כד. שורש הבטחון - לבטוח בה' שהוא עמנו
גם כשאנו שקועים בטומאה 257
כה. להשתמש באמונה קודם החטא,
ובבטחון לאחר החטא 257
כו. האמונה והבטחון מביאים לבושה מה'
גם בשעת החטא ממש 258
כז. הבטחון סגולתו להושיע גם את מי
שאינו ראוי, והטעם לכך 259
כח. ההשתדלות - להרבות או להמעיט בה
תלוי לכל אחד כפי ערך מידת בטחונו
בה' 260
כט. אפשר להמשיך ישועה על חבר שבצרה
בכך שמשרישים בו אמונה 261
ל. האמונה בהשגחה עושה מצירוף מקרים
ישועות וניסים 261
פרק יט - הנהגות אמונה למעשה 263
א. הישועה להבוטח בה' הוא בטבע
הבריאה 263
ב. לעולם אין הפסד בא לבוטח בה' ... 264
ג. המחשת אמונה לנוטל תרופה
להתרפאות 264
ה. עליות וירידות 267

הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ בכפוף לתנאי רשיון CC BY-NC-SA 2.5 - אסור בשימוש מסחרי

בס"ד - כל הזכויות שמורות (c) ל הרב יעקב ישראל לוגאסי שליט"א

הרב יעקב ישראל לוגאסי שליט"א

אמונה ובטחון - המשמעות המיוחדת לאמונה, נחיצותה, מבחני אמיתותה, דרכי קניינה, הזהירות ממפסידיה,

הדרכה מעשית מפורטת לרכישתה - מיוחד לנסיונות דורנו

ניתן להשיג את הספר: טל': 02-5322661 03-6746697 בשעות 15:00 - 23:00

פתיחה

א. סוד הקיצין

מצוה לחזור ולהזכיר דבריו הק' של האוה"ח הק' שנאמרו על זמנינו.

ואלו דבריו (שמות ג' ח'):

וטעם שלא העלה אותם תכף ומיד, [את בני ישראל ממצרים אלא לאחר י"ב חודש של המכות] הוא לצד שעדיין לא הגיע זמן הגאולה אשר קצב ה'... ואם תאמר ומה בכך אם היה ה' גואל אותם קודם זמן זה, ועוד, למה הוציאם "בזבולא בתרייתא" [כלומר ברגע האחרון ממש] באופן שאם היו מתעכבים קצת היו נלכדים, עד שהוצרך למהר ולגאולם - ולא יכלו להתמהמה, והיה לו להוציאם בזמן מרווח?

הנה למה שקדם לנו כי עיקר הגלות הוא לברר הניצוצות שנטמאו בנ' שערי טומאה, וכמו שציינתי דבר זה כמה פעמים, בזה ינוח דעת בב' השאלות, כי אם היה מוציאם קודם זה היו מפסידים בירור החלק ההוא. ותדע שעַם ה' השיגו בבחינת כללותם הכלול במשה שנתייחס בשם עמו השגת מ"ט שערי בינה, וטעם שלא השיג שער החמישים, הוא לצד שאין המושג אלא בהשתדלות המשיג, ולצד שישראל לא נכנסו בנ' שערי טומאה לברר אותו, לא השיגו בחינת הקודש שכנגדו, והובטחנו כי לעתיד לבוא ישפיע בנו אל עליון תורת חיים שבשער החמישים, והשגתו הוא באמצעות הגלויות, ובפרט בגלות האחרון אנו משיגים הדבר.

וטעם שנסתכנו ישראל במצרים בבירור שער הנ', לצד שלא היו בני תורה, מה שאין כן דורות האחרונים באמצעות תורתם ישיגו ליכנס לשער הנ' ולהוציא בלעו מפיו, ואז ספו תמו בחינת הטומאה.

הנה משיב ה"אור החיים" הקדוש על שאלתו מדוע נתעכבו בני ישראל במצרים עד הרגע האחרון ממש ולא היה אפשר שיגאלו קודם, להיות שהגלות מבררת ומתקנת, ואי אפשר

לזכות לשום שער בקדושה מבלי שקודם יבורר ויתוקן השער שבטומאה המקביל לו, כי "זה לעומת זה עשה האלקים", ולכך להיות שהיו בני ישראל עומדים להשיג מ"ט שערי קדושה ביציאתם, היה מוכרח שיתעכבו במצרים ויתיסרו שם לברר ולתקן, ובאמצעות קושי הגלות וטומאת מצרים שנכנסו בה עד מ"ט שערי טומאה ובירורו משם את הנצרך - זכו למ"ט שערי קדושה, ואם היו יוצאים קודם לכן "היו מפסידים חלק הבירור ההוא", כלומר שאי אפשר היה לגואלם קודם כי היאך היה נתקן מה שנצרך להתקן באם היו נגאלים קודם, וכמו כן אנו עתה בגלות מבררים ומתקנים משער החמישים של הטומאה כל ניצוצי הקדושה, ובהתמודדות עם הרע כשהוא בשיאו - שער הנו"ן, נזכה להחמישים שערי קדושה בבוא הגואל.

אלא שיש כאן לשאול שאלה גדולה, אנו עומדים לקראת הגאולה ויש לנו מצוה לצפות ולקוות לה, והנה מצות "אחכה לו בכל יום שיבוא" להאמין ולצפות לגואל, היתה גם בזמנים היפים ביותר ברוחניות שהיו לעם ישראל, כמו בתקופת מרן השו"ע ויתר קדושי ומקובלי צפת, או בתקופת הראשונים ובעלי התוספות, שאז כח הטומאה לא היה תקיף כהיום, והטעם הוא להיות בזמני הגאולה ב' זמנים - "בעתה" ו"אחישנה", כך שהיה אפשר לזכות לגאולה גם לפני כמה מאות שנה, וא"כ אם אז היינו זוכים לגאולה, היאך היו זוכים לשער החמישים של הקדושה אחר שא"א לזכות לו אלא בהתמודדות השער הטומאה שכנגדו, והלא לא שמענוהו לשער זה בדורות עברו בלתי היום בימינו, והרי גם עליהם היתה חובה להאמין - במצבם הרוחני הנעלה של אז - שיתכן והגאולה תהא תיכף, ואם אכן הגאולה היתה בימיהם, הרי שהיה זה ללא התמודדות עם שער החמישים של הטומאה?!

ובפרט להאמור בדברי אוה"ח שלא היה אפשר לישראל להגאל ממצרים קודם הזמן וכמו שציטטנו לשונו לעיל: "כי אם היה מוציאם קודם זמן זה היו מפסידים חלק הבירור ההוא", ואם כן מה נשתנה שבגלות זה יהא אפשר להקדים את הזמן ובגלות מצרים לא היה אפשר. הלא השאלה במקומה עומדת, אם היינו נגאלים לפני כמה מאות שנה מי היה מתקן ומברר את שתוקן מאז ועד היום בימינו? הלא אומר האוה"ח שבהקדם הגאולה מפסידים חלק הבירור שנצרך שיתוקן בדרך הגלות דוקא.

ב. גם שליטת כח הרע בעולם עד כמה ועל מי - נתון הוא בהשגחה עליונה

השגחתו יתברך גם על הרע, גם כוחות הרע שתפקידם להחטיא את הבריות בכל מיני פיתויים וגרויים, כפופים המה להשגחתו העליונה ולרשותו של הבורא, לבל יפעילו כוחותיהם ונשקיהם להחטיא את הבריות מבלי רשות מהבורא על מי עד כמה ועד

מתי, כי הוא "עושה שלום ובורא רע" (ישעיה מה, ז), וכאומרנו: "ואתה מחיה את כולם", ומבואר בדברי האר"י הק' שהכוונה לכוחות הטומאה, וכן מובא בהרמ"ק בספרו "תומר דבורה", שכן הקב"ה מחיה את כוחות הטומאה, כי מבלעדיו ית' לא יתכן חיות ומציאות לשום כח בעולם.

ג. השגחה העליונה על כח הרע עד כמה ישלוט בעולם בכללות

וזאת רואים אנו בחוש בין ביחס לכלל בין ביחס לפרט.

ביחס לכלל - שהרי כוחות הפיתוי והרוע להחטיא את הבריות של היום, אינם כפי שהיו בדורות עברו, בדורות עברו לא היה בנמצא כלל מסוגי הפיתוי המשוכללים שישנם היום, ואם פעם כדי לחטוא היה צריך האדם לטרוח כדי להשיג את תאות לבו, וגם אם השיגה ידו - היה עושה מעשהו בהחבא כי לא היה בנמצא לו בנקל חברים המזדהים למעשיו, ואילו היום בישיבה על כורסא, בלחיצת כפתור אחת ואפילו ממרחק דרך "שלט", יכול האדם לקפח את נשמתו ואת צלם האלקים שבו, ולשחוק את קדושת נשמתו ברגע אחד.

נתבונן, מדוע כל הטכנולוגיה שהומצאה לאחרונה לא יכלה להמצא לפני שנים רבות, הלא אין כל חדש תחת השמש, חומרי הגלם ליצור החדשנות היו תמיד, חכמה באדם היתה תמיד, מה היה חסר אז מאשר היום, ולמה אם כן לא נתן הבורא בבני האדם של אז כבר חכמה ורצון להמציא את הנמצא היום, היפלא מה' דבר?!

ועוד, וכי כח הרע שחשקו וטבעו להחטיא את הבריות - חשקו פעם להחטיא היה פחות מאשר היום?! ואם כן מה היה לו שאז היה עצל ובטלן ועוסק באופנים פרימיטיביים ביותר להחטאת הבריות והיום נעשה מודרני ומתקדם.

אלא ברור שפועל הוא לפי ההורמנות הניתנת לו מהשגחה העליונה, ואינו יכול לפעול אלא כפי שהורשה.

ואם כן יש להבין, הלא דבר הוא, למה הורשה כהיום לשכלל את נשקו ולשלוף את מיטב רשתותיו על הבריות יותר מדורות שעברו?

ד. השגחה עליונה על כח הרע עד כמה ועל מי ישלוט בפרטות על כל יחיד ויחיד

וכמו כן ביחס לפרט, רואים אנו דבר פלא, גם כאשר נמצא אדם בירידה רואים אנו בחוש שנעצר הוא בהתדרדרות לבלי רדת שאול מטה, על אף שהוא מצידו בזמני ירידה יתכן וברצונו לעשות הכל, מיואש הוא מעצמו, ומצידו יש נכונות לכל עבירה שתבוא לידו, חושף הוא את עצמו לכל תענוג ואפילו באיסור חמור שיבוא לידו, ואדרבא, הכסיל

בחושך הולך אימתי יבוא לידי ואקיימנו... בחינת מי יתן לי ת"ח ואנשכנו... ועם כל זה - להפתעתו - נמנע ממנו, וכאן שואל הבן השני שבהגדה, היתכן, הלא היצר הרע חשקו ורצונו להחטיא את הבריות, ואם כן מדוע נבצר ממני עשות ככל אשר יעלה על לבי, מי הוא המונע, הלא ליצרי הטוב אין בכוחי לשמוע, וליצרי הרע מוכן אני להטות אוזן, והיאך אם כן נבצר ממני עשות אשר יעלה על רוחי?

ובפרט מצוי הדבר אצל בעלי תשובה המספרים כי בחילוניותם שמרו על עקרונות מסויימים מבלי להבין מהיכן התעקשו על עקרונות אלו, כאלה המספרים שמעולם לא בא בשר פיגול לפיהם, וכאלה המספרים שמעולם לא חטאו בחטא חמור מסויים השייך לעריות או לע"ז וכדומה, מבלי להבין למה.

מגלה לנו אוה"ח הק' סוד נפלא, דכשם שיש מדריגות מדריגות בקדושה, כמו כן ישנם מדריגות שונות זו מזו בטומאה, ולעולם אי אפשר לזכות למדריגה מסויימת בקדושה מבלי שנתמודד קודם במדריגת הטומאה המקבילה לה. ולכך בדורות קודמים שהתגלות האור של שער החמישים של הקדושה היתה עדיין רחוקה מזמן התגלותו, כי עדיין היינו רחוקים מזמן הקץ של "בעתה", לכך כמו כן טרם הגיע הזמן של התמודדות בשער הטומאה שכנגדו, וכיון שעתה אנו סמוכים להתגלות האור הגדול שהוא שער החמישים של הקדושה, אי אפשר שנזכה לה מבלי שנתמודד בשער שכנגדה.

ה. בדורות קודמים הוטלה עליהם ההתמודדות בריבוי חלק ה"עשה טוב", ובדורות האחרונים ההתמודדות היא בעיקר בחלק ה"סור מרע"

ועתה נבוא לביאור הקושיא שהקשינו בתחילת דברינו היאך אפשר להקדים את הקץ האחרון הלא בכך שיוקדם הקץ נפסיד את אשר היה נתקן לולי הקדמת הקץ, וכמו שכן היה בגלות מצרים.

אלא, כאמור שישנם ב' זמנים לגאולתן של ישראל, האחד הוא "בעתה" והשני "אחישנה", ובכן אם היינו זוכים לביאת הגואל בדורות קודמים טרם זמן "בעתה", הרי שהיה זה בזכות ההתאמצות היתרה בתורה ומצוות שהיה בכוחה להכניע את שער החמישים של הטומאה, דזה ברור דככל שיהא ברצונינו שיוקדם זמן ה"אחישנה" - נדרש יותר התעצמות גדולה בתורה ומצוות, ומצד ה"עשה טוב" בעוצמה רבה - היינו מכניעים את שער החמישים של הטומאה, אולם ככל שמתקרב זמן ה"בעתה" ולא זכינו ל"אחישנה", הוטל עלינו להיות עבודתנו בהכנעת שער החמישים של הטומאה בדרך "סור מרע", כי החמצנו במחדלנו לזכות לגאולה מכח ה"עשה טוב" מחמת שלא הספיקו מעשינו הטובים להחיש את הגאולה, ונדרש מאתנו מעתה להתמודד בדרך

ה''סור מרע'', וכדי שתהא גאולתנו לפחות לסיבת ה''סור מרע'', חייב שתהא התמודדות קשה עם הרע בהתאם לכך שתצדיק לנו את הזכיה בשער החמישים של הקדושה.

ו. בדורות הקודמים שתפקידם היה בהתמודדות בחלק ה''עשה טוב'', היו להם כלים מתאימים לכך

ולכך בדורות קודמים היו בעלי השגה וקדושה יתירה, ולבחינת ה''עשה טוב'' אצלם היה אפשרות וכשרון רב, והרע היה אצלם פחות בתוקף מאשר היום, והיה סיכוי שתבוא הגאולה בזמנם מכח התעצמותם בעשה טוב, ומכח זה להכניע ולבטל את שער החמישים של הטומאה, ובזה היינו חושכים מעצמנו את ההתמודדות החזיתית עם קצה הטומאה, וכיון שלא הספיקו במעשיהם הטובים אז להביא את הגואל, הוצרכה הגאולה להתעכב ולהתקרב ל''בעתה'', ול''בעתה'' נזכה גם בלי תורה ומצוות, כמובא באוה''ח, דכשיגיע זמן ה''בעתה'' נזכה לגאולה גם אם לא יהיו בנו מעשים כלל, ומיני אז מתמעט סיכויינו להחיש את הגאולה בדרך ה''עשה טוב'' ונצרך לנו להביאה בדרך העימות ובהאבקות עם הרע חזיתית - פנים אל פנים, ולכך ככל שמתרחק בחינת ה''אחישנה'' מאתנו, ומתקרבים אנו לבחינת ה''בעתה'', הרי שמתמעטת ההשגה והקדושה, ומתחזק הרוע בעולם, כי אז התפקיד הוא להביא את הגאולה מכח ה''סור מרע'' ולא מתגבורת העשה טוב בדרגות של אז - אחר שהחמצנו הזדמנות זו.

ובזה תבוא התשובה על נכון, דבמצרים לא היה ב' אפשרויות ''בעתה'' או ''אחישנה'' לפי שב' אפשרויות אלו תלויות בסור מרע ועשה טוב. העשה טוב הוא אפשרות ל''אחישנה'' וסור מרע אפשרות ל''בעתה'', ולכך במצרים שלא היו ישראל אז שייכים בחלק ה''עשה טוב'' להיותם קודם מתן תורה, והיו אחוזים אך ורק בשבע מצוות בני נח שהם בבחינת ''סור מרע'' ולכך היו נצרכים להתעכב עד הרגע האחרון שהוא ''בעתה'', ומשוללים היו מבחינת ''אחישנה'' המושגת בדרך ה''עשה טוב'' - להיותם קודם מתן תורה.

ז. היום שעיקר ההתמודדות הוא ב''סור מרע'', הרי ש''העשה טוב'' שנצרך היום הלואי שיועיל לנו לסור מרע

וזה מה שהיה אומר הגאון הצדיק מקלויזנבורג, שאם פעם היה נדרש לישב אדם בבית ה' כל ימיו רק מי שרצה להיות ''ראש ישיבה'' או ''פוסק'', הרי שכהיום נדרש לישב בבית ה' בשביל לא להיות פושע ח''ו, דהיינו, מכיון שעיקר ההתמודדות היום הוא בחלק ה''סור מרע'', לכך גם ה''עשה טוב'' שעלינו להתחזק בו הוא לצורך השמירה מה''סור מרע'', שהרי לא שייך להישמר מ''סור מרע'' מבלי ה''עשה טוב'', אלא שבדורות הקודמים הוטל עליהם להתעצם ב''עשה טוב'', וה''עשה טוב'' יביאם להתרוממות ולנצח את הרע, אך

היום אין בכוחינו להביא לנצחון הקדושה בכח ה"עשה טוב" בלבד, אלא בהתעלמות ה"סור מרע" במסירות נפש, כך שה"עשה טוב" הוא לצורך הכח לנצח את הרע שהם המידות והתאוות שהינן בתוקף נורא, וא"כ חלק ה"עשה טוב" המוכרח שנקיימו הלואי ויועיל לנו לסור מרע שהיא תכלית העבודה היום.

וכמובן שהדברים אמורים בדרך כלל, למעט יחידים המיוחדים והם הבני עליה המועטים.

ח. לכולם חלק בהתמודדות עם שער הנו"ן של הטומאה, אלא שיש שיצטרכו לירד ולהתמודד עד תחתיתו של שער זה, ויש בפחות מכך

ולכך ירידתם של ישראל ממדריגתם היא לצורך עלייתם, דדוקא בכך שירדו לדיוטא תחתונה בנסיונות קשים ומפרכים ויעלו משם - ישלימו לתקן את הנצרך לזכיית שער הנו"ן של הקדושה, ולפי זה ירידתם או נסיונותיהם למעמקי הטומאה היא בדיוק כפי הנצרך מהם לתקן חלק הסור מרע, ולכך, בדורות קודמים שעיקר המשימה היתה לתקן מכח ה"עשה טוב" לא היה צורך לרדת או להתנסות במעמקי שאול, אולם עתה שנתרחקנו מזכות ה"אחישנה" והמשימה היא לתקן בכח ה"סור מרע", ככל שמתקרבים יותר ל"בעתה" יורדים אנו שאולה ממש, כדי שבעלייתנו משם נתקן את עצמנו ממקום שיפלותנו הירוד, על מנת להגיע למקביל לו בקדושה, וכמו כן אלו שאינם יורדים בפועל, מכל מקום גם הם היום מתנסים ונוטלים את מנת חלקם בהתמודדות מהרע המשוטט בעולם וסובב הוא בכל פינה להשליך בכל מקום מאותה מדריגה שפילה של שער החמישים שבטומאה, והוא משום שחייב שיתפשט כח זה של טומאה כפי הקדושה המקבילה לה.

ולכך זה עתה מתחזק כח הרע, כי בהכנעתו תהא סיבת הגאולה, וכפי האור הגדול של הגאולה כך נדרש מאתנו לרדת לעומק הטומאה המקבילה לה להוציא בולעה מפיה.

וכן לגבי כל יחיד ויחיד יש לו את התפקיד שלו כחלק בהכנת העולם לתיקונו, ולכן כל יחיד כפי המדריגה הנתבעת ממנו באופן פרטי לתקן בקדושה, כך לעומתה נצרך הוא להתמודד בחלק הרע שכנגדה.

והדבר תלוי בכמה קילקל שבשביל כך נתבע ממנו לתקן, וכמו כן עד כמה יצטרך ליכנס בשער החמישים זה של הטומאה, יש הנצרך ליכנס לתחתיתו ממש ומשם להוציא בולעו מפיו בתשובה שלימה, ויש אשר לא יצטרך ליכנס כ"כ בעומקו להיות שלא קילקל כל-כך, הרי שבסך הכל שער החמישים שבטומאה זהו השער השולט היום, אלא עד כמה שולט הוא על כל אחד - זהו כבר משתנה לכל אחד כפי מעשיו.

וכאמור, היות ומילוי תפקידנו זה עתה בחלק ה''סור מרע'', ובזה נשלם חלק המוטל על כל איש פרטי להשלים, ולכן יש ונצרך להם לפי מעשיהם לירד בפועל ממש לתוך הטומאה למשל עד תחתית שער החמישים, כי במעשיהם קילקלו עד שם ותפקידם לעלות ממנה, ובזה מעלים את כח הקדושה המקביל לאותה טומאה. ויש שלפי מעשיהם לא מגיע עונשם לירד כי אם למשל עד אמצעיתו של שער זה - כי גם בשער זה עצמו ישנם הרבה מדריגות, ולכך גם אם ירצו לחטוא יותר ולירד יותר - ימנע מהם, כי אין הם צריכים לירד עמוק יותר ממה שירדו, כי עד שם קילקלו בבחירתם, ולמה שיוטל עליהם לירד יותר? אולם הצד השווה שכולנו מתמודדים בכח טומאה זה שלא היה מעולם - אם זה בפועל ממש, ואם זה בנסיונות המאיימים עלינו להפילנו.

ט. מהות שער החמישים של הטומאה היא מינות ואפיקורסות

עוד ביארנו בספרנו ''בים דרך'' בפרשת ''כי תצא'' בדברי האוה''ח הק', דמהות שער החמישים של הטומאה היא מינות ואפיקורסות, והראיה הפשוטה לכך שהרי כל הבטחת האושר והשלימות המובטחת לנו באחרית הימים, היא שלימות הדעת, וכנאמר: ''ומלאה הארץ דעת את ה''', ו''לא ילמדו עוד איש את רעהו לדעת את ה' כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם'', ועוד הרבה פסוקים כיוצא בזה, ועוד איתא ב''מדרש תהילים'' (עג) דלעתיד כשיבוא אדם בשוגג לקטוף תאנה מהעץ בשבת, תצעק לו ''שבת היום!'' הרי שתתפשט הדעת לדעת את ה' עד הצומח. וזו כל בקשתנו בימים הנוראים במטרת בקשת ''ותמלוך אתה הוא ה' לבדך'' - על מנת - ''וידע כל פעול כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו'' וכו'.

וכן מבואר ברמב''ם סוף הלכות מלכים, שכל מה שנתאוו החכמים לימות המשיח הוא כדי לדעת את ה', ואם כן נוכחנו לדעת שתכלית פסגת ההישג שיהא לעתיד שהוא שער החמישים של הקדושה הוא ה''לדעת את ה''', אם כן שער החמישים של הטומאה שהוא הופכו, מהותו של שער זה הוא להעלים את ידיעת ה' ולהתכחש לאמונה.

וכן מבואר ברמח''ל, שתכלית ההשגה לעתיד הוא שיתגלה סוד יחודו השלם שאין עוד מלבדו ממש. ראה שם שהארכנו עוד בראיות ברורות לכך שמהות שער הנו''ן של כח הטומאה לו נתכוון האור החיים הק' היינו המינות והאפיקורסות, מדברי הקאמרנא, החפץ חיים, הגר''י לוינשטיין ועוד.

י. אף שרואים אנו שעיקר הפיתוי הוא לעריות ותאוות, בעצם תכלית כח הרע בזה הוא להפיל במינות

ומה שיש להוסיף הארה בזה, דלכאורה רואים אנו דעיקר הרשע והטומאה מתמקד בחלק התאוות ובמיוחד בעריות ולא במינות, ואם פסגת הטומאה היא המינות, הרי שעל כך היה צורך שנראה את עיקר המלחמה כהיום, ולכאורה על אמונה ועיקריה אין מי שנלחם אתנו, שהרי מי מונע מאתנו לשמור מצוות, פוק חזי כמה ישיבות נפתחות משנה לשנה, כמה בתי כנסיות מקוואות מתחדשות מזמן לזמן, כמה ספרים של קודש נדפסים לאלפים ורבבות לאין מספר חדשים גם ישנים, והכל מבלי מאבק אלא כל איש הישר בעיניו יעשה, ואף שהרפיון באמונה בדורנו הוא באופן שלא היה מעולם, אולם עיקר המלחמה של כוחות הטומאה הוא על העריות, ומדוע?

אולם בעצם אכן גם היום עיקר המלחמה היא על האמונה, ואף שכלפי חוץ לא נראה שמישהו לוחם עמנו על היותנו מאמינים לבוא ולסתור לנו, או לכפותנו לנטוש את אמונתנו. ואדרבא, הנראה הוא לכאורה, שכל המלחמה של היצר וכל השקעתו הוא בעריות ובחמדות העולם.

אולם האמת היא אינו כן, דבאמת עיקר היצר הוא להדיח מהאמונה, אלא דאי אפשר לבוא לעם ישראל באופן ישר לכפירה ומינות, וכמבואר בגמ' (סנהדרין סג): ''יודעין ישראל בע''ז שאין בה ממש ולא עבדוה אלא כדי להתיר להם עריות בפרהסיא'', והנה מה שיש לדקדק במאמר זה, דמאחר שיודעין שאין בה ממש היאך מטפשין עצמן בעל כרחם? אלא הביאור הוא שהעריות הוא השוחד היעיל ביותר לעוור ולטמטם מוחו ולבו של האדם, גם מהאמונה הפשוטה ביותר.

הא למדת שתכלית מטרת כח הרע בפיתוי לעריות הוא לא לעריות גרידא, אלא למינות ואפיקורסות וערעור י''ג עיקרי האמונה, דזהו שער החמישים של הטומאה. ופיתוי העריות - מלבד היותו רע כשלעצמו, אסונו הוא שהינו אמצעי להביא למינות.

והטעם דכל זמן שאין שוחד העבירה מול העינים אין לאדם סיבה לסור מן האמת והאמונה המחויבת מהמסורת, מהשכל ומהמציאות, אולם בזמן שהשוחד מול עיניו, ואמונתו מצליפה לו על הפנים ומפריעה לו מלגשת לשוחד התאוה, ומאיימת עליו לבל עשות את אשר יחפוץ, הלא אז מכח שוחד זה יתעוורו עיניו ושכלו לסלק את האמת מנגד עיניו, בכל מיני סברות טפשיות, לספק לעצמו את עיקרי האמונה בשכר ועונש, לספק לעצמו את יתר עיקרי ויסודות הדת, והכל על מנת לספק את יצרו התאותני, ועוד יבואר מכך להלן.

יא. העריות הוא שוחד המעוור עיני חכמים לאופן ע"ז השפל והמטומטם ביותר

ויש להתבונן ביותר, לאיזה אופן של ע"ז הגיעו עם ישראל ע"י חטא העריות - ע"ז של פעור, שהרי מה מהותה של ע"ז זו? אומרת הגמרא: "אוכלין תרדין ומתריזין כנגדה". ומעשה באחד שהתריז וקינח בחוטמה והיללוהו וקילסוהו על כך.

ויש להבין מהי הטיפת היגיון שבע"ז זו? מסביר הגאון הגר"ח שמולאביץ זצ"ל, האידיאל שבע"ז זו הוא לסלק מרות מכל וכל, לחיות חיי הפקר מוחלטים מבלי להתחשבן עם שום אדם בעולם, לעשות את המעשים הכי נבזים וגועליים לעין כל, מבלי שתהא שום מרות של מאן דהוא בעולם, ולהסיר מסווה הבושה כבהמה, ובזה לחיות בחופשיות המקסימלית ביותר שבדרך כלל מוגבלת אותה חופשיות מפני הבושה, והוא מין ע"ז שבחרו להם עובדיה להיות כופרים בכל מרות שבעולם.

והוא נורא! לאיזו מינות שפילה ונבזית הגיעו מעם ישראל, ומה הביאם לטמטום ואטימות כזו - העריות. הנה לנו לראות עד היכן כח שוחד העריות להביא את האדם לדיוטא התחתונה ביותר.

וזה לצערנו היום בעקבתא דמשיחא, חיים הרבה בינינו באותו רעיון של "פעור", והוא מה שרואים אנו הכיצד חיים אלו המרוחקים מתורה ומצוות ממש על אותו רעיון לחיות בהתעלמות התנכרות והתכחשות, ולהסיר מעליהם כל עול שבעולם, בימינו רואים אנו את פיסגת ושיא "החוצפא יסגי" שיכולה להיות, להחליט אינני מאמין בכלום גם לא בכח כוכבים ומזלות, ולא בשום כח עליון רוחני איזה שיהיה, אלא אני ואפסי עוד. וחיים מתוך הרגשה, אני היחיד שיכול לעזור לעצמי, ואם אין אני לי מי לי, שאין חוצפה גדולה ממנה, להתעלם מכל מרות ולחיות כחיית השדה ללא חשבון לכלום, זו הרי מינות שלא היתה כמותה בעולם, והמוביל אליה הוא העריות שבו משקיע השטן את מרבית כוחו ונשקו וכאמור, דמלבד שכוונתו להחטיא בעצם העוון שהוא אחד מהג' עבירות החמורות - מטרתו בזה להביא למינות השפילה והבזויה - פעור - הן מצד המעשי שבה, והן מצד העוורון שיש בטמטום וחוסר ההגיון שבה, לקום ולהצדיק את הדבר השגעוני ביותר ולעשותו "אידיאל"?! שהרי היאך אפשר להתעלם מכוחו העליון והנעלם של הבורא, הלא בכוחו זה מאמינים גם אומות העולם - ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ה', רם על כל גויים ה'.

יב. ע"ז של בעל פעור החלה בדרך הזימה שהביאה לטמטום הפעור

והדבר מבואר בפרשתנו: "וישב העם בשיטים ויחל לזנות אל בנות מואב", דקשה מהו לשון ויחל מלשון התחלה? והיינו משום שאכן היתה זו רק התחלה של מטרת הרע, כי לא נגמר סיפור החטאתם של בנות מואב את בני ישראל בזימה בלבד אלא בעבודה זרה, וכנאמר: "ותקראן לעם לאכול וישתחוו לאלוהיהן ויצמד ישראל לבעל פעור", זוהי תוצאת שוחד העריות, וכמבואר ברש"י שם היאך עשו הדבר.

והראיה לכך, שרואים בפסוקים שעיקר עונשם של ישראל היה בעבור העבודה זרה ולא עבור העריות, וכנאמר: "ויצמד ישראל לבעל פעור ויחר אף ה' בישראל", "ויצמד" - לשון צמד ובן זוג, הבן זוג של העריות הוא הע"ז, התוצאה הישירה הנצמדת מעוון העריות הוא הע"ז.

ועוד אחר כך נאמר: "ויאמר משה אל שופטי ישראל הרגו איש אחיו הנצמדים לבעל פעור", דהיינו רק אלו שנצמדו מהעריות לפעור, אולם אלו שפרשו אחר העריות ולא נצמדו לפעור כתוצאה מהעריות, לא נהרגו, ולכן נקטה התורה לישנא "דנצמדו", דהיינו אלו שכתוצאה ישירה מהעריות נצמדו לפעור.

וזה מבואר ברש"י, שהמתים על עבודת פעור היו אלו שמתו על ידי דייני ישראל, שכל דיין הרג שנים בסקילה ותליה כדין עובד עבודה זרה, ואלו חוץ מהמתים במגיפה שמתו מטעם הזנות, וקצת מדוייק הדבר יותר, דלקמן בפרשת פינחס (כה, יח) נאמר: "המוכה ביום המגיפה על דבר פעור", ופירש רש"י שם: על דבר פעור - שהפקירו בנותיהם לזנות להטעות אחר פעור, משמע דאיירי שם רק באלו שזנו בלבד, ולא נכשלו במטרת ההפקרות של בנות מואב שהיא ע"ז, והוא לשון רש"י: על דבר פעור - שהפקירו בנותיהם לזנות להטעות אחר פעור, דהיינו לאלו שנכשלו באמצעי למטרה ולא במטרה עצמה - אלו מתו במגפה ולא בסקילה ותליה, כיון שלא הגיעו לעבודה זרה ממש, ואילו אלו שנצמדו לפעור נהרגו על ידי דייני ישראל בסקילה ותליה.

יג. מחטא פעור שהגורם לו הוא העריות, יש לנו לשאת ק"ו לזמנינו כמה מסוכן העריות להביא למינות

ומעתה נישא קל וחומר!

ומה עַם ישראל, עַם שעמדו רגליהם על הר סיני ושמעו דבר ה', ומחזה מתן תורה עדיין חרוט בין עיניהם, ענני כבוד חופפים עליהם, מן ובאר מתלווים עמם במדבר הנורא, עם שחווה ניסים מופלאים ביציאת מצרים, ועוד ועוד, ועל אף הכל הצליח כח שוחד העריות להביאם לכפירה ועבודה זרה, ולטשטש להם את כל המחזה הקדוש

שהיה חקוק בעצמותם, אנו מרוחקי הדורות בזמן ובדעה, כמה ברור שיהא כח בעריות המשתולל כהיום בייתר שאת ובחציפות נוראה שלא היתה כמותה מעולם - לטשטש את האמונה הדלה שלנו - חלושי הדעה תשושי הבינה, היאך נעיז עם החושים הכהים שלנו והרגשות היבשים שלנו להיות אמיצים מול כח הרע - העריות - השוחד הגדול ביותר - להחשף לו מבלי פחד, הלא אנו בדור שפחדו מנסיונותיו עולא ורבי יוחנן באומרם: ייתי ולא אחמיניה (סנהדרין צ"ח ע"ב), ואילו אנו הולכים בשאננות, חושפים עצמנו מול הרחוב הפרוץ בבטחון של שווא שבודאי לא ניכשל.

יד. אנו בעיצומם של הימים שפחדו מהם התנאים הקדושים

עלינו לזכור שאנו בעוצמת התקופה המאויימת ביותר שניבאו עליה קדמונינו - "עקבתא דמשיחא", והם שהיו מרוחקים מתקופה זו פחדו מלחשוב עליה, ואנו שחיים בתוכה - שאננים?!

בזוהר (שמות ז' ע"ב) מובא: זקף ר"ש ידוי ובכה ואמר: "ווי מאן דיזדמן בההוא זימנא" - מסכן הוא זה שיזדמן באותה תקופה, זה אמר רשב"י כשראה ברוח קודשו את התקופה, ומסיים רשב"י: "וזכאה איהו מאן דיזדמן בההוא זימנא במהימנותא", כלומר מאידך, אשרי חלקו של זה שיזדמן באותו זמן - באמונה.

אכן דורנו דור של יסורים רבים תכופים וקשים המקשים את שיגרת החיים ומשבשים אף את המינימום של חיים נורמלים, והוא שלא כמו בדורות קודמים שאכן היה תקופות של גזירות, אולם זהו בתקופות הגזירות, אולם "בין לבין" היו החיים שקטים ושלווים, וכמו שמעיד המגיד הירושלמי הרה"צ בן ציון ידלר באחד ממכתביו המתאר היאך חיו בזמנו עם הערביים בירושלים בשלום ובשלוה, ולא היה פרץ ולא צווחה, אומנם היום הכל קשה: השידוכים, השלום בית, חינוך ילדים, פרנסה, בריאות, ועוד, כך שהיום נדרשת האמונה ביותר לחיי היום יום, וכנאמר בחבקוק: "וצדיק באמונתו יחיה" שהאמונה נדרשת לחיים ממש, פשוט כדי לחיות חיים רגילים ונורמלים, והתנאי ליציבות האמונה הוא הקדושה שעליה המלחמה של הסט"א בכל תוקף, ולא רק במגזר החילוני שהמה מתהלכים ברחובות בבחינת "והנחש היה ערום", אלא גם במגזר החרדי המלחמה והפירצות שבקדושה הינם באופן שלא היה מעולם, ומה שאז היה נחשב לפריצות היום מעבירים זאת במחי יד כאילו והוא ההלכה.

טו. אמונה וקדושה תלויים זה בזה

ובעצם, העריות והמינות קשר אחד הם, והקדושה והאמונה קשר אחד הם. העין היא סיבת העריות ובה תלויה שלימות הדעת, כמו שאומרים אנו בתפילה: "והאר עינינו

בתורתך", אם כן תולים אנו בבקשתנו את הצלחת הדעת בתורה ואמונה בלשון "הארת העינים".

וכנראה בחוש, אדם המבוסס בקדושה חש הוא חוזק בעצמו, שליט על עצמו, שליט על מידותיו, והנו יציב לכל דבר, ולעומתו הנכשל בקדושה, חש הוא כיצד הוא נשלט, לא יציב, מעורער גופנית ונפשית ונפשו הבהמית שולטת עליו, העצבות והמרה שחורה שולטים עליו, חש הוא בריקנות, אור התורה והתפילה ממנו והלאה, ועוד תופעות כיוצא באלה, כי "יסוד" האדם הוא קדושתו, ואז כמו כן אמונתו מתישבת עליו, והכרתו וישוב דעתו ברורים, לא מעורפלים וחשוכים כמו לזה הַמּוֹעֵד בענייני קדושה.

ובא וראה עד כמה קשר חזק ואמיץ ישנו בין הקדושה לאמונה, ורק האוחז בקדושה הוא זה שיכול להיות שלם באמונתו.

וז"ל ספר "ראשית חכמה" (שער הקדושה פט"ז) אמרו רז"ל שהקב"ה מתקנא בזנות יותר מכל שאר העבירות, והטעם הוא זה, מפני שעוקר עצמו אבריו ונפשו מכל הקדושה ומתלבש כולו ביצר הרע, מה שאין כן בשאר העבירות, חוץ מענין האכילה (אכילת איסור) שהוא גם כן עבירה כוללת המטמאת את הנפש מפני שנעשית הטומאה חלק אבר מגופו, ע"כ.

וזה לשון ספר "שומר אמונים" מאמר האמונה (פרק ח') וז"ל והארכתי הרבה בזה כי הרבה צעקו לפני על דבר מחשבות כאלו (היינו מחשבות כפירה ומינות) רח"ל. וידעתי כי הרבה נפשות לאלפים ורבבות הולכים ומצטערים בזה רח"ל. ולהרבה נתתי להם אלו העצות הנ"ל וחזקתי לבבם וברחמי ה' חלף ועבר, כי זה רק רוח שטות המבלבל האדם לפי שעה, כי כל החיצונים עצמם יודעים את רבונם ומאמינים בה' באמונה שלימה, רק יש להם רשות לבלבל האדם בשטותם לפי שעה, ועיקר גודל ההתחזקות וקבלת מסירת נפש ולא להשגיח עליהם כלום אז נגרשים בעזרת ה' וכל האלילים כליל יחלוף, וזה נצמח על פי רוב מחמת חטאת נעורים בעוה"ר, שבזה מוספים דעת בקליפת עמלק ששרשו ועבודתו לעקור ולקרר האמונה, ולכן יחזק לבבו מאד בענין האמונה ויהיה לו תיקון גדול לפגם מידת היסוד, כי על פי רוב בשביל זה החטא נצמח טמטום הלב ומתחזקים אז אלו המחשבות וכשמתגבר אדם על אלו המחשבות איזה זמן, נותנים לו מן השמים הארה חדשה בעבודת השם יתברך, כי בזה שדוחין מחשבות כאלו משפילים כל כללות קומת החיצונים ועושה בזה תיקון גדול ונורא בשמים ונתקן בזה ענינים אלו בשמים אשר אי אפשר להתקן בכח שום מצוה ועבודה בעולם, ויחשוב כי אולי לא בא לזה העולם רק לעמוד בזה הנסיון וזה תיקון נפשו, לכן אחי חזק ואמץ וטוב לך.

וז''ל ספר ''טהרת הקדש'' (מבוא השער עמ' מג) ועל ידי פגם הברית נצמח התקררות האמונה שזה תלוי בזה, כי ביסוד תליא רזא דמהימנותא וחד בחד סביך כמובא בזוה''ק בכמה מקומות, ואחד מהם הוא בפרש ''וירא'' (דף צ''ז בסתרי תורה) וז''ל, ועל דא אתגליא עלי' שכינתא בהני אלוני בוסמין דעלמא בגין לאחזא קמיהו ברית קדישא דהיא בכל עלמא ברזא דמהימנותא והוא יושב פתח האהל מאן פתח האוהל דא אתר דאקרי ברית רזא דמהימנותא.

לכן מיום שנתפקר העולם בפריצות רח''ל, גברו רשעים בעולם וגברו בעלי זרוע את ידם, להרבות גידולים במינות ואפיקורסות רח''ל, באופן שלא היה מימות בריאת העולם כזה, ואלו שני הרשעות, מינות וזנות בזמן אחד יצאו וגברו לעולם, בהיות שכל כיתות החיצונים יודעים ומרגישים שהוא סמוך מאד לגאולתנו ולפדות נפשנו אשר גם הסומא יכול לראות ולהבין זאת, והמה יודעים שבאלו השנים אמונה וברית המה עיקרים ושרשים שבזה תלוי פעמי הגאולה כאשר תראה במעלות נוטרי הברית, לכן התגברו מאד בכל כח ותעצומות עוז להחטיא את ישראל באלו שני הפגמים, וכבר מצאו ידיהם על ידי גודל צרות הדור וגודל ההסתרה לאמץ כח הרשע לעכב הגאולה ח''ו, עכ''ל.

ושם בפרק ו' ''ותדע אחי כי בכל דור יש לכללות הדור ענין אחר לתקן, כמובא בספר הקדוש נועם אלימלך (פרשת נח) וביתר ספרים גדולים, והנה בעקבתא דמשיחא עיקר שנותן היצר כל כוחו, באלו השני דברים לקרר מהאמונה ח''ו ולפגום היסוד שבכלל זה הוא הפקרות ופריצות שהוא הגורם עיקר שבעיקרין לקרר האמונה רח''ל.

לכן אחי חביבי תדע, הַמְאַמֵּץ כחו וגבורתו באלו השני דברים באמונה שלימה, ובשמירת תיקון היסוד, יזכה להיות מהיכלא דמלכא משיחא כמובא בזוה''ק וז''ל, לא בעי קוב''ה מישראל אלא דינטרי האי קיימא קדישא עכ''ל הזוהר.

ואם אלו שני הדברים אמונה וברית התלויים זה בזה נתקנים הכל נתקן ועליהם נאמר והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו, עכ''ל.

עוד שם וז''ל, כי ברית אקרי יסוד וכן אמונה אקרי יסוד כמספר יעקב שהוא יו''ד עקב, כמובא לעיל שזה עיקר תיקון גלות האחרון לתקן את בחינת עקב שהוא יו''ד עקב, אמונה ויסוד, לכן הבית האחרון הוא כנגד יעקב, יעקב קראו בית, ומי שרוצה להיות נוטר הברית צריך לאחוז באמונה, כי ברית ברזא דמהימנותא תליא, לכן מי שמתחזק באלו שני דברים נאחז בשרש יעקב אבינו שהוא יעקב חבל נחלתו שהיא יסוד ושרש כל אמונתו והתקשרותו בשרש העליון תלוי בזה.

כי על זה נותן היצר תמיד כל כוחו להחליש ח"ו האמונה מישראל, וגם לפגום הברית, וכל שכן עכשיו בדור האחרון הזה ביותר וביותר כאשר תראה בחוש פסולת הרשע אצל העולם עכשיו, לכן אחי אהובי אחוז באמונת ה', ואם יפתוך חטאים אל תאבה ח"ו, בדברי פאליטיק ושקר והתקררות האמונה, ועיקר האמונה, אמונה פשוטה בלי שום טעם רק ברצון פשוט, ולידע שהכל ה' ואין עוד מלבדו ואין עוד זולתו בכל מיני סיבות ובכל מיני צרות ובכל הנסיונות לישראל הכל בהשגחה פרטית - השגחה עליונה לטובתן של ישראל, כאשר גילו לנו כבר כל זאת שיהיו כל אלו הצרות והתלאות לישראל בנביאים בגמרא, במדרשים, במקובלים ראשונים ואחרונים, עכ"ל.

ועוד שם בסוף מבוא השער, ומי שאינו עוסק בתשובה סר ממנו האמונה וההשתוקקות ח"ו ודעת דקדושה, וכל שכן על ידי פגם הברית שהופגם הדעת העליון ח"ו, ואם לומד תורה ועוסק במעשים טובים רבים, עם כל זה אם אינו עוסק בתשובה נחשך שכלו ונתעבה חומרו ויגבה לבו, עכ"ל.

ועוד שם מהזוה"ק פרשת שמות (ג' ע"ב) וז"ל ולית קנאה קמי קוב"ה בר קנאה דברית קדישא דאיהו קימא דשמא קדישא ואיהו רזא דמהימנותא, עכ"ל הזוהר.

כי אמונה וברית תלויים זה בזה כי הנוטר ברית אתדבק ברזא דמהימנותא "ואי אפשר לזכות לאמונה שלימה וברורה אלא לנוטרי ברית" וכל חלישות וקטנות אמונה ובטחון הכל בא מחמת זה, והזוכה לשוב לה' מפגם היסוד, זוכה לאמונה שלימה, אשר כל התורה תלוי בזה בשמירת אנכי ולא יהיה לך, וכשזוכה לאמונה אינו נופל בעיני עצמו משום דבר, ומים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה שיש אצלו להקב"ה אשרי חלקו וגורלו עכ"ל. (מאמר מעלת נוטרי היסוד מעלה ע"ו).

ועוד איתא בזוה"ק בהפוגם בברית עובר על "אנכי" ו"לא יהיה לך", דהמה מצות האמונה כי זה תלוי בזה, וז"ל הזוה"ק, בגין דחובא דא עליהו לקנאה ליה לקוב"ה בהאי ברית מאן דאעיל קדושה דא ברשותא אחרא, עליו כתיב "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני לא תשתחוה להם ולא תעבדם כי אנכי ה' אלוקיך אל קנא", וכלא קנאה חדא (דהיינו אמונה וברית) ועל דא אתדחיא שכינתא מקמיה, מאן דמשקר בברית קדישא דחתים בבשריה דבר נש כאילו משקר בשמא דקב"ה, מאן דמשקר חותמא דמלכא משקר ביה במלכא לית ליה חולקא באלקא דישראל אי לא בחילא דתיבותא תדיר (ס"א יתיר) עכ"ל הזוהר.

וכמה מבהיל הרעיון המובא כאן בזוה"ק שלושה דברים נוראים ומפחידים אחר הפוגם בברית עובר בכל פעם על "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני", ועל "לא תשתחוה

להם", שהמה שני לאוים החמורים ביותר בתורה שהם איסור ע"ז, וכן מובא בזוה"ק (וישב קפט) דהאי איהו כמאן דסגיד לאלהא אחרא דמשקר בהאי את קימא קדישא, עכ"ל וכן מובא בתיקונים (דף נח ע"א) וז"ל ואם משקר (כלומר בפגם הברית) אעבר קוצא מן ד' דאחד ואשתאר אחר ובגין דא אמר קרא "לא תשתחוה לאל אחר", עכ"ל.

ולחזק ענין חשוב זה שהוא יסוד העבודה בדורנו נביא עוד קטע נפלא מדברי הרב "נתיבות שלום":

וכמו שבמלחמת מדין ובמלחמת עמלק היתה התגברות הסט"א בענינים אלו לפני שהגיעו לתכליתם, בקבלת התורה או לפני היכנסם לארץ, כמ"כ עתה בעקבתא דמשיחא לפני הגאולה עיקר התגברות היצר הוא במיוחד בב' ענינים אלו באמונה ובקדושה שזהו הנסיון האחרון. וכנגד זה תהיה הגאולה ע"י משיח בן דוד ומשיח בן יוסף. משיח בן דוד הוא מדת מלכות שהוא ענין אמונה, ומשיח בן יוסף הוא מדת יסוד שזהו ענין הקדושה, והם יתקנו ב' ענינים אלו. וזה כל ענין הגלות במדת הדעת, וכדכ' גלה עמי מבלי דעת, וענינו שישראל מנותקים ח"ו מהשי"ת, כנז' שמדת הדעת היא דביקות, ותכלית התיקון והגאולה תהיה ע"י מדת הדעת וכדכתיב (ישעיה יא) כי מלאה הארץ דעה את ה'. וכל החורבן נגרם מחטאים המנתקים את הדביקות של קוב"ה וישראל, עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים. וכן ענין שנאת חנם שבשבילו נחרב בית שני, משום ששנאת חנם מנתקת יהודי מהשי"ת, וכמ"ש צדיקים, שאהבת ישראל היא סגולה לאהבת ה' ולדבקה בו. וזוהי גם התפלה על הגאולה, כי מחכים אנחנו לך מתי תמלוך בציון, ציו"ן בגימ' יוס"ף, שמתפללים על תיקון הגמור במדה זו של יוסף, ותתגדל ותתקדש בתוך ירושלים עירך, ירושלים היא מדת מלכות שענינה אמונה. והגאולה תהיה ע"י שיתקנו את ב' הענינים האלו. ואם אחז"ל כל שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאילו נחרב בימיו, התפקיד בזה לתקן את הענינים האלו של אמונה וקדושה, שהתיקון בב' ענינים אלו הוא בחי' בנין ביהמ"ק של כל יהודי, ואם לא תיקן את ב' עניני העיקרים האלו, כאילו נחרב ביהמ"ק בימיו.

וכמו שישנו ענין זה של התגברות הסט"א לפני כל הזמנים הגדולים והגבוהים בכללות ישראל, כקודם קבלת התורה והכניסה לאר"י, כך שייך זאת אצל כל פרט, שכאשר יהודי רוצה להתעלות וכן בזמנים הגבוהים שלו, יש אז התגברות חזקה של הסט"א להכשילו, ובמיוחד התגברות היצר היא בב' ענינים אלו אמונה וקדושה, שכל זמן שמוחו ולבו יהודיים, אין לכל אומה ולשון שליטה עליו, ולכן מתגברים כוחות הסט"א בעיקר לטמאו שלא יהיו מוחו ולבו יהודיים, שבזה תלוי גאולת הפרט והכלל.

טז. לעתיד כל אחד יחזה בשכינה כפי עוצם התמודדותו בקושי הנסיונות שתקפו עליו

ואחר שלעתיד מובטחים אנו לשלימות הדעת, הרי שככל אשר יתעצם האדם לחזק את דעתו לדעת את ה' ולהאמין בו עתה בעידן אשר החושך יכסה ארץ - כן יזכה לעתיד שיאיר לו אור ה' במדריגה עליונה, וכל יחיד ויחיד הלוחם על אמונתו כהיום לחזקה ולהבריקה, הרי לוחם הוא במלחמה שמעולם לא היה כמותה, מלחמה בשער החמישים של הטומאה, שלא לחמו עליה אף לא התנאים והאמוראים וכל חכמי הדורות, ועיני כל הדורות נשואות אלינו ומצפות לנצחוננו במלחמה זו המכרעת לתיקון עולם במלכות שדי, ולכן סיים רשב"י: ואשריו של מי שיזדמן באותו זמן באמונה. והוא המבואר בדברי החפץ חיים בספרו "מחנה ישראל" שער אחרון פ"ג: "שכל מדריגות הבני אדם לעתיד תהא כפי מדריגת אמונתם בגלות".

ויסוד דבריו מהגמרא בסוטה מ"ח: אמר רבי אליעזר הגדול: מפני מה מתבזבז שולחנם של צדיקים לעתיד לבוא? מפני קטנות אמונה שהיתה בהם, כהא דאמר רבי אלעזר: מי שיש לו פת בסלו היום ואומר מה אוכל למחר הרי זה מקטני אמנה. והטעם, היות ותכלית ה"לעתיד לבוא" הוא שלימות הדעת בידיעתו יתברך שהיא שלימות האמונה - כל אחד יזכה כפי בחינת התעצמותו קודם הגאולה, וכל אחד כפי שישתלם בזה עתה בגלות - כן ישתלם שולחנו לעתיד לבוא, נאריך עוד בפרט זה הרבה בפרקים הבאים.

יז. נסיונות העוני מהקשים שבנסיונות האמונה

ועוד מוסיף והולך נסיונות האמונה עלינו מפאת היסורים הרבים, ובפרט יסורי העניות, הנה רואים אנו שהעניות מתרבה בכמות ובאיכות, כי בעניות נמצא נסיון האמונה בתוקף גדול, שהרי עניות מעבירה את האדם על דעתו ועל דעת קונו למצוא היתרים רבים להתפשר בהם, אדם בהול על ממונו, וזה לצורך המבחן הגדול באמונה שיהא בסוף הימים להכשירנו לשלימות הדעת שהוא שלימות האמונה, שאי אפשר שנזכה לו מבלי שנתמודד בפיתוי שכנגדו, ונסיונות העוני הלא הם מהקשים שבנסיונות האמונה, וכמו שאמרו במדרש (שמו"ר לא, יא): "כל היסורים בכף מאזניים אחת ועניות בכף שניה מכרעת את כולם". והעומד בהם - לגיבור נוצח יחשב לנצח, והוא בעצם אות ומופת להתקרבות זמן הקץ בבירור והצירוף הנורא שמתהדק ביותר היום על עוסקי התורה לצרפם בצירוף נוקב וחד יותר מהעבר, ומסננת הבירור בימינו הינה עם חורים קטנים יותר מאשר פעם, ובנפה זו של היום כבר לא עוברים כאלו שעברו פעם, להיות שהקץ ממש הגיע לקיצו, והזוכים לו יצטרכו להצטרף ולהיברר כסולת נקיה ממש.

וכמו כן איתא ב"תיקוני זוהר" בהרבה מקומות והבאתים בארוכה בספרי "עקבתא דמשיחא". והא שבסוף הימים יעשו ישראל תשובה, ובהיות שיש בהם הרבה מחוייבי כריתות ומיתות בית דין, ימיר להם הקב"ה עונש זה בעונש העוני, שהעני חשוב כמת. והוא סימן נוסף שיש לנו להתעורר שהננו לקראת התיקון השלם, מה שמחייב לפשפש ולבדוק כל אחד את עצמו איזה כלים הכין לעצמו, וידע שבהתאם לכך יזכה לאור העתיד.

יח. עיקר נסיון האמונה הוא בעתות משבר

עיקר הסכנה למעוד באמונה הוא בעת משבר, שאז הראשון המזומן לחלץ את האדם ממשבר, הוא השטן ב"הצעותיו", ומפורסמים המה דברי הגר"ח שמולביץ זצ"ל לפתרון חידת העגל היאך עשו ישראל עגל ביום הארבעים לקבלת התורה, ותשובתו להיותם בעת משבר, משה - נדמה הי' להם שמת, וכיון שחשבו כך דימה להם השטן מטתו של משה פורחת באויר, והחשיך להם העולם כמובא בחז"ל, ואז בזעזוע זה מיד בא השטן בהצעתו - עגל.

כשהאדם במשבר חושיו ועצביו חלשים, דעתו ואמונתו מתבלבלת ואז בנקל ליצר להכניעו בדרך של כביכול לחלצו ממצוקתו.

בדורנו - מצד אחד רבו עלינו המשברים ועתות המצוקה, ומאידך כמו כן רבו עלינו פתרונות השטן לחלצנו ממצוקתנו בדרך הטומאה, שהרי פתרונות הסט"א בימינו בהישג יד ובנקל, כמה א"כ נדרש לנו חיזוק באמונה היום - שהמשברים מצויים ולעומתם פתרונות הסט"א מצויים בכל זוית ופינה לפרוק את עמל המשבר והמצוקה, רק חיזוק מתמיד יצילנו מידם.

קראנו ספרנו זה "נר לרגלי", ובו נאריך ונבאר יסודות ועיקרי האמונה להלכה ולמעשה בפירוט מפורט היאך לגשת עם האמונה לכל מגוון אירועי החיים, ובכך יאיר האדם נר לרגליו בחשכה שהננו בה היום לבל ימעדו רגליו בבורות והשיחין המצויים ללכוד כל מי אשר רק יסיח דעתו מעט משמירת האמונה בקרבו.

הקדמה - "צדיק" אמיתי

לא ביד כל אדם להיות "גדול" בתורה, אדם מגיע לגיל 30 - 40 - 50 ורואה ומביט על עשרות השנים שעברו עליו, ורואה שהברכה בתורה לא האירה לו כל-כך פנים כשאיפתו וציפיתו, קשה לו מאד לקוות עוד מלהיות אחד מגדולי הדור בתורה, וכמו כן קשה לו מלקוות שיהא פעם "גדול" בקדושה, "גדול" בפרישות, "גדול" בזהירות, "גדול" בזריזות, "גדול" בנקיות, "גדול" בטהרה, "גדול" בענוה, "גדול" ביראת חטא וכו' וכו'.

חלילה, אין כוונתנו לומר שאי אפשר הדבר, אפשר ואפשר, אלא שככל שנתבגר האדם הסיכוי לגדלותו בהנ"ל הולך ופוחת.

ומי לא היה חפץ לצאת "גדול" מן העולם?! מי מוכן לוותר על תואר שכזה?!

זאת ועוד, נתבונן האם לא השאיר הקדוש-ברוך-הוא לכל יהודי באשר הוא בנו של בורא העולם, הטומן בתוכו חלק אלוק ממעל, לצאת "גדול" בבחינה מסוימת, והלא תואר זה מתאים לכל יהודי באשר הוא להיותו בן מלך אשר אוצר בתוכו נשמה קדושה וטהורה - כאומרנו: "נשמה שנתת בי טהורה.. אתה נפחתה בי".

ובאומרנו "גדול", אין כוונתנו "גדול" בשביל ה"כותרות", אלא שבשמים יחשיבו אותו "גדול", והקדוש-ברוך-הוא יכבדהו כ"גדול".

ובכן הבה ונשמע כיצד יכול כל יהודי באשר הוא לצאת מן העולם כ"גדול", ולא רק "גדול", אלא "גדול" אמיתי, ורק הוא יקרא למעלה "גדול", כי דרגות הגדלות הנקבעות למעלה נמדדות אך ורק באופן שיבואר.

כתב החפץ-חיים זצוק"ל בספרו מחנה ישראל פ"ג:

"עוד צריך האדם לידע, שעיקר הטובה השלימה העתידה בימי הגאולה, יהיה מגיע לכל אחד כפי גדר האמונה וההתחזקות שהיה לו בהקדוש ברוך הוא בעת הגלות, שאם רפה ידו, אז חס וחלילה, מתבזבז על ידי זה שולחנו לעתיד לבוא, ואם היתה אמונתו שלמה בה', להתבונן תמיד בכל הענינים שארעו לו שבוודאי עושה הקב"ה עמו זה לטובה - יתרומם עבור זה מדרגתו מאד מאד לעתיד לבוא ויהא שולחנו שלם מכל טוב.

הראת לדעת, כי מהות הדרגה של "גדול" למעלה, נקבעת כפי טהרת האמונה שהיתה בלב האדם, וכמה שהיתה יותר מוחשית, עד כדי שיכל להגיב על מאורעות העולם שארעו עמו בסבר פנים יפות, מבלי להרהר אחר ההנהגה העליונה וכל שכן מבלי להטיח דברים כלפי מעלה, הוא הקדוש! הוא ה"גדול" האמיתי! וכל משך הדרגות שבינתיים כמו כן נקבעות כפי דרגתו בטוהר מדה זו של האמונה.

ונראה עוד כמה מאמרי חז"ל המבארים שגדולת האדם נקבעת כפי אמונתו.

א. מובא בילקוט איוב (רמז תתק"ח):

אמר רבי חנינא בר פפא, איוב, אילולי לא קרא תגר כשבאו עליו יסורים, כשם שאומרים עכשיו אלקי אברהם אלוקי יצחק, ואלוקי יעקב כן היו אומרים אלקי איוב.

נתבונן, הרי האבות הקדושים היו במדרגה שאין לנו מושג בהם כלל, (עיין בדברינו בספר "בים דרך" בראשית מאמר ה' מענין גדולת האבות), כמה שנעריך בהשגתנו על גדלותם - אף לאפס קצה הידיעה בגדלותם לא נגיע, שהרי הרמב"ם (בספרו מורה נבוכים פנ"ג) מנה

את הג' אבות ומשה רבנו כארבעה גדולי האומה שהיו מהיות עם ישראל לעם, והנה איוב לגודל יסוריו ונסיונותיו לו היה מושלם במידה זו של אמונה בהשגחה, והיה מקבל מאורעות חייו באמונה מבלי קריאת תגר היה זוכה להצטרף לג' האבות ולהכלל עמהם לנצח נצחים. היש לך דרגת ''גדול'' יותר מזה להחשב כרביעי לשלשת האבות הקדושים?!

הנה לך לראות כי דרגת הגדלות נקבעת כפי האמונה בהשגחה פרטית לראות הכל בהשגחה ולטובה.

ב. והנה מי הוא זה שכן זכה להיות רגל רביעי למרכבה העליונה? דוד המלך ע''ה, ודוקא מאותה סיבה שלא זכה לה איוב - זכה לה הוא לפי שנצטיין בה.

והנה לך דברי החיד''א (מתוק מדבש ט):

דוד המלך עם כל צדקותיו ודביקותו בה', ונידוד שנתו בלימוד התורה עדיין לא זכה להיות ''רגל רביעי שבמרכבה'', אלא בשעה ששמעי בן גירא חרפו וגידפו וקללו קללה נמרצת ועפרו בעפר, והוא הבליג ולא השיבו דבר, ואדרבא, אמר: ''הניחו לו ויקלל, כי ה' אמר לו קלל''! ואז זכה למעלתו השלמה, ומי האיש אשר יודע זאת ולא יקרע סגור לבו לי''ב קרעים!

הרי שדוד המלך קבע את מדריגתו כרביעי לאבות, ומאותה מדה זו של אמונת ההשגחה - ה' אמר לו קלל שנצטיין בה, הנה לנו הוכחה שהקובע למדרגת ''גדול'' אמיתי הוא הדבק באמונת ההשגחה ולקבלה בסבר פנים יפות באמונה ובאהבה.

אכן בקש דוד להיות מכלל האבות בנוסחת אלקי אברהם וכו' ואלקי דוד, אלא שלזה לא זכה כמובא במדרש, אולם איוב לגודל נסיונותיו העצומים אף לזה היה זוכה אילו לא קרא תגר.

ג. הגמרא בסוטה (מח ע''ב): כי מי בז ליום קטנות, מי גרם לצדיקים שיתבזבז שולחנם לעתיד לבוא - קטנות אמנה שהיתה בהם, ומהו קטנות אמונה? אומרת שם הגמרא כי הא דאמר רבי אלעזר: מי שיש לו פת בסלו היום ואומר מה אוכל למחר הרי זה מקטני אמנה.

נתבונן הרי דברים קל וחומר, ומה צדיק כזה שאינו מטיח דברים כלפי מעלה, אלא ששואל ודואג מה אוכל למחר כבר בזה מתבזבז שולחנו לעתיד, על אחת כמה וכמה באם צדיק זה מתרעם על חסרון מאכלו, ולבו זועף וזועם על חסרונותיו - שעל כך ביותר יתבזבז שולחנו.

והנה הגמרא איירי בצדיקים, צדיקים במעשים ובחסידות בתורה ועבודה, עם כל זה בהיות והקובע למדריגת ''גדול'' אמיתי לעולם הבא הוא דרגת האמונה בבורא, גורם

להם חסרון במדה זו בזבוז שולחן, שהוא בוודאי צער והפסד נצחי. וכתב על כך הטעם בספר ''שומר אמונים'' מאמר ''השגחה פרטית'' פכ''ה וזה לשונו:
כי תכלית הבריאה שברא הקדוש-ברוך-הוא נשמה קדושה עליונה בגוף התחתון הזה השפל והאפל, בעולם המלא זוהמא, והקב''ה כביכול מסתיר פניו כביכול בהסתרות רבות מבני יעקב, והתכלית הוא כמבואר בספרי קודש כדי שנחפש את ה' ולגלות מסתריו, ולידע שבכל אלו ההסתרות שם מוסתר כבוד מלכותו יתברך שמו לעד. ע''כ
הרי שתכלית בריאת האדם בעולם הוא לגלות את אמיתות השגחתו יתברך בעולם, ולשקר את המקרים והטבעים ולהכחישם מתוך אמונת ''אין עוד מלבדו''.
וראיתי סיפור מופלא הקובע את המאמין כי כל הנעשה הוא בהשגחה ולטובה - להיות בגדר ''צדיק אמיתי''.
(כצאת השמש בגבורתו עמוד קפח):
מעשה ואדם אחד דיבר רעות על אחד מתלמידי ישיבת ''כנסת ישראל'' בסלבודקה, ובזה קילקל לו שידוך מאושר שהוצע לו. בגלל ביטול הצעת השידוך נגרם לאותו תלמיד סיבוכים רבים, גייסוהו לצבא הרוסי, ועברו עליו שם הרפתקאות קשות וסבל רב. לאחר כמה שנים פישפש במעשיו אותו מוציא דיבה, והתחרט על צעדיו הרעים, אך לא מצא עוז בנפשו ללכת ולגלות לאותו נפגע מה שהוא עולל לו ולבקש את סליחתו. לכן כתב ל''סבא מסלבודקא'' רבי נתן צבי פינקל מכתב, שם התוודה שהוא האשם בביטול השידוך, וביקש אותו שיגלה את הדבר לאותו תלמיד וישפיע עליו שיסלח וימחול לו על מעשהו האכזרי.
רבי נתן צבי נכנס בדברים עם אותו תלמיד וגישש את המצב, עד שגילה לו את דברי המכתב. הלה בעוז גבורתו הנפשית מיד הצהיר לפני רבו, שהוא מוחל לפוגע בו במחילה גמורה. רבי נתן צבי שחשדו אולי הדברים נאמרים מהשפה ולחוץ, שאל אותו שוב אם אין לו בלבו פנימה איזה טינא על משמיצו. אך הלה המשיך ואישר לו שאיננו מרגיש בלבו שום קפידא ותרעומת, וכי מאת ה' היתה זאת, וכל מה דעבד רחמנא לטב עבד. מיד נפל עליו רבי נתן צבי מרוב התרגשות, והעתיר לו נשיקות חמות, וקרא עליו שהוא ''צדיק אמיתי'', והעמידו למופת בפני חבריו.
ובכן יתבונן כל אחד, האם לא כדאי להחשב ''צדיק אמיתי'', האם לא כדאי להיפטר מן העולם בתואר ''צדיק אמיתי'', וזאת כאשר לוקח לו האדם כאומנות את מלאכת השתיקה שאינה יכולה להתבצע אלא באמצעות האמונה, להיותו מייחס כל מקריו וארועיו לבורא

בלבד. ויושב בדד ושותק לפני בוראו, וכמאמר הגמרא (ברכות ס"ב ע"א): היכי דמי קבלת יסורים: "שתיקותא ומבעי רחמי".

לאור האמור אשר ניתן לכל יהודי להיקבע כגדול והוא ע"פ אמונתו, עלינו להשקיע מחשבה והתבוננות בכמה עיונים במידה זו של האמונה, ואלו הן:

א. מדוע דרגת האמונה היא הקובעת את מדריגת "הגדול" האמיתי יותר מכל מודד אחר.

ב. ועוד עלינו להבין מדוע יתכן והיאך "גדול" שכזה להיות נחלת כל יחיד ויחיד.

ג. ועוד עלינו לחקור בדעתנו הלכה למעשה מה הם כללי האמונה.

ד. היאך עלינו לנהוג במגוון הרב לאין ספור של אירועי העולם על פי האמונה, כדי להחשב באמת "גדול" אמיתי.

ה. מה הם דרכי קנית האמונה.

על אלה, ועל עוד רבים המסתעפים מאלה בבירור מידה זו של האמונה יבואר בספר זה בס"ד.

פרק א - איזהו חכם?!

אמרו חז"ל (תמיד ל"ב ע"א): "איזהו חכם? הרואה את הנולד", בעניני עולם הזה יתכן ומי שאינו חכם לראות את הנולד, וכגון שהוא פזיז מדאי בעסקיו, פזיז מדאי בקניותיו ובכלכול מחייתו לכל היותר ייקרא "טפש", על שאינו רואה כראוי את הנולד מפעולותיו המחופזים, אינו מחשב כראוי את הוצאותיו לפי הכנסותיו וכיוצא.

אולם במובן הרוחני, זה שלא רואה את הנולד ואינו מתבונן על תכלית ביאתו לעולם, מה תפקידו בעולם, ומה יהא ממנו לאחר יציאתו מן העולם, הרי שזה לא רק שהוא בגדר טפש, אלא אף בגדר רשע.

והראיה מארבעה בנים שבהגדה, האחד חכם והאחד רשע וכו', ולכאורה ההפך מחכם הוא טפש, ומדוע הבן השני קרוי רשע, אלא הביאור כאמור, שכלפי חיובי האדם לאלוקיו, אם אינו חכם לעשותם כראוי הרי שמלבד זאת שהוא טפש הנו אף רשע.

חלילה, לא באנו בזה לקבוע תארים על אנשים ובפרט על שומרי תורה ומצוות, ומי אנו שנחליט לקבוע מי צדיק ומי לא, אולם השתמשנו בביטוי חריף הנזכר לצורך ההבנה שבהכרח להיות חכם דוקא, ולא להתפשר על פחות מזה בשום אופן, כי בנפשנו הדבר.

והדבר הלא כ"כ פשוט, נבראנו בעולם הזה כשכירים למעבידנו הבורא הטוב והרחמן שכל רצונו להיטיב עמנו, לשם כך כביכול טרח עמנו ברצף של ניסים בגאולת מצרים, מתן תורה, מ' שנה במדבר בניסים ובמופתים מידי יום יום, ובכך יצרנו לו לעם - "עם זו

יצרתי לי תהילתי יספרו'' (ישעיה מג, כא), נפח באפנו נשמה קדושה וטהורה - ומדיליה נפחה בנו.

ועוד נתבונן, הרי הנשמה קודם בואה לעולם היתה נהנית מזיו השכינה בעונג עצום, וכי יתכן שהביאה הבורא לעולם השפל כדי לתת לה את אותו שכר ועונג שהיתה למודה להיות בו קודם לכן? בודאי לא, אם השקיע הקדוש-ברוך-הוא בריאה כה נפלאה להורדת הנשמה ממקום עינוגיה והטיל עליה משימות קודש, בוודאי שכל זה על מנת לזכותה בהרבה יותר ממה שהיה לה עונג קודם בואה לעולם, וכל שכן שיותר ממה שיכול לה מכל עונגי עולם הזה גם אם יהיו רצופים לאלפי שנים, והוא חשבון פשוט.

אזי ללא ספק - גם באם נשמור תורה ומצוות כהלכתן, אולם עדיין עולם הזה תופס אצלנו טעם כעיקר, הרי שרחוקים אנו מהבנת תכלית שליחותנו לעולם.

היתכן שאדם הופקד על משימה מסוימת, והובטח לו ביישומה הון עתק ובמהלך תפקודו מסיח הוא דעתו לגמרי ממשימתו ועוסק בענינים המשכיחים אותו ממשימתו מה שיביאהו להפסד שכרו המובטח לו ועוד לעונשים על זלזולו בתפקידו?!

האדם הרי לא יחיה לעולם, סוף סוף הגוף ירד אלי-קבר בחושך וצלמות, והנשמה הטהורה שהיא הנצחית תישפט בדין נוקב: האם זכאית היא לראות בזיו השכינה ולהתענג עונג נצחי ומופלא, אם לאו חס וחלילה.

ובכן, עינינו הלא רואות אנשים מובלים לבאר קברם מידי יום, וביניהם לא עלינו גם צעירים וילדים, וגם אלה המחזיקים עד שנות זקנה ושיבה הלא בדרך כלל שנותיהם האחרונות של רוב רובם שנים של חולי ויסורים, מלבד סכום לא מבוטל של אנשים המתיסרים גם בשנות עמידתם ואף קודם לכן, ובפרט כשהמדובר ביסורי עוני וצער גידול בנים וכדומה שהוא נחלת רובם ככולם.

כמה אם כן בסך הכל דרוש חכמה כדי לראות את הנולד, וכי צריך בשביל כך להיות גאון?! להיות מעמיק?! להיות למדן ופלפלן?! הלא אין נצרך אלא להיות טפש גדול בשביל שלא לראות הנולד, מלבד מה שיתכן כינוי חריף מזה שהזכרנו למעלה.

בפרק הבא, נבאר מה שראוי לכל אחד להרהר בחשבון נפש עם עצמו על עתידו וגורלנו הנצחי.

פרק ב - אסון דורנו והפתרון להצלתו

בפרק זה אבוא בהרהור והגיון הראוי ללב טהור, שיתבונן בו האדם טרם יחשכו כוכבי נשפו, כי אז את הנעשה כבר לא יהא להשיב, שהרי "מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת ומי שלא טרח בערב שבת מה יאכל בשבת".

ואדבר בלשון "עצמי", כי כן ראוי לכל אדם בר דעת להתבונן עם עצמו.

ואף כי יודע אני שלא יהא נעים לקורא לחשוב מחשבות מסוג זה שאכתוב, ולא רק שלא נעים יהא לו לקראותם אלא רוב בני אדם אף ישנאום ויברחו מלחשוב עליהם, אולם לאן יש לברוח? מה נעשה שעדיף להכנס ל"אי נעימות" - בסך הכל, ולהתבונן זמן מה במחשבות שלא כל כך נעים להתבונן בהם מאשר להגיע למצב של אי נעימות נצחית שאין לה מנחם, ואין לה תיקון, הלא עדיף עתה לשבת בנוח ובמתינות במצב של אפשרות לתיקון, מלשבת אחר כך במצב עגום לנצח עם חרטה ונהימה שאין מי שישקיטנה וישככנה.

בן כמה שנים הנני היום? כמחצית משנות חיי או אף רובם ולפחות חלק ניכר מהם כבר מאחורי, כמה שנים כבר נשאר לי לחיות, הלא ימי שנותינו בהם שבעים שנה, וגם המה כצל עובר, הלא כמו אתמול זוכר אני את הבר מצוה ואת החתונה והשנים מאז עברו כצל עוף הפורח.

וגם אם אגיע לשנים אלו של השבעים או השמונים האם אדע היאך יעברו עלי שנים אלו, בבריאות או בחולי, בישוב או בטירוף, בעושר או בעוני, בשמחה או בדכאון, האם אחפוץ בחיים או אגעל בהם, האם יחפצו בי קרובי או ימאסוני ויגעלו ממני, מה אראה או מה אשמע בשנים אלו בשורות טובות או רעות, ולפחות האם יעברו עלי שנים אלו במעשה או בשעמום הקשה מהכל, האם יהא לי זמן לתקן את עצמי ולהשלים את החסר לי בתורה ומצוות, על מה אני בוטח?! באיזה הגיון דוחה אני מיום ליום את חובתי כלפי בוראי, הלא גם עד היום ישבתי פעמים רבות ועשיתי חשבון נפש עם עצמי, והבנתי שעלי לתקן עצמי במדות ובתאוות מסוימות, האם יישמתי את זה?! הלא דחיתי את העבודה מיום ליום, והיצר היתל בי בבטחון שוא שעוד יש זמן ואחיה ואתקן עצמי, והנה עברו עשרות שנים, האם התקדמתי במשהו?!

הנה רואה אני את חברי, יש מהם - בלי עין הרע עובדי ה' בכל כוחם, עמלים בתורה ובתיקון המידות, ויש מהם בטלנים המעבירים את חייהם בהבלי עולם הזה, למה שאהא אני מאותם מפסידי עולמם, למה שלא אהיה גם אני מבין אלו שהשכילו לקנות עולמם.

ובכן יש לי שאלה לשאול את עצמי, האם יש לך נכון להיום - ''ביד'' משהו, האם אני יכול היום לבוא לפני הבורא עם משהו ''אחד'' ביד מושלם כפי כוחי, הלא מתבונן אני, אמנם הרבה מצוות עשיתי, הרבה מעשים טובים עשיתי, ואכן נכון הוא: היו פעמים והתפללתי טוב... היו פעמים ועשיתי מעשה חסד גדול... היו פעמים ולמדתי טוב... היו פעמים והתגברתי על יצרי בשבירת תאווה מסוימת... היו פעמים והתגברתי על מידה רעה מסוימת, אולם הכל היה בגדר ''עובר ושב'', בסך הכל הלא אין לי ''חתיכה הראויה'' לבוא ולהתכבד בה לפני הבורא, ולומר לו: יש לי דבר אחד שבו הייתי - כפי כוחי - מושלם, כי שמתי כל כוחי בו, אין לי להצביע ולו לא אפילו על פרט אחד.

ובכן מוכן אני כהיום להיכנס לפני בית דין של מעלה?! הלא אעמוד שם בוש ונכלם, ללא תורה כראוי, ללא חסד כראוי, ללא זהירות כראוי, ללא זריזות כראוי, ללא נקיות כראוי, ללא טהרה כראוי, ללא קדושה, ללא יראת חטא, ללא תפילה כראוי, ללא שבת כראוי, הכל אצלי פגום ולוקה בחסר, וכל זה עוד בחלק העשה טוב, מה בחלק הסור מרע? כמה מדות רעות מאחורי? כעס, גאוה, הרהורי עבירה, מראות אסורות, שקר, אונאה, גזל- ב''היתר'' או באיסור, זלזול בכבוד הבריות, אכזריות, קמצנות, דברים בטלים, לשון הרע, רכילות, ועוד ועוד.

עשרות בשנים עברו וחלפו, והיצר מנפנף מעלי בנצחון ובהתלוצצות באומרו: הנה מה נשאר לי כבר לעבוד עם הבטלן הזה, השנים שלו כבר עברו ברובם, עוד מעט ויותר לי דמו לסלקו מן העולם, ויהא נצחוני עליו נצחון מושלם, והוא שאומר דוד המלך ע''ה: ''אלקי בך בטחתי אל אבושה אל יעלצו אויבי לי'' דהיינו שלא ישמחו אויבי בסוף ימי, ויעלצו בנצחונם, ''אל ישמחו לי אויבי שקר'', ''אל יאמרו בלענוהו'', ועוד פסוקים מעין אלו.

כל חיי עברו בירידות ועליות, והפרוץ מרובה על העומד, ובפרט בתפילות וברכות המזולזלות ללא כוונה וללא מורא, וביטול תורה עולה על כולנה באופן נורא ואיום, מה יש לי?! מה נשאר לי?! כמה הקפדות כמה כעס הקפדתי וכעסתי בימי חיי, ולא הבנתי שבעצם כשאני כועס אני מתמרד על הנהגת ה' ומערער ומהרהר עליו, ולוחם בזעף ובזעם בהנהגתו כלפי שהיא בעצם לטובה, ומתחצף להתמרד להתכחש - ולפחות להתעלם מאלוקותו ושליטתו עלי.

אזי עם מה יש לי לבוא ולהתפאר לפניו? עם כסף וזהב???! עם ביזנס...?! עם עורמה ופקחות של עסקים...?! עם אוכל ושתיה שהצלחתי לבלוע בשפע ומן המובחר...?! עם כמה מאות עופות שאכלתי משך חיי ועם כמה מאות ק''ג בשר...?! עם שינה מרובה

של שעות נוספות...?! עם בילוי של ימים ולילות בפטפוטי דברים בטלים לשה"ר, רכילות...?! [וכל אלו העוונות המה הרגילים בכל יום, שאדם דש בעקביו, על אחת כמה וכמה אם נמצאים באדם עוונות חמורות, וחמורות שבחמורות] למתי אני מחכה, ולמי אני מחכה, הלא אם אין אני לי מי לי, ואם לא עכשו אימתי?!

ואם סובר אני שמא לא אמות כי אחיה ואזכה בקרוב לקבל פני משיח ואם כן מה לי לפחד מיום המיתה, ובפרט שהנה כל הסימנים לבואו בקרוב התממשו והרי הוא עומד אחר כותלנו, ואם כן ממה יש לי ליראי? כמה טעות יש לי בזה, שהרי הנה מצינו בגמרא (חגיגה ד' ע"ב) גבי שמואל הנביא שהיה ירא וחדר כאשר העלוהו באוב שמא הנה והגיע יום הדין הגדול והנורא וקרא למשה שיעיד עליו שקיים מה שכתוב בתורה, אם כן הרי גם לאלו שיזכו לגאולה מחכה יום דין גדול ונורא שאף שמואל הנביא פחד ממנו, וכפי משפטו של האדם מיום דין הגדול והנורא כן יהא מצבו לנצח גם לאחר הגאולה.

ובכן, האם אבד סברי ונכזבה תוחלתי, הלא במצבי היום - ערום יצאתי מבטן אמי כן ערום אשוב לקברי - ערום מתורה ומצוות, ערום ממידות טובות, ערום מישרות, ומאידך אבוא עטוף בבגדים צואים של טומאות עוונותי ומידותי הרעות וביטול תורה עלית על כולנה, מגושם במעבה החומריות מתוך גסות רבה ועידון הגוף באכילה ויתר עונגי הגוף כטיול, בילוי, מלבושים, תכשיטי ובישום הגוף, רבוי השינה ובפרט בשבתות וימים טובים שלא ניתנו אלא לעסוק בהן בתורה, שנות נעורי עברו עלי במעשי נערות כדי בזיון וקצף, בשנות העמידה הנני טרוד ומטורף ממאורעות החיים ללא ישוב הדעת לחשוב ברצינות לקדם את עצמי, ואם כן אנה אני בא במצב שכזה.

ובאמת מחשבות שכאלה מדאגת יום המיתה מחויבות המה, כדאיתא במשנה אבות (פ"ג מ"א) הסתכל בשלושה דברים וכו', ובני אדם טומנים פניהם בקרקע ומתעלמים מזכרון יום המיתה והלא יש בו עצה נפלאה לנצח היצר, כדאיתא בגמ' (ברכות ה' ע"א) ע"פ "רגזו ואל תחטאו וכו'", לעולם ירגיז אדם יצר הטוב על יצר הרע נצחו מוטב, ואם לאו יעסוק בתורה, נצחו מוטב, ואם לאו יקרא קריאת שמע, נצחו מוטב, ואם לאו יזכור לו יום המיתה, הרי שהוא פתרון המועיל יותר מהכל, וראיתי לכך מעשה נורא מהגרי"ח זוננפלד זצ"ל (מובא בספר "הזהרו בכבוד חבריכם" עמ' שטז): שהעיד על עצמו: מיום הגיעי לארבעים שנה, לא הסחתי דעתי מהיום האחרון.

ובכן, חשבתי ואתבונן האם לא השאיר הקדוש-ברוך-הוא לי ולאשר כמוני פינה להתגדר בה לעשות לנו זכר ושארית לנצח על ידה, שיהיה מה שיהיה - איזה מידה אחת לפחות

לאחוז בה במסירות ובעקביות, איזה שבירת תאווה אחת לשוברה ולסלקה לגמרי מאתנו, איזו הנהגה טובה שיש בה כדי להתכבד לאחוז בה מבלי להרפות ממנה.
והגם כי אנו בדור יתום שדלונו מאד, אולם עם כל זה אין הגיון שאבדה תקוותנו מלהיות אף לנו תיקון באיזה דרך שהיא, ובכן עלינו להתבונן מהי הדרך שהותיר לנו בוראנו לצעוד בה ולעלות דרכה במסילה העולה בית אל.
עוד שבתי ואתבונן,
אכן דורנו דור תהפוכות, דור שהתמורות חולפות על הכלל ועל הפרט מעת לעת ממש.
מי היום יציב במשהו, הלא מאמר "ראיתי בני עליה והם מועטים" (סוכה מו) נאמר עוד לפני אלפי שנים, ואם אז הוגדרו בני עליה כמעטים, מה נאמר היום בירידת הדורות.
היום תכפו ותקפו עלינו הנסיונות הגרויים והפיתויים מה שלא היו מעולם, היום מצוי הוא להרוס ולאבד בזמן מועט עמל של זמן רב, מבלי שיטרח הרע כל כך בעבודתו, היום בנקל ממש מצליח הרע לחבל ולהרוס גם חלקות טובות, וכל זה הוא מחמת השליחים המרובים שיש לו - בני ברית ושאינם בני ברית המפוזרים בכל פינה ממש המשתפים פעולה עמו ללכוד נשמות קדושות וטהורות ולהפילם לבאר שחת.
ומי מדבר על התפעלות והתרגשות בעבודת ה' כמה יקרת המציאות היא בימינו, הלא רוב ככל שומרי תורה ומצוות קשה עליהם להשיג איזשהו טעם ורגש בעבודה בתפילה ובתורה.
בעלי מידות וכובשי תאוות כמה קשה עבודתם עליהם, הירידות והעליות הלא המה מנת חלקם מעת לעת ממש.
ההסתר פנים הנו במלואו מרבוי הצרות החוליים והאסונות השונות, העניות וקשי אופני הפרנסה, בעיות שלום הבית, קשיי הצעירים והצעירות בשידוכיהן, חינוך הילדים, סטיית הבנים והבנות מדרך ה' שרבו למאד בימינו, הלא כל אלה נטלו מאתנו לכאורה את ההתבוננות והמחשבה, ובודאי את האמונה והתקוה לתיקון עצמנו. הלא כבר כמעט ואיבדנו את בטחוננו בהשלמת תיקוננו.
ואם כן אחזור ואצווח את הצווחה העולה מאליה, וכי לא הותיר לנו הקדוש-ברוך-הוא אופן להשלים תכליתנו בעולמנו על אף כל החושך השורר בחיצוניות ובפנימיות, היאך השאיר הקדוש-ברוך-הוא דור שלם ללא רועה, שהרי עיקר קושי ירידת הדורות הוא בכך שנסתרו מאתנו הרועים, ואנו כצאן התועה במדבר המלא שוחות ובורות.
אולם, חלילה, לא יעשה כן אלוקינו להותירנו מבלי הותיר לנו שריד ופליט שיהיה לנו בו שם כגדולים אשר מעולם בארץ המה, ובודאי השאיר והשאיר לנו ביד עבדיו הנביאים

בהישג יד ממש נתיב העולה במסילה בית א-ל להשלים בו עצמנו שלימות גמור גם במצבנו עתה.
ובכן, הנה אין זה סוד שישנו פתרון אחד שנותר לנו כדי לגאול את עצמנו, ובאם נתחזק בו כולנו נזכה לגאולה כללית, ובאם לאו, לפחות, כל יחיד ויחיד שיאחז בפתרון זה יגאל נפשו ויצילנה מרדת שחת.
פתרון זה הוזכר בגמרא מכות כ"ב ע"א: בא חבקוק והעמידן על אחת: "וצדיק באמונתו יחיה".
ומחובתנו להעמיק בפתרון זה, לחדדו, לשננו, ולתת את נפשנו ומאודנו בפתרון זה אחר וכל הבעיות הקשות של הכלל והפרט בדורנו זה עקבות משיחא תלוי בפתרון זה - האמונה, ועל כן בפרק הבא נעמוד בעיון הראוי להבין את נחיצותו של נתיב זה - נתיב האמונה.

פרק ג - הפתרון

חובה עלינו ללבן ולבאר בעיון נמרץ כמה בירורים בהצעת פתרון ה"אחת" שנמסר לחבקוק הנביא לבני דורנו - פתרון האמונה.
א. בגמרא "מכות" כג ע"ב נתבאר, דרש רבי שמלאי, 613 מצוות נאמרו לו למשה וכו'. בא דוד והעמידן על 11, בא ישעיה והעמידן על 6 בא מיכה והעמידן על 3, בא חבקוק והעמידן על אחת "וצדיק באמונתו יחיה". והקושיות במאמר זה בחלקן אף עולות מאליהן.
1. האם והיאך באו דוד, ישעיהו, מיכה וחבקוק להמעיט ממספר חיובינו במצוות?
2. בא חבקוק והעמידן על אחת, מדוע בחר דוקא ב"אחת" שהיא האמונה?
3. וכי האמונה לא היתה בסיס ויסוד לכל התורה כולה גם בדורות עברו, הכי אפשר מבלתי אמונה?! ומה נשתנה אם כן דורנו שהאמונה תהא בו יסוד שהכל תלוי בו?
4. ועוד מהו שאמר חבקוק "וצדיק" באמונתו יחיה, אם כוונתו שנצרך מקודם להיות צדיק והוא התנאי כדי שבאמונתו יחיה, דהיינו שדווקא הצדיקים באמונתם יחיו, אם כן לא הוי העמידן על אחת שהרי מצריך הוא הרבה יותר מאחת - להיות גם צדיק, וכדי להיות צדיק נצרך פרטים רבים, ואם כוונתו לכל אדם שבאמונתו יחיה, אם כן מדוע אמר "וצדיק". היה לו לומר: "ואדם" באמונתו יחיה, או "איש" באמונתו יחיה.
לשאלה הראשונה היאך באו דוד, ישעיהו, מיכה וחבקוק להעמיד את התורה כולה על חלק מהמצוות - התשובה המפורסמת והאמיתית לכך היא, דבאמת וודאי הוא שחייב

כל אדם מישראל לקיים את כל התורה כולה, ומעיקרי האמונה שהתורה לא תשתנה לעולמים, ועוד ידוע הוא שכל המצוות המה עצות ושבילין להגיע לשלימות, שלימות האדם תלויה בקיום כל המצוות דווקא.

אלא דוד המלך ע"ה ראה ברוח הקודש את דורו, והנה הוא בירידה ביחס לדור מקבלי התורה, וראה שאי אפשר להצריך אדם בדורו כדי שיגיע לשלימות להלך בכל שבילי מצוות התורה ולמסור נפשו עבור כל מצוה ומצוה ושרק באופן זה להגיע לשלימות, כי לא יוכלו בני דורו עמוד בכך, ובכן ברוח הקודש נאמר לו שימנה לבני דורו 11 מצוות בלבד, והמה יהיו השבילין שדרכם יגיעו בני אותו דור לקיים את כל מצוות התורה, כי די להם ב- 11 שבילין שהזכיר להיות אפשרות דרכן לקיים הכל, כי כאמור בהכרח הוא לקיים הכל.

ישעיה הנביא קבל בנבואה לבני דורו, שהיו בשפל גדול יותר מדורו של דוד המלך, שדי להם ב- 6 מצוות בלבד, כי הראו לו שבני דורו לא יוכלו לאחוז ב- 11 שבילין שאמרן דוד המלך ע"ה כדי להגיע לקיום כל התורה, אלא רק ב- 6, וכשיאחזו בהם בכל לבם ונפשם יבואו לשמירת כל התורה כולה.

מיכה ראה בנבואה שבני דורו ירדו מדורו של ישעיהו, ואין בידן לאחוז בכל לבם ונפשם אף ב- 6 מצוות, אלא רק ב- 3 מצוות ודרכן יתאפשר להם לבוא לקיום כל התורה.

חבקוק נתנבא לדורות עקבות משיחא להורות להם להתחזק בדבר אחד - באמונה, כי נתנבא הוא בנבואה שלבני דור ירוד זה של עקבות משיחא יהא קשה לאחוז אף ב - 3 מצוות וגם לא ב- 2, תקומתם ותקוותם תהא באם יאחזו בכל כוחם באחת - במצות האמונה, ודרכה יבואו לקיום כל התורה כולה.

ומה שהקשינו לעיל במה שאמר חבקוק "וצדיק" באמונתו יחיה, דהצריך גם שיהא צדיק, ואם כן הוא יותר מאחת, יתבאר לקמן בס"ד.

ובכן עתה באנו לישוב פתרון הבעיה - מה פינה הותיר לנו הבורא לתקוה שבאם נתגדר בה בכל כוחנו ובמסירות נפשנו ומאודנו נינצל מהחושך אשר יכסה ארץ בעידן זה, ולא עוד אלא שדרכה נגיע לשלימות הלא הוא אמונה.

מאחר ובאנו לפתרון הנכון והאמיתי שהוא האמונה שהיא הנתיב היחיד להצלתנו ואף לשלמותנו - עלינו ללבן אפשרות יחידה זו, לחדדה ולשננה, להעמיק היאך ומתי להשתמש בה, ומה הם התנאים לקנות ולרכוש מדה זו הנקראת אמונה עד כדי שיהא בה כח להביאנו לשלמות.

פרק ד - וצדיק באמונתו יחיה

וקודם שנבוא לבאר הנדרש מאתנו בפתרון זה של מצוות האמונה נקדים לישב הקושיא שהקשינו לעיל, דהיאך אמר: בא חבקוק והעמידן על אחת וצדיק באמונתו יחיה, והלא באותו משפט נאמר "וצדיק" באמונתו יחיה, ואם כן הרי לכאורה נצרך לתנאי זה של "באמונתו יחיה" שיוקדם לו היות האדם "צדיק", ואם כן הרי הוא יותר מאחת. ועוד מה עם שאר בני אדם שאינם בגדר צדיק, וכי עליהם אבד "האחת" שהיא באמונתו יחיה להיות שאינם בגדר צדיקים? ואם האמור הוא לכל אדם מדוע אם כן נאמר "וצדיק"?

והנראה פשוט כי כוונת חבקוק בנבואתו בפתרון "האחת" שהיא האמונה - לצדיק ולשאינו צדיק, לומר שהדרך היחידה לקיומם של שניהם היא האמונה בלבד, והיינו לזה שעדיין אינו בגדר צדיק ורק ברצונו להיות צדיק - בא חבקוק בנבואתו ואומר: "וצדיק" - מי יקרא "צדיק" באמת? זהו שבאמונתו יחיה, מי שבאמונתו יחיה יגיע למדריגת צדיק, דהיינו, זה שיחיה עם האמונה, שהיא תהא ממש מהלך חייו, ועל כל צעד ושעל ישים עינו ולבו לילך עם האמונה, זהו שיגיע למדריגה שייחשב בה בגדר "וצדיק".

ומאידך עוד בכוונת חבקוק היתה לומר בנבואה זו לאדם שהנו מכבר בגדר צדיק הזהיר במצוות כראוי, דע, שמכיון שהנסיונות והמבחנים בסוף הימים יהיו כל כך חדים ונוקבים אזי אפילו הצדיק יצטרך חיזוק גדול לעמוד בהם, כי הנסיונות יהיו כל כך טרופים, שגם הצדיק אם לא יתחזק לחדד במיוחד את מידה זו שהיא האמונה בכל כוחו - עלול ליפול, חלילה.

הרי שנבואת חבקוק הינה בין לאדם הצדיק ובין לאדם הפשוט, לומר להם שיצטרכו להתחזק באמונה בכל כחם, ורק בדרך זו של חיזוק אמונה ישאר הצדיק במדריגת צדקותו כמקודם,וכמו כן האיש הפשוט יזכה ויגיע למדריגת "צדיק".

ועוד קמ"ל חבקוק בסיום נבואתו במילת "יחיה" לומר שהצורך לחיזוק אמונה לא יהא אך ורק בשביל להגיע למדריגת צדיק, אלא הצורך יהא בשביל חייו ממש, כלומר בשביל להעביר חיים, ולא רק בשביל לזכות למדריגות גבוהות, כי הנסיונות יהיו כל כך קשים, מפתים ומוזרים, שיצטרכו אמונה אפילו בשביל לחיות, כי מבלי האמונה לא מבעיא שלא יהא אפשר להגיע למדריגות ובוודאי לא למדריגת צדיק, אלא אפילו לחיות חיים מינימליים לא יהא אפשר לגודל הנסיונות והקשיים, ומי שיאחז באמונה בזמן הזה - לצד ריבוי הנסיונות, לא לסתם אדם יחשב אלא ממנה יגיע למדריגת "צדיק", כך שלא יהיו יותר משתי אפשרויות, אלא או להיות צדיק או להיפך ח"ו.

ואם כן אחר שהאמונה זהו העיקר הנדרש, צריכים אנו להבין שמן ההכרח הוא שכובד הנסיונות יהא על כך. דמאחר שזהו הקרש ההצלה היחיד בין לצדיק בין לפשוט, הרי שכמו כן כח הרע שנוצר לעומת הטוב הנו בהתאם, ואם כן מאחר וכל אפשרותנו להישרד בגדר ''צדיקים'' הוא אך ורק ע''י אמונה כמו כן הנסיונות בעיקרן יהיו באמונה. ועוד, דמאחר ועיקר הנדרש הוא האמונה, חייב שיהא ברור שעיקר העבודה והנצחון יהא על האמונה, דאם יקפיד האדם להיות נזהר בכל דרכיו ועניניו אולם בעניני אמונתו לא יתן לבו ומעיניו לחזקה בקרבו כל הימים לרבות הלילות - החטיא את המטרה, דמכיון שזה עיקר המבוקש אזי זהו התפקיד, ומי אשר יזלזל בתפקידו, אף שיעשה תפקידים אחרים בתכלית השלמות לא יוכל לבוא בזה על תכליתו.

ולכן כאמור, כל אחד יתן אל לבו להתלהב מאפשרות זו שניתנה לנו כאפשרות יחידה, ואפשרית לקיום, שהרי אם הנביא חבקוק תלה את הצלתנו במידה זו שהיא האמונה - בהכרח ששווה הוא לכל נפש.

ולכן - אם להיות גדול ומושלם בתורה, בתפילה, בקדושה, בזריזות, בזהירות, בנקיות, בטהרה, ביראת חטא וכו' לא מתאפשר הדבר לכל אחד, הרי שמידת האמונה בהכרח כן תתאפשר לכל אחד לבטל דעתו לדעת קונו בכל אירועיו ומקריו ולקבלם בסבר פנים יפות באמונה שהכל מהשגחתו הפרטית וכמו כן באמונה שכל הנעשה עמו זהו לטובתו. וזהו עונג גדול ליקח עבודה זו כ''פרוייקט'', כדי לצאת מושלם ו''גדול'' במידה זו, ובפרט כאמור שהיא המודד האמיתי לצדקות האדם, וכנאמר בפסוק בחבקוק גופא ''וצדיק באמונתו יחיה'', דהיינו מי הוא הצדיק - זהו שבאמונתו יחיה.

ובהכרח זהו פירוש נכון בדבריו וכאמור דאם לא כן יקשה הקושיות שהקשינו לעיל היאך הוא העמידן על אחת, והלא לא נאמר ''ואדם'' באמונתו יחיה אלא וצדיק, ואם כפשוטו שהצדיק שהנו צדיק מכבר, הוא שבאמונתו יחיה, היאך אם כן העמידן על אחת והלא בעינן עוד תנאים רבים לשיהיה האדם צדיק, ועוד קשה, וכי מי שאינו במדרגת צדיק - והם הלא רוב בני אדם, וכי מנועים המה מפתרון ''העמידן על אחת''? אלא כאמור דבא לומר בזה דזהו גופא, מי הוא זה שיזכה להחשב לצדיק בדור הגאולה? זהו שיאחוז באחת שהיא האמונה, וקאי אכל אדם באשר הוא.

והיינו לומר שאף שבדורות קודמים היה נצרך להגיע למדריגת ''צדיק'' תנאים רבים, הרי שבעקבות משיחא זהו שיאחוז במדת האמונה יחשב בגדר צדיק אמיתי.

ומאידך קמ''ל חבקוק שלא יהא אפשר לילך על פחות מכך, שהרי האמונה היא תהא הנתיב היחיד להצלה, ומבלעדיה לא יהא אפשר, והיא שתביא את האדם למדריגת

צדיק, הרי שכשם שאי אפשר ללא האמונה שהיא האחת היחידה להצלה, כמו כן אי אפשר מבלעדי היות האדם צדיק, כי בהכרח האמונה תביאהו להיות צדיק, כאמור לעיל, דהצדיק יהא במדריגתו על ידי האמונה.

אם כן אי אפשר בפחות מהאמונה, וממילא אי אפשר בפחות ממדריגת צדיק. והבן. ולפי זה יובן היטב דברי החפץ חיים, במה שאמרו חז"ל "אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או כולו חייב", והקשה החפץ חיים, דהיאך יתכן דור שכולו חייב או כולו זכאי הלא לעולם לא יהא דבר הזה, דור שכולם חייבים חלילה, או שכולם צדיקים?!ותירץ דמאמר זה לא קאי בכללות על כלל ישראל אלא בפרטות על כל יחיד ויחיד, כלומר שבדור הגאולה הנסיונות יהיו כל כך תקיפים וחדים, שכל אדם יוודע בהם על אמיתותו, ולא יוכל להיות מצב ביניים, כי או שהאדם יברח מהעבירה כבורח מן האש ואז יחשב כצדיק, או באם לאו בהכרח שיהא חייב ורשע, כי הרע ישתולל באופן קשה שלא יהא אפשר להיות באמצע.

והוא הנאמר בדברי חבקוק, כי הנתיב היחיד להצלה יהא האמונה, והוא שיביא את האדם להיות צדיק, ובאם לאו, באם לא יחזק עצמו באמונה חזק בכל כוחו לא רק שלא יהא צדיק אלא אף יהא חייב חלילה.

פרק ה - ה' צדיק יבחן"

נאמר בתהילים (יא, ה): "ה' צדיק יבחן ורשע ואוהב חמס שנאה נפשו", והנה פסוק זה לאו סיפה רישיה ולאו רישיה סיפה, שהרי היפך משונא הוא אוהב, ואם סיים הפסוק שאת הרשע שנאה נפשו, היה לו לפתוח שאת הצדיק אהבה נפשו, ומהו שפתח בה' צדיק יבחן, מהו ה"יבחן" הנאמר גבי צדיק - דבר והיפוכו לעומת ה"שנאה נפשו" הנאמר גבי הרשע?

אולם התשובה היא, דהיא גופא, זה שהקדוש-ברוך-הוא בוחן את הצדיק הוא הסימן לאהבתו את הצדיק.

והטעם לפי שהמבחן שהוא הנסיון הוא מרים על נס את הצדיק לדרגה גבוהה, ובשביל האהבה שאוהב ה' את הצדיק וחפץ לרוממו - מנסהו וכנאמר (תהילים ס' ו'): "נתת ליראיך נס להתנוסס", נס מלשון נסיון, שכן נסיון נגזר ממילת נס - "והאלקים ניסה את אברהם", הרימו על נס בנסיון זה. הנסיון הוא על מנת לנוסס - להגדיל ולרומם. ובכן "ה' צדיק יבחן" הוי כאילו כתוב ה' צדיק יאהב.

והנה לפי המבואר שבסוף הימים גדר "צדיק" יהא רק למושלם באמונתו, הרי שעיקר המבחנים בדורנו יהיו על אמונה, כי ה' "צדיק" יבחן, ובאמת אף בכל הדורות לעולם עיקר מבחני הצדיקים היו על האמונה, שהרי הצדיק - מתאוות העולם האסורות כבר הפריש עצמו, וכן מיתר העוונות המפורשים באיסורם מתאוות ומידות רעות בוודאי שהצדיק הבדיל עצמו מהם, אולם בפרטי האמונה עדיין נבחן הצדיק כל ימיו.

והנה בגמרא סוטה (מ"ח) דרשו על הפסוק "מי בז ליום קטנות" מי גרם לצדיקים שיתבזבז שולחנם לעתיד לבוא - קטנות אמונה שבהם, הרי שלגבי האמונה הנסיונות שייכים גם לגבי הצדיקים, ובה הם נתפסים עד כדי בזבוז שולחן לעולם הבא.

כי באמת החובות הנדרשות בסעיפי האמונה דקות המה למאד, וכדוגמא שהגמרא גופא הביאה שם (בסוטה מ"ח): כי הא דאמר ר"א: "מי שיש לו פת בסלו היום ואומר מה אוכל למחר הרי זה מקטני אמנה", הרי לך דקות באמונה שאין כמוה, אדם שיש לו עשרה ילדים, ואין לו שום דבר מאכל בביתו מה ליתן להם למחר, ורק אומר הוא מה יהא מחר - הרי זה מקטני אמונה...

הרי שכוונת הגמרא: "מי גרם לצדיקים וכו'" לומר לנו שנסיון האמונה שייך גם גבי צדיקים.

אלא שלפי זה נחזור על שאלתנו ששאלנו לעיל, מה נשתנה דורנו להתנבאות עליו שעיקר העבודה בו תהא על האמונה, אחר ומבחן האמונה הוא קשה אף לצדיקים, והוא מבחן שהיה בכל הדורות כולם, שהרי הגמרא סוטה מ"ח בדרשת "מי בז ליום קטנות" קאי על כל הדורות כולם, אם כן מה כוונת חבקוק הנביא לומר "וצדיק באמונתו יחיה" דווקא לגבי עקבות משיחא - העמידן על אחת, והלא להמבואר שנסיונות האמונה המה כמו כן נסיונות הצדיקים בכל הדורות? אולם להאמור לעיל יובן גם ענין זה.

בכל הדורות תנאים רבים נדרשו כדי להחשב בגדר צדיק, ואכן גם הצדיק מתנסה לעולם באמונתו, ועל כך מתבזבז שולחנו, אולם עם כל זה לא יגרע מצדיק שמו ותוארו אחר שקיים התנאים האחרים שנדרשו להיות "צדיק" וכמדוקדק בלשון הגמרא מי גרם ל"צדיקים", הרי שעל אף קטנות האמונה לא נגרע מהם שם "צדיק" שהרי מסר נפשו על פרטים רבים בעבודת ה', כמו בתיקון המידות והתאוות וכיוצא.

אלא שבדור עקבות משיחא מחדש לנו חבקוק, שאין לנו תנאים אחרים כדי להחשב בגדר צדיק, והטעם כי דלונו מאד. המסירות נפש, ההתלהבות, העריגה והכיסופים, יהא יקר המציאות ונחלת יחידים בלבד. ואם כן מה תהא האפשרות להחשב בגדר צדיק בדור מיותם זה? הרי להתחיל את העבודה בשבירת המידות, והתאוות זהו לא יהא אפשרי

בדור עקבות משיחא לגודל שפלות הדור, ובכן הברירה היחידה תהא להתחיל עם חיזוק האמונה בלבד, וממנה יבוא לתיקון שאר המידות ושבירת התאוות, וכמו שפירשנו לעיל בפרק ג' דהעמידן על אחת שהיא האמונה, וממנה יבוא לשמירת כל התורה כולה.
והמתרפה ממנה לא נותר לו שום מידה שראוי יהא להתכבד בה להחשב צדיק לסיבת מיעוט וחולשת הדעת, ולרבוי הסתר פנים שיהא בזמן זה, שלא כמו בדורות עברו, שהיה מתאפשר להם למסור נפשם בעבודה קשה באופן מיוחד על המדות והתאוות ולהשתלם בהם כדי להחשב צדיק, ובמילא הנשלם בהם כבודו במקומו מונח עבור שהשתלם בהם, ולכן הנו בגדר צדיק כבר מחמת מדות האחרות שהשתלם בהם, אלא שאם לא השתלם באמונתו יחשב ל''צדיק'' שלא השתלם באמונתו ועל כן מתבזבז שולחנם, אולם לא גרע בשל כך תואר צדיק ממנו להיות ''עובד'' על מדותיו ותאוותיו. אולם עתה מחמת שלא הניחו לנו מידות אחרות להתגדר בהם לסיבת ירידת הדורות, ולא הותירו לנו אלא אחת והיא האמונה, אזי, הדבק בה בכל כוחו אכן יזכה לתואר צדיק מושלם, כי מובטח הוא שבדרך ה''אחת'' זו יבוא לשמירת כל התורה, ובאם לאו ירחק ממנו גדר צדיק כלל, אחר שאין לנו מידה אחרת להתגדר בה מלבד האמונה, שיכולה להיות נחלת כל יחיד ויחיד לידבק בה בכל מאורעותיו, ולהטיל על עצמו עבודה נפלאה זו, ולהתמקד עליה בכל כוחו ומסירות נפשו.
העולה לנו מכל הנזכר, שבכלל הבטחה זו על הדבק באמונה שיזכה בכך לתואר ''צדיק'', נכלל עוד בהכרח שבאם יתעצם בה בכל כוחו יבוא לתיקון המידות והתאוות, כמבואר לעיל - והעמידן - את כל התורה - על אחת.

פרק ו - ב' סעיפים בעיקרי האמונה

כדי לעזור לעצמנו ברכישת מידה זו של האמונה, ולהיות בה בעלי הכרה ברורה, נשנה בה דרך קצרה, ונצמצמה למידה זו בב' סעיפים עיקריים והמה:
א. הכל בהשגחה
ב. הכל לטובה.
רוב כעסם וזעפם של בני אדם הוא בדרך כלל על ב' אופנים, או על עצמם מחמת שמאשימים המה את עצמם על מחדליהם וטעויותיהם, וכגון: לא חשבתי כראוי ולכך קרה לי כך או כך... היאך טעיתי... היאך שכחתי... וכיוצא, והאופן השני הוא מחמת שמאשימים את חבריהם שלא עשו את רצונם כרצונם, או שגרמו להם הפסד או בזיון וכיוצא.

הצד השווה שטעותם של בני אדם הוא להיותם מיחסים את אכזבותיהם למקרי העולם והסיבות, ועל כך כועסים המה או על עצמם או על אחרים, לכך נדרש סעיף הראשון - אמונת "הכל בהשגחה", המחייב לשקר את הסיבות והמקרים, ולייחס את כל הנעשה אך ורק לסיבת כל הסיבות בהשגחתו הפרטית ובמשפטו הצודק לגזור ביושר גזירות על ברואיו.

אלא שגם הדבקים באמונת ההשגחה ויש להם הכרה ברורה בסעיף א' של האמונה שהכל בהשגחה, אולם באם יחסר להם סעיף ב' שהכל לטובה, הרי שכאלה יתכן ויצא שכר אמונתם - בהפסדם, להיות דדוקא משום היותם מאמינים בסעיף א' שהכל מהבורא דוקא ולא מבני אדם, עלולים המה לכוון זעמם על ה' בלבד להיותם מודעים שצרתם ממנו דוקא, כך שקצפם וכעסם לא יהא על הסיבות אלא על סיבת כל הסיבות חלילה. ולכן חייבים המה להצמיד לעצמם את הסעיף השני שהכל לטובה, ובכך להסיר כל זעם וזעף מה'.

וכדי לחזק בנו סעיף ב' - "הכל לטובה", נתבונן. וכי חסר לו להקדוש-ברוך-הוא מלהשלים לך חסרונך, הלא בידו כרגע למלאת משאלות לבך על הצד הטוב ביותר, ובכוחו היה שלא תטעה בעסקיך ובכל ענייניך, ושלא תשכח, ושלא תאמר דבר שלא במקום, ושלא יזיקך אדם מעולם, וכו', הלא הכל בידו, בידו מיד למלא מבוקשך בדיור, בפרנסה, בבריאות, בזיווג, בשלום בית, בזש"ק וכיוצא.

אלא בכל זאת מונע זאת הבורא ממך, האינך חושב שממתין לך דבר נכבד יותר ממבוקשך, וכי לחינם מיסרך הא-ל בנסיונות וביסורים כאלה, הלא וודאי בכוונתו להביא לך ערך אחר ששווה פי כמה וכמה מאותם ערכים שאתה מבקשם, זהו חשבון פשוט, וכי מה ענין יש לו להבורא ליסר את בני האדם ולמנוע מהם טובה אם לא בשביל שיתן להם ערכים אחרים חשובים מאשר יחפצו הם. והלא עתיד הקדוש-ברוך-הוא לשלם לאדם על כל מצוה וטורח שטרח עבור הבורא פי כמה וכמה, צא וראה (סנהדרין צו) נבוכדנצר שרץ ג' פסיעות עבור הבורא זכה לג' דורות של מלכות, ואם כן יש לנו להתבונן וכי מה אכפת לו לשלם לאדם כבר בעולם הזה משהו משכרו לעולם הבא, כדי שירווח לו מכל צערו ויגיעו? אלא ההסבר פשוט, לא כדאי לו לאדם לקבל את כל העולם הזה בשביל משהו של משהו ממצוה קטנה שעושה, וכמו שאמרו חז"ל: "שכר מצוה בהאי עלמא ליכא", כי עולמנו זה הוא עולם מועט שמחזיק את המרובה, ועל כל מצוה קטנה, או סבל קטן שסובל אדם בדומיה עבור הבורא כאן - יקבל שם על כך פי כמה וכמה לאין שיעור, והכל במושגים של עונגים של מעלה, אדם רוצה דירה בעולם הזה

בוכה ומתחנן שיקבל דירה, תתבונן, הרי זה האדם שחפץ בדירה - עתה זה כל עולמו, ובזה רואה את כל אושרו, ושמחתו, ובכן לעומת זאת נראה מה מחכה לאדם לעולם הבא, באבות שנינו "עתיד הקדוש-ברוך-הוא להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות, מהי דירת אבן לעומת ש"י עולמות לעתיד?!

אתה בוכה פה על דירה, ושוכח שמחכה לך ש"י עולמות, לא ש"י דירות... לא ש"י רחובות... לא ש"י ארצות... ש"י עולמות!

הרי בסבלך שתסבול ותוותר על פרוטות של עולם הזה ותעמוד בנסיון של "בטל רצונך מפני רצונו" - תזכה לעונגים נצחיים אין שיעור לעולם הבא, וכי לא כדאי לו להקדוש-ברוך-הוא ליסרך ולנסותך.

ועוד בוא ונראה את הנשלך מהעדר התבוננות בשכר מצוה שאין בכל העולם כדי לשלם שכרה.

אדם מתפלל לה' תפילות רבות שיזכה לדירה, עשרות תפילות, ואולי מאות תפילות, ובכן אם זוכה הוא לבסוף לקבל דירה, רואה הוא בכך שהנה תפילותיו באו על תכליתן, הנה קבלתי דירה... ובאם לאו מצטער הוא על אי קבלת תפילותיו לפני ה'.

נורא, הלא דירה זו שאתה מבקש ועוד עשרה כמוה, אינם שוים חצי תפילה מכל המאות תפילות שהתפללת. ואתה רואה את הדירה - לבנים וחומר, תכלית כל המאות תפילות שזכית לעמוד ולהתפלל לפני בוראך, שזו התכלית האמיתית?! אתמהה.

הקב"ה מנע ממך דירה כדי ליצור סיבה ואמצעי על מנת שתבוא על תכליתך להתפלל ולהתקשר לה', ולכך דחקך בפינה דחוקה כדי שתתקשר עמו, וראה בדירה כאמצעי להביאך לתכלית שזו התפילה. ואילו אתה, רואה בתפילה אמצעי לבוא לתכלית שהיא הדירה, הלא הוא היפך מתכלית רצון ה' ממך, אצל הבורא מניעת הדירה הוא אמצעי להביאך לתכלית שהיא התפילה, ואצלך התפילה היא אמצעי לבוא ל"תכלית" שהיא הדירה...

וכי שווה להקפיד או לזעוף ולזעום על הבלי עולם הזה ולהפסיד עבורם אוצרות וענגים לנצח, אתה מקפיד על סך של כסף שהפסדת, או טרחא שטרחת, או בזיון שארע לך, שהנו אפסי לגבי מה שמחכה לך באם תשתוק ותבלום פיך ולבך.

ולמה הדבר דומה, לאדם שאומרים לו תשקיע מאה ש"ח ותרוויח אלף ש"ח, והוא בטפשותו אומר, מה? אני אוציא מאה ש"ח, בשום אופן לא! הלא לטפש יחשב, וכי לא כדאי להשקיע מאה ש"ח להרוויח אלף ש"ח.

ובקל וחומר בן בנו של קל וחומר דומה זה הזועף וזועם על ה' בשביל שטותי עולם הזה ואינו מוכן להשקיע... לא כסף... לא טורח... אלא מעט שתיקה ובלימה ותו לא, ובשביל כך להרויח לא פי 10, אלא פי כמה וכמה לאין שיעור.

לכן הבה נתחזק במדה זו של האמונה שהניחו לנו - מהגדול ועד הקטן להתגדר בה להחשב צדיקים ושלמים.

ונסכם בקצרה דברינו דלעיל: ב' סעיפים מחויב שיהיו מחודדים אצל כל יהודי מאמין באשר הוא. הא' הכל בהשגחה, והב' הכל לטובה.

סעיף הא' ''הכל בהשגחה'', נצרך כדי שלא יתלה האדם את מאורעותיו במקרה ובבני אדם, אלא יפנה את כל הליכות חייו ומאורעותיו ומקריו אך ורק כלפי הבורא.

אולם מכיון שכך עדיין עלול שיצא שכרו של זה המאמין בהפסדו, וכאמור לעיל, אדם שאינו מאמין בהשגחה רח''ל, הלא זה כופר, שתולה כל מאורעותיו במקרה ובסיבות, אם כן כשיזיקהו אדם או יחרפהו, על מי יטיל זעמו וזעפו ונקמתו הלא בבן אדם שהזיק לו וביישו, לפי שאינו חזק באמונת ההשגחה ורואה באדם שהזיקו ככח לעצמו שהזיק לו, ועליו יטיל זעמו וקללתו.

אולם המאמין השלם שיודע בלבבו כי אין עוד מלבדו כלל, והאדם זה שהזיקו או ביישו אינו אלא שלוחו של מקום, וכל הרעה אשר קרהו אינו אלא מהבורא ששלח שליחיו להרע לו ולהזיק לו, אם כן הלא יפנה זה את זעמו וקצפו על אלוקיו רחמנא לצלן.

ואם כן יצא שאמונתו של זה יצא שכרה בהפסדה, ולכן חייב שיצמיד סעיף ב' לסעיף א', דהיינו ש''הכל לטובה'', ויאמין שכל אשר יקרהו הוא מאת ה' בלבד והוא לטובתו, ואין מי שאוהבו יותר מבוראו, האוהבו יותר מכל אוהב, ורוצה בטובתו יותר מכל אחר, ואפילו יותר מאשר האדם בעצמו, ובכח ב' סעיפים אלו יתחזק בכל מצב, ויוכל לכוף את יצרי הנקמה והשנאה גם במקרה המעורר ביותר לנקמה ושנאה.

פרק ז - נחיצות השלימות במידת האמונה ובטחון

א. להגיע לתכלית כל המצוות שהיא ה"לדבקה בו"

כבר הארכנו למעלה שמדריגת האדם לעתיד נמדדת כפי מדריגת אמונתו, וההסבר לכך הוא פשוט שהרי כל תכלית התורה והמצוות הוא כדי לקיים מצוות ''ולדבקה בו'' כמבואר.

וכמובן שבמצות ''ולדבקה בו'' מדריגות מדריגות יש בה, יש הדבק בה' מתוך התפעלות והתרגשות, ולבו מלא עריגה וכיסופים לה', וכל עבודתו בדחילו ורחימו מתוך התלהבות של קדושה, אולם לא כל אחד זוכה לזה, וכמו כן לא מיד אפשר לזכות לזה.

ראשית יש לקיים מצוה זו מתוך התמדת הזכירה גרידא, ואף שזכירה זו אינה אלא זכירה בעלמא ואינה מתוך התלהבות ולא מתוך הרגשים של עריגה וכיסופים, אולם, מתוך כך שיתמיד בזכירה זו - ''שוויתי ה' לנגדי תמיד'' שהוא כלל גדול במעלות הצדיקים כמבואר ברמ''א בתחילת השו''ע, יבוא לבסוף להתלהבות ולפחות מדי פעם.

וכמו שפירש''י אם בחוקותי תלכו - שתהיו עמלים בתורה, ואת מצוותי תשמרו - שתלמדו על מנת לקיים לשמור ולעשות שזו תכלית כל התורה כולה, ונתבונן, וכי מהו לשמור ולעשות, וכי לקיים המצוות כמו רוב העולם שמקיימים מצוות - זהו ה''לקיים לשמור ולעשות''?! אלא ברור הוא שה''לדבקה בו'' המצורף למעשה המצוות הוא התכלית שבקיום ושמירת המצוות. שהרי תכלית התורה והמצוות אינו בכך שנקיימם ללא לב וללא רגשות, שהלא בכך נחטא בחטא גדול של ''ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה'' שהעונש על כך הוא חמור מאד, וכמו שמצינו שאבדה הארץ על שלא ברכו בתורה תחילה, והיינו משום שהתיחסו לתורה כיתר החכמות.

והתכלית הלא לתת את הלב, והדבק בהשגחה ובכך משעבד לבו ורצונותיו לרצון ה', הרי שבכך מקיים למעשה ממש את האמונה. מעט נתינת הלב במצוה הופכת את ערך המצוה לערך שונה לחלוטין מכאשר אין גם אפילו את אותו מעט, ואין לשער ערך אפילו מעט של נתינת לב במעשה המצוה, כל טיפת ''לב'' מוסיפה ערך עצום לאין שיעור.

וכמו שאמרו: ''טוב מעט בכוונה מהרבות בלא כוונה'', ולא הגדירו לנו כמה מעט בכוונה שקול כנגד ההרבה שלא בכוונה, ויתכן שאף מעט ממש כל שהוא בכוונה שקול כנגד הרבה מאד כשהוא שלא בכוונה.

כל עבודה של לב חשובה היא למאד, וכשדבק האדם באמונת ההשגחה שיש כאן נתינת הלב, הופך בזה האדם את כל עבודתו לערכית יותר, ובא בזה על תכליתו בעולם הזה ועל שכרו המושלם לעתיד.

וכשמשים האדם אל לבו בכל ארועיו שזאת מאת ה' ולא במקרה ח''ו, וכמו כן כאמור - מסעף לכך את סעיף ב' שהכל לטובה, הרי שבכך נותן הוא את לבו לה', ומקיים בזה ''ולדבקה בו'' שזו תכלית כל התורה והמצוות. ושקולה נתינת לב כזו בכל פעם שנותן לבו להשגחה הפרטית כנגד הרבה תורה ומצוות ללא לב, כי טוב מעט בכוונה וכו'. ומאידך בנתינת לבו להשגחה מייקר לערך רב את תורתו ומצוותיו שמקיים, לעשותם

בעלי ערך לאין שיעור, ולעומתו האחר שיתכן ויש בידו הרבה יותר תורה ומצוות אלא שהינו חסר לב מלהתבונן בדברי ההשגחה ומליחס את כל מקריו עניניו להליכות הגוזר שהכל לטובה.

והזכרנו לעיל מספר "שומר אמונים" שתכלית ביאת האדם לעולם לגלות את האמת שהוא אור ה' השרוי בכל מקום וכנאמר "מלא כל הארץ כבודו", וכי מלכותו בכל משלה ואין עוד מלבדו, וכל תפקיד האדם לשקר ולהכחיש את המקרה והטבע, ועל כך צריך האדם להילחם כל ימיו, ולא מלחמה קלה היא, כי העינים וכל יתר החושים הלא מורים על הסיבות והמקרים, לא עבודה קלה לשקרם ולהכחישם, ולאמת את הלא נראה, שהוא אין עוד מלבדו, והכל בהשגחה פרטית - לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו.

האדם נולד אטום מגושם וחומרי, ותפקידו בעולמו להסיר כל המסכים והמחיצות המסככים ומסתירים ממנו את אור ה', ולגלות שבעצם אפס זולתו ממש, ולהבין שהוא בעולם המתעתע בבני אדם באחיזת עינים לשקרם ולהתעותם מהאמת.

וכל צעד בעבודה זו שווה הרבה למאד, כי הוא צעד תכליתי, אחר שכל המצוות אמצעי לתכלית זו, ומפורשים הדברים בדברי הרמב"ן סוף פרשת "בא" "ומטרת כל המצוות כדי שנאמין באלוקינו ונודה לו שהוא בראנו", עיי"ש.

ועוד שם, "שאין לאדם חלק בתורת משה, עד שיאמין שכל דברינו ומקרינו כולם ניסים, ואין בהם ממנהגו של עולם כלל, חלילה".

אם כן מה יש יותר נחוץ לאדם מהאמונה.

ועוד יבואר להלן היאך בפועל ממש לא יתכן שמירת התורה הן בחלק העשה טוב, והן בחלק הסור מרע מבלעדי האמונה שאין עוד מלבדו.

ראשית ההצלחה באמונת ההשגחה תלויה בהבנה של הנחיצות בשלימות מידה זו. כי אם לא נבין את נחיצות השלימות במידה זו, לעולם לא ישלים עצמו בה.

ועל כן יש להתבונן, תכלית האדם הלא לידבק בבוראו, לזכור את הבורא שבראו בעולם החשוך הזה המסתיר את אור פני ה'.

וכאמור לעיל, דאומנם אין באפשרותנו לאחוז בתמידות במדריגת "דבקות" שהיא עריגה וכיסופים לבורא, או להתענג על ה', אלא מידי פעם חשים אנו בכך, אולם לפחות חייבים אנו לקיים בהתמדה את התכלית שהיא: "הדביקות" באופן של זכרון בעלמא, והוא ענין "שויתי ה' לנגדי תמיד", שהוא כלל גדול במעלות הצדיקים, וגוון דביקות זו הינה בהישג יד אחר שהוא תלוי בזכירת המחשבה בלבד.

והדבק באמונת ההשגחה, מקיים בזה את תכליתו לחשוב על הבורא, וכל רגע של זכירה ומחשבה על הבורא זהו רגע של תכלית.
לאדם בסוף ימיו יצרפו לו רגע לרגע, ומכל אותם הרגעים שבהם דבק בה' ולפחות נזכר בו, מאלו יהא אושרו הנצחי אחר שמהם בא על תכליתו.
זה הרי מפחיד ממש, יכול אדם לעבור שנים על גבי שנים, ולא יזכור את הבורא כלל באמת, והיינו אף בשומר מצוות, מניח תפילין שומר שבת, אולם הכל מקופיא, ואינו משים לב לזכור שיש לו בורא שבראו, והוא בנו, ולפחות שהוא בגדר עבדו החייב לשמור מצוותיו.
והלא הפועל הפשוט ביותר לעולם זוכר שהנו פועל ויש לו מעביד, ובשביל כך הלא יתייחס ברצינות לעבודתו אחר שתעבור ביקורת מעבידו. פועל שהולך לעבודה כהולך ברשות עצמו, עושה שם כחפצו וכרצונו בעצלות וללא מחשבה, הלא מיד יגורש ואף לשוטה יחשב.
היאך יתכן שאדם בא כאן לעולם ולא זוכר את בוראו במחשבתו, מעביר יום ועוד יום ועוד חודש, ועוד שנה וכן הלאה, והולך הוא ונשטף בזרם החיים ושוכח את העיקר שהוא הבורא שבראו, ושכל מקריו המה ממנו בלבד, והגרוע ביותר הוא שניגש האדם לתורה ולמצוות אולם הכל מהשפה ולחוץ.
הלא אחד שכזה יצא מן העולם בבושה וחרפה נוראה ריק מכל, ערום בא לעולם וכמו כן ערום יצא מן העולם.
כמה אם כן פשוט נחיצות האדיקות באמונה זו של אמונת ההשגחה ושהכל לטובה, הלא בזה בא האדם על תכליתו, ומביא את תכלית רצון ה' שבראו על תכליתו, וזהו שיתענג לנצח אחר כך באור ה'.
דהיינו, אף שכאן בעולם הזה לא זכה למדרגת להתענג על ה', ולחוש בעריגה וכיסופים בה', אולם עשה לפחות את אשר ביכולתו והוא הזכירה בה', לזכרו ולשוותו לנגד עיניו בכל מקריו ואירועיו, אזי לעתיד יזכה לזה בדרגה גדולה יותר שהוא להתענג על ה'.
והוא כלל גדול, בכל אשר יעסוק האדם כפי כוחו בעולם הזה יזכה לעתיד בעונג השייך לעולם הבא בהתאם למסירות נפשו שמסר כאן בחייו. שהרי התלמידי חכמים עוסקים בתורה בעולם הזה ברמה של עולם הזה, ובשביל כך יזכו לעתיד לתורה של עולם הבא כידוע, שהוא עונג אחר לגמרי. וכמו שאמרו באבות יפה שעה של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי עולם הזה, אולם מי הזוכה לאותו עולם הבא? זה אשר עבד ועמד בנסיונות בעולם הזה, אזי אף שכאן גם נהנה כפי מדריגתו להתענג על ה' - שם יזכה לזה באופן

נעלה ביותר והכל כפי שיגע כאן על מדריגה זו, ואז יזכה לה ביותר, כי הוא עיקר התענוג כמובא במסילת ישרים בתחילתו.
כן הוא לגבי אמונה בהשגחה, אדם משתדל להידבק במידה זו בכל כוחו כאן, ואף שהיא בדרך זכירה בעלמא ללא "הרגשים", אולם לעתיד יזכה לה ביותר בעונג גדול.
וכאמור לעיל שמידה זו צריך האדם לקחתה כפרוייקט יותר מהכל, ובפרט לאחר גילוי חבקוק שהאחת שתביאנו לשלימות בדורו של משיח הוא האמונה, ואין לנו אפשרות להצלחה בדרך אחרת.
אזי כמובן שמבלי עמל ויגיעה תורה ובמצוות לא יגיע האדם לכלום, אולם תכלית היגיעה והתורה תפילה ומצוות צריך שיהא כדי להגיע לשלימות באחת זו שהיא האמונה, ואז מובטח הוא שאמונתו תביאהו לשלימות אף ביתר כל המעלות.
. האמונה חיי נפש, ומבלעדיה תאבד היציבות מכל עיקרי הדת
ועל כך יש לנו להבין, האמונה היא חיי נפש שאי אפשר מבלעדה, ובפרט בדורנו, הרי חבקוק הנביא ניבא לנו שעמידתנו יציבותנו קיומינו חיותינו תהא מבוססת ויציבה על עמוד אחד והוא האמונה, ועמוד זה אם נחזקו ונייצבו נחשב לצדיקים וכנאמר "וצדיק באמונתו יחיה", וכאמור לעיל שהביאור בנבואת חבקוק הוא שנתבשרנו באם נחזיק בכל כוחנו בעמוד זה שהוא האמונה נהיה צדיקים, כמבואר בדבריו, "וצדיק" מי ייחשב לצדיק? זה שבאמונתו יחיה, שאמונתו תהיה חלק מחייו ממש, עמה הוא יישן, עמה הוא יאכל, עמה הוא ילך ויבוא ישכב ויקום, כל פרטי מהלכי חייו יהיו צמודים לאמונה שהכל בהשגחה והכל לטובה, זהו שיבוא על שלמותו ותכליתו בדור זה, כי לא יהא ניתן נתיב אחר, אלא אחת, וכל העצות כתורה תפילה מצוות צריך שיובילו לנתיב זה שהוא האמונה לחזקה ללטשה להבריקה, ואז מצות אמונה תביאהו לשלמות בכל, כמו שביארנו לעיל באריכות, והיא חיי נפש ממש, כי באם לאו יאבד האדם יציבותו מעיקרי הדת לגמרי, כן ראה חבקוק בנבואה לסיבת ריבוי ועוצם תוקף הנסיונות והיסורים שיהיו בתקופתנו.
אי לכך חובה עלינו להשקיע במידה זו את כל כוחנו, אחר שרק היא שתגדיר אותנו כצדיקים ושלמים, ומי לא רוצה להגיע לשלמות, ואם לא במדה זו אז במה? היש לנו מעלה אחרת שתביאנו לשלימות מבלעדה?
ועוד תתבונן בנחיצות השלימות במידה זו, היאך אפשר מבלי שלימות במדה זו של האמונה בהשגחה ושהכל לטובה שזה בעצם מצות האמונה והבטחון הלא האדם שאין אמונה זו מוחשית אצלו, תורתו לא תורה, שהרי מבולבל הוא ממקריו, כועס על

פלוני, מקפיד על אלמוני, כעוס וזועף ממקרי העולם המאכזבים, וכי יכול זה להתרכז ולהתעלות בתורה.
וכי מבלעדי מידה זו אפשר להתפלל, הלא מבלעדי החיזוק במידה זו של האמונה תיהפך תפילתו לזמן המסוגל לרכוז כל המחשבות של ההקפדות והכעסים, אז הלא יזכר האדם ויתעוררו אצלו כל מיני מחשבות טורדות המטרידות אותו ותפילתו תעבור עליו מבלי להתבונן בה כלום.
היאך יוכל אדם לעבוד את ה' בתורה ותפילה כאשר המקרים המה מהלך חייו, והלא מחוסר אמונה כראוי אץ ורץ הוא על כל אשר יבין שהשתדלותו יכולה להועיל. ופעם יהא זה על חשבון תורה פעם על חשבון תפילה, וכיוצא, הלא אם לא יחזק עצמו באמונה ובטחון בה' יטיל הכל על עצמו לרוץ ולשוט בארץ לאורכה ולרוחבה.
ועוד היאך אפשר מבלעדי מידה זו של האמונה בהשגחה ושהכל לטובה, הלא מבלעדיה האדם חי חיי קנאה ותחרות, אינו שמח בחלקו, מאשים את עצמו, מאשים את כל הסובבים אותו, מתגאה עליהם כועס עליהם, וכמו כן מבלעדי מידה זו לא ימלא האדם חובותיו לבורא בפרט במצוות שיש בהם חסרון כיס, כי יחוס על ממונו במקום שעליו להוציאו וכגון על מנת להדר במצוות, צדקה, מעשר, גמ''ח, או במקום שיצטרך להוציא ממונו לאפרושי מאיסורא, בכל מיני מקרים שונים.

ג. האמונה היא המידת ה"אחת" להתגדר בה

וכמה צריך להתלהב להיות דבק במידה זו, אחר שהיא התכלית ובה נקבע האדם ל''צדיק'' - וצדיק באמונתו יחיה, זו מדה שהניח לנו הבורא להתגדר בה, והלוואי שנזכה שיתבטא זה לפחות בכך שלא נכעס על שום דבר, ונקבל באמונה את כל מאורעות חיינו להאמין שהם מאת ה' ולטובתנו האמיתית.
ומה אם כן שווה כל העולם הזה על כל גוון אופני ההקפדות המזדמנים בו, לעומת שיקרא האדם צדיק לנצח, הכי שווה הקפדה של סכום ממון מסוים שהפסיד האדם, או בזיון כל שהוא שנתבזה, או יסורים שונים אחרים שמתיסר האדם בעולם החולף הזה, וכמו כן כל מיני אכזבות שונות של הבלי העולם שמתאכזב האדם בהם, הכי שווים המה לעומת כל שתיקה ושתיקה שישתוק האדם ויבליג ויעביר על מידותיו, ובזה יזכה מידה כנגד מידה - כשם שהוא שבע רצון מהנהגת ה' עמו כן יזכה להיות הבורא שבע רצון ממנו, ויבוא על כך בשכרו בשביל כך לנצח נצחים.
וכי אינו כדאי להיות שבע רצון מהבורא על הצטרכויות של שטותי העולם ולוותר עליהם ולבטל רצוננו מפני רצון ה' בשטותי העולם, בשביל שכמו כן יהא הקדוש-ברוך-הוא

שבע רצון מאתנו על אף מחדלינו בתורה ומצוות, וכהבטחת חז"ל: "כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו", שהוא במידה מסוימת גדר של וויתור. אולם לויתור זה זוכה האדם בדין, ולא בגדר ויתור שנאמר עליו (בבא קמא נ' ע"א): "כל האומר הקב"ה וותרן וכו'", אלא מדין מדה כנגד מידה, ובזה יזכה לצאת מן העולם ללא דין ותביעה, מלא שבע רצון ה' ממנו, להיותו מבצע את עיקר תכלית רצון ה' בבריאת האדם בעולם, והארכנו בזה לקמן בפרק ט' ע"פ מקורות נאמנים.

הלא על זה יש להשקיע האדם את כל כוחו, ולהלן נבאר כמה עצות ודרכים שיביאוהו להשתלם בזה, אולם כאמור העיקר הוא ברירות הדעת בנחיצות ענין זה, ואז יבוא הרצון לכך. ואחר שיבוא הרצון הרי אין דבר העומד בפני הרצון, אולם כאמור הרצון לא יתחזק מבלי שיבין האדם בהבנה ברורה את נחיצות חובתו וזכותו בדביקותו בימי חייו באמונה זו של אמונת ההשגחה ושהכל לטובתו בכל אשר יארע לו.

ד. "ואמונתך בלילות"

ועוד יתבונן האדם כמה נחוצה לו האמונה ובפרט בזמני "לילה" הבלתי נמנעים בחיי האדם, וכי יודע האדם איזה שנים עוד יחלפו עליו, ואולי יהיו שנות טירוף, חולי, עניות חלילה, והזמן יבגוד בו למאד, מבלי האמונה שתהא מלאה במצבריו היאך יחזיק מעמד בימים אלה. והיא עצת ר"ת בספר הישר, מאמר שישי, שיתבונן האדם להתכונן על כל מקרה שלא יבוא - פן יבוא, ויעמוד במחשבה, עתה קרה אסון זה לחברי או לשכני, מה הייתי עושה לו היה קורה אסון זה לי... האם יש בי הכח לשאת נסיון זה באמונה ובדומיה, ואף שאין חשק ורצון האדם לחשוב מחשבות כאלה, אולם כתב שם שמבלי התבוננות כזו ואף שלא נעימה היא כ"כ - יאבד האדם את דעתו בבוא הצרה אליו ח"ו. לכן עדיף לחשוב עתה על אסונות ולהתכונן אליהם באמונה, על מנת להיות בטוח ביציבותו על כל מקרה, מאשר עתה להתענג על דמיונות שוא - שלום יהיה לי, ולהנות מתקוות המבשרות טוב בלבד, ומאידך להסתכן בהתערערות או אף התרסקות בבוא הצרה חלילה.

ה. תיקון המידות תלוי אך ורק באמונה

נחיצותה של האמונה רב הוא למאד, שהרי מבלעדיה לא יוכל להגיע האדם לתיקון המידות שהוא קשה מהכל, והוא פשוט, שהרי מבלעדי האמונה היאך יתכן שלא ינקום האדם בשונאו, היאך יתכן שלא יטור לו שנאה בפיו ובלבבו, ובוודאי לפחות יהא רחוק מלאוהבו, מדוע שיאהבהו והלא בנקל יכשל בלאו "דלא תשנא את אחיך בלבבך". וכל אלה ויותר מאלה יעבור זה שאינו תולה מאורעותיו בהקדוש-ברוך-הוא, אולם הדבק

באמונת ההשגחה יקל עליו להתגבר על מדות רעות אלו להיותו מאמין שהנעשה הוא בהשגחה, ומאת ה' היתה זאת, ולה' יתברך בקל יותר להיכנע מאשר לבני אדם.
המאמין המשייך מאורעותיו להבורא, ולא לבני אדם, הרי שהכנעתו תהא בקלות, כי לגבי הקדוש-ברוך-הוא יותר בנקל לאדם לעצור כעסו וקצפו, ולשכך זעמו וזעפו, וזאת רואים אנו בחוש, ישנם אנשים שגסים מאד במידותיהם הרעות ולא יכנעו לאיש לעולם, ולגבי הקדוש-ברוך-הוא הינם שומרי מצוות וכיוצא, ומכניעים עצמם להיבטל למחוייבות התורה מבלי אומר ודברים וזאת להיותם יודעים שהבורא הוא האלקים הכל יכול, והוא הטוב באמת - ''טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו'', ''הטוב כי לא כלו רחמיך המרחם כי לא תמו חסדיך'', ועוד אומרנו ב''נשמת כל חי'' הרבה מרחמנותו יתברך עלינו, וכן בכל יום מברכים אנו בשם ומלכות ברכת ''אהבת עולם אהבתנו ה' אלוקינו, חמלה גדולה ויתרה חמלת עלינו, בא''ה הבוחר בעמו ישראל באהבה'', וכן בערבית מברכים כעין זה.
כך שלגבי הקדוש-ברוך-הוא קל לאדם לבטל דעתו ולהסכים להנהגתו, להיותו מכיר במידת מה את גודלו ואת טובו, ובמילא בנקל יכוף יצרו מלנקום ולשנוא, אחר שמנטרל את יחסו למאורע מבני האדם ומיחסו להבורא בלבד, ולבורא בנקל לו להיכנע מאשר אילו היה מייחס המאורע לאדם העושהו שאז כמה קשה היה לו להיכנע לאותו זה שהרע לו או פגע בו לבלתי התנקם בו. אולם זאת אך ורק כאשר צמוד הוא לאמונת השגחה פרטית, וכי אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן גזרו עליו מלמעלה.

ו. הנעלבין ואינם עולבין

עוד מנחיצותה של האמונה לזכות למעלת ''הנעלבין ואינם עולבים שומעים חרפתם ואינם משיבין'', שהרי היתכן שיסבול אדם בזיונות מחבירו וישתוק בפיו וידום בלבו לה' לקבלם מבלי להשיב, והלא לא יתכן הדבר מבלי שיאמין שהכל מאת הבורא יתברך, ''וה' אמר לו קלל''! רק כאשר אמונה זו מוחשית אצל האדם יוכל עמוד בשתיקה מול בזיונות וחרפות אשר יחרפוהו ויבזוהו, ביודעו, מבזה ומחרף זה נשלח עלי מאת הבורא יתברך, ומה לי כי אלין עליו, ואחר שברור לו שמאת ה' נעשה לו זאת בנקל יותר יקבל דין שמים באהבה, והנה סמל האמונה בזה היה יוסף הצדיק, היש לך אדם שסבל כמותו מבעלי בחירה, ועוד מאחיו, שזרקוהו לבור, ומכרוהו לישמעאלים, ונמכר לעבד במצרים, וישב י''ב שנה בבור, מי גבר יוכל שאת סבל זה, והנה כשנזדמנו לו אחיו ויכל להרע להם, השיבם טובה תחת רעה, ובכן באיזה כח יכל עשות זאת?
התורה מגלה לנו זאת במפורש, ב' סעיפים היו מחודדים אצל יוסף הצדיק:

א. הכל בהשגחה. ב. הכל לטובה.
הכל בהשגחה - ''לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלקים'', אמר יוסף: אחי היקרים! אין לי כלל חשבון עמכם, שהרי אינכם אלא שלוחי המקום, הקדוש-ברוך-הוא עשה לי זאת ולא אתם, ומה לי כי אלין עליכם.
הכל לטובה - סעיף ב' שהיה מחודד אצל יוסף כדי שלא יהא לו תרעומת על הבורא: ''אתם חשבתם עלי לרעה והאלקים חשבה לטובה'', ומה לי כי אלין עליו חלילה, אחר שכל מעשיו עמי היו לטובה.
כמה פעמים אדם נפגע מחברו, ואפילו מאיזה מילה קטנה או משפט קטן, או אפילו עיקום פנים פוגע, והפגיעה היא קשה, ומבעבעת ברתיחתה, ובכל פעם שנזכר האדם במילה שאמר לו חבירו שוב מתעורר כעסו וזעמו, האמונה מחייבת שמבחינת הנפגע אין לו ליחס את פגיעתו לפוגע אלא להשגחה, אכן הקדוש-ברוך-הוא יתחשבן במיטב עם הפוגע וישלם הפוגע על שפגע ''טבין ותקילין'', אולם מבחינת הנפגע עליו להאמין שה' שלחו לאותו פגע שיפגע בו. כי אם לא היה מגיע לו אותה פגיעה לא היה משתלח עליו אותו פוגע ולא היה מצליח לפגוע בו גם אם היה רוצה, כי אמנם הבחירה להרע היא של הפוגע, אולם הוצאתה לפועל של אותה בחירה זהו מיד ה'.

ז. ''כל מצוותיך אמונה''

ועוד מנחיצותה של האמונה להביא את כל המצוות על תכליתן, עד שמבלי אמונה חיה וברורה אפשר לומר שהמצוות הינם כגוף בלא נשמה. ויתר על כן הוא שעל תכלית ב' סעיפים אלו בא האדם לעולם, ובכך נמדדת גדולתם האמיתית כמו שהזכרנו לעיל.
ועל ב' סעיפים אלו צריך שיתן האדם כל מעייניו, ויקחם כ''פרויקט'' לכל ימיו, ואם על אלו היה כל עמלו ויגיעו כל ימיו, אשריו, כי מילא תפקידו בשלמות.
שהרי נתבונן מה תכלית רצון ה' מהאדם, שישמור שבת כטקס בעלמא, קידוש, סעודות כיד המלך, מלבושי כבוד ושררה, מנוחה, עונג, ותו לא?! זו תכלית מצות השבת השקולה ככל התורה?! הלא מפורש בתורה שהשבת זכר ליציאת מצרים, כמפורש בדברות השניות בפרשת ואתחנן: ''וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך ה' אלקיך משם ביד חזקה על כן אנכי מצווך לעשות את יום השבת'', דהיינו התכלית של השבת כדי שנדע את ה' והשגחתו הפרטית עלינו שנתודעה לנו ביציאת מצרים. וכן כל ענין המועדות שכולם זכר להשגחה הפרטית עלינו.
וכן תפילין שמניח האדם בכל יום, וכי הוא לקישוט או למצוה בעלמא, והלא הכוונה היא לשעבד הלב והמוח לבורא כעבד התלוי באדונו, שזו תכלית רצון ה' מאתנו ולשם כך

בראנו שנכירו מתוך חשכות העולם המסתיר את בלעדותו, ונשעבד תאוותנו ומחשבתנו אליו בלבד.

וככל שיהא שלם האדם באמונתו כן בכך יבצע תכלית ביאתו לעולם. ובכך תצא לפועל תכלית רצון הבורא מהבריאה בכלל וממנו בפרט, כי תכלית הכל הוא האמונה, ונאמר (תהלים קיט, פו): "כל מצוותיך אמונה" תכלית כל המצוות שיביאו את האדם לאמונה, ומה בצע בעשיית המצוות כשאמונתו של האדם סותרת את מעשי מצוותיו בכך שהנהגתו לא כפופה ומבוטלת לאמונה.

ח. היפלא מה' דבר

ועוד מנחיצותה של האמונה שלא יאבד האדם תקוה גם כאשר אפסו סיכוייו להצלתו, כי כן באמת דורשת מאתנו האמונה, והוא נורא עד היכן דרישת הקדוש-ברוך-הוא מהאדם להיות מאמין.

הנה לדוגמא מבאר לו הגה"צ רבי יחזקאל לוינשטיין זצוק"ל את תביעת הקדוש-ברוך-הוא משרה על אשר צחקה מבשורת הולדת הבן, וכך מתאר זאת הרב, יושב לו אדם פשוט ואולי אף ערבי קבצן ומבקש צדקה, עוברת אשה בת 90 ומוציאה מארנקה מטבע ומוסרת לו, והנה קם הקבצן ומברכה: שתזכי לבן זכר עוד השנה.... היש גיחוך גדול מזה, והנה עם כל התימה שבדבר רואים אנו שכן היה תביעת ה' משרה: למה זה צחקה שרה, היפלא מה' דבר!

כמה יש לנו ללמוד מכאן לימוד עצום לענייננו אמונת ההשגחה, אם על ישועה משונה ומגוחכת שאינה במציאות הטבעית כלל יש לאדם לקוות ולא להתיאש מישועת ה', ואף שהוא דבר שטרם נעשה פלא כמוהו - מחויב הוא להאמין שיתכן שיעשה. על אחת כמה וכמה שעל דבר שכבר נעשה, ועתה האדם לאחר אירוע פלא שנעשה עמו והנותר הוא להאמין במה שכבר היה - כמה פשוט הוא שעליו להאמין שהוא בהשגחה פרטית. וכמו כן אותו קל וחומר הוא אף על אירועים שגרתיים שאינם פלאיים, שהרי קל יותר להאמין בהשגחה הפרטית על אירועים שגרתיים שכבר היו מעל דבר פלא שעדיין לא היה - שיהיה, ואם מצווה האדם להאמין שיתכן שיהא דבר פלא וחריג - היפלא מה' דבר, על אחת כמה וכמה שמחויב להאמין בקל מזה על הארועים השגרתיים שכבר היו והינם מאחריו - שהמה בהשגחה פרטית.

ט. כבוד הבריות

עוד מנחיצותה של האמונה להציל את האדם מהעוון החמור של זלזול בכבוד הבריות, שהרי כמה החמירו חז"ל בזהירות בכבוד הבריות, ובאמת רוב בני אדם נזהרים בכבוד

חבריהם, אולם זהו כל זמן שלא היתה פגיעה בכבודם או בממונם. מעטים המה היודעים להזהר בכבוד חבריהם גם כאשר נפגעו מחבריהם בכבודם או בממונם.
ובכן מה העצה לכך.
האמונה בהשגחה!
כשאתה מאמין בהשגחה הרי שבכך הנך משתכנע שפשוט "טעית בכתובת", וזה אשר אתה רוצה להשליך עליו רוגזך וקצפך איננו זה הפלוני שחטא נגדך כלל.
וכמו המשל שהיה ממשיל החפץ חיים, ראובן מחפש אדם בשם שמעון, הולך לקבוצת אנשים, ושואל האם יש ביניכם אדם בשם שמעון שאני מחפש? עונים לו: לא, אין בינינו אדם כזה, הכי יתכן שירגז עליהם בשביל כך?! אתה רוצה טובה ממישהו, סרב הלה להענות לבקשתך, המאמין אינו כועס, מדוע? מבין הוא שטובתו צריכה לבוא על ידי אחר שנקבע בשמים שייטיב לו, ובינתים הלך לכתובת לא נכונה שמן השמים לא ייעדוה להיטיב לו, ובכן בנקל הולך לו לאיש אחר שמא הוא שיעדוהו.
וכן אדם שנחבל או ניזק או נפסד או נתבזה על ידי חבירו, והחל בפעולת תגמול ונקמה, ומיד הבין שטעה, שהנה החובל והמזיק זהו לא זה שעתה החל הוא לנקום בו, אלא מי שהוא אחר, הלא מיד יסיר השנאה והנקמה ויסב אותה לשני, כן המאמין מיד מיסב את נקמתו ושנאתו מחבירו להיותו מתיישר באמונתו לדעת ולהכיר שפשוט טעה, לא זה הוא פלוני שהזיקו... אלא הכל מאת הבורא ולטובתו האמיתית.
וראה לקמן במאמר הכעס שהוכחנו שגם נזק שנגרם לאדם מבעל בחירה הוא בהשגחה, כך שמבחינת הניזוק עליו לראות זאת בחשבון הפרטי שלו עם הבורא, אכן המזיק יבוא על עונשו לפי שחטא לבוראו ברשעותו - זהו מבחינתו של המזיק, אולם מבחינת הניזוק - אם לא שמן השמים היה מגיע לו זה הנזק או הבושה לא היו מסיתים את פלוני עליו, ובודאי שלא היו מצליחים אותו מן השמים להזיק לו.
כמה אם כן בכך ניצל אדם מזלזול בכבוד הבריות גם כאשר הדבר פוגע לו בכבודו או בממונו.
לסיכום, רק בדרך האמונה יהא בכח האדם להינצל מלשון הרע שנאת חינם, מקנאה נקמה ומכל העבירות החמורות, להיותו מתהלך בתומו לראות שבעצם אין עוד מלבדו, ואין על מי לכעוס. וכל כבישת כעסו אינה נצרכת להיות כלפי האדם שהזיק לו או ביישהו, שכלפי בני אדם קשה מאד לכבוש הכעס, אלא כבישת כעסו הוא כלפי בוראו, וכלפי הבורא בנקל לכבוש האדם כעס, בהיותו יודע שהוא מעשה האלקים - כל יכול

בעל החסד והרחמים שעושה מעשהו ללא שום נגיעה אלא לטובת האדם, אם כן המאמין כשנתקל בדבר המכעיסו עבודתו היא לכבוש כעסו כלפי בוראו, והוא בנקל ביותר.
כך שכאשר מנטרל האדם עצמו מלהתיחס לסיבות, ומייחס את כל מקריו לסיבת הסיבות - חייו חיי קדושה, חייו חיי טהרה - טוהר מדות ללא כעס קנאה ותחרות נקמה ושנאה, ולבו - בר לבב נקי וזך, תוכו כברו באהבת ה' ובאהבת ישראל.

פרק ח - שכרו של הדבק בהשגחה

הזכרנו למעלה שמדריגת צדיק אמיתי נקבעת לפי אמונת האדם בהשגחה, ולפי יישומו את אמונתו לנהוג בה הלכה למעשה, דהיינו להסכים לרצון ההשגחה בכל פרט אשר יארע לו לקבלו באמונה ובהסכמה ובטוב לב מתוך ידיעה שהכל לטובה, וכמו כן שידיעתו זו שהכל לטובה תביאהו לחוש בכך כאדם המקבל טובה, ואף שכלפי חוץ נראה הדבר כרעה, ועל כך מצינו בחז''ל שהשכר הוא לאין קץ, ומעט מן המעט משכרו של המאמין נבאר בפרק זה.
מצינו בדוד המלך כשקללו שמעי בן גרא והניחו דוד מתוך אמונה, ''הניחו לו ויקלל ה' אמר לו קלל'', שפרסמו הכתוב לנצח בהנהגתו זו, וכן פרסמו הכתוב לנצח את הנהגתו של יוסף הצדיק שנהג בתשלום טובה תחת רעה כלפי אחיו, והכל מתוך אמונת ב' הסעיפים שהזכרנו לעיל, האחד שהכל בהשגחה והשני שהכל לטובה, שהרי אמר: ''ועתה לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלקים'', זהו כנגד סעיף א' שהכל בהשגחה ואין מקריות, וכן עוד אמר: ''אתם חשבתם עלי לרעה והאלקים חשבה לטובה'' זהו כנגד סעיף ב' שהכל לטובה, ופרסמו הכתוב ליוסף הצדיק לנצח בזה.
והנה אמור יאמר האדם עתה אני מבליג בכל כוחי, שומע עלבוני ושותק, מקבל באהבה כל ארועי המאכזבים, ובכן הלא הכל ביני לבין בוראי, האם גם איש אשר כמוני יהא מקומו בין אנשי המעלה כדוד המלך ויוסף הצדיק שמפרסמם הכתוב לנצח, היוודע טבעי בעולם בין הצדיקים והחסידים, או כשם שאיני נחשב כאן בין בני אדם למאומה כן למעלה מה תהא דרגתי ומה מעלתי, ומי יזכירני כלל להחשב בין אנשי מדה זו שדבק אני בה כשם שדבקו בה הם.
בוא וראה על כך מה שמובא בחז''ל (ויקרא רבה ל''ד) אלמלי ידע אהרון שיכתבו עליו ''וראך ושמח בלבו'' - היה יוצא לקראת משה בתופים ובמחולות. אלמלי ידע ראובן שיכתבו עליו ''ויצילהו מידם'' - בכתפיו היה טוענו ומוליכו, אצל אביו, אלמלי ידע בועז שיכתבו עליו ''ויצבט לה קלי'' - עגלות פטומות היה מביא לרות ומאכילה.

ועתה כל מעשים טובים שישראל עושים מי כותבם? אליהו הנביא כותבם והקב"ה חותם.

ולבסוף מהנעשה מספר זה שבו כתובים כל מעשיהם הטובים של עם ישראל, על כך נאמר (קהלת יב, יג) "סוף דבר הכל נשמע" וגו' וראה התרגום עתידין כל פתגמיא דבני נשא לאתפרסיא וכו'.

עתידין כל מעשיהן של בני אדם להתפרסם, ואין זה סתם פרסום לשם פרסום - אלא להתענג כל אחד בעונג הראוי לו לנצח וידעו כולם על מה ולמה זכה כל אחד ואחד לאותו עונג.

כך שכמו שדוד המלך התפרסם על שתיקתו מקללת שמעי, ויוסף על שלמו טובה תחת רעה, כן עתיד להתפרסם כל אחד ואחד על שבירת כעסו וזעמו, ועל קבלתו את הנהגת ה' בתום לב, כדוגמת וידום אהרן, שנתפרסם לנצח על שתיקתו בקבלת יסוריו הנוראים במיתת שני בניו, וזכה על כך שנתיחד עמו הדיבור (רש"י, ויקרא י' ג').

וכן נתפרסם אהרון על ששמח בגדולתו של אחיו ולא קינא בו וכנאמר: "וראך ושמח בלבו" שבזכות זה זכה לחושן על לבו (שבת קל"ט ע"א), שכמו כן שמחה זו מהיכן היא הלא מאמונה ברורה בבורא שהוא הבעל הבית על העולם וכל הנהגתו היא הנהגה ישרה ואמיתית.

וכמו כן נתפרסם ראובן באומרו: "ויאמר אליהם ראבן אל תשפכו דם וגו' למען הציל אותו מידם", וכתב הרשב"א בתשובות (סימן תתקפ"א): מכאן שראוי לכתוב ולפרסם עושי מצוה, שהרי התורה פרסמה מצות ראובן שחשב להציל את יוסף ולהשיבו אל אביו.

כך עתיד להתפרסם כל אדם על שתיקתו ובלימת פיו ולבו מלהרהר על ה', ועל קבלתו יסוריו באהבה מתוך אמונה שהכל בהשגחה והכל לטובה, כי מבלי אמונה זו שתיצמד לאדם לא יוכל בשום אופן שאת סבלו מבלי להטיח דברים ולפחות מלהרהר ולזעום על ה' או על הסיבות הגורמות ומסובבות לו הנזק או הצער, לשתוק באמת זהו רק מתוך אמונה בה' שהכל ממנו, רק בכך יוכל אדם להסיר מעצמו ההקפדה הכעס הנקמה השנאה, וכן את הקנאה והתחרות כדוגמת אהרן הכהן ששמח בגדולת אחיו ונשקו, ואמרו במדרש רבה שמות (פרשה ה', י"ג), "...אבל נשיקה של אהרון נשיקה של אמת", ששמחו כל אחד בגדולתו של אחיו.

והיאך אפשר להסיר קנאה, אם לא ע"י אמונה בהנהגת ה', ובהשגחתו הפרטית, וכי יוכל אדם שאת סבל שכזה, הנה אהרון האח הגדול, נביא וכהן, ומה חסר לו מלהיות מנהיג לכלל ישראל, ולא קינא בכך שבחר ה' במשה, ואף שמח בלבו, והראיה שלא דבר

קל הוא, צא וראה משכרו של אהרון, מה זכה בשביל כך? שהחושן היה נישא על לבו, לב טהור שכזה, נקי ובר לבב מכל קנאה זהו הלב שעליו ראוי לשים את החושן עם השם המפורש, כי זהו מקום נקי הראוי ליתן בו את שמו של הקדוש-ברוך-הוא, והוא המקום שממנו תצא הוראה לשואל באורים ותומים.

פרק ט - מידה כנגד מידה

מובא במדרש רבה שמות על פסוק "וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם", באותה שעה הראה לו הקדוש-ברוך-הוא למשה את כל האוצרות של מתן שכר המתוקנין לצדיקים, ואומר לו משה להקדוש-ברוך-הוא: האוצר הזה של מי הוא? ועונהו הקדוש-ברוך-הוא: של מגדלי יתומים, עוד שואל משה: והאוצר הזה של מי הוא? ועונה הקדוש-ברוך-הוא: של עושי מצוות, וכן כל אוצר ואוצר, ששואל משה למי הוא - עונהו הקדוש-ברוך-הוא. ואחר כך ראה משה אוצר גדול אמר האוצר הזה של מי הוא, אמר לו הקדוש-ברוך-הוא: מי שיש לו אני נותן לו משכרו, ומי שאין לו אני עושה לו חנם ונותן לו מזה האוצר, שנאמר וחנותי את אשר אחון - למי שאני מבקש לחון, ורחמתי את אשר ארחם - למי שאני מבקש לרחם".

והנה נתבונן, הכי קל הוא לזכות בדין עם הקדוש-ברוך-הוא?! והלא מובא בגמרא בערכין (י"ג ע"א) תניא, רבי אליעזר הגדול אומר אלמלא בא הקדוש-ברוך-הוא עם אברהם יצחק ויעקב בדין - אין יכולין לעמוד מפני התוכחה, ופירש"י שם: מפני התוכחה - שהיה מוכיח להם מעשיהם. והנה מצינו (חגיגה ד) בשמואל הנביא שהיה ירא מיום הדין הגדול וקרא למשה רבנו שיעיד עליו ששמר על כל התורה כולה.

ומי אם כן אינו זקוק למתנת חינם, מי יכול לומר על עצמו שהנו מושלם במדה מסוימת או שכבש בשלימות תאווה מסוימת, ומה אם כן יכולה להיות תקוה לאדם אם לא שיזכה לאותו אוצר של מתנת חנם.

ובאמת יש להבין, מהי משמעות אוצר זה, וכי יש חינם בעולם הגמול. והלא כל מטרת ביאת האדם לעולם היא על מנת שלא יהא שכרו בחינם, ומה תרוויח הנשמה בקבלה מאוצר של מתנת חינם שהוא "נהמא דכיסופא".

ולישב קושיא זו נבאר עוד ענין תמוה המובא בחז"ל (יומא כ"ג ע"א): "כל המעביר על מידותיו מעבירין לו על פשעיו", והוא תימא, וכי יש וויתור על מעשה רע אשר יעשה האדם, והלא חז"ל אמרו(בבא קמא נ' ע"א): "כל האומר הקדוש-ברוך-הוא וותרן יוותרו חייו". ואם כן אדם זה המעביר על מידותיו ומוחל לאנשים על עלבונו, היאך בשביל כך

זוכה בזה שיעבירו לו על כל פשעיו שהוא לכאורה ענין של ויתור. שהרי מן הראוי היה שאומנם יקבל זה המעביר על מידותיו שכר מושלם על העברתו במידותיו, אולם מה ענין שבשביל כך יעבירו לו על פשעים אחרים, וכי באיזה מצוה מצינו שהיא מכפרת על עוון אחר, כל מצוה יש לה את שכרה, אולם שהמצוה שאדם עושה תכפר לו על עוון אחר זאת לא מצינו.

אלא התשובה לכך היא, שישנה הנהגה אצל הקדוש-ברוך-הוא בה מנהיג הוא את עולמו, והיא הנהגת ''מידה כנגד מידה'', כלומר כאשר האדם נוהג במדה מסויימת בהכרח שישולם באותה מידה, ולכך, כאשר נוהג האדם במידה זו של העברה על המידות, ומוחל וסולח למרעים לו, ואינו עומד עליהם לריב עמהם, מוחל וסולח להם ואף אם לא בקשו את מחילתו כראוי בהכרח שתהא הנהגת שמים עמו כמו כן, להעביר לו על פשעיו ואף שלא נעשתה בקשת מחילתו כראוי.

והנה בזה תתישב גם תמיהה דלעיל, דהיאך מקבלים אנשים מאוצר של מתנת חינם, והלא תכלית ביאת האדם לעולם הוא בשביל שלא יהנה בחינם בעולם הבא.

אולם התשובה היא שבעצם זהו בחינם ולא בחינם, בחינם - הוא מפאת שאין בו מספיק מעשים טובים ומושלמים שיצדיקו לו את שכרו, ואולם מאידך זכאי הוא לכך בדין ולא בחינם לקבל שכרו מושלם ואף שאין מעשיו מספיקים, והוא משום שכן הוא נוהג עם בני אדם להיות מעביר על מידותיו, ואף שמעשי בני אדם אתו ברע, עם כל זה מקבל הוא זאת באהבה ומשיב טובה תחת רעה, כן בדין שיגמלו עמו, להעביר לו על כל פשעיו, כך שאין זה נחשב לוויתור, כי מדין הנהגת ''מדה כנגד מדה'' בדין הוא שיזכה.

ובכן, מי אינו רוצה לבוא זכאי בדין של מעלה, מי אינו ירא וחרד מעומק הדין שאפילו אברהם יצחק ויעקב לא יכולים לעמוד בו, ובפרט שיודע האדם את עצמו שאין בו לא תורה כראוי ולא חסידות וכו' וכו', וכאומרנו בווידוי יום הכיפורים: ''ושום מעשה טוב לא עשינו'', היינו בשלמות.

והנה בכאן מצאנו עצה פשוטה ונפלאה לזכות בדין על אף קטרוגה של מידת הדין, והוא המבואר ב''מכתב מאליהו, (ח''ה עמ' 532) והנה לך לשונו באחד ממכתביו למקורביו:

''ידוע תדע אהובי, כי יש ברכה ויש חנינה, ברכה היא מצד החסד והרחמים, אבל חנינה הוא באה גם מצד הדין, פירוש שהיא מחויבת גם ע''פ תוקף הדין...

ותוכן הענין הוא כי כאשר האדם סובל לשם שמים, וסובל בעומדו בנסיון ומקבל סבלו באהבה, כי ירגיש את עצמו מאושר שהביא קרבן כזה לפני קונו, ובזה הוא זוכה ע''פ מדת הדין ממש כי יחוננו עושהו וירבה ויוסיף לו כל טובה בעוה''ז ובעוה''ב, וטעם

הענין הוא שהרי כל דיניו של הקב''ה הם מדה כנגד מדה, וכשהאדם מהפך מדת הדין - היינו היסורים והצער - למדת הרחמים - היינו שמקבל באהבה, ואז הרי מוכרח כי מדה כנגד מדה תהיה שגם ע''פ הדין הגמור תהפך לו מדת הדין שלמעלה למדת הרחמים הרי דהמאמין באמונת ההשגחה ושהכל לטובה, ואינו מהרהר אחר מעשי ה' והנהגתו, ומרוצה הוא ושבע רצון תמיד ממצבו, ולעולם מילתו על לשונו: אם בעיניך ה' טוב - בעיני לא כל שכן?! ואף שהרבה מציפיותיו ותקוותיו מתאכזבות - לעולם הוא שבע רצון מהנהגת ה' עמו, ולעולם אינו מטיח דברים כלפי מעלה ושמח במצבו, זהו התכלית בבריאת האדם, ועוד שם שזוכה כמו כן, מדה כנגד מדה יהא הקדוש-ברוך-הוא שבע רצון ממנו, והיינו אף שהקדוש-ברוך-הוא היה מצפה ממנו ליותר תורה יותר מעשים טובים ומידות מתוקנות - יקבלהו הקדוש-ברוך-הוא כמות שהוא בפנים מאירות, כך שבדין הוא שיזכה מאוצרו הגדול של הקדוש-ברוך-הוא - אוצר מתנת חינם, שאומנם חינם הוא ביחס למעשיו שאינם מספיקים, אולם מגיע לו זאת מן הדין. וכיוצא בדברים אלו נמצא כתוב גם בספר ''נתיבות שלום'' והנה לך דבריו הנפלאים:

ובהשתלשלות המדרגות אנו מוצאים עוד דרך כיצד יכול האדם להגיע לבחינת אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא אף על פי שאינו במדרגות הנ''ל, ושיתמלא על ידו רצון השם יתברך אשר חפץ בבריאת העולם להיטיב לברואיו. והוא על פי מאמר בן זומא (אבות פ''ד) איזהו עשיר השמח בחלקו שנאמר (תהלים קכח) יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא. ויש להבין דמילא אשריך בעוה''ז ניחא לפי שהוא שמח בחלקו, אולם מה ענין אשריך לעוה''ב?

ועומק הרעיון בזה שהאדם השמח בחלקו עושה בזה רצון הבורא יתברך בבריאת העולם, וכמאמר הרה''ק מאפטא זי''ע: תכלית הבריאה שיהודי יהיה שמח ומרוצה בהנהגת הבורא אתו. ביאור דבריו הקדושים כי מאחר שתכלית רצונו יתברך שמו בבריאת העולם היה כדי להיטיב לברואיו, אם כן ודאי זה רצונו שיהודי ירגיש את הטוב הזה שהקב''ה מקור הטוב מתנהג עמו... יהודי השמח בהנהגת הבורא, ממלא את רצון העליון בבריאת העולם, על כן מלבד שאשריך בעולם הזה טוב לך גם לעולם הבא.

ומהאי טעמא מובן הא דמקובל מפי ספרים וסופרים שמדת שמח בחלקו היא השער לכל דבר שבקדושה. ולהיפך, העצבות, היינו אם אינו שמח בהנהגת הבורא, היא השער לכל דבר שבטומאה רח''ל ומביא לכל העבירות. כי השמחה בהנהגת הבורא יתברך שמו בעולמו היא היא תכלית רצון העליון בכל הבריאה, והאיש השמח בחלקו הוא הממלא תכלית זו. ואיתא ב''תורת אבות'' שהמקבל בשמחה ואהבה את הנהגתו יתברך

אתו בכל המצבים, מקבל הקב"ה ברצון התנהגותו הוא, איך שמתנהג, מידה כנגד מידה. נמצא שעל ידי זה זוכה להיות טוב לו גם בעולם הבא.

וכן מובא ב"שומר אמונים" שהגה"ק רבי חיים מצאנז לעולם היה מרגיל את תלמידיו "שלא לרצות", כלומר, לעולם תתרצה במה שיש לך אולם אין לרצות את מה שאין לך, כי מה שאין לך זהו רצון ה' שלא יהיה לך, דאילו היה רוצה שיהיה לך היה נותן לך.

וכשמרגיל אדם עצמו בכך עד שנהפך לו הדבר לטבע להיות מורגל שלא לרצות אלא באשר ירצה ה', מזכה הוא את עצמו בזכות הנפלאה הזאת להיות רצוי לפני ה' באשר הוא, וזוכה הוא שירצה בו ה' ויחפוץ בו בהתעלמות מחסרונותיו מידה כנגד מידה - כשם שנהג הוא להתעלם בחסר שהיה לו ולהתרצות בהנהגת ה' עמו.

ובזה יובן בקשתנו בתפילה: "ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת ושים חלקנו עמהם", שהוא תמוה, מה נצרך לנו לבקש שכר טוב עבור הבוטחים בשם באמת, וכי חשיד קוב"ה לקפחם עד שנצרך שנתפלל עליהם, ועוד מדוע מתפללים אנו לשכר טוב רק עבור אלו שאחזו במצות הבטחון ולא באיזה מצוה אחרת, ועוד מהו בקשת "ושים חלקנו עמהם", דעל פי פשוטו בקשתנו היא שישים ה' חלקנו עם הבוטחים בו באמת, מדוע בקשתנו שיהא חלקנו עם המצטיינים במידה זו דוקא, וכי חסרים מצוינים אחרים המצטיינים במידות אחרות?

ועוד מה בעצם בקשתנו שיהא חלקנו עמהם, הלא אם נזכה להיות בעלי בטחון יהא חלקנו עמהם גם מבלי שנבקש, ואם לא נזכה לדרגה זו, מה תועיל בקשתנו על כך?

ועל פי הנ"ל יובן, דבעצם הבוטחים בשם ה' צפויים המה לשכר מעבר למגיע להם, וכנ"ל מדין "מידה כנגד מידה", ולכך בקשתנו עליהם דוקא ולא על צדיקים אחרים הזוכים בדין מצד מעשיהם שעליהם אין לנו צורך לבקש, אולם על הבוטחים בה' נצרך להם תפילה להיותם מקבלים שכרם ואף כשאין מעשיהם מספיקים, ולכן אלו נצרכים לתפילה שיקבלו שכרם מושלם, ויעברו בהצלחה את מבחן הזכיה לזכות בשכר טוב, ואף שאין מעשיהם מספיקים - לא יהיו שום קטרוגים עליהם.

ועוד מוסיפים אנו לבקש "ושים חלקנו עמהם", עמהם דוקא, להיות כי דלונו מאד ואין בנו מעשים כראוי, ולכן מבקשים אנו שנזכה אנו באותו אופן שזוכים הבוטחים בה' באמת, שאף שאין במעשיהם כראוי מכל מקום זוכים הם לשכר כצדיקים וחסידים מפאת בטחונם בה' שמאמינים בו שהכל לטובה, כן מבקשים אנו ושים חלקנו עמהם - שנזכה על אותו אופן, כי אין לנו סיכוי אחר לצאת זכאים בדין מלבד אופן זה, ולכן שנזכה להיות בעלי בטחון בה' כראוי כדי שנהיה גם אנו מכללם שזכו אף כשאין מעשיהם

מספיקים, כך שבקשתנו להיות בעלי בטחון ולא על השכר גרידא, והוא אומרנו לאחר מכן ''ולעולם לא נבוש כי בך בטחנו'', דהיינו שבכך שתשים חלקנו עמהם, להיות כמו כן בטחוננו בך - לעולם לא נבוש, כלומר אף שיהא לנו על מה להתבייש מפאת דלות מעשינו, מכל מקום לא נבוש כי בך בטחנו, ובכח הבטחון שהוא בעצם אמונת ההשגחה ושהכל לטובה וכמו שיבואר להלן שמהות הבטחון הוא שהאדם בוטח בה' ומאמין ובוטח בו באשר ינהגהו שהכל לטובה, ובשביל כך לא נבוש, מידה כנגד מידה, כנגד זה שאנו בוטחים בשמך באמת ומתרצים באשר ה' מתרצה, כן יתרצה ה' בנו באשר אנו, ולא נבוש כמבואר לעיל.

הרי שרק מסיבה זו יש לאדם להתלהב מאד לרכוש מידה זו של אמונה בהשגחה פרטית ושהכל לטובה, שהרי בזה מבטיח אדם עצמו לנצח להיות רצוי לפני ה' ולהיות במחיצתן של צדיקים וחסידים ולא ליבוש, ואף שמפאת מעשיו עצמם יש לו במה ליבוש.

ולא דבר קל, שהרי כמה קשה יהא לאדם לעתיד לראות עצמו מבחוץ, וחבריו עובדי ה' בפנים, מתענגים מזיו השכינה לצד רבוי מעשיהם ותורתם בכמות ואיכות, ואילו הוא דל המעשים אינו מורשה ליכנס במחיצתן, והנה הדבק במידה זו של ''הכל לטובה'', ותמיד שמח ומרוצה בכל מצב, וכמו שנפרט לקמן היאך לנהוג במדת האמונה בפרטי פרטים של כל הקורות אותנו בחיי היום יום, אזי זוכה שללא בושה - יושב גם הוא במחיצתן של צדיקים ועובדי ה', והבורא מסוכך עליו באור שכינתו שלא יבוש ולא יכלם אלא יחוש כאחד מהם ואף להיותו רחוק מהם מצד מעשיו ותורתו, מכל מקום יזכה לזה מצד דין הנהגת ''מידה כנגד מידה''.

הכי לא שווה תענוג נצח שכזה במחיצת צדיקים וקדושים לוותר בשבילו על פעוטות של עולם הזה, הקפדות כעסים זעמים וזעפים ותרעומות על שטותי העולם, ובו בזמן שהאדם בוודאי ירגע לבסוף מזעמו לאחר שעה או שתים, ולמה אם כן שלא יזדרז להתאושש מהר מאכזבותיו מתוך אמונת ''הכל לטובה''.

ועוד לנו לראות שהפתרון היחיד כדי שלא לבוש בעולם הבא הלא: ''כי בך בטחנו'', וכן אומר דוד המלך ע''ה: ''בך בטחתי - אל אבושה'', כי באמת שלא לבוש בעולם הבא הוא קשה מאד להינצל ממנה, וראה בתחילת ה''אידרא'' שהתפלל רשב''י ''שלא ייעול בכיסופא קמך'', כי יתכנו הרבה צדיקים שיצאו זכאים במשפטם לבל יענשו בגיהנם וביתר עונשי עולם הבא, אולם שגם ינצלו מבושה הוא קשה מאד, שהרי כל עונש ועונש שיענש הצדיק בעולם הבא יש בו מן הבושה ובכלל מאתים מנה, ולכן גם אם יזכה וינצל מהעונש - שלא לקה במאתים, שגם לא ילקה במאה - שהוא הבושה - לזה צריך זכות

גדולה מאד, ואילו לבוטחים בשם ה' באמת מובטחת הבטחה שגם לא יבושו, והטעם כנ"ל, דהקדוש-ברוך-הוא שבע רצון מהם אחר שכן נהגו גם הם, וכמובן שהכל לפי מדריגת הבוטח ולא כולם שווים בזה.

וזהו ענין בזבוז שולחנם של הצדיקים לעתיד לבוא, שאומרת הגמרא (סוטה מח) שהוא משום "קטנות אמונה", והוא וודאי בושה גדולה לצדיק להיות שולחנו מבוזבז, וכמו שמובא במדרש (מד"ר פקודי נב) שאמרה אשת רבי שמעון בר חלפתא לרבנו הקדוש שאינה חפצה שיהא שולחן הצדיקים מלא ושולחן בעלה חסר, כי זו בושה לצדיק לעתיד לבוא. והיאך ינצל ממנה אף הצדיק? על ידי בטחון - ולעולם לא נבוש כי בך בטחנו, וזהו דיבור הגמרא מדוע מתבזבז שולחנם של צדיקים לעתיד לבוא, שהוא ענין הבושה שאי אפשר להנצל ממנה אף הצדיק, מפני קטנות אמונה שהוא חוסר הבטחון השלם, אם כן בהכרח שרק הבטחון הוא זה שמציל מן הבושה, והבן.

וענין זה שזוכה לו הבוטח בה' שיהא ה' שבע רצון ממנו ואף שמעטים מעשיו ותורתו בעבור שהוא כמו כן שבע רצון מהנהגת ה' עמו, ומתחזק הוא באמונת ההשגחה והבטחון שהוא לראות שהכל לטובתו, שזהו בעצם מהות הבטחון לבטוח בה' שעושה את הטוב ביותר עבורו כמבואר ב"חובת הלבבות", וכן ב"שומר אמונים" בשם ה"קדושת לוי" ועוד, וכן הוא בדברי החזון איש "אמונה ובטחון" פרק ב' מפורש שם ששולל את הסוברים שבטחון היינו שכך יהיה כרצונם דווקא, אלא בטחון פירושו הוא שמתרצה באשר ירצה ה' וכמו שהארכתי בזה לקמן, לענין זה ראיתי סיוע גדול מדברי האר"י הקדוש (בספר הליקוטים ירמיה סי' יז) המתבאר שם מדבריו, שהאוחז באמונה ובטחון שהכל לטובה זוכה הוא שתיקונו נעשה מהר לפנים משורת הדין, וכמו שהארכנו בזה לעיל, והדברים מצוטטים בספר "שומר אמונים" (ח"א עמ' רט) המביא דברי האר"י הק', והנה לך לשונו:

עוד אכתוב איזה פרט במדת הבטחון, דע אחי שאין לך נפש מבני אדם כמעט שלא יצטרך גלגול בעל כרחו, ולפעמים ח"ו באבן בעץ או בהמה, ומי שמחזק לבו בבטחון על ה' נעשה תיקונו בקרוב בלי שום שהיה, ואעתיק לך הלשון מרבינו האר"י ז"ל (ספר הלקוטים בירמיה סימן י"ז) וזה לשונו הקדוש: כה אמר ה' ארור הגבר אשר יבטח באדם וגו', והיה כערער בערבה וגו', ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה כעץ שתול על פלגי מים וגו', ראוי להבין מה הם אלו הדמיונות שדומה האדם הבוטח באדם לערער בערבה, ומהו זה העונש, וגם ראוי להבין דמיון שדימה בעל הבטחון לעץ שתול על מים וכו', אמנם הענין הוא כבר ידעת מה שכתבנו בענין המגולגלים שמתגלגלים בצומח ודומם וכו', ואומר

עכשיו שהרשע אשר הסיר בטחונו מקונו ונותן בטחונו בבשר ודם כמוהו, אמר עליו שעונשו הוא שיהיה כערער, ר"ל ר"ע ר"ע, בערבה בגימטריא זרע, ויהיה בארץ מלחה שלא תעשה פירות, כי שם ישב האיש ההוא בגלגול לנצח, ולא יהיה לו עילוי מדומם לצומח כאשר ידעת, אמנם הבוטח בה' חסד יסובבנו, ושכרו הוא "והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו" לעלות מן מדריגה אל מדריגה, "ובשנת בצורת" - כלומר אף על פי שתבוא נפשו במצור ומצוק ומתגלגל, שאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, עם כל זה יהיה מתגלגל באילן העושה פירות, ויבא לידי תיקון על ידי אוכל נפש, ולא ידאג, ולא ימיש מעשות פרי לעלות ממדריגה אל מדריגה להיות אדם, וזה אמר אני ה' חוקר לב וגו' ולתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו עכלה"ק.

ומסיים שם הרב "שומר אמונים":

ותראה אחי אהובי עד כמה מגיע מעלת הבטחון בה', כי אפילו בעידן גלגול ועידן השלכה כזה מזכירין לו מן השמים מדת בטחונו בה', ומושיעים אותו על ידי זה מכל צער וצרה, אשרי הבוטחים בשמך באמת, ויהי רצון שתשים חלקנו עמהם, ולעולם לא נבוש כי בך בטחנו, ותראנו נפלאות חסדים גלויים עד עולם, אמן כן יהי רצון.

פרק י - האמונה ומבחנה

הבאנו לעיל על הפסוק "ה' צדיק יבחן", דמאהבת הצדיק דוקא בוחנו הקדוש-ברוך-הוא על מנת לרוממו, וכנאמר "נתת ליראיך נס להתנוסס", ונס הוא גם מלשון נסיון, ליראיו נותן הקדוש-ברוך-הוא נסיונות על מנת לנוססם - להגדילם ולרוממם, כי רק המבחן הוא המורה על ציונו והצטיינותו של הנבחן.

כמו כן ביארנו לעיל שבהיות ועיקר המודד לקבוע את האדם ל"צדיק" בעקבות משיחא הוא האמונה ושאי אפשר להיות פחות מזה, והוא כוונת הגמרא: בא חבקוק והעמידן על אחת - וצדיק באמונתו יחיה, דהיינו שכדי להיות צדיק האפשרות תהא אחת - באמונתו יחיה, שיחיה האדם עם אמונתו, שתהא אמונתו בלתי נפרדת מכל מאורעות חייו מן הפרטים הקטנים ועד פרטי חיי הנפש.

בפרק זה נבוא ברחבה בדוגמאות מעשיות מן החיים לבאר כיצד יש לנהוג בהם על פי האמונה, ומהו המבחן המצפה לנבחן על אמונתו בכל מאורע ומאורע לגופו.

א. שידוך מאכזב

מעשה שהייתי אני כותב שורות אלו מעורב בו, בבחור מארצות הברית שנטש את בית אביו על מנת להתחזק וללמוד תורה כאן באחת הישיבות בארץ, כי הוריו שבחו"ל אינם

שומרי מצוות כראוי. חשב הוא שברח הוא מן הפח - ארה"ב, אומנם התברר לו שגם כאן בארץ ישנם "פכים" לא קטנים, והוחלט שהפתרון הוא שינשא לאשה יראת ה', וכך יחזיק מעמד בארץ.

נסינו לשדך לו כמה הצעות שונות ולא הסתדרה ההתאמה, אותו בחור נשבר לבו בקרבו, ואמר לי מה אני עושה במצב שכזה? אמרתי לו: לך לכותל תתפלל שם לה', לבך הלא נשבר בקרבך, וישנה הבטחה ללב נשבר שהאלקים לא בוזה לתפילתו, שפוך כמים לבך נוכח פני ה' שם בכותל המערבי. הלה שמע לעצתי, הלך לכותל ובכה שם מספר שעות בתפילה מכל הלב, וסיים תפילתו בשעה 7 בערב, כשסיים תפילתו מקבל הוא טלפון מהשדכן שיש לו הצעת שידוך עבורו להיום בשעה 8 בערב, מיד הרים לי טלפון אותו הבחור, וסיפר לי את ההשגחה הנפלאה, שהנה מיד לאחר תפילתו העמוקה מכל לבו בבכי ובשברון מקבל הוא טלפון על הצעת שידוך, אמרתי לו: זה באמת נראה כאות שתפילתך התקבלה, אשריך ואשרי חלקך, ובקשתי אותו שלאחר הפגישה יתקשר ויאמר לי מה נעשה. בשעה 9 - 10 מקבל אני טלפון ממנו, והנה שומע אני אותו מרוגש בטלפון ושאלתיהו: נו, יש בשורות טובות? ענה לי: הרב, יודע אתה מה אני מחפש בבת זוג, שיהא בה פרטים כאלה וכאלה כי כך מתאים לי, ובכן זו שנפגשתי איתה עתה, לא היה בה ולו לא אפילו פרט אחד מדרישותי... לא בפנימיות ולא בחיצוניות.. ממש הפוך לגמרי...

נדהמתי לרגע, ומיד אמרתי לו: ובכן כנראה שזה לא הזיווג שלך!

אמר לי אותו בחור, שזה לא הזיווג שלי זה אני יודע והעובדא שלא יצא כלום מזה.

אולם נפשי בשאלתי מדוע הראני הקדוש-ברוך-הוא כזאת לאחר תפילתי לפניו, מילא אם היתה מוצעת לי הצעה זו לאחר איזה חטא שחטאתי ופשעתי הייתי מבין שזהו עונשי להציע לי משהו שלא מתאים לי, אולם למה הגישו לי מן השמים הצעה שכזו מיד לאחר תפילה בהשתפכות הלב ובלב נשבר, שכאילו ובאו מן השמים לקראתי והנה "קוה לשלום ואין טוב..."

עניתי לו: שמע ידידי, ה' צדיק יבחן, דע לך כי רצון ה' לבחנך עתה האם מחר גם תלך לכותל להתפלל, או שתיסוג אחור באומרך, מה לי שוב להתפלל אחר שנזרקתי והשולכתי אני עם תפילתי, וכאומר: אין לי חפץ בך...

הנה, לדוגמא, מבחן שבוחן הקדוש-ברוך-הוא את המאמין בו, בזה שמתפלל הוא לפניו בלב נשבר ומתוך עריגה וכיסופין והנה מתאכזב הוא בתפילתו, במה נבחנת כנותו

ואמינותו? הלא באם יסוג או ימשיך באמונו בבורא לראותו כאב רחמן החפץ בטובת בנו, ואת הטוב האמיתי הוא בלבד היודע מה הוא.
אומר שלמה המלך: רוח איש יכלכל מחלהו ורוח נכאה מי ישאנה (משלי י"ח, י"ד). ומבאר רבנו יונה: רוח איש יכלכל מחלהו - רוח האדם יסבול חולי הגוף, כענין שנאמר (שם י"ז) לב שמח ייטיב גהה. ורוח נכאה מי ישאנה כאשר תדאג הרוח ותאנח מי ינחמנה ויעזרנה וכו', כי הרוח תנחם ותסבול חלי הגוף, אך הגוף לא ינחם הרוח מחליה והוא הדאגה. ובא להזהיר מן הדאגה, שלא ישליטנה האדם על נפשו אבל ישתדל לבטוח בשם ה' ולהשען באלקיו.

ב. התפללתי על דירה ולא נעניתי...!

מעשה היה בבעל משפחה מרובה שדר בצפיפות דיור, ואשתו היתה כבר בהריון 8 בבית ל - 3 חדרים קטנים וצפופים, וממש היה מצבו שהגיעו מים עד נפש.
סיפר לי אותו בעל עובדא, שהתפלל על דירה למעלה מחמש מאות תפילות, ומלבד סגולות למיניהם שגם מהם לא משך ידו, ובכן שאלתו מדוע אין אני נענה בתפילותי, האין זה מייאש...? האין זה מורה שאין הקדוש-ברוך-הוא חפץ לשומעני...
נזכרתי מיד בשאלתו ממשה רבנו שהתפלל תקט"ו תפילות ליכנס לארץ ישראל, ולא זכה, ובכן אמרתי לו, אשאלך שאלה, מה לדעתך חש משה רבנו לאחר תקט"ו תפילות שהתפלל לה' ליכנס לארץ ישראל, ואל תשכח, אמרתי לו, תפילותיו של משה הינם תפילות שונות באיכותן מתפילותיך, תפילותיו של משה היו תפילות כסכין חדה שקורעת את הרקיעים כלשון המדרש. ובכן היאך חש משה שלאחר תפילות כה רבות וחדות ונקיות לשם שמים ועוד ועוד, אומר לו הקדוש-ברוך-הוא: רב לך, אל תוסף דבר אלי עוד כדבר הזה... וכי חשד בקוב"ה שהוא שונאו חלילה או שאינו חפץ לשמעו, הלא אם לא היה שומע מהקדוש-ברוך-הוא: "רב לך אל תוסף" יתכן והיה מתפלל עוד חמש מאות תפילות ואולי עוד יותר.
ובכן, אתה לא שמעת משפט שכזה מהקדוש-ברוך-הוא אל תוסף דבר אלי, ולמה שלא תמשיך להתפלל.
המשיך שאלני אותו בעל משפחה, הכי משווה אתה אותי למשה רבנו, וכי יש לנו מושג בתפילותיו של משה וביחס הקדוש-ברוך-הוא אליו לעומת איש פשוט כמוני.
ואז עניתי לו תשובה שצריך כל יהודי מאמין לדעתה באופן ברור. הקדוש-ברוך-הוא בוחן את האדם מה המטרה והתכלית אצלו בעולם, ומה האמצעי, האם התפילה התורה והתפילה המה המטרה והתכלית או הבלי שטותי עולם הזה.

ובכן, נתבונן, אדם מתפלל חמש מאות תפילות על דירה, ולבסוף אם לא נענה נדמה לו שתפילותיו היו לבטלה, ואם נענה, אזי שמח לבו בקרבו, למה? הנה התפילות הגיעו על תכליתן..06. שהנה התכלית הגיע - דירה...

נורא ואיום.

התפילות הינם אמצעי לדירה?!

וכי יש זכות גדולה יותר מאשר להתקשר לה' ולידבק בו כמו שכן זוכה האדם שנדבק לה' בתפילתו.

הלא הקדוש-ברוך-הוא מנע ממך דירה בשביל לזכותך בתפילה, וכשראה שהינך מתפלל לפניו בדביקות לקבל דירה, רצה לזכותך ביותר, והחליט להמשיך ולמנוע ממך את הדירה על מנת שתתפלל עוד תפילה, שזו מתנה גדולה עבורך, וכשהתפללת שוב יפה מכל הלב, החליט לתת לך מתנה נוספת והיא עוד תפילה, וכן הלאה, ובשביל כך מנע ממך את הדירה.

ובכן יש מחלוקת בינך לבין הקדוש-ברוך-הוא, הקדוש-ברוך-הוא ראה את הדירה אמצעי לתפילתך שהיא התכלית אצלו עבורך, ואתה רואה את תפילותיך אמצעי לדירה שהיא התכלית אצלך...

המאמין, יודע וברור לו, שהכל מידי ה', ועובדא שהוא מתפלל לה', ובזה מבטא את תלותו בבורא, שהרי אליו הוא פונה, אולם המבחן האם באמת תולה הוא עצמו בבורא, הוא בכך כאשר אינו נענה, אזי אם מפסיק מתפילותיו הרי שבכך מנתק את תלותו בו, ובאם אמונתו חזקה רואה רק את הטוב שבעיכוב, אם זה מצד שימשיך להתפלל שזו התכלית שתביאהו לשלימות יותר מהדירה... ואם זה על מנת ליסרו, וזהו מבחן שנבחנים בו בני אדם רבות, על תפילות שמתעכבות.

וזה לשון הרמב"ן (האמונה והבטחון פרק א'). עוד אמר בטח בה' ועשה טוב, כלומר אעפ"י שאין בידך מעשים ותדע בעצמך שאתה רשע, עם כל זה בטח בה' כי הוא בעל רחמים וירחם עליך, כמו שנאמר ורחמיו על כל מעשיו ר"ל צדיקים ורשעים, ואמרו בשעה שבן אדם מצטער שכינה מה אומרת קלני מראשי קלני מזרועי, על כן אמר בתחילה בטח בה', כלומר בין שתהיה רשע בטח בה' וכו'.

(שער הבטחון - שו"א)

ג. למה הראו לי את העיתון...?

מעשה היה באחד מידידי שהיה גר במקום מסוים, מקום מגוריו היה קצת רחוק ממקום עבודתו, ממקום עבודת אשתו וממקום לימודיהם של בניו שהיו בתלמוד תורה, שכולם

היו מרוכזים במקום אחד הרחוק ממקום מגוריו, ושאף מאד לגור במקום ההוא המרוכז לכל צרכיו, שנתיים מחזק הוא את אמונתו בה', שעושה ה' את הטוב ביותר עבורו, ומקבל הוא באהבה את אשר יחפוץ ה', ומחזק הוא את בטחונו להיות בטוח בה' שאם מגיע לו דירה במקום ההוא המרוכז לכל צרכיו יקבלנה, ואם לאו הרי שהכי טוב שישאר המצב כך.והנה לאחר שנתיים מזדמן לידו עיתון המפרסם דירות למכירה. ונופלים עיניו על פרסומת דירה למכירה באותו אזור ששאף הוא כבר שנתיים לגור שם, וגם באותו רחוב של עבודתו ועבודת אשתו, ובקרבת מקום ממש של הת"ת, מיד מודה הוא להקדוש-ברוך-הוא על המציאה שנזדמנה לו כי גם המחיר היה סביר ובהישג יד, מרים הוא מיד טלפון, והתשובה לשאלתו: הדירה נמכרה, לפני חצי שעה נעשה חוזה עם קונה מסוים...

אותו ידיד ניגש אלי שבור למחצה ומאוכזב, אמרתי לו: תראה כנראה שהדירה לא שלך, כי אם היתה הדירה מגיעה לך מי היה יכול לקחתה ממך.

אמר לי אותו ידיד, מאמין אני שהדירה אינה שלי, והעובדא שלא קבלתיה, אולם זועק אני במר לבי לפשר ההשגחה באופן זה שנעשה לי: מדוע הראוני מן השמים פרסומת זו בעיתון, וכי הקדוש-ברוך-הוא לא יכל להעלים זאת ממני ולא הייתי רואה ולא מתאכזב?! למה להראות לי כאילו הדירה בידי, ולבסוף ברחה ממני...

אמרתי לו: שמע ידידי, ה' צדיק יבחן, זהו דרכו של הקדוש-ברוך-הוא לבחון את צדיקיו, ולראות האם שנתיים כשאתה מדבר אמונה, ומחזק את עצמך בבטחון בה' שעושה עמך את הטוב ביותר, האם זה צפצוף מילים או באמת הנך חש זאת.

והנה עתה עת מבחן הוא עליך, האם חש אתה צער שכאילו והפסדת את הדירה בגלל שלא הזדרזת וכדומה והנך זועף וזועם על עצמך או על אחרים שגרמו לכך, זהו סימן שאמונתך לא היתה שלמה, ואם חש אתה גם עתה שנעשה עמך הטוב ביותר, וללא זעף וזעם מתיישב הנך בדעתך להאמין שאין אדם נוגע במוכן לחבירו, זהו סימן שאמונתך היתה כנה ואמיתית, וזהו דרכו של הקדוש-ברוך-הוא לבחון את מאמיניו, וכנאמר "ה' צדיק יבחן".

תדע כשמסבב אותך חלילה כמה מחשבות רעות וקטנות ויסורין ודין והסתרות פנים, ומרה שחורה על כולם, תדע ששם אתך אלקותו יתברך, אף על פי שנפלת לשאול תחתית, באמונה הזאת תקום ביתר שאת וביתר עוז, כי אתך עמך אלקותו יתברך, כי נקודת אצילות מתפשט עד התהום ולא אשתני בכל אתר ואין אלקים עמדי (דברים לב, לט) אלהים אחרים חלילה, כי לא ישתנה ולא יתערבו בו, כי הם בטלים בלתי מציאות,

לית בהו שום ממשות כלל כלל, ואורו יתברך מאיר עד נקודת התהום בלתי שום שינוי, אלא שאתה גרמת לך במעשיך הרעים שמגיע לך מרירות, כאלו כביכול יש בו שינוי ופירוד, כי הוא כל יכול.
(זוהר חי ח"א דף פ"ו)

ד. למה להביא לי ממון שייגנב ממני לאחר מכן?!

בדומה לזה שוב מעשה היה באחד משומעי שיעורי שאמר לי שנגנב מכיסו למעלה מאלף דולר, עניתי לו: תתבונן, אם נגנב ממך הכסף בהכרח שאין הוא מיועד לך, שהרי לו היה ממון זה מיועד לך מי היה יכול ליקח אותו ממך.
ענה לי: מקבל אני שממון זה אינו מיועד לי, אולם יש לי קושיא, ממון זה שמלכתחילה אינו מיועד לי מדוע בכלל ניתן לי, מדוע הגיע לידי מתחילה, ובכך הוראה לי כאילו והנה כספי הוא ולבסוף נגנב ממני, הלא היה עדיף וכמו שכן הוא האמת כפי שהוכח לבסוף - שלא היה מגיע אלי כסף זה כלל, הלא בכך לחינם נצטערתי!
אמרתי לו, כנ"ל, ה' צדיק יבחן. הכסף בא אליך מלכתחילה ואף שאינו מיועד לך ועתיד הוא ליגנב ממך, על מנת לבחון את אמונתך, אם תצטער ותחוש שנגנב לך הכסף שלך, ומעתה הנך חסר, וחבל שנגנב הלא יכולתי בכסף זה לשלם תשלום כזה וכזה, יכלתי לפרוע חוב כזה וכזה, למה לא שמרתי מספיק... זהו סימן שאמונתך עדיין לקויה, אולם אם תחוש באמיתות את אמונתך, שאין לי מה להצטער, הרי כסף זה מעיקרא לא היה שייך לי כי אם היה שייך לי הייתי נהנה ממנו, ואין לי מה להצטער על כסף שלא שלי שניתן לי כפקדון לזמן מסויים עד שבא בעל הפקדון ולקחו ממני, זהו סימן שאמונתך כנה ואמיתית.
וגם אם בשעת ידיעתך מהגניבה זעפת וזעמת, עדיין אתה במבחן תוך כמה זמן תתאושש מזעמך ותבטל דעתך לדעת אמונתך, כך שהמבחן אינו רק באותו רגע בלבד, דבהחלט יתכן - וכן הוא אצל רוב העולם שבאותו רגע קשה מאד לקבל זאת באהבה ובאמונה, אולם עדיין אין זה אומר שנכשלת בנסיון, כי גם אם 100% לא תקבל בציון מבחנך, אולם עדיין יתכן שתקבל 90% או 80% וכיוצא, תלוי במדת זריזותך להתאושש מהפורענות שנחלת ולשוב לישוב הדעת מתוך האמונה המיישבת את הדעת ומובילה לרוגע ושלווה.
אבל לעתיד יתגלה לעין כל, כי הכל הוא הוא, וכל הצרות והרעות והגלות המר וההסתרה, הכל "אני אני", אני הוא לא אחר כלל, כי אין שום מציאות בלתי השם יתברך, והכל הוא הוא בלי שום שינוי, ובידיעה זאת יתפרדו כל פועלי און, והרע גמור כלה ואבד דלית בה משאותא כלל כלל, ודי בזה למאמינים ומחכים לישועה - צפית לישועה.

(זהר חי ח''א דף פו)

22ה. הסיר ריק אולם הלב מלא באמונה...

משה, איש ירא שמים, איש אמונה, איש יגיע כפים העמל וטורח לפרנסתו ביגיעה ועמל מפרך וקשה, אותו יום היה משה רעב במיוחד, כי יצא לעמלו ללא ארוחת בוקר כראוי, והעבודה באותו יום היתה קשה במיוחד, מייחל ומצפה משה אימתי כבר יגיע לביתו, הלא בביתי אשת חיל עם מעשי ידים להתפאר שידה רב לה בבישול טעים ומהנה.

מונה משה את השעות אימתי יגיע הביתה, וימלא את רעבונו מתבשיליה המשובחים של אשתו.

הגיע הזמן, מגיע משה דופק בדלת, פותח את הדלת בעצמו אינו מחכה שיפתחו לו לרוב רעבונו, עיניו רואות את רעייתו יושבת לה על הכורסא וקוראת ספר, שמח הוא על אשתו החרוצה שהספיקה כבר לבשל ולהכין הכל כראוי ויש לה עוד זמן לקרוא ספר... נכנס הוא למטבח רואה על כירי הגז סיר גדול, בשמחה ובתאבון ניגש הוא לפתוח את מכסה הסיר לראות את תכולתו המדושנת עונג, והנה מעלה את המכסה מביט בסיר, ומה רואה הוא... את פרצופו ותו לא... סיר נקי ומבריק כמראה...

אבל משה יהודי שעובד על אמונה, מיד מרים עיניו למרום, ואומר: רבונו של עולם, יודע אני שמצב זה שאני בו עתה ללא ארוחת צהרים ועם רעבון נורא, זהו מהשגחה הפרטית שלך, אינני מאשים אף אחד, וכמובן לא את אשתי היקרה, מאמין אני שהיום לא מגיע לי לאכול ארוחה דשנה ומענגת, ומכבד אני את רצונך - רבונו של עולם, ואסתפק במיני מזונות וכוס חמין ותו לא... הסיר היה ריק מאוכל, אומר משה, אולם לא אתן שגם אני אהיה ריק מאמונה, אני אשאר מלא באמונה...

ובכן נתבונן,

כמה נחת רוח עשה משה בזה לבוראו, הלא קרבן ריח ניחוח לה' הקריב עתה משה, זבח את רצונו, כבש את כעסו וזעמו, והתבטל לרצון ה' באמת, זהו יהודי מאמין באמת...

עוז וחדוה במקומו (דברי הימים א' טז, כז) אצל מי אנו יכולים למצוא ''עז וחדוה'' היינו מידת השמחה? ''במקומו'' אצל האדם שהוא מקושר להמקומו של עולם, והוא מאמין שהשי''ת הוא מקומו של עולם ומשגיח על הכל בפרטי פרטיות, אדם זה שרוי תמיד בשמחה.

(נר ישראל - רוז'ין)

ו. דוקא עכשיו

שמעון מנהל עבודה שאוהב סדר ודייקנות, אחד מפועליו זבולון שמו איחר מספר פעמים לעבודה, העיר שמעון המנהל לזבולון הפועל פעם פעמיים ושלוש, לאחר שחזרה בעיית האיחור על עצמה, אמר שמעון המנהל לזבולון, ראה, בשום אופן לא יתכן להמשיך כך, ובכן ממחר אם מגיע אתה מאוחר למקום העבודה יש לי תחליפים רבים במקומך...

זבולון שמע את האיום בחרדה, והחליט זהו, ממחר מקפיד אני לבוא בזמן.

למחרת קם זבולון בהשכמה, התפלל מוקדם שב לביתו אכל בזריזות ארוחת בוקר על מנת שלא לאחר לעבודה, יוצא הוא מביתו בזמן שיש בו מספיק רווח להגיע בזמן לעבודה.

והנה בא הוא להתניע את האוטו, והאוטו לא מתניע... זבולון בלחץ, מנסה לבדוק את הבעיה מכל כוון וללא הועיל, מתחיל זבולון להילחץ, וחש הוא במעשה שטן העומד להרתיחו בכעס וזעם: דוקא עכשו... לא מצא האוטו זמן להעצר דוקא עכשו כשאני לחוץ ומאוים לפיטורין מעבודתי...?

אולם זבולון כיהודי מאמין אומר הוא לעצמו, רואה אני שהקדוש-ברוך-הוא חפץ לנסותני אם אקבל את מאורע זה באהבה וברצון, עוזב הוא את מכוניתו, מפסיק את השתדלותו הנעשית בעצבנות, עוצר מונית העוברת לידו, ונוסע עמה למקום העבודה, ומגיע ב"ה בזמן...

זוהי חובתו של איש אמונה, לא להילחם עם המציאות, המציאות נקבעת בגזירת א-ל עליון, ואין להתעקש ולרצות דוקא את הרצון העצמי, אדרבא, בטל רצונך מפני רצונו.

בכל איפוק שכזה וכדומה לו, כמה נחת רוח עושה האדם לבוראו, ובזה גם בא האדם על תכליתו, כי זהו תכלית האדם לקבל את מאורעות חייו באהבה וברצון.

כמה פעמים מצוי שאדם ממהר לעבודה כנזכר, או לפגישה חשובה, וכגון על עסקא שתפיק רווחים, או בנוגע לקנית דירה, מכונית, ובאם יאחר את הפגישה יתכן ותתבטל העיסקא כי בינתים יבוא אחר וכיוצא. ובדיוק אז, פקק בדרך, התנועה כבדה, ונצרך הוא בזמן המתוח הזה להיות רגוע ושלו, ולהאמין שאשר יחפוץ ה' יעשה. אני איני עושה אלא השתדלות בלבד, מעבר לכך אין מחובתי, ולעולם לא אפסיד בשביל כך, אחר שאין להאשימני כעצלן ובטלן, אם כן אם בכל זאת תתבטל העיסקא, הפגישה וכיוצא זהו גזירת א-ל עליון העושה ומחפש טובתי האמיתית.

כמה פעמים קורה שהאדם ממהר, ובשעת לחץ בזמן - דוקא אז אבד לו מסמך, אבדו לו המפתחות, דוקא בשעת לחצו בזמן אינו מוצא בגד מתאים ליציאתו זה עתה, החולצה לא מגוהצת, או מגלה הוא עתה בדיוק כתם בחליפה שנצרך עיכוב לנקותו, חסר כפתור במעיל ונצרך עתה להתעכב ולתופרו, כל אלו נסיונות המה לאדם, וה' צדיק יבחן, כי בעצם וכי לא יכל הבורא למנוע עכוב זה מהאדם, והיה בנמצא המפתחות, המסמך, הבגד, האוטו היה מתניע וכיוצא, הלא הקדוש-ברוך-הוא יכל לעשות שהכל יסתדר, ולא בדרך נס, אלא בדרך טבע, ובכל זאת סובב הקדוש-ברוך-הוא לעיכובים הללו לאדם, מדוע, להתעלל בו חלילה, להרגיזו חלילה, הלא הקדוש-ברוך-הוא הוא טוב - טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו, ומדוע אם כן מסבב הקדוש-ברוך-הוא לאדם גורמים שיקציפוהו, שאילו אדם אחר היה עושה זאת לחבירו היינו קוראים לו אכזר, וכיוצא, וכי קוב"ה חשיד להתאכזר סתם על בריותיו.

אלא, לנו יש בעיה, איננו בהכרה ברורה על תפקידנו בעולמנו, חיים אנו בעולם בהכרה מעורפלת, ודומים אנו לשליח שנשלח לתפקיד מסוים ואינו מתיחס לתפקידו, ומבלה זמנו בהתכחשות ולפחות בשכחה מתפקידו.

תפקידנו בעולם הוא לא מילוי צרכינו בעולם הזה, בשביל מילוי צרכינו בעולם הזה לא היה נצרך להוריד נשמה קדושה וטהורה מלובשת בגוף חומרי וגס, אדרבא, תפקידנו בעולם הזה הוא כיצד תהא תגובתנו ויחסנו להעדר צרכינו בעולם הזה, וכל העדר צורכו של אדם בעולם הזה הינו אתגר לנוססו ולהרימו באם יתייחס לכך בתגובה הראויה על פי האמונה. וזו אחת מסיבות היסורים, היסורים אינם לסבל אלא לנסיון כיצד יגיב האדם למאורע המאכזב שאירע לו, האם יקבלנו בסבר פנים יפות כיאות לאמונתו באימון מלא בבורא החפץ בטובתו, או להיפך, יביט על העדר צורכו בכעס בחשדנות על הנהגת ה', והעומד בנסיונות אלו שאינם אלא אחיזת עינים הוא הגיבור האמיתי.

מרבה נכסים מרבה דאגה, כי דאגת הנכסים מקצרת שנותיו, ודאגת התורה אף כי כי היא דאגה גדולה למבין כאשר יחשב בהלכה עד יאמר דבר דבור על אופניו, אין יכולת הדאגה ההיא לעשות לו רע, אף על פי שאמרו חכמי הטבע היגון חלי הלב והדאגה הוא כלות הלב, אך דואג בתורה אורך ימים ושנות חיים יוסיפו לו. ועל זה אמר שלמה ע"ה (משלי י כז) יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצרנה.

(רבינו יונה אבות פ"ב מ"ז)

ז. השגחת הזכרון והשכחה

אחד מהפרטים הרבים שבהם יש לתת את הלב על ההשגחה הפרטית הוא ענין השכחה.

אדם ביום חם מגיע מזיע לסידור מסוים באיזה משרד, או ביום כפור מגיע הוא במסירות למשרד כל שהוא כדי לסדר את ענייניו, ובפרט כאשר התור ארוך, וההמתנה מתמשכת ומורטת עצבים, והאדם ממתין וממתין, ולבסוף מגיע תורו, והנה נתברר ששכח איזהו מסמך חשוב שאי אפשר מבלעדיו לסדר את הענין. והוא בעודו המום מאוכזב כואב ומצטער - הפקיד מבלי לחוש בצערו כלל מבקשו לפנות מקום לבא אחריו...

כמה אמונה נצרך כדי לקבל מאורעות כאלו באהבה, והלא מאורעות כאלו המה בחיי היום יום שלנו.

אדם הולך לעבודה, נסיעה של שעה פחות או יותר, מגיע למקום עבודתו והנה שכח את כרטיס נוכחותו מלהעבירו במכשיר הנוכחות, והנה מה יעשה עתה, לחזור הביתה אינו יכול, הלא עד שילך ויבוא יקח לו עוד כמה שעות, ובכן נצרך הוא ללכת למשרד לבקש שיכתבו לו שבא בזמן וכיוצא, שהוא לא כל כך נעים, ואף מעצבן...

אדם שוכח איפה הניח את המפתחות של המכונית או הדירה, אדם שוכח היכן הניח את בגדו המסוים, אדם שוכח לומר דבר שהיה חשוב לאומרו ובפרט אם זה בדיון בפני בית דין, או בעסקא מול בעל עסק, או מול לקוח, ובשביל שכחתו לומר פרט מסוים נפסד או נזוק, ואז האדם מתייסר בנפשו למאוד מדוע לא אמרתי כך וכך, הלא בכך יכולתי להרוויח יותר, היאך שכחתי פרט מסוים מלאומרו הרי בשביל זה נחשב אני לטפש וסכל, ואם הייתי אומרו נחשב לחכם וצודק.

ובפרט בעידן וויכוח בינו לבין שכנו או חבירו, שחפץ הוא להצדיק את עצמו, ושוכח פרט מסוים חשוב שבכך יכל להגן על עמדתו ולהצדיקה ובשכחתו מלאומרה יצא מבויש ואשם, ונאכל הוא בקרבו מדוע לא אמרתי כך וכך, מדוע לא טענתי כך וכך, הלא אז הייתי מקבל יותר... הייתי יוצא צודק... הייתי יוצא בכבוד...

צריך לדעת שעל הבינה נאמר (איוב יב, כ): "מסיר שפה לנאמנים וטעם זקנים יקח", ונאמר(משלי טז, א): "לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון", ונאמר(משלי יט, כא): "רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום".

דהיינו אתה יכול לתכנן ענייניך, או דיבוריך ולנסחם על הצד הטוב ביותר ולבסוף התוצאות בפועל יהיו כלל לא לפי מה שתכננת, ואתה בעצמך תעשה אחרת ותדבר אחרת ממה שתכננת, כי מה' מענה לשון.

וכל אירועים אלו הינם בהשגחה פרטית לפרטי פרטים, והבורא בחכמתו ובנפלאות יכולתו מסבב לכל אדם כפי הצורך להכנת שלמותו אופנים מתאימים לביצוע תפקידו על מנת להביאו לתכליתו, והאדם חי בעולם עשרות שנים ויכול לחיות כך מבלי משים

לב כלל על כוונת הבורא בהנהגתו אותו, ורואה הכל כמקרה, ומתעלם ומתכחש, ולפחות מתטפש מלהתבונן על תכליתו, והלא תכליתו הוא לעמוד במבחנים הרבים - ''לרגעים תבחננו'' שבוחנו הקדוש-ברוך-הוא מידי יום מספר פעמים, לבדוק את אמונתו, והאדם אינו מבין מה רוצה ה' ממנו, ומעביר בהתעלמות ובסכלות את כל ימיו.

ולעומתו המשכיל מבין שכל העולם הזה הוא נסיון ומבחן, והקדוש-ברוך-הוא ברוב חכמתו ונפלאותיו מכין לו כל יום סדרה של מבחנים פעמים קשים, פעמים קלים, על מנת לבוחנו ולציינו כצדיק המאמין בקונו, וכל מבחנים אלו מבחנים של אהבה המה, וכנאמר ''ה' צדיק יבחן'', על מנת להגדיל מעלתו של האדם, ואדם זה הנבון מקבל באהבה כל ארועיו, ופוקח עינים להתבונן שהבורא מדבר עמו בכל אירוע, וכאומר לו בני, זהו ממני, זהו מבחן שאני בוחנך בו והכל לטובתך.

דעו בניי כי לפעמים שולחים מן השמים עבירה לאדם בגלל שחסר בשמים לבו הנשבר, וזה יגיע לו מחמת העבירה הזו, או שרוצים לנסותו בנסיון של עצבות, והעיקר תמיד שלא להסתכל על כל מה שעבר רק להסתכל להבא כצבא מלחמה, ותמיד להתחזק באמונה ושמחה בתקיפות גדול.

שו"א

ח. מבחן אמונה לקונה שולחן וכסאות

קודם נבאר כיצד יהודי מאמין צריך לגשת לקניית שולחן וכסאות?

בחובת הלבבות ''שער הבטחון'' פ''ה מבואר שישנו הבדל בחיוב אמונת ההשגחה בין כשהוא בעניני רוחניות לבין כשהוא בעניני חומריות, בעניני רוחניות הרצון וההשתדלות היא בבחירת האדם - כמה להשתדל ולהתאמץ בעבודת ה', אולם התוצאות הינם כפי אשר יגזור הא-ל על האדם, ואילו בעניני חומר עלינו להאמין שהכל - מתחילת ההשתדלות ועד סוף ההחלטה - הכל כפוף לגזירת שמים.

ואם כן יהודי מאמין ההולך לרכוש שולחן וכסאות צריך לילך במחשבה כדלהלן.

אני פועל בדרך טבע והולך לברר מחירים בכמה חנויות, כי כן רצון ה' שינהג עולמו בדרך טבע, זו הגזירה שגזר הבורא, שינהג האדם בדרך הטבע ועם כל זה ישקר אותו בלבבו, והוא גזירה ועונש לאדם לאחר חטא אדם הראשון - בזעת אפך תאכל לחם, להתיגע במעשה, ולשקרו במחשבה מתוך אמונה שאין בהשתדלות להועיל כלום, והוא ממש כדוגמת ''שבור את החבית ושמור את יינה'', לעמול ולהתיגע בדרך טבע, ולהיזהר שהאמונה לא תשפך לבחוץ על אף שהעין מתעתעת ומתעה לחשוב שהאדם הוא הפועל והעושה.

ולכך יאמר המאמין בלבו: מאמין אני שהשולחן והכסאות שלבסוף אחליט לרוכשם הם הם שהוקבעו לי מראש, ואין ביד שום סיבה וגורם לשנות ממה שנגזר.
ובכן הולך אדם זה קונה לאחר בירור מחירים בכמה חנויות את השולחן והכסאות ומאמין הוא שלבסוף קנה את אשר גזר הבורא שיהיה שלו.
והנה הקדוש-ברוך-הוא "צדיק יבחן", כל מאמין חייב לעבור מבחן על אמונתו, מה עושה הקדוש-ברוך-הוא שולח לו ידיד הבא לבקרו, שואלו ידידו לאחר שמברכו שיתחדש ברכישת הריהוט החדש, בכמה עלה לך שולחן וכסאות אלו, עונה לו: 2,000 ש"ח. אומר לו חבירו, 2,000 ש"ח?! היאך קנית במחיר כזה, והלא בעוד שני רחובות בחנות הרהיטים מוכרים בדיוק כזה ב- 1,200 ש"ח, ובאמת, זה הקונה הלך לברר בכמה חנויות ומשום מה באותה חנות הקרובה שני רחובות לידו לא הלך לברר, ולכאורה הפסיד 800 ש"ח.
ובכן, כאן המבחן!
אם יהא זעף וזועם על עצמו, איזה טפשות... איזו עצלות... היאך שכחתי מחנות זו... וכיוצא, הרי בכך מראה הוא שאמונתו אינה אמיתית שהרי באמונתו האמין שמה שירכוש זהו מה שמגיע לו מן השמים.
ואם יהא רגוע ושלו, באומרו הלא אמרתי לעצמי שאיני אלא משתדל, אולם מה שלבסוף אקנה זהו מה שנגזר עלי מן השמים אם כן מה יש לי להצטער.
וכמובן, גם אם בתחילה יקבל זאת בקושי ובסרבנות, אולם כמה שיתאושש מיד לשוב לרוגע והשלוה לגבורה ייחשב לו, דהיינו גם אם ברגע הראשון יעקץ לבו בקרבו, אולם אם יתאושש כמה שיותר במהרה מעצבונו בכך נמדדת מדרגתו.
כי עיקר הנסיונות וטמטום הלב ועצבות מגיע תמיד כששורים דינים ח"ו שהם מתעוררים על האדם בשמים, ועל ידי אמונה ממתיקים ומבטלים את הדינים. (שומר אמונים)

ט. השגחת הפרעות שינה

גם אם תישן במנוחה ובהשקט או בהפרעה ונידוד זהו בהשגחה עליונה, כמה מצוי הרוגז במיוחד במצב כזה, ובפרט כאשר התחיל האדם לישון, ושנתו ערבה לו והוא עדיין בשיא עייפותו, ואז מתעוררים עליו מפריעים למיניהם, אם זה השכנים שהחליטו בדיוק אז להרעיש, הילדים של השכנים משחקים ברעש ליד החלון, או דופקים מלמעלה במשחקיהם ברעש גדול, בדיוק אז החליט איזה שכן או בעל מלאכה לקדוח במקדחה ברעש גדול, והעיף בכך את השינה שזהו צער גדול המעורר כעס נורא, או שמבני הבית

מדברים בקול בטלפון או עם איזה אורח או שכן שבא בדיוק בשעת השינה לדבר או לבקר, או שמזיזים ברעש חפצים וכיוצא הגורמים להפרעת השינה.
או סתם נידודי שינה, שהרבה סובלים מהם כידוע, שקשה להם להירדם מבלי כדור שינה, וגם זה לא תמיד מועיל, או שישנם כאלה שאם מתעוררים משנתם שוב אינם יכולים לחזור ולהרדם, ונשארים בנידוד שינה ומתגלגלים על מיטותיהם עד הבוקר וכיוצא, מה שגורם להם למחרת עייפות וסדר יום מבולבל מחמת חוסר השינה.
כל אלו בהשגחה הם. אדם נידון כמה ישן, והיאך תהא שנתו רגועה או טרופה.
ואז צריך האדם המאמין מיד לתפוס עצמו מבלי לזעוף, ולהרים עיניו למרום ולומר רבונו של עולם: יודע אני שהפרעה זו בשנתי היא יסורים וכפרה על עוונותי, יהי רצון שיתכפרו לי בזה העוונות, ומקבל אני צער זה באמונה שלמה שהפרעה זו היא מרצונך לטובתי ולכפרת עוונותי.
כמה גיבור איש שכזה, המושל ברוחו לכבוש כעסו וזעמו, בשעת כעס וזעם, כאמור שמתוך שינה מתעורר לאדם כעס גדול, ואז אם הוא ארך אפים ומושל ברוחו מתוך אמונה שהכל בהשגחה ומבטל רצונו לרצון ה' אשריו ואשרי חלקו.
שמחה זה האמצעי להמתיק את הדינים, כי ידוע מסה"ק כשאדם נופל למרירות והעדר שמחה, מובן ששורה עליו דינים ר"ל, והאדם הוא עולם קטן וכלול מכל העולמות מה שנעשה איתו למעלה, מרגישים תיכף למטה, וכך גם להיפך, פעולה שנעשית למטה מעוררת את הדבר ההוא למעלה, על כן בשעת השראת הדינים רח"ל חייבים להתחזק תיכף בשמחה גדולה ולדחות מעצמו את המרירות, ואז זה מהפך גם למעלה את המר למתוק, וכבר נמתק הדין, כי התכלית הוא תמיד להפוך המרירא למתקא, ומיניה וביה שדא נרגא, ואז הדינים נתהפכין לטוב. (שומר אמונים)

י. גם כוס תה הוא בהשגחה...

נזכר אני במעשה שהיה, בהיותי אברך צעיר הייתי מתפלל באופן קבוע באחד הבתי כנסיות בירושלים, לאחר תפילת שחרית היה המנהג שהשמש מגיש כוס תה למתפללים.
אחד המתפללים בבית כנסת זה אמר לי, תראה השגחה פרטית, אני בלבד לא מקבל כוס תה לאחר התפילה!אמרתי לו, זה לא יתכן הלא השמש מחלק תה לכל המתפללים ומה ענין יש לו שלא להגיש גם לך, שמא אתה במריבה עמו...
אמר לי אותו אדם, איני במריבה עמו ומעולם לא היה לנו שיח ושיג, אלא תתבונן מעצמך ותראה מה שקורה.

התבוננתי, והנה מה אני רואה, אותו שמש היה מכין מספר מסוים של כוסות תה כי גם המתפללים שם היו קבועים בדרך כלל במספרם. והנה היה מתחיל את סיבובו מצד ימין עם מגש מלא כמו 12 כוסות במספר, ואותו אדם היה יושב שם במספר 13, ואם כן לא קיבל תה, ובסיבוב שני שהיה השמש עושה אחר כך מצד שמאל להשלים את החלוקה לאלה שלא קיבלו בסיבוב הקודם היה ממלא 8 כוסות, ובסיבוב מצד שמאל היה זה יושב במקום מספר 9 אם כן שוב לא קיבל...!וראיתי שמבלי משים לבו של השמש אדם זה יום אחר יום אינו מקבל כוס תה, הנה גם כוס תה, אם תקבל או לא תקבל זהו בהשגחה!ועוד נזכר אני מעשה שפעם אחת הייתי בביתי, והכוס תה בידי, ואני עומד לברך עליו לשתותו, ובכן וכי מה יכול להיות שלא אשתהו הלא הנני בביתי והכוס בידי, הכוס והשתיה שלי הוא, אולם כשהגזירה העליונה מחליטה שלא מגיע לי לשתות כוס זה, מה נעשה, בתי שתחיה בדיוק אז שבה במרוצת משחקה וראשה פגע בכוס שבידי הפילתו ושברתו, הנה כשנגזר מן השמים שלא מגיע כוס תה, גם כשיהיה הכוס בידך ובביתך לא תוכל לשתותו.

תקיפות זה המידה שבלעדו לא ירים איש את ידו לשום דבר שבקדושה, כי זה כל העבודה של הבעל דבר להחליש את התקיפות של האדם, שיפול בעיני עצמו, יש את טרדות הילדים, האשה, פרנסה ועוד טרדות בלי שיעור, מה שנראה עם זה אי אפשר לעבוד את השי''ת, אבל כל זה רק נסיונות שצריך לעבור ולהתגבר עליהם, ואם מתחזק במידת תקיפות ואינו מתענין בכל אלו הטרדות ומשליך עצמו להקדוש-ברוך-הוא, כי לתכלית זה נבראתי, אז נתעלה יקרא דקוב''ה לעילא ולעילא, וממילא כל הנסיונות בטלין, והקדוש-ברוך-הוא אומר למלאכי השרת ראו בריה שבראתי בעולמי יהודי שבור מלא בטרדות ובנסיונות מכל הצדדים והוא מחזק עצמו בכזה תקיפות. (שומר אמונים)

יא. אין אדם נוגע במוכן לחבירו

הממון הוא חיי נפש האדם, האדם חרד ובהול על ממונו, הרבה היתרים מורה האדם לעצמו בדיני ממונות, ובוודאי שקשה מאד מלהיות בעל עין טובה בהצלחת השני ובפרט כאשר השני הוא בן אומנותו. לא כן המאמין השלם נקי אף מעין רעה והנהו ''בר לבב'' לשמוח בטובת השני מתוך אמונה שאין אדם נוגע במוכן לחברו.

בספר ''כצאת השמש בגבורתו'' (עמ' רכו), מביא מעשה מופלא מהנהגת איש אמונה מסוים, וממנו נלמד היאך צריך לנהוג כל יהודי מאמין בעיקר זה שהוא מעיקרי האמונה: ''אין אדם נוגע במוכן לחבירו'', שבידיעה ברורה בעיקר זה חושך האדם מעצמו קנאה כעס ותחרות.

וזה המעשה המובא שם:
עוסק בצרכי ציבור באמונה היה ר'---. לצורך פרנסתו החזיק לו בית דפוס בעיר. לימים בא יהודי אחד ופתח לו בית דפוס נוסף ליד פתח מפעלו. התעמק ר' --- בספרים הקדושים הדנים בענין של השגת גבול, והגיע לידי מסקנא, היות וכל מזונותיו קצובים לו מראש השנה ועד ראש השנה, ומה שנפסק בשמים במה שישתכר במשך השנה זהו יקבל, וממנו אין כח ביד איש לגרוע. ואילו עבודתו היא רק למלאות חובת השתדלות פרנסתו, כמו שציוה הקדוש-ברוך-הוא לאדם הראשון: ''בזעת אפיך תאכל לחם'', כי אין אדם נוגע במה שמוכן לחבירו כמלוא נימה.
לא התקצף ר' ---, ולא ניסה להכנס בויכוחים עם שכנו החדש, לאמר: בכל שטח העיר לא מצאת מקום אחר לפתוח בית דפוס, כי אם ממש ליד פתח בית דפוס שלי? לא עשה כן, דנו לכף זכות, כי מן השמים סיבבו שרק על ידו ימצא מקום להקמת דפוס. וביום הראשון לפתיחת הדפוס, נכנס לשכנו החדש ובסבר פנים יפות הושיט לו בלבביות: ''שלום עליכם''! וכה היו דבריו הראויים להחרט באותיות זהב מזהירות:
הנה אתה הרי חדש כאן בעיר, ובודאי מעונין אתה לדעת פרטים אודות ענף הדפוס, הנני נכון ומזומן בחפץ לב לעזרך בכל מה שאפשר, אלא היות ואין זו שיחה על רגל אחת, כאן בבית המלאכה באמצע היום, ולכן אולי תואיל להכנס לביתי במוצאי שבת קודש, ונשוחח בפרוטרוט בישוב הדעת לתועלתך. ועתה דע לך ידידי, כי אם זקוק אתה לאיזה כלי, או אותיות, או מכשיר לעבודה, הרי בית דפוסי פתוח לפניך, תוכל להכנס אצלי ואתן לך בהשאלה בחפץ לב!
במוצאי שבת קודש לאחר ההבדלה, ניגש ר' --- לארון והוציא ספר ''אמונה ובטחון'' מאת מורו ורבו בעל ה''חזון איש'', פתח בפרק שלישי הדן בענינים אלו והתעמק בדבריו הקדושים. כה ישב והעמיק עד שהופיע אורחו שכנו החדש לעבודה. קיבלו בסבר פנים יפות, והרצה לפניו על כל הענינים הקשורים בעניני הדפסה, דברים שיוכל השכן להפיק מהם תועלת חומרית כי הרי הוא מנוסה בכך שנים רבות, ואין חכם כבעל הנסיון. שוב הזכירו להכנס אליו בכל עת שיצטרך כלי ואותיות בהשאלה. ולבסוף הציע לו כי למען תועלת שניהם, כדאי הדבר שיקבעו מחיר אחיד, כך שהשטן לא ימצא מקום להחדיר קנאה ותחרות ביניהם. הוא נפרד ממנו בלבביות ובברכת הצלחה בכל אשר יפנה.
בני ביתו שנודע להם הדבר, עמדו משתאים למשמע אוזנם. האחד בא להצר גבולך, ואתה מעלה עצות טובות והגונות, ומטכס תחבולות איך לעזרו בכך? פנה ואמר להם: הרי כל עבודתי הגשמית עלי אדמות רק כדי למלא חובת השתדלות פרנסתי, אם כן שמח

אני ששכני החדש יצליח לפרוק מעלי מעט מעול העבודה, ואדרבה אני אשלח אליו קונים, כי עלי להכיר לו טובה, שהרי הוא עושה לי טובה גדולה, שממעט ממני עבודה גשמית - כל זאת מבלי שהוא יגרע וימעיט את פרנסתי הקצובה לי מהבורא יתברך בראש השנה כי "הוא זה"... כך מדבר יהודי שהאמונה הטהורה בקעה מעומק לבו. כך נראה יהודי "בעל הבית" שטופח בצילא דהימנותא דה"חזון-איש"... (קובץ "מסורת" ט', שנ"ו).

ידידי אהובי אם אדם מרגיל עצמו בשמחה ובבטחון אז הקדוש-ברוך-הוא מפליא עמו פלאות ממש למעלה מן הטבע בחוש וכו'. ואודות האברך שנפל למרה שחרוה רח"ל, בני אהובי זה שורש מהעדר הבטחון, ורפואה שלו לחזק לבבו תמיד וילמוד בספרנו "שומר אמונים" מאמר השגחה ומאמר הבטחון, ויאמר בכל יום האני מאמין של מבקש האמונה, אם עוד דעת בקרבו אקוה לה' שייטיב לו המצב.

(אגרות שו"א)

יב. מעשה שהיה

ומעשה היה פעם בסיום אחת מדרשותי בעיר נתניה, באו אלי שני בחורים חובשי כיפה, ואמרו לי שהם מתחזקים כאן בעיר נתניה, ויש להם שאלה, מאחר וכאן בעיר קשה להם מצוא זיווגם, כי רוב בנות עירם לא מוכנות לקבל אותם כשהם עם כיפה, האם רשאים הם להוריד הכיפה, עד שימצאו זיווגם...

אמרתי להם, שמעו ידידי, האם אתם מאמינים באלקים, ענו לי בוודאי, ובכן המשכתי ואמרתי להם: עצתי היא, שאת הצעתכן זו תציעו לאלקים, ולמחר תכנסו לבית הכנסת ובפתיחת ההיכל תציעו לאלקים את הצעתכם זו, וכה תאמרו לו: רבונו של עולם, רואים אנו שזיווגנו מתקשה, ובכן יש לנו דרך לסייע לך לזרז זיווגנו, נוריד הכיפה ובכך יסתייע לך - רבונו של עולם למצוא לנו זיווג...

תיכף התביישו הבחורים והבינו בעצמם את טעותם.

היתכן ליהודי מאמין המאמין שהכל מהבורא, לזרז לעצמו את הישועה בדרך שהיא נגד רצון הבורא, הלא מאמין אתה בבורא שהכל ממנו, והכל מרצונו והשגחתו, היאך תנסה להציע הצעה להועיל לעצמך בדרך שהיא מנגדת לרצונו, והיאך תחשוב שיעשה הוא את רצונך - בדרך שבחרת למרוד בו.

אם כן כמה טועים אלו המאנים ומשקרים במשאם את הבריות, "מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה", והלא מה שנגזר לך בין כה תקבל, ומה שלא נגזר לך לעולם לא תקבל, ואם לנגד עיניך יראה שהנך מקבל ומרוויח מאונאה ושקר, הרי שבכך הנך מסכן גדול,

שמן השמים מטעים אותך לראות שדרכך הרעה מצליחה, ועליך לדאוג מאד פן תודח בגלל כן מהקדוש-ברוך-הוא חלילה.
ובאמת, בוודאי שלא יהנה האדם כלום ממה שהרויח בשקר, לפי שאין זה שלו, ואין אדם נוגע במה שלא שלו, וכידוע שממון שאינו כשר לא רק שמתכלה בעצמו אלא אמרו חז"ל שמכלה גם את הממון הכשר חלילה.
והנה מכלל מדת בטחון, יש לדעת שהוא מצומד ומחובר עם האמונה של השגחה פרטית, ומזה תבין ותשכיל, כמו למשל אדם שחושק בדברי תורה או תפילה, ומזדמן לו ביטול בעל כרחו ומתבטל, ועל ידי זה נופל בלבו, אבל באמת טמון בזה השגחת הבורא. כמובא בצוואת הריב"ש (אות ג) וז"ל, וכל אדם צריך לעבוד השם יתברך בכל כוחו (נ"א בחינותיו), שהכל הוא צורך [גבוה], מפני שהשם יתברך רוצה שיעבדו אותו בכל האופנים, והכוונה כי לפעמים אדם הולך ומדבר עם בני אדם, ואז אינו יכול ללמוד וכו', וכן כשהאדם הולך בדרך ואינו יכול להתפלל וללמוד כדרכו, וצריך לעבוד אותו יתברך באופנים אחרים, ואז אל יצער את עצמו בזה, כי השם יתברך רוצה שיעבדהו בכל האופנים, פעמים באופן זה ופעמים באופן זה, לכן הזדמן לפניו לילך לדרך או לדבר עם בני אדם, כדי לעבוד אותו באופן זה עכ"ל, וכמה עמקו וגבהו אלו הדיבורים [ל]המתבונן בהם, ובאלו הדברים אפשר להאדם להתחזק עצמו בכל עת ובכל זמן שלא יפול בלבו משום דבר.
(שו"א מ' הבטחון וההתחזקות)

יג. "דרך אמונה למעוכבי שידוך

בין הבעיות והיסורים הקשים המצויים בימינו היא צרת עיכוב השידוך.
לצערי, אין פעם שלאחר הדרשה שהנני דורש בכל מקום שיהיה - שאיני נתקל בבני אדם המספרים לי מצרה זו שפוקדתם להם בעצמם או לבניהם ובנותיהם, ומבקשים עצה לסיום סבל ארוך וממושך זה.
ובפרט שגוונים יסורי עיכוב השידוכים לפעמים נעשה באופן קשה ביותר, וכגון שידוך שנראה הולך כסדר ולבסוף מתפוצץ... או פעמים שהבחור מאד רוצה והצד השני לא, או להיפך.
והאכזבות בנושא זה מגוונות ומצערות מאד.
ובעצם בעיכוב השידוך נוצרים ב' אופני סבל איום ונורא, האחד הוא עצם עיכוב הקמת בית בישראל שזו תשוקת וחמדת כל בן ובת בישראל וחמדת כל הורה לראות מבניו.

והשני הוא ההתדרדרות הרוחנית הבאה בעקבות עיכוב זה, נפגש אני עם בחורים יראי ה' המתאוננים ובוכים במר נפשם שעקב עיכוב שידוכם נופלים המה בעניני קדושה, ועל אף רצונם העז להישמר מכל חטא, ובהכרח נמנע לרווק ובמיוחד רווק שנים רבות מלהיות שמור בקדושה כראוי, ועל זה מתרעמים המה למאד על ההשגחה, מדוע עשה להם אלקים ככה להביאם למצב שכמעט בלתי נמנע מלהיכשל בעבירה, והלא הבא ליטהר מסייעין אותו, אם כן היאך אחר שכבר כמה שנים משתדלים המה לשמור עצמם מחטא, ובפרט בעלי תשובה שהדבר קשה להם מאד, ומסרו נפשם לה' בתשובתם ועזבו כל מחמדי תבל להיות נאמנים לה', והנה זמן פרקם עבר מזמן ואין בנמצא להם אשת חיל שתסייעם בעבודת ה'.

ובכן היאך ניגשים לבעיה זו בדרך אמונה?

כלל גדול יש לנו לדעת כי מחשבותינו רחוקים למאד מאד ממחשבותיו יתברך.

וניקח לדוגמא, הגלויות שגלינו מארצנו, ועתה אנו כבר קרוב ל - 2,000 שנה בגלות מרה, הרי מטרתם של הגלויות לתקן את ישראל, וכנגד מה שחטאו כפרתם בגלותם לתקן את אשר עוותו ולהכשירם לגאולה ולשלמות רוחנית, וכן מבואר ב"אור החיים" הק' (שמות ג', ח') שתכלית הגלויות כדי שיתבררו כל הניצוצות ויתוקנו.

ובכן אם נתבונן הרי בכל הגלויות לא נהיה מצבנו יותר טוב. שהרי בגלות מצרים ירדנו ושקענו במ"ט שערי טומאה, עד שקטרגה מדת הדין הללו עובדי עבודה זרה וכו', בגלות בבל - 70 שנה כמו כן ירדנו פלאים ורבים מעמנו נשאו נשים נכריות, בגלותנו זו הארוכה והמרה, אין לשער ולתאר את גודל האבדות של הנשמות הנדחות בגלות זו, והנה היום נישואי תערובת בארץ ובחו"ל, מדינתנו מדינה של מינות וחילול הקדושה, חינוך הנוער היום חילוני ברובו, ועוד מעידות תהומיות מעדנו מה שלא ניתן להעלות על הכתב.

ובכן וכי הגלויות לא מכפרות, וכי הגלויות לא מביאות את מטרת הבורא בהם על תכליתם, וכי הקדוש-ברוך-הוא שגזר עלינו גלויות לא לקח בחשבון את המעידות שיארעו לנו דוקא בסיבת הגלויות, ועם כל זה ראה הקדוש-ברוך-הוא בכך תיקון לנו, ואפשר היסורים הרבים שבגלות מקטינות את הקטגוריא מכל עוון שנעשה, ומגדילות את הסנגוריא מכל מצוה ומסירות נפש ורק לאלקים פתרונים ומאזנים לשקול את העדיפות שבגלות על אף המעידות הצפויות בעקבותיה זהו בכללות.

אולם כמו כן הדבר בפרטות, אתה שמתחזק בעבודת ה', או אתה הבעל תשובה, שכעת הנך במצב של נסיונות קשים ביותר מחמת עיכוב שידוך, ואף שעיכוב שידוך זה גורם לך למעידות מדי פעם. וכי יודע אתה מה מקרב אותך לה' ביותר, הלא המשקל לאלקים

להעריך עמידותיך בנסיונות - שערכן רב במצבך זה לעומת כשלונותיך מידי פעם. הלא בגמרא (פסחים קיג, ע"א) איתא: "רווק הדר בכרך ואינו חוטא - הקב"ה משתבח בו בכל יום", ואם כן לך ותדע אם לא עדיף לו להקב"ה יום עמידה בנסיון כשהנך במצב רווקות יותר מזמן רב כשהנך נשוי, היודע אתה מה נפעל מכל יום רווקות שעובר עליך ואתה עומד בצדקתך ובתומתך, ואף ש"בין לבין" בלתי נמנעים מעידות אולם עדיין מאזני המשפט ביד ה' המה ולא ביד בני האדם לדעת מה עדיף על מה.

הלא תבין. אם שמך ה' במצב שאתה הנך נתון בו עתה, סימן שחפץ הוא שתעבדהו במצב זה דווקא. הרי אתה משתדל למצוא זיווג, ידי חובת השתדלות הנך יוצא, ואם כן מה חושב אתה שהקדוש-ברוך-הוא רוצה ממך מעבר לזה, שתקפוץ לשמים?! הלא תבין פשוט שחפץ הוא שתעבדהו במצבך זה שהנך נתון בו עתה, ואף שלא נעלם ממנו שבעקבות מצבך אתה צפוי אתה למעידות, ולמצבי רוח גרועים מה שמפיל ומייאש את האדם מעבודת ה'.

אם כן היאך יכול אתה לחשוב אחרת ממה שחושב עבורך בוראך, וכי יודע אתה מה טוב לך יותר מאשר חכמתו יתברך יודעת.

ומעשה היה שפגשתי חוזר בתשובה אחד שהיה כבר בן כ"ח שנה ללא מציאת שידוך, ובמר נפשו אמר לי, שיש לו תביעה גדולה על ההנהגה עמו להיות שהוא מעוכב מלהינשא, שבגלל מצבו העכשוי בטל הוא מתורה, מוטרד, משועמם ועצוב, ואף גם מועד מידי פעם בעניני קדושה, ובכן תביעתו היא מה טוב ישנו בכך שמצבו יהא בכי רע באופן שהוא עתה.

אמרתי לו, שמע ידידי, יתכן והקדוש-ברוך-הוא אינו כועס עליך בגלל מה שאמרת עכשיו כי מתוך מרייך וכעסך דיברת, אולם מה שכן הוא שהקדוש-ברוך-הוא צוחק מדבריך... ושאלני למה כוונתי?

אמרתי לו: תראה, אתה מגיע לבית דין של מעלה, מציע את תביעתך כמו שהזכרת, ובכן בית דין של מעלה מסתמא הלא יגיב, ובכן אומר לך מה יתכן שבית דין של מעלה יגיב על תביעתך:

בעל תשובה יקר, יסוריך בעיכוב השידוך היו אכן קשים מנשוא, אולם בוא וראה מה נפעל ונתקן מכל יום של עיכוב, מכל אכזבה של שידוך שהתבטל, מכל מתח של שידוך, בוא וראה מה נתקן ונפעל לך מכך, תראה כמה מעוונותיך נתכפרו בשביל כך, בוא וראה שעבודתך את ה' בימים אלה, שהיתה מתוך קושי וטירוף כמה ערכה, כי כל צעד וצעד של עבודת ה' שעשית בימים טרופים אלו שווה פי כמה וכמה מהימים הטובים

שהיו לך לאחר מכן כשנשאת אשה ושעתך היתה שעת השקט, בוא וראה היאך היה הקב"ה משתבח בך בכל יום של זמני רווקותך כשהיית חזק ועוצר מלחטוא, ועוד בוא וראה היאך לא היה אפשר בשום אופן שיהא תיקונך באופן אחר מלבד אופן זה, כי דוקא בו היתה תשובת המשקל לתקן את אשר פגמת בעברך, ועוד ועוד יראו לך אילו אוצרות עצומים של שכר ותיקון יצרת לעצמך בעקבות סבל זה, ואז הלא תבוש ותכלם מתביעתך...

תבעת שקופחת בפרוטות בו בזמן שזכית באלפי אלפי דינרי זהב...

האדם בכאן נדמה לו שהוא מקופח, מופלה לרעה, מידת הדין נוהגת בו באכזריות... וכיוצא, ובעצם זאת משום שאינו רואה ואינו מבין מה נעשה יקר וגדולה לנפשו עבור כל זה, והקב"ה שהוא רחמן ונאמן, לא בשביל שהאדם אינו מבין את תועלתו ימנע הבורא את תועלתו ממנו, וכי בשביל שהבן אינו מבין ויורד לעמק כוונת טובת אביו זו סיבה שימנע האב הטובה האמיתית מבנו וילך עם בנו כפי סכלותו שאינה אלא לרעתו, לכך אין הקב"ה מתחשב בכך שהאדם אינו רואה ואינו מבין את התועליות שהבורא מפיק בהנהגה שנוהג עמו.

ובכן דרך האמונה שלך, הוא להאמין גם בזה שהוא לטובה, ואף שהנך בטוח שהטוב הוא רק באם אנשא ואהיה בעל אשה וילדים, ורק בכך הנך רואה את עתיד חייך המאושרים והמיוצבים בעבודת ה', עליך להיות בטוח שראיית הקדוש-ברוך-הוא רואה למרחוק הרבה יותר משלך, והנעשה במצבך עתה הוא בעצם הטוב ביותר עבורך.

וכמו שהיה מפרש הרבי מקוצק את המשנה: "אל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה", אל תאמר לכשאפנה מצרותי, מעניותי, מרווקותי, אז אשנה. שמא לא תפנה, שמא לא תפנה מצרתך, ותעוכב מהישועה לזמן מה כי חפץ הקדוש-ברוך-הוא במצבך עתה שאינך מופנה, אלא דוקא טרוד וטרוף מבעיותיך, דוקא במצב כזה חפץ ה' בך שתעבדהו, כי חשוב לו מה שאתה מביא לו עתה מתוך טירוף וטרדה יותר מכל אשר תביא לו כאשר תהא שעתך שעת השקט ורווחה.

מובא באבות דרבי נתן, מה שמתקן האדם מתוך צער שווה יותר ממאה פעמים שלא בצער, ואם כן הכי יודע האדם מה טובתו ומה לא, מה טובתו יותר ומה טובתו פחות.

ועל זה אמרו: "הכי דמי בעל תשובה? באותו מקום באותה אשה ובאותה שעה". דהיינו מה נקרא בעל תשובה אמיתי שעובד ה' בכל מקום שהוא נמצא, ולא מעכב את תשובתו ועבודתו את ה' עד שיעבור למקום אחר, וכן באותה אשה שיש לו, ולא מעכב את תשובתו ועבודתו עד שתשתנה אשתו המציקתו ומטרידתו, וכן באותה שעה ולא מעכב

תשובתו ועבודתו את קונו לזמן מאוחר וכיוצא, אלא עובד ה' במצבו העכשוי, מתוך אמונה שאם שמני אלקים במצב זה, בהכרח שרוצה הוא את עבודתי במצב זה דוקא, והוא הטוב ביותר בשבילי.

כלל גדול, גול על ה' מעשיך ויכונו מחשבותיך (משלי טז ג), שכל דבר שיזדמן לו יחשוב שהוא מאתו יתברך, ויראה שיבקש מהשם יתברך שיזדמן לו תמיד מה שהשם יתברך יודע שהוא לטובתו, ולא מה שנראה לבני אדם [טובה] על פי שכלו, כי אפשר מה שבעיניו טוב הוא רע לו, רק ישליך הכל כל עניניו וצרכיו עליו יתברך [כמו שכתוב (תהלים נה כג) השלך על ה' יהבך עכ"ל].

(שו"א מ' הבטחון והתחזקות)

יד. דרך אמונה למתיסר בבעיות נפשיות

גם המתיסר בבעיות נפש, אלא שלעיתים כשהוא מיושב בדעתו ויודע את חובתו בעולמו, יש לו להאמין, שעבודת ה' שלו נצרכת להיות במצבו דוקא באשר הוא, ואף שבמהלך יסוריו נבצר ממנו לעיתים מלקיים תורה ומצוות כלל, אין לו להתיאש ולהתעצב מכך, אלא לשמוח על כך שיש לו שעות פנויות שבהם יכול הוא למלא חובתו בעולמו.

וכמו שהסברנו לעיל בדרך אמונה למתייסר בעיכוב שידוך, שישנם מצבים שבהם האדם אומנם מוטרד ומטורף בדעתו מלעבוד את ה', ואינו מבין מה טוב בכך, ומי מרוויח מכך, והלא לכאורה לא מרוויח מזה לא הוא ולא הקדוש-ברוך-הוא, להיות שבזמן זה אינו יכול לעסוק במצוות, אולם לא לנו להכנס בחשבונותיו של הקדוש-ברוך-הוא מה טוב יותר ומה טוב פחות.

ולכן אם שמך האלקים במצב שאתה נתון בו עתה, ובהכרח - כך מחייבת האמונה להאמין - שאין מציאות אחרת בשבילך יותר טובה מזו לעבוד את ה', וחייב אתה להתרצות בכל האפשר במצבך, ולעבוד את ה' כיכולתך, והדבר פשוט שכל מאמץ קטן שהנך מתאמץ במצבך זה הקשה שווה הוא פי כמה לאין שיעור מכל מאמץ שהיית מתאמץ לו היית במצב טוב ובריא, כך שמי יודע מה מקצר לך יותר את הדרך. לכם אם בחר לך הבורא דרך עבודה זו באופן זה, שבודאי נצרך הוא בהשגחה פרטית להיות כך דוקא, ואין הבדל בין אם נולדת כך או שבמשך הזמן עברו עליך משברים ובאת למצב זה שאתה בו עתה, כי כך כוונת ההשגחה שתיקונך המזורז והיעיל ביותר יהא במצב זה דוקא, כך שתפקידך עתה לנצל את ה"בין לבין", לנצל את הזמנים האפשריים שבין תקיפה לתקיפה שנתקף אתה בטירוף ובלבול, ואז יתכן מאד כשיראה הבורא שהנך

מנצל את אפשרויותיך הדחוקות לעבודתו ירפאך רפואת הנפש והגוף, היפלא מה' דבר, הלא אין מעצור לה' מלהושיע בין רב למעט.

ובימי הקטנות שאדם מרגיש צער נפילות המוחין ומתגבר עליו השינה והכבידות, אינו מסוגל להסתכל בספרי מוסר מהדברים מעניני תוכחה ומשברים את הלב, כי עלול באותו שעה ליפול ליותר חשכות וטמטום ח''ו, כאשר רמזו בעלי הרמזים ככתוב (שמות לא ו) ובלב כל חכם לב נתתי חכמה, ותן לחכם ויחכם עוד (משלי ט ט), כי אין דברי מוסר מתיישבין בתוכיות הלב כי אם בשעה שהלב פתוח קצת, או הוא בשמחה והוא בבחינת חכמה, וזה מקובל מצדיקים אמיתיים כי באם יש לו צער ח''ו וטמטום הלב יסתכל במקומות המחזקים לב האדם באמונה ושמחה ובטחון, ועל זה האופן חברתי זה החיבור הקטן (ספר ''שומר אמונים'') שיהא רק על התחזקות ואמונה, לקבל הכל באהבה, ולהתחזק באמונתו ובטחונו באלקיו בכל עידן ובכל זמן.

כי תכלית בריאת האדם בשביל שיגלה הסתרות, ולהסיר החשכות מעליו בכל מיני אופנים, כידוע לך מדברי הצדיקים כי שם אלקים מורה על הסתרה ושעת קטנות ומרירות ח''ו, ושם הוי''ה ברוך הוא רומז על עידן עת רצון באור פני מלך חיים ורצונו כעב מלקוש (שו''א מאמר הבטחון וההתחזקות טז).

טו. דרך אמונה למתייסר בחולי או במום המגבילו במוגבלות גוף ונפש

אדם שפוגע בו חולי או שנולד במחלה מסוימת כשיתוק או נכות המגבילו במוגבלות גופו ונפשו כאחד, ונפשו מרה לו שבהגבלתו זו הינו מוזנח בחיי החברה, וכמו כן בעבודת ה' ידו קצרה למאד מחמת מגבלותו, ובפרט יגדל הכאב לאדם בריא שהוא חי ופועל בכל כוחו בתורה ומצוות ופתאום נפל לחולי או לנכות, או בימי הזקנה שפגעו בו חוליים המגבילים אותו, ומרגיש שחשך עליו עולמו, נזכר הוא בימים הטובים היאך פעל ועשה ועתה הינו ''שבר כלי''.

סבל זה ניתן למנוע אותו כל מי אשר ידבק בכללי האמונה, האמונה היא מרגוע ופתרון לכל, ורק בני אדם אף המאמינים - או שלא יודעים היאך משתמשים בכללי האמונה בכל מקרה, או שמתעקשים לרצות את מה שהם רוצים, והיצר מקשה עליהם מלהיכנע ולרצות באשר ירצה ה'. כי חיוב גמור מחיובי מצות האמונה לדעת - אם נתנו ה' לאדם במצב שהוא נתון בו, פירושו של דבר שהקדוש-ברוך-הוא חפץ בעבודתך בגוון זה שהנך נתון בו דוקא, ואף שהוא בגוון אחר ממה שהיה עד כה, ואם עד כה עבדת אותו מתוך בריאות גוף ונפש ונתהפך עליך מצב בריאותך, הבן כי רצונו שתעבדהו מעתה מתוך חולי, וכמו כן אם עד כה עבדת אותו מתוך עושר ונתהפך עליך הגלגל, עליך להבין כי

רצונו מעתה שתעבדהו מתוך עוני, ואם עד כה עבדתו מתוך השלוה והרוגע ונטרפה עליך השעה, מחויב אתה להאמין כי רצונו מעתה שתעבדהו מתוך הטירוף והטרדה.
הבה ונראה סיפור היאך נראה אדם מיוסר לחלוטין כאשר האמונה מפעמת בקרבו.
בספר ''פני מאיר'' שנכתב על קורות חייו של ר' מאיר פייסט מארצות הברית, מסופר (מספר ''לקח טוב''):
בגיל ארבע חלה ר' מאיר בשיתוק מוחלט בשתי רגליו, ומאז לא היה יכול ללכת אפילו צעד אחד. אפילו לעמוד ולהשען על רגליו בעזרת קביים לא היה מסוגל. משום כך היה נאלץ להיות מרותק לעגלת-נכים כל ימי חייו. בנוסף לשיתוק, סבל ר' מאיר מבעיות בריאותיות נוספות. הוריו נפטרו במשך המחצית הראשונה לימי חייו, כך שרוב ימי חייו היה גלמוד ללא הורים או משפחה.
במשך עשרות שנים הביעו גדולי הרפואה את תמיהתם כיצד חי ר' מאיר את חייו. אחד מרופאיו קבע, שמבחינה רפואית לא תתכן שום אפשרות שיעבור את גיל הארבעים. אך ר' מאיר חי כעשרים ושמונה שנה לאחר גיל הארבעים, ונפטר ממחלה שלא היתה קשורה במישרין למצבו הכללי.
אף על פי שאדם במצבו עלול ליפול לאומללות ולמרירות - מצב המתבטא בדכאון ויאוש, קנאה בזולת, חוסר רצון לחיות וציפיה לקץ החיים - הרי שמצבו של ר' מאיר היה בדיוק הפוך מכך. הוא היה מלא שמחה ואושר, סבלן ושלו, מלא תקוה ועידוד, שמח בשמחת הזולת כבשמחתו ממש, ותשוקת החיים שלו היתה עצומה. פניו קרנו תמיד מאושר, והשמחה לא זזה ממנו. בכל מצב ובכל זמן היה מלא שמחה ועידוד ושביעות רצון, עד שאפשר לומר שהשמחה היתה חלק ממציאותו.
כיצד זכה להגיע למצב נשגב כזה?
נאמר בתהילים (פד, יא): ''כי טוב יום בחצריך מאלף וגו''. ופרש רשי: ''כי טוב יום אחד בחצריך ולמחר ימות, מלחיות אלף שנים במקום אחר''. חצרות ה' בימינו הן הישיבות ובתי המדרשות, שכן מיום שחרב בית המקדש אין לו להקדוש-ברוך-הוא בעולמו אלא ד' אמות של הלכה. ובעצם, כל מי שחי חיי תורה נחשב ליושב בחצרות ה'. אי לכך, הרי נאמר כאן שיום אחד של חיים של בן תורה עדיפים על אלף שנים של חיים בטוב ובנעימים ללא תורה.
זה היה סוד הצלחתו ועילת שמחתו של ר' מאיר. הוא חי בכל יום מימי חייו חיי אושר וברכה, כל יום מימי חייו היה שקול ליותר מאלף שנים של מי שאינו בן תורה, ולכן השמחה והאושר היו על פניו תמיד, למרות הסבל הרב שסבל.

בר' מאיר ראו בחוש את דברי חכמינו ז"ל: "מה יתאונן אדם חי" - דיו שהוא חי. עצם זכות החיים, גם אם אין בהם שום 'עולם הזה', די בהם. תשוקתו לחיות ואהבת החיים שלו היו חזקות ועצומות מאד, הרבה יותר ממי שהשעה משחקת לו, כי ר' מאיר ידע את ערך החיים, וידע כיצד לנצל את החיים.

ועוד בענין זה נביא מאמר נפלא מהרה"ק מצאנז זצוק"ל:

ובעווה"ר יחידי סגולה בודדים יש שהם מתחזקים תמיד בשמחה ואמונה וראיתי בני עליה והמה מועטים ויש לפרש, שאפשר לראות ולהבחין אכן אם הם בני עליה, כאשר המה "מועטים", דהיינו, בשפל המצב, שאין הפת מצויה בביתם ובגדיהם קרועים ובלויים ואפילו הכי השמחה מאירה את פניהם ושמים בטחונם בהשי"ת ואינם דואגים כלל, אז ראיתי שהם בני עליה, ולא כאשר מצבם ברום המעלה ומלכים ושרים השתחוו לפניהם ארצה, שאז אין זה רבותא להאמין בה', ובעווה"ר מה נאמר ומה נדבר כל הצרות כהיום נובעים מזה שניטל מבני האדם נקודת הבטחון ומכל צער פעוט ודבר קטן שקורה כבר מתהלכים בפנים קודרות בדאגה ועצבות כאילו עולמם חרב עליהם, כשאך מחוסר עבודה משך שבוע ימים או כשאין לו דירה בשלימות כאוות נפשו, כבר הדאגה מכרסמת בליבו בשביל שאין ענייניו מסתדרים בדיוק כרצונו, כבר צריך לבכות ולילל על זה יומם ולילה ואין לזה שיעור וגבול, דמי שיש לו מנה רוצה מאתיים וכו', וגם שיש לו כבר כל משאלתו הוא שרוי בדאגה תמידית שלא יפסיד את רכושו וכמה ביטול תורה ותפילה נגרם מזה, וכמה צרות הוא מביא על נפשו ולא יפלא איפוא מה שרואים היום איך שהתורה מונחת בקרן זוית והעדר הקדושה ניכר כל כך בדורנו.

וזה כלל גדול בתורה גם בענייני מצוות ויהדות שימסור עצמו לגמרי תחת הנהגת השם יתברך ולא יחפוץ לעשות יותר ממה שהשם יתברך רוצה ממנו, אם לא נתן לו שכל להבין בדברי תורה, יעבוד את ה' במצוות ובמעשים טובים, אם הוא איש עני ואינו יכול להרבות בצדקה יתן כפי מסת יכולתו, ובכל בכל דבר ודבר יכבד את ה' ממה שחננו ולא יבקש גדולות לומר מי יתן והייתי יכול לעשות ולהיות כך וכך, אבל כך עלתה ברצונו יתברך ליתן אותו בתוך גוף עכור ונמנע ממנו להיות מלאך.

ועל כל נברא להיות שמח בעבודת בוראו בין אם שם תפקידו להיות מלאך שעומד ברום עולם ומשמיע שירות ותשבחות, בין אם נברא בתור נמלה ותולעת ואומר שירת התולעת ולא יהא אכפת לו אם יש לו גבורת שמשון או שהוא חלש כח, כי כל אחד ואחד חייב לעבוד את ה' יתברך כפי כוחו ושכלו ואסור לו להתרעם על שלא ניחן בכשרונות כמו חבירו, בימי בחרותו יעבוד את ה' בכוחות הבחרות, ובימי הזקנה בתכונות של זקן,

וכן בכל מצב ומצב, ואל ישעה בדברי שקר לומר: סיבה פלונית וטרדה אלמונית היא בעוכרי ואלמלא היתה מסולקת ממני כי אז הייתי יכול לעבוד את השם יתברך כדבעי, רק יתאמץ וישתדל מיד לעשות כמיטב יכולתו תמיד, ועל זה נאמר: "בכל דרכיך דעהו", בדרך שאתה עומד בה ומסוגל ללכת בה תדע אותו יתברך שמו ואל תהא שוטה ללמד את השם יתברך איך היה טוב יותר בשבילו שתהיה, והוא יישר אורחותיך, שהוא יתברך שמו מיישר ומעמיד אותך בדרך הנכונה שאתה צריך ללכת בה כפי שורש נשמתך.

ומובא בספר "בית אברהם" (ויגש - ד"ה בהפטרה) כעין הנזכר:

לא רק בענינים הנוגעים אל הגוף צריך להיות תמים, אלא אפילו בענינים הנוגעים אל הנפש ועבודת ה' צריך ללכת בתמימות, כי יש כאלו שהם מתיגעים בעבודת ה' בכל כוחם ונפשם ואין רואים סימן ברכה בעבודתם, והעצה לזה תמים תהיה עם ה' אלקיך (דברים יח, יג) ולהתחזק בבטחון בה', ולא ליפול ביאוש ח"ו, כי רוצים לנסות מן השמים את מידת הבטחון שלו, ולא יפנה לטענות היצר הרע שהוא כל כך רחוק מה', רק יתחזק לעמוד בנסיון.

ומפורסם המעשה במהרי"ל דיסקין שהיה הולך בכל ערב חג לעודד ולשמח אלמנה עירית זקנה מאד ומיוסרת על מיטתה לברכה בברכת "חג שמח" ובאחת הפעמים ביקשתו שיברכה שתזכה לאריכות ימים ושנים... לתמיהתו מה חפץ יש לה בחיים, השיבה: פעמיים בשבוע מתנדבות נשים לרחצה ולנקותה, ובאותן כמה שעות בלבד יש באפשרותה לברך ולהתפלל, ויקר לה זמן זה, ובשביל כך מבקשת היא שתזכה לאריכות ימים ושנים...

המאמין שמח ומתענג במצבו כאשר יחפוץ ה', ואף שבמצבו נבצר ממנו לעבוד את ה' כראוי ישמח באשר כן זוכה הוא.

אמר רבינו הקדוש ר"ר נפתלי מראפשיטץ זיע"א בספרו הקדוש, מה שהבעל תשובה הוא בעצבות הוא מפני שאינו עובד מאהבה, אבל מי שיש לו שכל, יחשוב בלבו אפילו הוא בן שישים שנה ולא עשה מצוה חלילה, מאי נפקא מינה לי - אני היום נולדתי ולא קניתי לי עדיין גן עדן, עם כל זה אני הולך ועושה מצוות לעשות נחת רוח ליוצרי ובוראי, ויהיה לו מזה שמחה רבה, ומי שזוכה לדעת זה לא ירצה מדריגות, ואפילו גילוי אליהו, רק לעשות נחת רוח לבורא כל עולמים, ויהיה תמיד בשמחה.

(מכתב הרה"ק ר' יעקב לייזער מפשעווארסק זי"ע)

טז. דרך אמונה למתיסרים ביסורי "כפייתיות"

בעיה סבוכה וסרוכה ישנה אצל לא מעטים, והיא בעיית ה"כפייתיות", אשר רבים חללים הפילה בתכסיס היצר להמאיס להם את עבודת ה', או לקיימה מתוך עצבנות ומתח.

והבעיה חוסר בטחון בעצמם אם קיימו את ההלכה כדבעי, ולאלו הבעיה היא קשה מאד, משום שאומרים מאמינים אנו, וכי חסרי אמונה אנחנו? מדקדקים במצוות אנו! אלא שלרוב דקדוקינו פוחדים אנו שמא לא יצאנו ידי חובה, אם כן אדרבא, הדבר מורה על אמונתנו הדקה והמושלמת. ובשביל כך קשה להם מאד לצאת מבעייתם לפי שאינם מבינים בעצם מה בעייתם סותרת את האמונה.

ובאמת, לאלה הסובלים מבעיה זו, יש להם סתירה גדולה לא עם האמונה בה' ומצוותיו, אלא סתירה עם אמונת חכמים, וכמו שנסביר דברינו לקמן, ועלינו לדעת שאמונת חכמים היא חלק בלתי נפרד מעיקרי ויסודות האמונה שמבלעדיו יחיה האדם על פי אמונתו שלו ויאבד את הדרך, כי רק לחכמי הדור ניתן החכמה להדריך ולכוון את בני דורם, ומי מבני הדור שיתעקש ויסרב להיכנע למשמעתם הלא ילך בדרך חתחתים ויפול במכמורות היצר ללא מוצא.

ונבאר בעיה זו בפרטות ופתרונה בדרך אמונה:

1. כפייתיות המחשבה באופנים שונים

הטרדות מחשבות מגוונות המה, ובין הקשיים שבהם המה הטרדות התוקפות בהעלאת ספיקות קיום ההלכה. וכאן האדם מוטרד לכאורה בצדק, האם קיימתי את ההלכה כדין או לא, ובעצם רבים מחמת כפיותם לצאת ידי כל הדעות או לצאת ידי כל הספיקות של עצמם, נכנסו ללחץ ומתח ועצבים עד שעזבו את קיום המצוות לגמרי. כמו שידוע לי על אחד שהיה לא רגוע מקיום מצות תפילין האם זה במקומם או לא, ובכל עת היה שוב בודק ומודד האם התפילין לא זזו ממקומם וכדומה, ולבסוף קץ במצות תפילין ובעט בה לגמרי רחמנא ליצלן.

כמו כן מצויה בעיה זו מאוד בצעירים הרוצים לכוין בתפילתם, ומסתפקים אם כיוונו באותה מילה או שלא כיוונו, וחוזרים על אותה מילה כמה פעמים על מנת לוודא שכיוונו בה כראוי, ובשביל כך עולה להם התפילה במתח המביא לידי עצבנות.

וכן בקריאת שמע, חוזרים על אותה מילה הרבה פעמים שמא לא ביטאוה כראוי, או שמא לא כיוונו בה כראוי, וכן לגבי קינוח ישנם כאלה המקנחים עצמם ואינם מסתפקים בזה, אלא חוששים שמא עדיין נשאר לכלוך המעכב את התפילה וספק זה מביך אותם

לרחוץ שוב ושוב ולחזור להתפלל שמא לא יצאו מדין "צואה במקומה במשהו". או מנטילת ידיים, שנוטלים ידיים וחוששים פן לא נטלו כראוי, וחוזרים פעמים רבות על נטילת ידיים.

וכמו כן לגבי הטרדת מחשבות זרות ומשונות נגד האמונה ושל עבודה זרה, שמציקות להם בפרט בשעת התפילה, ונדחקים היאך שלא לחשוב עליהם בפרט כשמזכיר שם ה' וכדומה, וכיוצא בזה כשמשתוללות במוחם מחשבות כפירה והרהורי שטות ללא שירצו בהם כלל.

וכן יש הסובלים מרגשי נחיתות, שנחשבים בעיני עצמם לכלום, ונכנסים לשיפלות שמביאתם למרה שחורה.

בפרק זה נתייחס לתופעות אלו, מתחילה בכללות, ולאחר מכן בפרטות.

2. כיצד להתייחס כללית לבעיה זו?

ראשית יש לדעת שתופעה זו לרוב עוברת ואינה אלא זמנית בלבד, יש שסובלים מכך תקופה קצת יותר ארוכה ויש יותר קצרה, בסופו של דבר אדם מתבגר בגילו או בשכלו, ורואה שזו תופעת קטנות וחששנות שנובעת מחוסר בגרות.

ושנית, יש לבאר מתוך ב' הוכחות, שתופעה זו לא נובעת מיצר הטוב ומהקדושה אלא מעצבנות וממתח, ותועיל ידיעה זו הרבה כדי לרצות לצאת מבעיה זו. כי מי שלא ישתכנע שתופעה זו הינה מצד היצר הרע, יטעה לחשוב שהולך בדרך נכונה ולא ירצה לצאת ממנה.

הוכחה ראשונה - "שאל אביך ויגדך", הרי מלבד שיש לנו תורה, חייבים אנו להיות כפופים לדעת תורה כדי להבין את התורה, אסור לנו להבין את התורה כרצוננו ולחשוש לְמַה שלא חששו אבותינו, ואם כן, חששות אלו אחר שאין להם מקור בדברי הפוסקים, הרי יש לך להבין שאינם אלא מצד יצר הרע לבלבל ולמרר אותך, ולהמאיס עליך את העבודה.

וכי ראית אצל רבותיך חששנות שאתה חושש לה, ואם לא ראית אצל רבותיך הרי שגם רבותיך לא ראו חששות שכאלו אצל רבותיהם, וכמו כן כאמור לא הוזכרו בפוסקים שום חששות שכאלו, אם כן המוטל עלינו הוא להתבטל ולא להתעקש ולהתמרד להבין את התורה כרצוננו וכפי הבנתנו נגד הבנת ודרך רבותינו.

ואם כן, כמה שבעיה זו נראית חריפה, אפשר לצאת ממנה ב"אמונת חכמים", וכמו שידוע שרבים הצליחו לצאת ממנה, וכמו שמעיד הגר"י קנייבסקי זצוק"ל במכתביו לאותם הסובלים מבעיות שכאלו:

''ובתנאי שישמע להוראת חכמים, ולא יהיה עקשן להחזיק עצמו חכם מכל אדם, וכו', העיקר שישמע לעצת חכמים ולהוראתם מבלי לפלפל ובלי לבדוק בטעמי הדברים''. ובסוף המכתב כתב, ''איש שמרגיש עצמו שעצביו מתוחים בענייני שמירת התורה, צריך הוא להניח כל הנהגתו על פי הוראת חכם מבלי שיחקור כלל וכלל טעמים של ההוראה, וזה בדוק ומנוסה, שמוכיח שהוא לא ידע כלל הטעמים, אלא כן הלכה פסוקה וכן יעשה, דאם לא כן חס וחלילה יכול ליפול למחלה נוראה ואחר כך ליפול מכל שמירת התורה הקדושה חס וחלילה''.

ובכן בבעיות מסוג זה, נזקק הלקוי בתופעה זו לאמונת חכמים, אכן, בא הוא לבלבולו מתוך האמונה שבו, אולם חסרה לו ''אמונת חכמים'' שהיא חלק בלתי נפרד מחיובי האמונה בעיקרי הדת. וכנאמר בפסוק: ''הנה אנוכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם''. ופירש רש''י: ''וגם בך'' - גם בנביאים הבאים אחריך, וכבר נצטווינו לעשות ככל אשר יורוך, ואפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ושמאל שהוא ימין, הווי שומע ומאמין לו.

אם כן בכגון דא, לך נראה שזה ''ימין'' להקפיד על קינוח, נטילת ידיים, הנחת תפילין, קריאת התיבות פעמים רבות וכדומה.

וכשהינך שואל רב ואומר לך שזו טעות, הגם כי הינך חושב שהוא אומר לך על הימין שלך שהיא שמאל, חייב אתה לשמוע לו.

העולה לנו מכאן, שראשית הדרך להיפטר מסוג יצר ערמומי שכזה היא קודם כל להשתכנע שזה יצר הרע, הבא לנצל את חולשת העצבים ומתחיו של האדם - כביכול לכיוון הקדושה, כי אם לא יהא הדבר ברור בוודאות גמורה שזה מצד היצר הרע, ויהא אפילו ספק שמא זה בא מצד הקדושה ויצר הטוב - קשה שיהיה לסובל מיצר זה למצוא תקנה לעצמו.

ומלבד ההוכחה שהבאנו למעלה, שמאחר ואין זה דעת תורה לחשוש לכך הרי שזה מצד היצר הרע, ישנה הוכחה נוספת פשוטה שתופעת ''כפייתיות'' זו הינה מצד היצר הרע. שהרי, התורה ומצוותיה המה דרכי נועם, וכנאמר: ''דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום'', אם כן מצוות התורה צריכות להיעשות בדרכי נועם, בדרכים המנעימים את מעשה המצוות על עושיהם בהרגשת נועם ורגיעות בקיומם, וכן כל נתיבותיה שלום, היינו שלווה ושלום, ולא מצב של מלחמה פנימית וסערה המשבשת את מקיים המצוות. אם כן הווי מחשב, חששות וספיקות וחומרות אלו שבלבך, הכופים אותך לחוש להם לקיימם, האם מביאים המה לך שלווה רוגע ונועם, או להיפך? צא וראה! הלוא בכך הינך

נכנס לסערת רוח למתח ולעצבנות, וכפי שהזכרנו מכאלה שכתוצאה מכך עזבו את קיום המצוות, אם כן איך יעלה על הדעת שתופעה זו הינה חיובית הנובעת מהקדושה. והסברא נותנת שקיום המצוות שציוונו הבורא הוא על מנת שנשיג דרכם נעימות גם בעוה"ז, ולא באופן שתיטרף דעת המקיימם בבלבול ועצבנות, ואם כך הרגשתו, הרי שמיד יש לו להתבונן שהיצר מעורב במעשהו.

בפרקים הבאים נתייחס בפרטות לכמה מפרטי הבעיה.

3. הטרדות במצוות נטילת ידיים

בנטילת ידיים ישנם המפריזים בחומרות לנגב אוזן הכלי לפני כל פעם ששופכים מיד אל יד, מצד שנטמא אוזן הכלי מהמים שביד ימין שנטלה תחילה, עצה פשוטה לזה כתב ה"משנה ברורה" (סימן קס"ב ס"ק מ"ט): ליטול רביעית בבת אחת על כל יד ויד, ורביעית מים זוהי כמות שממילא בדרך כלל שופכים ברגילות על הידיים, ואז אין צורך לחוש לחומרה זו של ניגוב אוזן הכלי בין נטילת יד ליד.

וראה שם ב"שער הציון" (אות מא), שלא רק בין כל נטילת יד ויד אין צורך לנגב, אלא גם בנטילה ראשונה שטרם שפך על ידו רביעית מים אין צורך לנגב אוזן הכלי, לפי שאין נטמא כלל המים שבגב הכלי דהוי כמו שנוגע במים שבכלי שלא בשעת נטילה.

כך שנטילת ידיים יכולה להיות בפשטות ללא צורך שום ניגוב לא היד ולא אוזן הכלי בהיותו שופך רביעית מים בבת אחת, וכאמור זו כמות רגילה שבין כה רגילים לשפוך על כל יד.

וכמו כן אין צריך להיזהר להגביה ידיו שמא יחזרו המים שיצאו חוץ לפרק לתוך ידו ויטמאוה, אחר שנטל ברביעית בפעם אחת, ואם כן אין שם מים טמאים כלל, כמבואר בסי' קס"ב סעי' א'.

ובוודאי כשחומרה שאינה צריכה זו מביאה את האדם לבלבול ולתסכול, וגורמת לחטא הגדול של עצבות, עצבנות ומתח, שהרי בדרך כלל בני אדם שסובלים מכך עצביהם קצת חלשים, וכאמור מנצל זאת היצר לתסכלם בדרך המצוה ולכופם על הרע שהוא טוב, אזי אין ספק שבוודאי עדיף במקרה כזה להניח את החומרה והחסידות כדי להיות רגוע ושליו בקיום המצוות לעשותם בשמחה, שהיא עיקר בקיום המצוות, וכנאמר: "תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה".

4. הטרדות בוודאות ביטוי וכוונת המילים בתפילה

בהיותי באחת הישיבות הגדולות, נזדמנו לי תופעות מסוג זה אצל כמה בחורים, שהיו מתעכבים בתפילה ובקריאת שמע זמן רב לוודא שאכן ביטאו את המילים כראוי, וכמו כן לוודא אם כיוונו בהם כראוי, ובעזרת ה' הועלתי להם בכמה עצות.

א. הסברתי להם, ראשית יש להם להשתכנע שאין "חומרות" אלו מצד היצר הטוב אלא מצד היצר הרע המנצל את החולשה של האדם, כמבואר באריכות לעיל בקטע אות ב'.

ב. להתעקש שלא לחזור בשום פנים על אותה מילה, ולנסות לעשות כזאת כמה פעמים, וגם אם נדמה לך שלא יצאת ידי חובה.

ג. לחזק את האמת הזו, הצעתי להם ללכת לאנשים גדולים שיסכימו להתחייב להם שלוקחים המה את האחריות על עצמם שבקריאה כזו של קריאת שמע ותפילה בוודאי יצאו בה ידי חובה. ואמנם פעמים ראשונות היה קשה להם אעפ"כ לסמוך על זה, אולם לאחר זמן ראו שינוי לטובה, וכאמור, בצירוף הקבלה שקיבלו עליהם שלא לחזור בשום אופן על אותם מילים, ובאחריות שנטלו עליהם אותם תלמידי חכמים שהם פנו אליהם, לאט לאט הצליחו לצאת מתסכול זה.

ד. ובעצה נוספת השתמשתי, נתתי להם לקרוא לפני קריאת שמע וסדר העמידה שלא בשעת התפילה, וביקשתים לקרוא לפנַי בקול רם מבלי לחזור על שום מילה נוספת פעמיים, וראו במו עיניהם הכיצד יכולים המה לבטא היטב את המילים ובידם לעשות זאת, וכן ביקשתים לכוון בפשטות המילים בלבד במהירות, וראו שביכולתם לעשות זאת, ובכך הוכח להם שאין זה אלא מתיחות ועצבנות שפוקדת אותם בשעת התפילה, והעובדה שכשאינם בשעת התפילה אין להם הפרעה כ"כ בענין זה, אלא פשוט מנצל היצר את חולשתם להמאיס להם את התפילה והמצוות.

5. הטרדות בענין קינוח

למתייסרים בחוסר ודאות קינוח לאחר עשיית צרכיו, כתב הסטייפלר במכתב שהובא בספר "עצות והדרכות" להרי"ם גרינואלד שליט"א, שהכיר אחד שכזה שמתוך לחציו הפסיק להתפלל זמן מה מחששותיו אלו, והביא שם משו"ת הדברי חיים מצאנז (ח"ב סי' ט'), שבזמן התלמוד הסתפקו לקינוח בג' אבנים כמבואר בגמרא ללא מים, ע"כ שמדינא זה מספיק, ולכן הרוצה להחמיר לכל היותר יקנח בנייר כמה פעמים בחמש או שש ניירות ואחר כך ירחץ במים, כמבואר בפוסקים בשם האריז"ל, וינגב אחר כך את הלחות שיש בו משום פצעים. ויותר אין לו מה לחוש שמא נשאר משהו כלל וכלל.

ובמכתבו מצווה הרב לכל השואלים שלא יבדקו יותר מזה, ומעיד הוא שהציל צעירים ששמעו לו, ואחד התעקש ולא שמע לו עד שהגיע למצב שאינו מתפלל כלל רחמנא ליצלן.

6. הטרדות בהנחת תפילין

כמו כן מובא שם למסופקים במקום הנחת התפילין, האם זה באמצע בדיוק, וכן במקום הקיבורת ומתעכבים על כך הרבה, הביא שם הסטייפלר בשם הפוסקים, שמה שכתוב שיהא באמצע אינו הכוונה באמצע ממש, רק די שהוא בערך באמצע, וכשמשער בלבו בערך שהוא באמצע די בכך, ואפילו יותר מזה הקל שם בשו"ת דברי חיים סי' ו'. ומעיד שם על בחור שסבל מטרדה שכזו, ובמשך זמן קצר לאחר ידיעה זו נתרפא מזה לגמרי.

7. הטרדות מחשבות מינות

הארכנו בזה לעיל, ובספר "עצות והדרכות" מביא ממרן הסטייפלר שאין לטפל בבעיה זו בעצות טבעיות, כיון שאין לבוא בטוען ונטען להטרדת מחשבות אלו כי רק יסתבך יותר כמו שהארכתי לעיל, אלא עדיף לטפל בזה בעצות סגוליות, ומנה שם כגון: שמירת שבת כהלכתו עם לימוד הלכות שבת, וישמור פיו מדברים בטלים בשבת, ורק יעסוק בתורה ובסעודות שבת ובשינה לכבוד שבת. ויעשה הכל לכבוד שבת, ולא בכוונה להינצל מסבל הנפשי שלו כי אז לא יועיל כל כך, אלא יעשה זאת לשם שמים, ויראה פלאים כיצד מסתלקים ממנו כל הספיקות והבלבולים.

וכמו כן מציע שם לומר "פרשת התמיד" שחרית ומנחה, דהיא פרשת עולה המכפרת על הרהורי הלב. ועוד מציע שם להתחזק במידת ה"ענווה", ויעזור לו להיכנע ולהתבטל לדברי התורה וחכמיה, וממילא יפרחו ממנו כל הקושיות והספקות.

ועיקר הכל שיתפלל הרבה להשי"ת שיצילהו ממחשבות רעות, והעיקר שלא יתעצב וידאג מזה כלל, אלא יתייחס לזה כיסורים, וכמו שהארכתי לעיל בזה, שזה גופא התיקון למה שבעבר חשב ברצון מחשבות איסור, אזי כתיקון מתייסר הוא בכך שתוקפים אותו עתה מחשבות מסוג זה בעל כרחו, ובזה שמצטער עתה מכך, זהו תיקונו. לכך העצה שידחוס מחשבות חיוביות מבלי להתייחס לאלו המחשבות, וכאילו זהו אדם זר מבחוץ לוחש לו מחשבות שכאלו וזה אינו הוא עצמו.

8. הטרדת נדרים ושבועות

עוד מספר "עצות והדרכות", לסובל מדחף פנימי לנדור ולהישבע לעשות או שלא לעשות, ויכול הוא להישבע ולנדור אפילו כמה פעמים ביום. ומביא שם תשובתו של הסטייפלר, שבא אליו פעם אחד שסבל מכך, ושלחו לגאון מרן הרב מבריסק זלה"ה,

והשיב לו, שלא חלים נדרים ושבועות שכאלו כיון שלא נעשים מתוך דעת מיושבת, וכמובן שלגופו של עניין יש לעשות שאלת רב, אולם באופן כללי אין ממשות בסוג נדרים כאלו שנעשים מתוך לחץ נפשי ומתיחות העצבים.

לסיכום:

"האלקים עשה את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים", החומרות אשר בודים בני האדם מלבם, המה בכלל החשבונות הרבים שמבקשים אוייבי השמחה והשלווה לחדור לנפש האדם ולבלבלה. הרי נתבונן, עניין "החזקות" המובאים רבות בדברי רבותינו ואף בענייני כרת שסומכים על החזקה, אם כן למשל בתפילין יש לסמוך על החזקה שמסתמא כשסידרת את התפילין במקומם הרי הם בחזקת שנשארו כמו כן במקומם. וכן אם קינחת כדרך ההלכה, בחזקת שהמקום נקי, וכן עוד.

אומרים חז"ל: לא ניתנה תורה למלאכי השרת, וכמו כן אמרו: אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, וכאלה מאמרים באים להנחותנו שהתורה דרכיה דרכי נועם ויש לקיימה בדרך נעימה ולא מתוך לחץ ומתח, שאין זה מטרת המצוות חלילה, אלא המטרה להביא לנעימות, לסיפוק ונחת, ורק בזה חפץ ה'.

עצה היעוצה, אמונה שלמה, ששם אתו עמו אלקי ישראל, כי בכל צרתם לו צר, כי באמת ענין התגברות החשך והעצבות, הוא עצמו גלות מצרים, וימררו את חייהם, שהוא גלות הנשמה, במרה שחורה בעצבות, ולפעמים טועם בזה טעם מיתה, והנו בתחושה כי אין לו שום דבר בחייו כי מתענוגי עולם הזה כבר פרש מהם, וטעם אור וחיות עריבות אור עליון נסתלק ממנו, והרי לו מרירות מוות, וכל זה גלוי לפני א-ל עולם, ויחזק עצמו וידבר לא-ל רכות ויבכה לפניו, ואמר מרן אור ישראל הרב ישראל בן אליעזר, "אנכי אנכי" - כשתדע שאנכי הוא אנכי בכל תנועה, ואין עוד, "הוא מנחמכם" בודאי, וזהו עצמו יציאת מצרים, האור הנמשך מתוך החושך הזה.

(נתיב מצוותיך)

יז. עובדים בחינם...!

יענקל'ה העני זה ימים שכבר לא בא אוכל מזין לפיו, מלבושיו פרועים ופרומים, והעניות מראה אותותיה על פניו המסכנות מבלי יכולת להסתירה.

מהלך לו יענקל'ה ברחובות העיר שמא ימצא מזונו ומלבושו מאנשים רחמנים, והנה יהודי טוב מזדמן לפניו. שואלו יענקל'ה: אולי מכיר אתה מקום גמילות חסדים המחלקים מזון ומלבוש לעניים בחינם? עונה לו היהודי: בוודאי! האיך לא שמעת? ברחוב יפו 18 ישנם אנשים גומלי חסדים המחלקים חינם אוכל ומזון, ובפרט לנצרך

כמוך שנראה שזה כבר ימים שלא אכלת כראוי. לך למקום זה ותשביע רעבונך ותכסה את מערומיך.

שמח העני והלך לכיוון אותה כתובת, ומשום מה טעה, ובמקום ליכנס לרחוב יפו 18, נכנס לבית מספר 16 באותו רחוב, בית גדול, נאה ומרווח. מקיש הוא בדלת - והנה לקראתו בעל הבית. פותח הוא בשאלה לרצונו, ומשיב לו העני: האם כאן הוא בית הגמילות חסדים למאכל ומלבוש? תכף קלט בעל הבית שעני זה טעה - שבמקום להיכנס לבניין הסמוך, הגיע לביתו במספר 16, והחליט לנצלו. השיב לו: בוודאי! כאן מחלקים הכל! אולם אזנך הטעתה אותך במעט; החלוקה אינה בחינם לגמרי, צריכים קצת לעבוד. חשב העני שמסתמא טעה, וכי מי נותן אוכל ומלבושים חינם?! ובכן - אמר לבעל הבית - מסכים אני לקבל עבודה כלשהי על מנת שלערב אקבל מזון ומלבוש. הבטיח לו בעל הבית שאכן כדבריו כן יהיה.

העני הרעב והמיוגע עבד יום שלם בביתו של בעל הבית, ניקה לו את גינתו, את ביתו, וכמו כן ביצע שליחויות מסוימות.

לערב, והוא כבר כמעט נופח את נשמתו, מבקש הוא על נפשו את מזונו ומלבושיו. תכף משיב לו בעל הבית: בוודאי אקיים הבטחתי! לך לבניין הסמוך, ושם תקבל ככל אשר תחפוץ!

העני בתמימותו חשב כי זו הפרוצדורה - עובדים כאן ומקבלים שם. הולך הוא לתומו לבניין הסמוך וטענתו בפיו: עבדתי בבניין הסמוך על מנת לקבל כאן מזונות ומלבושים. מיד הבין בעל הגמ"ח שאכן נפל עני מסכן זה בשכנו הנוכל בשל טעות בכתובת, ואותו נוכל ניצלו, כביכול שעל מנת כן יקבל כאן את מזונו ומלבושו שהיה מקבלם חינם אילו היה מגיע ישר לכתובת הנכונה.

והנמשל הוא: האדם נצרך למזון ומלבוש וליתר צרכיו. פוגש הוא ביצר הרע, והלה מציע לו להשתדל! בלא השתדלות תמות ברעב, צריך לעבוד ולעמול לפרנסה, והגם שלפעמים באה עבודה זו על חשבון תורה ותפילה או יתר מצוות. ולאחר שעמל ועבד, שולחו יצר הרע לקבל מחייתו מאת ה"פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון", שהרי וכי ליצר יש לו חיים ומזון ליתן לאדם?! הרי הוא מקור המוות והרע. נמצא האדם נגרר לפיתוי הבטחת מזונו מיצרו הרע כשלמעשה שולח הוא אותו לקבל את מזונו מאותו מקור שהיה נותן לו את פרנסתו, וגם יותר ברווח וכבוד אילו לא היה טורח על חשבון תורתו ותפילתו.

עלינו לחתור לגלות את מערומיו של הנוכל הנמצא בקרבנו, המעמיד פנים כאוהב, ואינו אלא אויב שאין כמוהו הסבוך וסרוך במעמקי נפשותינו, דרוך במארב, יום ולילה לא

ישבות מלנצל כל הזדמנות של מקרי החיים להסב לבנו אחורנית מפני ה' ולגזול מאתנו את נחלת אבותינו - האמונה - שהנחילו לנו אותה כפשוטה, ובערמתו חושב מחשבות לערער בנו את האמת ולספק לנו את הדברים הברורים והפשוטים, ובכך להטריד את מנוחתנו ולערבב את יישוב דעתנו - הפך ממטרת האמונה והביטחון שנצטוינו עליהם מאת הבורא למען הרבות לנו את השלווה והרוגע ולהיות יציבים ומבוססים בכל מקרה ומצב העובר עלינו.

ובפרט בזמננו - "עקבתא דמשיחא", שחוזים אנו במו עינינו את ה"חבלי משיח", וכל עין מתבוננת רואה אשר אין בית שאינו מקבל איזושהי פרוסה מהעוגה המרה של "חבלי משיח", זה בכה וזה בכה, ומתפקידנו זה עתה ליטול את אותה פרוסה ולברך על "אכילתה" בסבר פנים יפות מבלי להרהר אחר הנהגתו יתברך.

יח. הסתרה, והסתרה שבתוך הסתרה

מסופר על הגאון רבי חיים מצאנז זצ"ל שנפטר בנו, והכאב היה קורע לב ומדאיב נפש, וכששאלוהו הכיצד יכול לשאת כאבו בדומייה, ענה: משל למה הדבר דומה? לאדם שהיה יושב על כסאו, ובא אחד מאחוריו וסטר לו על גבו מכה כואבת וצורבת, ותכף הפנה ראשו לאחוריו בזעם לראות מי הוא המכה. ובכן, אם אכן היה המכה אדם זר שאינו מכירו, בוודאי שהיה המוכה מתקומם בהתאם בזעם ובכעס, אולם אם, כשמפנה ראשו לאחוריו, רואה שאין זה אחר מאשר אביו שבא לבקרו והכהו "מכת חיבה", הרי שמיד מבליג הוא על מכתו ומשיב בחיוך ובמאור פנים, הכי בשביל כך יפר הבן את האהבה..., המשיך הרב ואמר: קיבלתי במות בני מכה צורבת וכואבת, אולם כשהפניתי פניי לאחוריי לראות מי הוא המכה, ראיתי שבעצם זהו הקדוש-ברוך-הוא שאין אחר שאני אוהב כמוהו ואין אוהב שאוהב אותי כמוהו, ואם כן, הכי בשביל כך אנתק אני את קשרי עמו, ואפילו בעיקום פנים...

והוא המבואר בספר "שומר אמונים" על הפסוק "ואנוכי הסתר אסתיר", שנאמר כאן הסתר כפול, לפי שישנו הסתר אחד והוא עצם המכה, שהרי כל הסבל והצרות נובעים כביכול מהסתרת פניו יתברך מעמו, הפך "יאר ה' פניו אליך", וכן הפך "השקיפה ממעון קדשך מן השמים", אולם כל זמן שהאדם יודע מי נמצא אחר אותה ההסתרה ולא נעלם ממנו שהקדוש-ברוך-הוא האוהב הרחמן הוא הדוקר והמכאיב לתועלתו, הרי ששרוי הוא בהסתרה אחת בלבד שהיא עצם המכה, אולם אם נעלם ונסתר מהאדם מי מונח ומסתתר מאחרי המכה ורואה את המכה כטבעית ומקרית, הרי שאז מתקומם הוא בזעף ובכעס שאין כמוהו ולוקה הוא בקללת שתי הסתרות, וזהו קללת "הסתר אסתיר".

ואמנם, גם אם אין בידינו למנוע מעצמנו את ההסתרה הראשונה, שהיא עצם המכה, שאלו הם צרות רבות ורעות שנגזרו על דורו של משיח, אולם בידינו לפחות לחשך מעצמנו את ההסתרה השניה בכך שלפחות נדע מי עומד מאחרי המכות שעוברות עלינו, ובוודאי ללא ספק שמהות עצמת המכה משתנית מחמת הידיעה, וכמו הנדקר במחט על ידי אדם עויין שהרגשתו אחרת לגמרי מהנדקר מרופא מזריקה כואבת לצורך רפואתו.

ובפרט כמה יש להיבהל מדברי הגמרא (סוטה מח) על פסוק "כי מי בז ליום קטנות" (זכריה ד, י) - מי גרם לצדיקים שיתבזבז שולחנם לעתיד לבוא? קטנות אמנה שהייתה בהם. והוא תימה, והלוא מדברים כאן בצדיקים, ומאידך מואשמים המה בקטנות אמנה? אלא כמבואר, המבחנים הקטנים של האמונה שמזדמנים לנו לרגעים ומקוממים אותנו לקצף והקפדה, קשה מאוד להתמודד עמם תמיד. מדי פעם מנוצחים אנו, ואולי מכך ששוכחים מהשגחתו יתברך, אולם עלינו להיות דרוכים ומוכנים למצבים השכיחים הפוקדים את בני האדם יום יום, כי אחרת בכך מתבזבז שולחננו לעתיד לבוא.

כמה אפשר היום בקלות ליכשל במחשבות מינות. מסובבים אנו באנשים רחוקים מאמונה, תקשורת העויינת את האמונה והדת, מכל משפט ברדיו מתפוצצת כפירה, בכך ששם ה' לא יזכירו ולא יישמע על פיהם וכל פרשנותם בדרך המקרה והטבע, וזאת כבר ניבאו לנו רבותינו, ובראשם ה"אור החיים" הקדוש, שבסוף הימים תהא ההתמודדות עם שער הנו"ן של הטומאה. ומבואר בדברי הרב מקמארנא בספרו "עשירית האיפה" ובעוד הרבה מגדולי עולם (ראה חוברת "בעלות השחר" שהבאנו בהרחבה דבריהם של גדולי וקדושי ישראל ברוח קדשם על מלחמת האמונה בעקבתא דמשיחא) אשר שער הנו"ן של הטומאה הינו כפירה ואפיקורסות. והסיבה שנצטרך להתמודד בשער החמישים, היות ועומדים אנו לקראת שער החמישים של הקדושה, ואי אפשר יהא להשיגו אלא אם כן נתמודד בשער שכנגדו, ובניצחון שננצח - נזוכה בדין.

וכאן נבוא לביאור השאלה הנשאלת אצל רוב המון העולם, והיא - היאך ובמה יזכה דורנו לחזות בביאת המשיח יותר מכל הדורות שלפנינו, הרי הדורות שלפנינו היו טובים אלף מעלות מאתנו בקדושתם ובצדקותם, ואילו דורנו משופע בכוחות טומאה שמעולם לא היו כמותם?!

והתשובה לכך: היא הנותנת! בכך שמצד אחד אנו דלים ורשים, חכמתנו סרחה, הכרתנו חסרה, חלשים אנו באמונה ובאופי - ומאידך הניסיונות תוקפים בחוזק עצום שאפילו

הדורות הראשונים יכלו להיבהל ולהתמוטט מניסיונות כאלה. ואם כן, בדורנו נצטרפו שתי הריעותות - חולשתנו ואזלת ידינו במקביל לניסיונות הטרודים והתכופים. ואם בכל זאת נעמוד, הרי שנצטיין בכך יותר מכל הדורות הקודמים, ואדרבא, לנו יאה ויוצדק מתן שכר חזיון הגאולה, שהרי כל התגברות קטנה מצדנו הינה נובעת מאמונה פשוטה ותמימה ומתוך מסירות נפש מעשית, שהרי ההכרה אצלנו דלה מאוד ואין פעולתנו מתוך הכרתנו - אלא מתוך אמונתנו התמימה ומסירות נפשנו בפשיטות. וזאת העבודה המפרכת מכל העבודות של כל הדורות, והיא הנצרכת דווקא עתה קודם התגלות אור הגאולה.

ובמילים אחדות סיכם חבקוק הנביא את סוד ויסוד קיומנו בדור האחרון: "וצדיק באמונתו יחיה" (חבקוק ב, ד), כמובא בגמרא (מכות כד), וכמו שפירשו המפרשים: "בא חבקוק והעמידן על אחת" - והיא האמונה. ולא שחלילה מיעט בקיום שאר המצות, אלא שדרכה ובאמצעות התחזקותנו והתמרכזותנו בנקודה זו נבוא ממילא לקיום כל המצות בקלות ובנחת.

וביאור דבריו כאמור: "וצדיק", מי יקרא צדיק והיאך יהא אפשר לזכות לתואר צדיק בדור זה - מי הוא אשר "באמונתו יחיה", שתהא האמונה חייו ממש, אליה יצמד כאויר לנשימה, ובכל דרכי וצעדיו יזכור את השגחתו יתברך המשגיח עליו בפרטי פרטות, ועושה הכל לטובתו, הוא שיקרא "צדיק" וכמו שהארכנו בזה לעיל בפרקים הראשונים, כך שאין הכוונה שמי שהוא צדיק מכבר הוא זה שבאמונתו יחיה, דאם כן מה יהא עם שאר בני האדם, אלא הכוונה מי הוא זה שיזכה לתואר צדיק - זה שבאמונתו יחיה, כך שעצה ופתרון זה הוא לכל אדם באשר הוא, באם יתחזק באמונתו ויחיה עמה - בשם צדיק יקרא.

ולפי דברי הגמרא לעיל, שגם צדיקים ייתכן ויתבזבז שולחנם לעתיד לבוא מפני קטנות אמנה שבהם, אזי יקבל פסוקו של חבקוק משמעות מחודשת: "וצדיק באמונתו יחיה" - כלומר, גם מי שהוא צדיק ומדקדק במצוות, כל "חיותו", דהיינו עולם הבא שלו, שאז הוא עיקר החיים, תלוי באמונתו. האמונה היא קנה המידה למדרגתם של הצדיקים בעולם הבא.

בוא וראה מה היא אשר נקראת בשם אמונה. איתא בנביא (ישעיה נ, י): "הלך חשכים ואין נוגה לו יבטח בשם ה' ויישען באלהיו". אמונה פירושה: כאשר נמצא אדם במצב של הלך חשכים - כביכול אפלה וחשכה סביבו, ולא עוד, אלא שאין נוגה לו - שאינו רואה כלל מציאות שתוכל להאיר לו, מכל מקום יבטח בשם ה' ויישען באלהיו.

(הגר''י לוינשטיין זצ''ל)

יט. לא מתכוונים - אבל זו כפירה!

אמר הכותב, מעשה היה בבעל מלאכה שעבד בביתי והוצרך לדפוק בפטיש מסמר באחד המשקופים, ופתאום אני שומע מאותו בעל מלאכה שהוציא מפיו איזושהי קללה מתוך כעס, ושאלתיו מה קרה, והוא ענה לי, שהכה בפטיש באצבעו במקום על המסמר...

אמרתי לו, שמע ואספר לך, הרי אמרו חז''ל ''אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה''. וביאור הדברים: ראה עד כמה שלבים עברו עד הגזירה שתכה בפטיש על ידך; ראשית דנו עליך בשמים, מיימינים מימינו של הקדוש-ברוך-הוא ומשמאילים משמאלו. המקטרגים טענו: זה פלוני שדופק עתה בפטיש מגיע לו להכות את ידו בפטיש על עון פלוני שבידו. מיד לעומתם טענו הסנגורים: מדוע?! והלא יש לו זכות פלונית וזכות פלונית. שוב טענו המקטרגים: ומה בכך? על זכויותיו יקבל שכרו, אולם על עון פלוני מגיע לו ייסורים. והסנגורים התחננו שלא יקבל עתה עונשו וימתינו לו שיעשה תשובה - והקטגורים השיבו: כבר היו לו הזדמנויות לשוב ולא שב. הביאו את הדברים לפני בית דין של מעלה, שיש אומרים שהמה המלאכים - ויש אומרים שהמה הצדיקים שהיו באותו דור ונפטרו מן העולם (ר''א לאפיאן זצ''ל), ודנו והחליטו שצריך הוא לקבל את עונשו מיד ולדפוק את הפטיש בידו. הביאו פסקם לפני כיסא הכבוד שיאשר זאת הרבונו של עולם, והקדוש- ברוך-הוא הסכים לפסק בית הדין. ובכן יצא כרוז מבית דין של מעלה: פלוני אלמוני עתה נגזר עליו להכות בפטיש את ידו על עון פלוני שעשה בשעה פלונית ובמקום פלוני, ותכף בהסתיים הכרוז הוכתה ידך בפטיש. ואם כן, הכיצד תכעס ותקלל את גורלך אחר שזהו לאחר כרוז ופסק מבית דין של מעלה? הרי בכך אינך פחות ממקלל את הדיין לאחר פסק דינו, שעובר על ''אלהים לא תקלל''. ואם חכמינו ז''ל דרשו פסוק זה לפי מדרשו - ''אלהים'' - זהו הדיין, הרי שכאן הנך עובר על פסוק זה כפשוטו.

אם כן, כל שכן וכל שכן יסורים הקשים ממכת פטיש, בוודאי שהכל בהשגחה פרטית מידה כנגד מידה.

יצר הרע לא אומר לאדם תכפור בהשגחת אלקי ישראל, חס וחלילה, כי בוודאי לא ישמע לו, הלא עם ישראל מאמינים בני מאמינים, כל יום קוראים קריאת שמע, מניחים תפילין, שומרים שבת, אולם מביא הוא את האדם לכפירה בה' בדרך עקיפין, וכשנשאל

הוא, האינך חושב שאתה כועס על ה'? עונה הוא: חס וחלילה, איני כועס על ה' - אני כועס על עצמי היאך ''פספסתי'' והכיתי בפטיש את ידי במקום את המסמר.
יש טועים הסוברים כי שלמים הם באמונה ויראה, ובאמת יש אפשרות שיוכל כל אחד ואחד לבדוק עצמו בכך. כתב רבנו יונה (שערי תשובה ש''ג כג): והנה הירא את דבר ה' ישים את נפשו בכפו על עבירות קלות כמו על החמורות, עיין שם. ואם כן, נבדוק נא עצמנו, האם מקפידים אנו על כל התורה במידה שווה או שיש עבירות שהם קלות בעינינו.
(הגר''י לוינשטיין זצ''ל)

כ. למה? מדוע? - זהו בסך הכל מה ששאלתי!

דוגמא נוספת:
אדם ביקש מרעייתו קודם צאתו לעבודה שתסדר לו דבר מה במשך היום. מגיע הוא בצוהריים ושאלתו בפיו: האם בצעת את מבוקשי? ומשיבה לו: סליחה, לא היה לי זמן. או שעונה לו: פשוט שכחתי וכדומה. תכף מתפרץ הוא: למה שכחת? למה לא בצעת את מבוקשי? ועוד למה ולמה.
לאדם נדמה שאין זה פגם באמונתו, שהרי יהודי מאמין הוא, וכל כעסו הוא על אשתו וזהו עניין נפרד. האין זו קטנות אמונה בהשגחת הבורא, שהוא עשה ועושה ויעשה לכל המעשים? האדם אמנם הוא בעל בחירה ואמנם בידו לעשות או שלא לעשות, אולם התוצאה הסופית מוכיחה על רצון ה', שמאחר וכך נעשה כבר, הרי שזהו רצון ה' שכן יהיה ולא משהו אחר.
היום בעולם בין בני אדם, כולל המאמינים ושומרי מצות, מצויות המילים: אוף...! איך מרגיז...! אוי, חבל...! ממש מעצבן...! די, נמאס כבר...! כמה כבר אפשר לסבול...?! איך שכחתי...?! איך טעיתי...! למה התרשלתי...?! איזה טיפש אני...?!
המדרש בא בטענה על יעקב אבינו על מילת ''למה'' באמרו ''למה הרעתם לי להגיד לאיש העוד לכם אח'' (בראשית מג, ו), והקדוש-ברוך- הוא הקפיד עליו באמרו ''למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מה''' (ישעיה מ, כז), (מד''ר בראשית מג, ו).
הקדוש-ברוך-הוא אינו אוהב שאומרים ''למה''.
יעקב אבינו אמר פעם אחת בחייו ''למה'', והקפיד עליו הקדוש-ברוך- הוא. יעשה כל אדם חשבון כמה פעמים בשעה הוא אומר ''למה''.
''למה האוכל עדיין לא מוכן?''
''למה לא כבסת לי את בגדיי?''
''למה לא אמרת לפלוני כך או כך?''
''למה הבית אינו מסודר?''

ועוד כהנה וכהנה מספר רב של שאלות "למה" יכול אדם לשלח לעבר רעייתו או בניו או חבריו במשך היום.
כמה מילות "אוף...!" יוצאים מפיו מדי פעם, אם זה על חוסר הצלחה, בכתיבתו ובמלאכתו, או על חוסר סבלנות מטורדנות הזולת, ופעמים "אוף" זה משתלח גם לעבר אב ואם או מורה, ובכך נכשלים בנוסף לקטנות אמונה גם בזלזול הורים ומורים.
כי באמת כל האירועים ואפילו הקטנים שמביאים את האדם לריתחא, כמו הפרעות שינה, כבישת מקום חניה, עיכובים שונים בזרם השוטף של החיים וכיוצא, כל אלו "השקעות" המה שנוטל הקדוש-ברוך-הוא מהאדם, דהיינו הקדוש-ברוך-הוא דורש מהאדם להשקיע על מנת לקבל רווחים עצומים, ולכך מבקש ממנו להשקיע שתיקה בעידן רתחא וכעס או הקפדה ולבלום ולכבוש כעסו ורצונו ולבטלו לרצון שמים, ובהשקעה מעטה זו מזכהו ה' בגנזים עצומים הניתנים לבוטחים בשם באמת ומאמינים בו שהכל לטובה.
כך שיש לראות כל צעד ולו הקטן כהשקעה המפיקה רווחים. או לכל הפחות ככיסוי חובות, שבמעט תשלומים מכסה האדם חובות עצומים, וכי אין זה כדאי? וכך יש לאדם לראות בכל אירוע ואירוע המאכזב היאך בכך זוכה הוא בהשקעה זו לרווחים, ולפחות לכיסוי חובות גדולים על ידי פירעון מועט.
האמונה הנשרשת באדם מנעוריו מספקת לו כל זמן שאינו עומד בניסיון, אך כאשר יתייצב בפני ניסיון, לא תוכל אמונתו הדלה לעמוד בפניה.
(הגר"י לוינשטיין זצ"ל)

כא. לרגעים תבחננו

(איוב ז, יח)

בכמה התבטאויות של זעם ואי שביעות רצון מהנהגת ה' עמנו מתבטאים אנו בכל יום, ולפעמים בכל שעה, ואיננו שמים לב שבעצם הזעף והקצף הזה הוא ישירות על הנהגת הבורא, וכאומרים אנו לו שאיננו שבעי רצון מהנהגתו.
אדם מתחיל במלאכה מסוימת, ציור, סופרות, נגרות או כל מלאכה אחרת, ובאמצע נתברר לו שטעה וכל יגיעתו עד עתה היה לריק - כמה אמונה ותמימות נדרש כדי להתבטל לרצון ה' ולהאמין שכך ה' רוצה.
וכמו כן בכל פרט ממש, ואפילו חלום רע המעגם את הנפש - אומר ה"סבא מקלם" - זה בהשגחה פרטית, וכמו שאומרת הגמרא (ברכות נ"ה ע"ב): לאדם טוב אין מראין חלום טוב, כדי למרקו בייסורים, ולאדם רע אין מראין חלום רע. או כמו שאומרת הגמרא

(ערכין ט"ז ע"ב): אפילו חשב להוציא מכיסו שלש פרוטות ועלו לו שתיים וצריך להכניס ידו ליטול עוד אחת - זה ייסורים, או שנהפך לו הבגד וצריך לפשוטו שוב וכדומה.

''לרגעים תבחננו'' (איוב ז, יח) - אמר רבי נתן: אדם נידון בכל שעה (גמ' ראש השנה טז ע"א). דווקא במקרים טרגיים ניסיון האמונה מבחינה אחת קל יותר מאשר ניסיונות היומיום. כשחס וחלילה, לא עלינו, קורה אסון, הרי שאז האדם מפעיל את כל כוחות האמונה שבו על מנת שלא להתמוטט רוחנית ופיזית. קרוביו וידידיו באים לנחמו ולעודדו, אנשי אמונה באים אצלו לחזקו באמונה, וכך מחזיק מעמד ומתגבר, שהרי נביט, אין לך ריק שבישראל שלא יושב שבעה, חס וחלילה, על מתו, ואומר קדיש ומברך ''דיין האמת'' להצדיק דין שמים.

עיקר הניסיונות באמונה המה במקרים התמידיים והתכופים אצלנו לרגעים.

וצריך להבין דבר פשוט, למה גרועה היא פליטת פה, כגון: איך מרגיז... ממש מעצבן... על אירוע טרגי מאשר על אירוע קטן כמו כאשר בדיוק כשבאת, סגרו את המכולת או את בית המרקחת.

הסבא מנוברדוק היה אומר: אם אחרת לאוטובוס, אל תאמר אחרתי אוטובוס זה, אלא הקדמתי לאוטובוס הבא. מאחר שזו המציאות העכשווית, מחויב הנך להשלים עמה ולהתבטל לה, כי המציאות מורה מה בעצם רצון ה'. ולפי זה, אם באת לחנות או למשרד מסוים באיחור ומועד הבא יהא רק למחרת - עליך להאמין, לא שאחרת היום למשרד או לחנות, אלא הקדמת ביום אחד, שהרי שוב לא ייפתח אותו משרד - רק למחרת, כי לומר ''אחרתי'' פירושו אזלת יד והתרשלות, והיא המביאה להתקוממות והתמרדות.

כל יהודי מאמין ומבין שבאירוע טרגי זהו ממש חוסר אמונה לומר ''אוף...'' או - ''איך מרגיז...'' או כמו שמתבטאים הבורים: ''איזה אדם טוב הוא, באמת לא מגיע לו מה שארע לו...!'' וכמו כן התבטאויות כמו: ''יש ברירה?... זה החיים, אין מה לעשות...!'' שזה כמו כן לשון של קטנות אמונה, וכמו שכן מצינו בגמרא בבא קמא (לח ע"א) שאמרו החכמים לעולא לבוא ולנחם לחכם שנפטרה בתו, והיה זה בבבל, ואמר עולא מה לי ולנחם את הבבליים שיש להם מנהג גדפנות שמגדפים המה את ה' כשקורה להם אסון, ואומרים: ''מה אפשר לעשות'', וזה נורא, עולא ראה שבמשפט כזה יש גידוף, ומדוע? מבארת שם הגמרא שהוא כאומר: מה אפשר לעשות, ואילו היה אפשר לי לעשות נגד הגזירה הייתי עושה... וזהו גידוף. נתבונן כמה פעמים פולטים אנו מפינו מילים כאלה: ''מה אפשר לעשות... יש ברירה...'' וכיוצא.

הרי ברור לנו שאלו התבטאויות שליליות, שהרי כל ישראל מאמינים הם ומשתדלים לקבל דין שמים עליהם בהתבטלות לרצון ה'. והנה, את אותה התבטאות שלילית שפוחדים לאמרה במקרים חמורים או לשמעה ממישהו במקרי אסון, חס וחלילה, אומרים אנו אותה פעמים רבות על מקרים הרבה יותר פעוטים.

הלא מילות אלו הן מילות התמרדות כלפי שמים, וכאומר: איני מסכים ומקבל הנהגת ה' במקרה זה, או כאומר: אני הייתי עושה אחרת... או: אני חושב שצריך להיות אחרת... טועים אנו בהבנה האמיתית מה היא הנחשבת לאמונה שדומה בעיני כל כי מאמינים הם, וכמו שנאמר: ישראל מאמינים בני מאמינים, אך עלינו להבין כי עדיין אין זאת האמונה הנדרשת מן האדם, ובאמונה זו הטמונה בלב האדם אינו נקרא אדם המאמין. אמונה פירושה - כמה יכול למסור מעצמו ומנפשו עבור האמונה, וכל שמוסר כולו נקרא המאמין השלם, מה שאין כן כשאינו מוסר עצמו - אף שיודע שמאמין - אין זו אמונה שלמה, כי אמונה פירושה מסירות נפש ממש עבור האמונה והרגשה והבחנה מוחלטת באפסיות האדם שאין בו כלום ואין לו מאומה מלבד הקדוש-ברוך-הוא.

(הגר"י לוינשטיין זצ"ל)

כב. התבוננות של סופר סת"ם

סיפר לי פעם סופר סת"ם אחד: הייתה לי תקופה שנפסלו לי הרבה תפילין ומזוזות [כידוע, שתפילין או מזוזות צריכות להיכתב כסדרן אות אחר אות, וכשאירעה תקלה וטעות שמתגלית לאחר המשך הכתיבה - חייבים לגנוז את התפילין, וכל יגיעת הכתיבה לריק], ובתחילה הייתי ממש מצטער ורוגז, ולבסוף התבוננתי רגע - על מי, בעצם, אני מתרגז?! נכון, אני לא אומר ישירות להקדוש-ברוך-הוא: ריבונו של עולם, למה אתה עושה לי ככה, או: ריבונו של עולם, לא מגיע לי! אלא ההתרגזות הייתה ללא כתובת מסוימת. אולם התבוננתי, שבהתרגזות ועצבנות זו הריני בעצם מבטא את חוסר הסכמתי למי שעשה לי מה שנעשה לי, שהרי מאמין אני בבורא שהכל ממנו ולא נעשה דבר מבלעדיו. ואם כן, מה שארע לי הרי שזה ממנו ישירות, וכל קצף שהוא שעולה בלבי הרי אינו ניתן להסבה על שום כתובת אחרת, אלא רק על הרבונו של עולם שבו אני מאמין. ובכן, חשבתי, הרי שאני סותר את עצמי: אם אומר שכעסי הוא לא על ה' - אז על מי? על כח אחר, חס וחלילה? אם כן, הריני כופר לחשוב שיש כח אחר, וגם אם כח זה אינו אלא אני בעצמי - וכי מותר לי להאמין שיש בידי לעשות משהו? ואם מאמין אני בו שהוא לבדו עשה ועושה לכל המעשים, אם כן, הרי שבעקיפין כעסי עליו בלבד,

וכי כך ישר ונכון לנהוג כלפי הבורא הרחום והחנון שכל מעשיו לטובה עם האדם?! ובכלל, מי אני שאבוא אחר המלך להרהר ולערער אחריו?!

וסיים, שלאחר התבוננות מעמיקה קיבל עליו שבכגון זה - תקלה בכתיבת התפילין ומזוזות מקבל הוא עליו דין שמים באהבה, ומני אז נקל היה לו מאוד להתמודד בניסיונות התקלות שבכתיבה, שכן קל יותר לקבל על עצמו אמונה על דבר אחד מסוים, ועזר לו מאד קבלה זו אף על יתר נסיונות האמונה הדורשות התבטלות והסכמה למציאות, שהיא בעצם רצון ה', ולא עוד, אלא שבהנהגה זו חש בהתעלות עצומה לקרבת ה'.

הרי עצה טובה להתחזק באמונה, להתחיל לקבל עליו לעמוד בנסיונות האמונה בפרט מסוים ובפרט כאשר מצוי בו הנסיונות, ומכך יבוא לעמוד גם ביתר הנסיונות, מה שאין כן זה המקבל עליו על כל הפרטים או על כמה פרטים, יהא קשה לו לעמוד בכולם.

מידת האמונה היא נטייה דקה מעדינות הנפש. אם האדם הוא בעל נפש ושעתו שעת השקט, חופשי מרעבון תאווני וכו', הוא נרגש ונדהם... (חזו"א, אמונה ובטחון)

כג"ניסיון" ולא "סבל"

יש להוציא מהראש ומהפה את המילה "סבל" ובמקומה לשבץ את המילה "ניסיון". הנסיון נועד להרים על נס את המאמין ולהרימו למדרגות נוספות.

העולם כולו גשר צר מאוד. האדם מהלך בעולם ומוקף הוא בניסיונות, כיוון שזו תכליתו, כמבואר ב"מסילת ישרים" שהאדם נברא לעבוד ולעמוד בניסיון, ויכול חלילה אפילו במחשבה בלבד לא נכונה - להרוס אל ה', חס וחלילה, כמבואר ב"נפש החיים" שער א' פ"ד, שהאיש הישראלי במחשבתו הרעה הורס יותר מטיטוס ונבוכדנצר שהחריבו את בית המקדש, לפי שהם אין להם חלק בקדושה כדי שיגיעו עד שם לקלקל ולהרוס, ואדרבא, רק אחר שעם ישראל חטאו, ובחטאיהם החריבו את בית המקדש שלמעלה, רק אז הצליחו טיטוס ונבוכדנצר להחריב את בית המקדש שלמטה, וכנאמר בגמרא: קמחא טחינא טחנת, אולם איש הישראלי מגע ידו מגיע עד למעלה למעלה, היש גשר צר יותר מזה? לא רק במעשה לא טוב כבר האדם נופל למטה לתהום, אלא אפילו במחשבה לא נכונה, מחשבה של זעף וזעם על מצבו, עיקום פנים, אי שביעות רצון, כבר מפגם כזה באמונה יכול אור פני ה' לסור ממנו.

והגם שאין הקדוש-ברוך-הוא בא בטרוניא עם בריותיו, וייתכן שמתחשבים בשמים באדם שפולט מילים שאינם הגונות מתוך צערו, אולם אין ספק שאיבד בכך הרבה ממדרגות הקדושה וההתקרבות לה'. ייתכן שאמנם לא ייענש, וגם זה שלא ייענש אין זה

פשוט כלל, כי זה תלוי הרבה בחשבון שמים עד כמה היה לחוץ מהניסיון, אולם ודאי שאת המדרגות הנשגבות המיועדות למאמין בשעת ניסיון - איבדם לגמרי.
וכאמור, חבל שהאדם לא מנצל את אפשרויותיו להשקיע על מנת להפיק רווחים, הרי בכל שתיקה ובלימה שהאדם דום לה' ולא מערער על הנהגת ה', בהשקעה זו מרוויח הוא רווחים עצומים ואם אינו מנצל אפשרות השקעה זו וזאת בכך שהוא מתרעם ומלא בטרוניא, אזי כאמור גם אם אינו נענש, לפחות מפסיד אפשרות השקעה מועטת המזכה ברווחים גדולים, כמו כן מפסיד הוא את הזכות שבאפשרות תשלום חוב מועט על מנת לסלק חוב גדול, כי בכל סבל קטן בעולם הזה זוכה האדם להוריד מעצמו הרבה סבל לעולם הבא, כך שמפסיד הוא אפשרות של פרעון במעט הכמות המועיל לכסות חוב גדול.
האמונה צריכה להיות איתנה כסלע, שום כוח בעולם לא יזיז אותה. לא שייך ויתור באמונה. כל ויתור יוצר מציאות חדשה של אמונה, והחילוקים בזה הם בלי סוף.
(הגר"י לוינשטיין זצ"ל)

כד. אמונה - המודד למדרגות בני האדם

אומרים חז"ל (גמ' סוטה מח), מי גרם לצדיקים שיתבזבז שולחנם לעתיד לבוא? קטנות אמנה שהייתה בהם. והוא פלא - מצד אחד מדובר ב"צדיקים", ומאידך "קטני אמנה"? אלא כמבואר, אפשר במחשבה לבד כבר להרוס אל ה' ולהימצא כלי ריק לפניו, חס וחלילה, וגם צדיק גמור יתכן והרבה פעמים, כשמופתע הוא באיזה ניסיון מפתיע המעורר אצלו זעם וקצף, מקפיד הוא על זולתו או על בני ביתו, ובמחשבה שכזו פגם באמונתו. וככל שהאמונה מוחשית וברורה אצל האדם, כך משהה פחות את קצפו וזעמו על הנהגת ה'.
ונסביר כוונתנו:
המאמין השלם אינו נותן שהות לפגם אמונה לשכון בתוכו ומצליח תכף סמוך לניסיון להדוף את הזעם והקצף ולהתרצות לרצון ה' באשר נוהג עמו. הפחות מאמין נרגע לאחר דקות מספר, והפחות מאמין נרגע לאחר יותר זמן, וכן על זה הדרך. וזה בעצם כלי המודד לאמונתו של האדם - שמצליח כמה שיותר קרוב לניסיון להדוף את מחשבות המינות והמרד המתעוררות בקרבו ולהיות בר לבב ושבע רצון בהנהגת ה', ומה שפחות להשהות בקרבו את הזעם והקפידה, וככל שמצליח להדוף את התקצפותו ומרדו מה שיותר סמוך לניסיון, הרי הוא במדרגה גבוהה יותר באמונה.

והרי כל יהודי מאמין בסופו של דבר מתרצה ומקבל את הנהגת ה', אולם הפגום באמונתו מקבל זאת רק לאחר שכבר נרגע והתאושש מהמכה שניחתה עליו לאחר כמה ימים או חודשים או יותר, אזי, כיוון שסוף סוף מאמין הוא וכבר עבר זמן רב מהניסיון, רק אז יש לו את הכח בנפשו לומר "כפרת עונות", "הכל מאת ה'", אולם לא עצר כוח בנפשו לומר זאת ולהאמין כך כשהיה בסמוך לצרה, וככל שיסמיך האדם למכתו וליסוריו את הסכמתו לגזירת שמים, כן מושלם הוא יותר באמונה.

וכאן עלינו לשאת קל וחומר, אם לצורך נס יציאת מצרים - קריעת ים סוף נדרש מבני ישראל מיצוי אמונה באופן כה נעלה - עד כדי שיגיעו המים לצואריהם, אנו שעומדים לקראת אור הגדול של הגאולה שנס מצרים לא ייזכר לעומתו, על אחת כמה וכמה שאנו נידרש למצות את אמונתנו עד כדי מסירות נפש יותר ממים עד הצואר, שהרי אנו בשער החמישים של הטומאה שלא היה כמותו ועמו אנו צריכים להתמודד טרם התגלות אור הגדול של הגאולה.

וביותר יש לנו לדאוג ממדרגות האמונה שאנו אוחזים בהם כי כפי מדרגתנו עתה באמונה כן נזכה לעתיד.

..07.אולם אם חי האדם את חיי האמונה ללא עמל בכיוון חידוש ההכרה, נשאר עם היכרות הילדות, וכך יכולים לעבור עליו עשרות שנים בקיום מצוות, אולם הכרת לבו לא תשתנה והוא כאילו עומד מן הצד ואינו מתעלה על ידי עבודתו.

(הגר"י לוינשטיין זצ"ל)

כה. אמונה - המודד לגמול המעותד לבני אדם

ה"חפץ חיים" בספרו (מחנה ישראל פ"ג) אומר, שבעצם כל מדרגתו של האדם לעתיד לבוא - כפי מדרגת אמונתו שהייתה לו באירועי העולם שעברו עליו. ואלו דבריו:

"עוד צריך האדם לידע, שעיקר הטובה השלמה העתידה בימי הגאולה יהיה מגיע לכל אחד כפי גדר האמונה וההתחזקות שהיה לו בהקדוש- ברוך-הוא בעת הגלות. שאם רפה ידו, אז, חס וחלילה, מתבזבז על ידי זה שולחנו לעתיד לבוא, ואם היתה אמונתו שלמה בה' והתבונן תמיד בכל העניינים שאירעו לו שבוודאי עושה הקדוש-ברוך-הוא עמו זה לטובה, יתרומם עבור זה מדרגתו מאוד מאוד לעתיד לבוא ויהא שולחנו שלם מכל טוב".

ובעצם הדברים פשוטים, שהרי כתב הרמח"ל, שלעתיד עיקר האושר והשמחה ושלמות הבריאה תהא בכך שיתגלה סוד "הייחוד השלם" - שיתגלה ייחודו יתברך אשר אין עוד מלבדו כלל.

ואם כן, כמה שיותר צעד האדם לכיוון תכלית זו בזמן חושך הגלות, הרי שבכך הכין והכשיר עצמו לקראת האור הגדול שיתגלה, שזה כל תכלית הבריאה מבריאת העולם עד תיקון עולם במלכות שדי - שיתגלה ייחודו ללא מסכים, אלא בברירות שלא הייתה כמוה, וידעו כולם אשר אין עוד מלבדו. וכל תכלית התורה והמצות, הכל כהכנה לקראת שלמות התיקון שיתגלה אורו יתברך, אלא שלעתיד לבוא כבר יתגלה ייחודו ללא בחירה וחפץ, שהרי את רוח הטומאה יעביר הקדוש-ברוך-הוא מן הארץ, וכל הגבורה והניצחון זה עתה בעידן חושך והסתר פנים לגלות את ייחודו, וזה בעצם מה שיגרום לתיקון העולם בהתגלות ייחודו - בזה שאנו נשבור את קליפות הכפירה ונגלה מתוך ההסתר את ייחודו יתברך, שזה מה שיביא את העולם לתיקונו.

ולכן, כל מי שהשתתף יותר במהלך תיקון זה לגלות את ייחודו יתברך מתוך החושך, שותף מלא הוא בתיקון השלמות, זמן התגלות הייחוד. וככל שעבר על האדם יותר חשכות והסתר פנים ועם כל זה הצליח להתגבר ולגלות מתוך החושך שבעצם אורו יתברך טמון בפנים והוא מאחורי הכל ואין עוד מלבדו כפשוטו ממש ושכל מקרי העולם אינם מציאות בפני עצמם כלל, הכל דמיון ואחיזת עיניים, ובעצם אין עוד מלבדו כלל וכלל, אזי אכן אמת זו תתגלה לעתיד לבוא, וזה יהא שכרנו חלף עבודתנו כאן בעידן חשך - לשבר את קליפת המינות האוחזת עיני בני האדם לראות את העולם כמקרי וטבעי ולהתייחס לסיבות ולא לסיבת כל הסיבות. וכל ישראל מאמינים בני מאמינים, וכולם שותפים בשבירת קליפה זו מפני האמונה שבהם, אולם אין המדרגות שוות - יש אחד שמתאושש לאמונה רק לאחר זמן, ויש תכף ומיד בסמוך לניסיון, ויש מדרגות רבות בין בני האדם בזה, וכל אחד לפי מדרגתו כן שותף הוא בשלמות התיקון לעתיד, לכן כל אחד אכן יזכה כפי שותפותו לעתיד בשכר הגדול שיתגלה למאמינים בו. ולא דומה שכרו ועונגו של המאמין השלם שנטל חלק גדול בשלמות התיקון לעתיד, שהוא גילוי ייחודו יתברך, למאמין פחות, שנטל חלק קטן בשותפות תיקון העולם לעתיד.

וביותר עלינו להתחזק באמונה בימים אלו, שהרי אנו עומדים ומצפים לביאת הגואל במהרה, ועלינו לדעת ולהבין אילו הם הדברים העיקריים שמלך המשיח יתבע וידרש מאתנו, ונראה זאת בכתובים (ישעיה יא, ג-ה): "והריחו ביראת ה' ולא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אוזניו יוכיח... והיה צדק אזור מותניו והאמונה אזור חלציו", ומפורש שתביעתו תהא יראה ואמונה. ועל אף שיש מצוות רבות, מכל מקום, עיקר תביעתו תהיה אמונה וכו'. ומעתה, מי שמצפה באמת למלך המשיח ורוצה להתקרב אליו יתברך, הרי צריך להשתדל ולהתדבק בדרכיו, ואם כן, כמה פשוט חובת חיזוק האמונה בימים אלו.

(הגר"י לוינשטיין זצ"ל)

כו. בואו ונהיה סוחרים ממולחים!

פרוטה לפרוטה מצטרפת. בכל אירוע קטן המקומם ומעורר כעס זעם וקצף - והלא אירועים שכאלה המה מספר פעמים בכל יום - נתאזר באמונה, שהיא בעצם כוחו ואזורו של משיח צדקנו, וכנאמר (ישעיה יא, ה) "והיה צדק אזור מותניו והאמונה אזור חלציו" הנאמר על משיח צדקנו, ולבסוף יצטברו לנו הרבה ניצחונות על ייסורים קטנים שחלפו עלינו ממקרי היום יום ויסתכמו לחשבון גדול ועצום.

הבה נעשה חשבון:

כמה פעמים, מחוסר אמונה, כועסים אנו על ילדינו עד כדי הכאה, חס וחלילה, ומעט נשים "עשו חיל" לקלל את בניהם או שמתבטאות אליהם בהתבטאויות נוראות, כמו: "אני אהרוג אותך!" או: "לך ואל תחזור!", ולא פעם שמענו שקללה שכזו נתקיימה, רחמנא לצלן, והנהגה כזו נובעת מחוסר השלמה עם גזירת שמים לסבול ולהצטער בצער זה של "גידול בנים".

כמה פעמים מתבטאים אנו בזעף ובזעם מהתאכזבות מקניית חפץ מסוים שבחנות. חשבנו שהוא לפי דרישתנו, ולבסוף הוברר שאין בגד או חפץ זה מתאים ולא נשאר אלא לתתו מתנה למישהו.

וכמו כן כמה מצוי הוא שאדם קונה משהו במחיר מסוים, ולבסוף מתברר לו שיכל לקנותו בזול יותר במקום אחר, ומאשים הוא את עצמו על מחדלו בבירור נוסף קודם הקנייה. או שקונה האדם משהו, ולבסוף רואה הוא משהו דומה אצל חברו ומצטער על שלא קנה אף הוא את אותו הדבר [וכרגיל הוא, שהדשא של השני תמיד ירוק יותר, ואין אדם מרוצה ממה שיש לו]. הלא בדברים מצויים אלו אם לא נשתמש באמונה פשוטה שהוא עשה ועושה ויעשה לכל המעשים, הרי שאיבדנו את עיקר מעיקרי יסודות האמונה, וכמו שהיה מבאר הגאון ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל, דכמו שברור לכל אחד ה"עשה" של הקדוש-ברוך-הוא - שהוא לבדו ברא את עולמו, אתה הוא עד שלא נברא העולם, כמו כן צריך להאמין ב"עושה" שהוא לבדו עושה ויעשה לכל המעשים ואין אחר מבלתו. ואפילו אם אדם שכח משהו, טעה בכתובת מסוימת והוצרך לחזר שנית למקום המיועד - דברים זוטרים אלו כולם בהשגחה עליונה. ואפילו הוצרך לומר לחברו כמה פרטים ושכח חלקם ומתייסר מכך, חייב להאמין שזה רצונו יתברך, וחייב להתבטל למציאות מבלי להרהר ולערער אחר הנהגתו יתברך.

כמה פעמים ממתינים אנו לבעלי מלאכה לבוא לסיים מלאכתם אצלנו והמה מתמהמהים באונס או בפשיעה, ולפעמים אף יוצאים אנו מרומים ונסחטים על ידי בעלי מלאכה שאינם הגונים, מלבד חוסר הסיפוק מביצוע מלאכתם.

כמה אמונה נדרשת להחזיק מעמד ולא לעקם את הפנים להקדוש-ברוך-הוא, חס וחלילה. וכאמור, כיוון שהניסיונות הללו תכופים, אין האדם פוקח עיניו לשום לבו עליהם, ומזלזל בהם ואינו רואה באמונתו שום פגם, וגם כיוון שמצויים הם אצל רוב העולם, ובני אדם - כולל המאמינים - רגילים לזלזל בהם, לכן קשה מאוד לעמוד בכל אחד מהם, כי מטבע האדם להמשך אחר הסיבות המקריות, ועבודה גדולה מאוד נדרשת להתנתק מראיית העיניים ולשעבד את ראיית העיניים ויתר החושים לאמונה בכל יכול.

ולדוגמה, אדם נצבט על ידי חברו בלא כוונה, כגון שסגר חברו שולחן על אצבעו וגרם לו כאב צורב, או דרך מישהו על רגלו בלא כונה - על אף שיודע בבירור שהיה זה ללא כוונה, מתקצף על זולתו, ובאופן ספונטני מגיב מיד בחומרה, והרבה יותר קל לו להתגבר על כאבו כשהדבר קורה לו מחמת עצמו שבלא כוונה הכאיב לעצמו, כי אין לו את מי להאשים.

הרי לנו לראות שמטבע האדם להיות קרוב למינות, לתור ולחפש נאשמים על אף שיודע שאינם אשמים באמת, אבל כיוון שיכול לאחוז במשהו, מיד נאחז בסיבה קלושה כדי להרגיע מעט את זעמו, כי האדם כשאינו עובד על אמונה מקושר ומחובר הוא למקרה, ונאחז בסיבות ובמקרים גם כאשר השכל וההגיון אינו סובלם.

ופרוטה לפרוטה מצטרפת לחשבון גדול, כל בלימה ושתיקה והסרת כעס והקפדה מהלב על כל אירוע מאכזב כל שהוא, מצטרפת לאדם לבסוף לחשבון גדול, כי זו ההשקעה האמיתית בעולם הזה המזכה לרווחים עצומים ונצחיים לעתיד.

ואמר מו"ר חמי ז"ל ציור לזה: יש מסתכל לתוך בית דרך חור המנעול שבדלת ויראה עט כותבת ולא יראה אדם, וידמה שהעט כותבת בעצמה - כך הוא הכופר, שיחשוב שהטבע פועלת בעצמה, אבל כשפותח הדלת יראה את האדם הכותב. כך המאמין יראה שה' יתברך הוא העושה והמסבב את הכל, וכל הסיבות ומעשי בני אדם הם אצלו כמו עט ביד הכותב.

(מכתב מאליהו ח"א עמ' 177)

כז. ותאמר ציון עזבני ה'

שלמה המלך אומר (קהלת ה, א) : "אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלקים, כי האלקים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים", כדי להבין דבר שלמה המלך בזה נקדים משל.

עשיר מופלג, שעסקיו מסועפים על פני כמה מדינות ברחבי העולם, הרגיש שבריאותו הולכת ומתמוטטת. השינה לא שינה, האכילה לא אכילה כראוי מחמת הטרדות הרבות. החליט שחייב הוא להבראת את עצמו, וכחודש חודשיים בכל שנה עליו לפרוש מכל עסקיו ולנוח בבניין מפואר שיבנה לעצמו קרוב לשפת הים, בניין עם כל הלוקסוס, כמובן.

לשם כך הזעיק קבלן נאמן וישר, ותנאי התנה עמו - שהעבודה תסתיים במהירות האפשרית, כיוון שכוחותיו הולכים וכלים.

עשיר זה, למרות הסתעפות עסקיו ברחבי תבל - בתחום הבנייה לא הייתה לו שום ידיעה ומושג, אחר שלא עסק בזה מעולם.

החל הקבלן הנאמן במלאכתו, ארגן צוות פועלים מומחים, מכשורים לעבודה הטובים ביותר, והחל לעבוד עבודתו בנאמנות.

כעבור ב' חודשים בקוצר רוח מרים העשיר טלפון לקבלן בשאלה האם כבר יכול הוא לבוא להתגורר במעונו החדש אחר שמצב בריאותו הולך ומחמיר.

הקבלן הנאמן מביע את תמיהתו על בורותו של העשיר, ומשיב: "זה עתה סיימנו רק את היסודות ותו לא".

והעשיר מסיים את שיחתו בפנים זועפות ובכעס מוסתר ומאופק.

לאחר כעוד חודש-חודשיים שוב מרים העשיר טלפון לקבלן: "נו, אני מקווה שבוודאי עכשיו יכול אני לבוא ולדור במעוני".

"זה עתה סיימתי את יציקת הגג של הקומה הראשונה", משיב הקבלן. והפעם - בזעף גלוי מנתק העשיר את שיחתו עם הקבלן הנאמן.

לאחר שחלפו כמה חודשים נוספים כבר היה העשיר בטוח שהמלאכה נסתיימה, וכשהתאכזב מציפייתו, הציף את קבלנו במילים קשות: "הנך מועל בתפקידך! הנך עצל, אין אתה מזרז את פועליך, וכנראה החלטתם לגזלני ולסחוט את כספי!"

הבה נתבונן: לו היה אותו עשיר מתגורר באתר הבנייה ורואה במו עיניו כיצד הפועלים עובדים וכיצד בכל רגע ורגע העבודה מתקדמת, וכי היה רוטן? בוודאי שלא! מה הביאו לחשוד בנאמניו? על כי אינו רואה ויודע מכל הנעשה ומתקדם לתועלתו בכל רגע ורגע.

יהודי נמצא בצרה וזה זמן רב שממתין לשידוכו, לזרע של קימא, לבריאותו, לפרנסתו, נזכר באביו שבשמים. מרים טלפון [תפילה] לבוראו וזועק להצלתו. ישועתו משתהה חודשים מספר - ושוב מרים טלפון לבוראו: ריבונו של עולם, מה אתי? למה לא מטפלים בי? ולאחר עוד כמה חודשים מרים טלפון נוסף לבוראו, והפעם, מרוב צערו וכעסו, רוטן: ריבונו של עולם, נראה לי ששכחת אותי! "ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני" (ישעיה מט, יד).

ומה עונה הקדוש-ברוך-הוא (שם טו)? "התשכח אישה עולה מרחם בן בטנה גם אלה תשכחנה ואנוכי לא אשכחך".

והוא שאומר שלמה המלך: "ולבך אל ימהר להוצא דבר לפני האלקים, כי האלקים בשמים ואתה על הארץ" - ואינך נמצא בשמים - באתר הבנייה - לראות את אשר נבנה בשבילך ביסוריך, "על כן יהיו דברים מעטים".

עלינו לדעת! אנו למטה לא מבינים ולא רואים את הנעשה להתקדמות ישועתנו ואין לנו מושג כלל בעבודתו של הקדוש-ברוך-הוא, אולם נאמן הוא לפעול לישועתנו ללא הרף, וכל רגע ורגע של עיכוב הישועה מלבוא אלינו יש בה תועלת לטובתנו. ובעצם, כל סבל - ולו הקטן ביותר - הוא בחשבון לקידום הישועה לבאה עלינו.

ובעצם זה לא רק שהעבודה למעלה מתקדמת עבורנו, אלא אנו משקיעים מעט בסבל זה של איפוק, ובשבילו זוכים אנו לרווחים אין סופיים, כך שכל עיכוב ועיכוב של ישועה שמצפה לה האדם זהו חשבון של השקעה שתפיק רווחים לאין סוף לנצח.

מעשה בתלמידו של הרמב"ן ז"ל שחלה ובא הרמב"ן לבקרו. כיוון שראה שקצו קרב ובא והולך הוא לבית עולמו, אמר לו: שמע נא, בני, את אשר אצווך. דע שבעולם העליון יש היכל עליון, ושמה כסאות למשפט והשכינה ניצבת בעדתם. הא לך קמיע, ודע שבקמיע זה ייפתחו לך כל שערי ההיכלות שברקיע עד שתגיע להיכל העליון הזה, ושם תשאל כמה שאלות עצומות שיש לי בנוגע לכלל ישראל. את השאלות נתן לו בכתב, וביקשו שיבוא אליו בחלום ויגיד לו את התשובות שישמע שם.

נפטר התלמיד לבית עולמו. ויהי היום והרמב"ן יושב על יד חלונו ועוסק בתורה, והנה הופיעה דמות תלמידו לנגד עיניו. אמר לו התלמיד: ידע רבנו, שבכל מקום שבאתי והראיתי את הקמיע נפתחו בפניי השערים, ונתנו לי רשות לעלות מעלה מעלה עד ההיכל הזה שאמר לי, וכשרציתי לשאול את הקושיות שהכין לי רבי ומורי, נראה לי מיד שכל הקושיות אינן קיימות בעולם האמת, ששם עלמא דקשוט והכל בצדק ובמשפט.

(מובא ב"ילקוט מעם לועז", שופטים, עמ' פא)

כח. "ורפא ירפא"

דרשו חז"ל "ורפא ירפא" (שמות כא, יט) - מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאת. מעניין לדייק בלשון חז"ל "מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאת", דמשמע שהיה צד איסור גמור לילך לרופא, והוצרכו רבותינו מכוח דרשה ולימוד ממילה מיותרת בתורה לחדש שיש רשות לרופא לרפאות.

וידועים דברי הרמב"ן "מה לעובד ה' בבית הרופא" - יש על האדם לסמוך ביטחונו על הקדוש-ברוך-הוא שהוא רופא חולים. אזי אמנם דרשו רבותינו שמותר לילך לרופא, וזה משום שרצון ה' להנהיג עולמו בדרך הטבע ולהעמידנו במבחן - האם על אף היותנו נוהגים כדרך טבע ומנהג העולם איננו מזניחים את אמונתנו, אלא אדרבא - רק ישועתו ורפואתו לנגד עינינו, והרופא אינו אלא כשליח שלוח מה' להמשיך דרכו את רפואתנו, [ודרך זו היא לאלו שאינם מסוגלים לחדד בטחונם בה' בלבד מבלי ליחס שום כח וסיבה למסובב שהוא הרופא, דאין הכי נמי אלו הבני עליה - בעלי הבטחון המושלמים תתקיים גזירת רפואתם ללא רופא וללא מרפא].

היום, לדאבוננו, נהפכה מערכת הרפואה לאלילות גמורה. תלות החולים ברופאים ובתרופות ממש כמו בעבודה זרה שהיתה בזמן הקדום שהיו עובדים לעבודה זרה.

שהרי נתבונן, מהי עבודה זרה? כותב הרמב"ם, לא שכפרו בה' - האמינו בה' וידעו שיש כח עליון שברא עולם ומלואו, והבינו שפשוט שיגעון לחשוב אחרת שהעולם קדמון וכו', הבינו שבוודאי העולם מחודש, ובפרט אלה שהיו קרובים יותר לזמן בריאת העולם כפרעה ושאר גויי הארץ שהיו בזמן האבות. נבוכדנצר אמר מילות אמונה והשגחה שכמעט ולא היה מקום לזמירותיו שירותיו ותשבחותיו של דוד המלך ע"ה לעומת שבחי ודברי האמונה שאמר נבוכדנצר, כמבואר בגמרא (סנהדרין צב, ע"ב).[ואף שמסתמא שנבוכדנצר אמר מילותיו בדיבור בעלמא מבלי שיחוש בעצמו - ואפילו לא במקצת את אשר הוא אמר להיותו רשע ובעל תאוה, ולעומתו דוד המלך שאמר שירות ותשבחות היה זה מתוך שכך היתה תחושתו האמיתית].

אם כן, מה היתה טעותם? טעותם הייתה באומרם עזב ה' את הארץ והשליכה לאמצעים שונים. הללו האמינו באמצעי יעיל ומושיע כשמש, והללו בירח וכו'. הרי שעבודה זרה פירושה אמונה באמצעי בהתנכרות והתערטלות מהכוח העליון - הקדוש-ברוך-הוא.

אם כן, אדם שכל תלותו ברופאים ותרופות ומאמין שבלעדיהם הינו אבוד ואבד סיכויו וסברו מה' - אין בינו לבין העובד עבודה זרה ולא כלום.

וכמה מצער הוא לראות בני אדם, שבשעת חולי או פציעה, ההשתדלות והפניה הראשונה היא לרופא, ורק לאחר שמתאוששים פונים גם להקדוש-ברוך-הוא או לרבנים שיברכום ויתפללו עליהם.

ומעשה היה באדם שאחד מבני ביתו חלה, ופנה ל''סבא מנוברדוק'' זצ''ל שיארגנו תפילה בישיבה על החולה. הרב אמר לו, אם יש באפשרותו לתמוך בישיבה, וכידוע מסירות נפשו העצומה שבה הקים ה''סבא'' את ישיבותיו מול עיניהם השטניות של הקומוניסטים, והיה זקוק לתמיכה בישיבותיו. ענה לו אותו אחד, שמצבו לא מאפשר לו כל כך לתרום. הרב שמע את דבריו והסיט את השיחה לנושאים אחרים, ומנושא לנושא שאלו לאיזה רופאים הלך וכמה שילם לצורך הטיפול, והלה ענה שכבר נתייאש, אחר שהלך כבר לכל הרופאים ושילם הון רב, ולכן מחלה הוא פני הרב להתפלל לה' להחלמתו של החולה. תכף ענהו הרב: אמור לי, לרופאים הנך אומר שהוצאת הון רב ולא עזבת רופא ותרופה שלא קנית בכסף מלא, וכשהנך בא לבקש תפילה - תפילה מריבונו של עולם שאין כמוה מועילה - רוצה אתה זאת דווקא בחינם ואינך מוכן לשלם משהו לטובת הבחורים שיזעקו לה' בתחינה ובקשה לרפואת החולה?!

סיפור אמיתי זה מוקיע רבים להוכיחם על אמונתם בה', להתבונן עד כמה צריכים עוד המה להתחזק הרבה באמונה בה' ולראות כי עדיין רחוקים המה מאוד מהכרה אמיתית בה' יתברך.

אין לאדם חלק בתורת משה רבנו ע''ה עד שיאמין שכל דברינו ומקרינו כולם נסים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם כלל, בין ברבים ובין ביחיד, אלא אם יעשה הטוב - יצליחנו שכרו, ואם יעשה הרע - יכריתנו עונשו.

(רמב''ן סוף פרשת ''בא'')

כט. טעות בכתובת!

מה היינו אומרים על אדם המתפרנס במשכורת מכובדת על ידי מעביד עשיר ואדיב, אלא שכרגיל, את משכורתו מקבל דרך הגזבר של אותו ''בוס'', ומפנה הוא את הכבוד והחנופה לאותו גזבר שמידו מקבל משכורתו, ואינו מעלים את התנכרותו והתכחשותו מאותו בעל הבית, שהוא בעצם מפרנסו? הרי הוא כמקבל מתנה נאה מראובן - ונותן תודה לשמעון...

כמה קל לנו להכיר טובה למתנת בני אדם ולישועתם מאשר להקדוש-ברוך-הוא. אדם הזקוק לניתוח, חס וחלילה, הולך לרופא מנתח, עובר את ניתוחו בהצלחה - כמה פיו מלא הודאות לרופא שניתחו, ואפילו מתבייש הוא לומר לרופא: רפאתני בעזרת ה' והיית

שליח טוב, בחושבו איך אומר דבר כזה לרופא, הרי זה יפגע בו, את אמונתי בה' אחביא בלבי ואודה לה' בהזדמנות, אולם עתה אתן תודתי לרופא. והרי זה נורא לחשוב כך! וכי אנו חיים בתקופת אנוסי ספרד שאת אמונתם החביאו - וכלפי חוץ נהגו כגויים גמורים?! הלא כן עושה אותו אדם - כלפי חוץ מתנהג ככופר ואפיקורוס גמור, כמוהו כעובד עבודה זרה - ואמונתו רק בפנים. הרי יש לנו להחרד ממצבנו במדרגת אמונתנו. היש כפיות טובה להקדוש-ברוך-הוא יותר מזה?! מדוע לנו להתבייש מלזעוק ומלהכריז את "ניצחונו" של הקדוש-ברוך-הוא ברפואתנו וביתר הישועות הבאות לנו דרך בשר ודם, ולהחביא את אמונתנו בקרבנו מחמת בושה?! אנו צריכים להתבייש משום שזה לא ה"סטייל" של הדיבור היום ברחוב אצל הכופרים?! אנו צריכים להתבייש כי דיבור כזה נחשב לפרימיטיבי ולחוסר אינטליגנציה?! וכי בגלל אותם פוקרים בה' המאמינים בכוחי ועוצם ידי, וזה כל צמצום ראייתם - לא יותר מאשר שכלם ומחקרם המדעי המוגבל בניתוק והתנכרות מהמקור, שהוא הקדוש-ברוך-הוא - הלהם נחניף?! הלהם נכרע ברך?!

בוודאי יש להודות לרופא ולהכיר לו טובה בדרך ארץ ובכבוד, אולם למה להתבייש להודות לה' בפניו ולהודות גם לו על שהיה שליח מצליח לבצע את אשר גזר ה'.

ליהודי המאמין ייחשב זאת לבגידה גמורה בטובתו יתברך אחר שמאמין הוא בה', מתפלל, קורא קריאת שמע, מניח תפילין, וכשבא לשעת מבחן, מתנכר ומתכחש לכל יסודות ועיקרי האמונה, ומודה רק לבשר ודם ומתבייש מהם להודות לה'.

סיפר לי אחד מידידי, שפעם חלתה אשתו והסתבכה בניתוח מסובך. מן השמים נזדמן לו רופא "עם לב" שטיפל באשתו במלוא המסירות והתגבר על הסכנה שריחפה עליה. לאחר הכל נתבקש הבעל ליכנס לרופא לשם כמה הנחיות בטיפול אשתו, ובדרכו חשב הבעל, כיצד אביע תודתי לרופא זה כיהודי מאמין. מצד אחד עליי להודות לו ולהכיר לו טובה, ואמנם מאמין אני שהצלחתו הנה אך ורק בישועת ה', אולם אם אודה לו באופן שישתמע שאינו אלא אמצעי לרפואת אשתי - ייפגע, שהרי אין לו מושג באמונה וביכולת ה'. והנה, בעודו שוקל כיצד יטעים וייפה דיבורו, החל הוא במילות הכרת תודה לרופא, ולהפתעתו עצרהו הרופא: "הנך יהודי מאמין, נכון? אם כן, תן תודה לאלהיך! הניתוח של אשתך היה מדי מסובך בשביל להודות לי, היתה כאן יד ה'!"

ומספר לי אותו הבעל: בוש ונכלם עד עומק נשמתי עם נקיפת מצפון נוראה עזבתי את אותו רופא, בחושבי: ריבונו של עולם, מילים אלו היה צריך הרופא להקדים לי?! רופא

חילוני, לא שומר מצוות, ממנו הייתי צריך לשמוע דברי אמונה שעליהם משתדל אני כל ימיי?!

והאמונה מחויבת להיות עמוק בנפש האדם ובאופן מעמיק, וכגון אדם הסובל מכאבי שיניים, ונטל "אקמול" להרגעת כאבים, ואכן נרגעו לו כאביו לכמה שעות, כמה רגיל בפי האדם לומר: עתה פסקו כאבי - נטלתי "אקמול" להרגעה! והרי זה שקר! ומהו האמת? מעיקרא היום נגזר על האדם שיסבול מכאבי שיניים מלבד כמה שעות שאז יפסק וירגע לו הכאב, כך נגזר מראש, אלא שמן השמים סיבבו זאת בדרך הטבע ליתן לו בדעתו ליטול "אקמול" ולהרגיע בזה את כאביו באותם שעות, כך שרגיעת הכאבים באותם שעות אינה מסיבת ה"אקמול" אלא מפני שכך נגזר מלכתחילה, אלא נסתבב כך בדרך סיבה שיטול ה"אקמול", וכן הוא בכל הפרטים, ותן לחכם ויחכם עוד, כי רבו למאד בעניני פרנסתו של אדם ובכל יתר הצטרכויותיו שכן נגזר מראש, אלא שנסתבב סיפוק דרכיו של אדם בדרך סיבות, ולא שהסיבות יש בהן ממש, אלא כיון שהאדם במדריגת בטחונו אינו מסוגל ללא נטילת האמצעים והסיבות, מזמנים לו את הגזירה שנגזרה כבר בדרך סיבות, ואין הכי נמי אדם שהנו במדריגה גבוהה של בטחון באופן שהסיבות אינן מפעילות אצלו שום שינוי, יקוים בו הגזירה ללא השתדלות כלל.

ובאמת כאשר נסתכל קמעא באורחות חיינו, נראה בעליל היאך קרובים אנו לעבודה זרה ולמחשבת מינות ורחוקים אנו מן האמת. הנה כאשר יחלה אדם או קרוב ממשפחתו, הרי ירוץ למרחקים להשיג ולמצוא את הרופא היותר מעולה, ואינו חס על ממון או טרחה למטרה זו. אכן נכון שאף הולך לבית הכנסת לבקש שירבו באמירת תהלים, אך זאת עושה רק כדבר נוסף, ומכיוון שאין זה עולה בדמים מרובים - ומי יודע אם היה מאבד ממונו עבור אמירת תהלים, הרי לנו ראיה לקרבת האדם לשקר, ומעתה פשוט שהיצר הרע שופטו ומנהיגו ונותן לו מקום לטעות, וללא עמל ויגיעה במחשבות תמידיות להרגיז יצר טוב על יצר הרע - אין לו תקווה להשגת השלמות.

(הגר"י לוינשטיין זצ"ל)

ל. אמונת זיווגו של אדם

"לא תחמוד אשת רעך וגו'" (שמות כ, יד) - מקשה ה"אבן עזרא", היאך אפשר להינצל מעוון החמדה והיאך עובר החומד ומתאווה בלאו, והלא טבע הוא באדם לחמוד את אשר לרעהו ולהתאוות שיהא לו כאשר יש לרעהו? ועונה על כך הרב תשובה נפלאה, ואנו נרחיב ונפאר דבריו.

אדם כפרי עובד אדמה, שקוע כל ימיו בבצליו ובחציליו, ללא שום חכמה והשכלה, שומע הוא קול זמרה ושירה ברחובה של עיר - עוזב הוא את מלאכתו, ועם בגדיו המטונפים הולך לראות מה קול ההמולה, והנה רואה הוא את הנסיכה, בת המלך, עוברת בכרכרה מפוארת עם נסיך מפורסם בקול זמרה להיותם עומדים להינשא בעוד ימים מספר.

היעלה בדעת הכפרי לחשוב: חבל, חבל שאני לא זכיתי להיות חתנה של אותה נסיכה וחבל שלא שפר עליי מזלי להיותי יושב באותה כרכרה עם בת המלך?! הלא כפרי זה לשוטה ייחשב, שהרי מה לו לבת המלך?! אדם כמוהו רחוק מכל סיכוי לכך, היאך מעלה בדעתו דבר כזה?! הלא לזכות תיחשב לו שנזדמן לו רק לראות מחזה זה של כרכרת הנסיך והנסיכה, וכי עוד יחמוד ויתאווה להיות בעלה של הנסיכה?!

ולמי באמת יש לקנא באותו נסיך? נסיכים אחרים שגם להם היה מקום להיות מוצעים לבת המלך להיותם בני מלכים חשובים, אלא שנבחר מתוכם אותו נסיך - אצלם יש מקום לקנאה, אחר שגם הם היו יכולים לזכות באותו אושר נפלא.

ובכן, אומר הרב "אבן עזרא", אדם שקיבל משהו בגזירת א-ל עליון ומנת חלקו אשה פלונית או בית פלוני וכדומה, צריך להאמין שלגביו מה שיש לחברו אשה אלמונית או בית אלמוני, זה רחוק ממנו ולא שייך אליו, ולגביו זה כמו התאווה שמתאווה הכפרי לבת המלך, והוא מפני שגזירת שמים החוצצת בפני האדם מלמלאת את רצונו ושאיפתו - גדולה היא ומרחקת את סיכויו מלמלא את שאיפותיו יותר ממה שרחוקים סיכויי הכפרי לשאת את בת המלך.

לנו נדמה שמגיע לנו מה שיש לחברינו ותולים אנו במחדלנו את חוסר הישג ידינו, אמנם האמונה מחייבת כל יהודי להאמין, שכל דבר שהיה לכאורה יכול להיות בקלות גם שייך לו אמנם ניתן לחברו, זהו בעצם כאילו היה רחוק ממנו כמו בת המלך לכפרי, אחר שאין רצון ה' כך, וכאשר אין רצון ה' לתת זיווגו או ביתו של פלוני לך - אף שאתה באותו מעמד של פלוני ואפילו במעמד טוב יותר, ולפי דרכי הטבע היה מגיע לך מה שאתה מתאווה לו יותר מאשר לחברך - חייב אתה להרחיק זאת ממחשבתך ולראות זאת כרחוק ממך כמו שרחוקה בת המלך מהכפרי. אמנם לא נראה זאת במציאות הטבעית, אולם כח גזירת אל עליון שהוא המחליט למי ליתן ומה ליתן, זהו המרחיק האמיתי ממך מה שלא ניתן לך. ולגבי גזרתו יתברך, הרי שלא משנה אם קרוב אתה ביכולתך למה שנתן לחברך או רחוק ממנו, אחר שגזרתו יתברך היא הקובעת, ואם רצון ה' בכך,

הרי שגם אם נראה שתהיה קרוב לדבר זה ביותר, הרי זה כאילו ואתה רחוק ממנו לאין תכלית, כי אין רצון ה' בכך.

ובאמת, רק בכח האמונה יש באפשרות האדם להרחיק ממנו את התאווה והקנאה, החמדה, התחרות והכבוד. מבלי האמונה חייו אינם חיים, כיוון שתמיד יחשוב: בית זה או אשה פלונית ראויים יותר ונאים היו להיות לי מאשר לחברי, ומה חסר לי שחברי זכה בהם, במה נחשב הוא יותר ממני, ולמה זכה בהם הוא ולא אני. אולם המאמין אינו רואה עצמו קרוב לדברים שלא זכה בהם, אלא רואה אותם רחוקים ממנו כמו בת המלך מהכפרי מחמת גזירת המלך.

ואמר הכותב, היה אצלי לפני כשנה אדם שבור ורצוץ שבא להתייעץ עמי, ובקושי התחיל לדבר, ולאחר בושה מעצמו הצליח לפתוח את פיו - ומה היה צערו וכאבו? אומר הוא לי: נשוי אני כבר כמה שנים, אבל לא זו מה שרציתי... תמיד ציפיתי לאשה עם צורה מסויימת וטבעים מסויימים, וכשלא זכיתי למה שרציתי, נשאתי לאשה את אשתי הנוכחית, וזה כבר שנים שאני לא מרוצה. שאלתיו: יש לך בעיות בשלום בית? עונה הוא לי: הרב, האמן לי, הלוואי על כל ישראל אשה כזו טובה, אולם אין לי שום סיפוק כאשר מרגיש אני שלא קיבלתי מה שרציתי ובעל כורחי חייב אני להעביר ולסחוב את שנותיי במה שקיבלתי.

ריבונו של עולם! - שאלתיו לאותו אדם - היכן אמונתך? הלא זיווגו של אדם הוא מגזירת שמים, ורוצה הקדוש-ברוך-הוא שתעבדהו עם אשה כזו בטבעים ואופי כמות שהיא, והיתר - רחוקים הם ממך כרחוק בנות מלכים מהכפריים, ומה לך ולחמדה זו? ויותר מזה, לא רק שהיתר רחוקים ממך, אלא כאילו ולא קיימים כלל במציאות לגביך, אחר שאין רצון ה' בכך.

אדם קונה דירה, רכב, מוצר מסוים, לאחר מכן רואה אצל השכן משהו דומה, אולם - פירמה אחרת הלא מתכווץ לבו: למה לא קניתי בדיוק כזה? עלינו להאמין: מה שקנינו - זה שלנו! זה נגזר להיות שלנו! מה שלא קנינו - זה רחוק ממנו אלף פרסאות וכלל לא בהישג ידינו, וכאילו הדבר שלא קנינו הנו לא קיים במציאות לגבינו, אחר שאין רצון ה' שיהא שייך לנו. (והארכנו בזה לעיל פרק י' אות ג').

ובכן, למסקנה - הפתרון היחיד של הקנאה והתאווה והכבוד הינו רק האמונה התמימה, ומבלעדיה איש את רעהו חיים בלעו, ואיזהו עשיר? השמח בחלקו! וזה: שנאמר (תהלים טז, ה): ''ה' מנת חלקי וכוסי''. בדרך רמז, אומר דוד המלך ע''ה: אין לי מה לקנא ולחמוד

אשר לרעי, כיוון שה' הוא שקבע את מנת חלקי וכוסי, ואין לי להביט אלא בחלקי ובמונח בכוס שלי ולא להביט את אשר לרעי.
כאשר התחילו השדכנים לדבר נכבדות בבנו של רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, לא מיהר לגשת אל הדבר כהרגלו תמיד. כאשר שאלוהו בני ביתו על השינוי במנהגו, השיב: בזמן שאחד מילדי מגיע לפרקו, רגיל אני להתחנן על זיווג טוב בימים הנוראים, והנה בימים הנוראים של שנה זו שכחתי משום מה לבקש במיוחד על בננו זה, ועל כן איני ממהר בעניין שידוכו.

לא. מכוס מים אפשר לבוא לכפירה בהשגחה

אומר היה הגאון ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל: מלחם ומים יכול האדם להגיע לכפירה בהקדוש-ברוך-הוא, שהרי כשאדם רעב וצמא, מרגיש שנפשו תלויה במאכל ומשתה ושרק הם שיחזירו לו את נשמתו.
ובעצם זו הבנה שלילית, שהרי מצינו אצל משה רבנו שצם ג' פעמים ארבעים יום ולילה, וכן מצינו אצל אליהו שהלך בכח אכילת עוגות הרצפים ארבעים יום. הרי שבעצם יכול האדם לחיות ללא אכילה ושתייה, והיאך תולה האדם חיותו באכילה ושתייה.
לכן הדרך שבה צריך המאמין לילך הוא, להאמין שבעצם נשמתי יכולה להישאר בקרבי גם ללא אכילה ושתייה מכוח גזירת האל, אלא שהוא יתברך כן גזר - שלא תחזיק הנפש בגוף האדם ללא אכילה ושתייה. פשוט זו גזירת שמים שהאוכל הוא שיחזיק את הנשמה בגוף! אחרת אין שום הבנה בזה, דהיאך יתכן שקיום הנפש שהיא רוחנית תוחזק בגוף החומרי בדרך אכילה ושתייה?! וכמו שמובא בדברי האר"י הקדוש (מובא ב"שולחן הטהור"): נלאו החוקרים מלהבין הכיצד האוכל מקיים את האדם, שהרי ממה נפשך - אם הוא כדי להחיות הגוף, מדוע לא יחיה האוכל את גופת המת? ואם להחיות את הנפש, הרי ידוע לכל שהנפש כשלעצמה אינה זקוקה למזון אכילה ושתייה, לפי שהיא רוחנית, אלא כן גזרה חכמתו יתברך ששילוב הגוף והנפש ומציאותם יחד יהא באמצעות אכילה ושתייה, וזו גזירה ללא היגיון כלל. [ועיי"ש בדבריו הק' שענין האכילה בעצם הוא ענין גבוה בתיקון המאכל מניצוצות שבתוכו].
נחזור לדבריו של הגאון ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל: מכוס מים אפשר להגיע לכפירה בהקדוש-ברוך-הוא במחשבה כי זה יציל אותי, זה יביא לי את חיותי, שהרי זו טעות, כי כוס המים אינו אלא אמצעי בגזירת א-ל עליון - ללא היגיון - להחזיק ולקיים את האדם, וזאת לצורך הניסיון והמבחן במה יתלה האדם את חיותו - במזונו או בבוראו.

אחד ממכירי ה''חפץ חיים'' שהייתה לו בת חולנית במחלה כרונית, הטריד אותו תמיד שיבקש עליה רחמים.
עלה ה''חפץ חיים'' לעליית ביתו להתפלל, ושמעו אותו מדבר כדברים האלה: ''ריבונו של עולם, הלא כמה פעמים קיבלת תפילתי, קבל נא גם היום ממני''...

לב. ''לחם עבודה''

אלילות נוספת נשתרשה בימינו הנקראת ''לחם עבודה''.
היום, אדם שפוטר מעבודתו נחשב אצלנו - ועל אחת כמה וכמה אצל עצמו - כ''שרוף'', אין מה לעשות אתו, מופקר הוא למוות, הוא ואשתו ובניו... אין יום חשוך לאדם כיום שנתבשר: ''אין יותר עבודה! לך הביתה!''
ליהודי המאמין אין צריך אירוע שכזה לזעזע אותו כלל. רק למי שחושב שפרנסתו היתה מצויה עד היום בגלל חסדי ה''בוס'' שלו והיה נתון לחסדיו וללחמו של מעבידיו - רק אחד כזה יש לו באמת לבכות ולקונן כמי שמת לו ''האלוה'' שלו.
המאמין, שגם עד היום, כשנתפרנס באמצעות מעבידו, כלל לא תלה הוא את מחייתו וכלכלתו אלא רק בבורא עולמים, וראה במעבידו כשליח בלבד השלוח מה' לפרנסו, אין תולה הוא שום אשמה באף אחד ואינו נשבר בדעתו, אלא פשוט פונה ישירות לה' שימציא לו מישהו אחר כשם שהמציא לו את הקודם, ומבין שמקור פרנסתו - הקדוש-ברוך-הוא - לא השתנה כלל, ואם נשתנה השליח - לא נשתנה המשלח.
המאמין, גם כשעובד אצל מעבידו, אינו מחניף ומתרפס אליו בשביל פרוסת לחם, ודווקא בשל כך מכובד הוא בעיני מעבידו הרואה בו כאדם המתגאה באמונתו.
לעומתו החסר אמונה מבקש לייצב את מעמדו אצל מעבידו בדרך חנופה או בדרך לשון הרע, הלשנות, רכילויות על יתר העובדים על מנת למצוא חן בעיני מעבידו, בחשבו שאלו הם הדברים שיבססוהו ויקדמוהו הלאה לתפקידים בכירים יותר. כמה מן הטעות והכפירה יש בזה. וראינו רבות היאך דווקא אלה נסתלקו ונפלו מתפקידם ולא הועילה להם כל רכילותם וחנופתם.
דוד המלך ע''ה מכריז ואומר (תהלים לז, כה): ''נער הייתי גם זקנתי'' - שנים רבות עברו עליי ובדקתי ובחנתי - ''ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם''. ''כפירים'' - אריות חזקים - ''רשו ורעבו, ודרשי ה' לא יחסרו כל טוב'' (תהלים לד, יא). ''ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרעו ומן ה' יסור לבו'' (ירמיה יז, ה). ''ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו'' (שם ז).

כל הברכה תלויה בביטחון, והבוטח בה' חסד יסובבנו. הברכה והשמירה והחסד על האדם תלויים כפי מדת ביטחונו, ולא כפי מידת השתדלותו.

ובדומה לזה, כמה אמונה צריך בנסיונות החיים, נתאר לעצמנו אדם המצפה למשכורתו ביום שנועד לקבלת המשכורת, ומכלכל את צרכיו על דעת שמשכורתו תינתן לו ביום המיועד, ובכן מגיע יום המשכורת והנה, עיכוב... אין משכורת היום רק בעוד כמה ימים! כמה אמונה נצרכת לאדם במצב כזה, הלא אז נצרך להלוות כסף לכמה ימים ספורים כדי לכסות את החשבונות האמורים להתכסות ממשכורתו לו היתה בזמן, ובשביל עיכוב של כמה ימים נצרך הוא לטרוח ולהשיג כיסוי לחשבונותיו. כמה תמימות נצרך כדי להאמין שיש זמן לכל דבר, מתי יקבל, וכמה יקבל, הכל בגזירת שמים, ומן השמים כך רצו שתתעכב משכורתו ויטרח כאמור להשיג הלוואה לכמה ימים, ובוודאי זה לכפרת עוונותיו, ועליו כמו כן לפשפש במעשיו שמא גם הוא עיכב פעם שכר שכיר וכיוצא. ובכל אופן השותק ומקבל זאת באהבה, משקיע אומנם מעט סבל ואיפוק, אולם ישתלם על כך ברוב טובה לעתיד על היותו חזק באמונה לקבל את אשר יחפוץ ה' באהבה.

פעם בא ל"חפץ חיים" עגלון אחד, והתלונן לפניו שבמשך זמן קצר נפלו לו שלושה סוסים שהיו נותני לחמו. ר' ישראל מאיר נזדעזע לשמע הדברים האלה, הפסיקו מיד ואמר לו: "חלילה! הרי אזניך אינן שומעות מה שפיך מדבר! האם הסוסים הם נותני לחמך? הרי ה' הוא הזן ומפרנס לכל!" ולא הפסיק מלתמוה ולדבר לעצמו כל אותו יום: כמה סכלים הם האנשים שאינם מרגישים את בורא העולם המחיה את הכל והזן את הכל, ובמקום זה רואה העגלון את מפרנסו בסוס, הנגר בעץ, החייט במכונת התפירה וכו'.

לג. ביטחון והשתדלות עד כמה והיאך

שאלה המנקרת בלב כל מאמין - עד כמה להשתדל ולטרוח בענייני עבודה ורפואה וכדומה.

ובכן עד כמה להשתדל, ישנה לכך תשובה פשוטה, והיא, כל אחד לפי מדריגתו נתבע על רבוי השתדלות, אלא השאלה היא היאך ידע האדם מהי מדריגתו בבטחון כדי שמכך ידע עד כמה עליו לצאת ידי חובתו בהשתדלות, ומעבר לכך הינו מפריז.

ונבאר את הדברים היטב בסייעתא דשמיא.

יהודי המקציב לעבודתו שמונה שעות עבודה ויתר זמנו נותן לתפילה ולשיעורי תורה, כאשר נשאל אותו למה אינך עובד שתים עשרה שעות, עונה הוא: זה נראה לי מוגזם! שתים עשרה שעות לעבוד, ללא תורה, ללא תפילה?! אם כן, מבין הוא ששתים עשרה

שעות זהו מוגזם וחוסר ביטחון מוחלט, אולם שמונה השעות שהוא עובד זה מקובל אצלו, שהרי אם נטען לו למה אינך ממעט משמונה שעות עבודתך? יענה: צריך השתדלות... הרי שמדרגת ביטחונו מסתכמת בכך שאין מן הראוי לעבוד יותר משמונה שעות, ומכך בלבד הוא נרתע, מאחר שזו מדרגתו בביטחון.

ישנו יהודי במדרגה גבוהה יותר של ביטחון העובד ארבע שעות למחייתו, כשנשאל אותו למה אינך עובד שמונה שעות, עונה: מוגזם אצלי לעבוד כל כך הרבה. דהיינו, כמו שמוגזם לעובד שמונה שעות לעבוד שתים עשרה שעות - כן מוגזם אצל בעל מדרגה גבוהה יותר העובד ארבע שעות לעבוד שמונה שעות, וכיוון שזו מדרגת ביטחונו, ייתבע על כך אם יתפתה להוסיף שעות עבודה ולהתבטל בגללם מתורה ומצוות.

וכשישאל זה מדוע אינו עובד פחות מארבע שעות? יענה הרי צריך השתדלות..., דהיינו מה שענה קודמו על שמונה שעות, יענה זה על ארבע שעות, כי זוהי מדריגת בטחונו.

כמובן שהאדם צריך להעפיל ולהתרומם במידת ביטחונו בהקדוש-ברוך- הוא ולחזק אמונתו בהקדוש-ברוך-הוא ולצמצם את ההשתדלות, אולם עד כדי שייתבע על כך - זהו כל אחד לפי מדרגתו, ולפי מדרגתו - מה שמבין הוא שמוגזם אצלו, אם יתפתה ליצרו בכל זאת לעשותו, הרי שייתבע על כך.

ולהלן כמה כללים להלכה ולמעשה בנושא השתדלות וביטחון מספר "באמונתו יחיה" להרב יואל שוורץ שליט"א בתוספת עוד עניינים נחוצים הנראים, לעניות דעתי:

אמרו חז"ל (פסחים סד): אין סומכים על הנס. וצריך גם ענייני השתדלות [מלבד ליחידי סגולה, כפי דעת האלשי"ך, שביטחונם מושלם אינם צריכים לשום השתדלות (עיין אבן ישראל פ"ג)]. וכתב השל"ה (שער האותיות ערך דרך ארץ): צריך האדם לראות להמציא לעצמו איזה מלאכה או עסק שממנו תהיה פרנסתו ופרנסת בני ביתו, ואל יסמוך על מתנת בשר ודם, חס וחלילה, ולא לידי הלוואתם, "ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו" (ירמיה יז, ז). עד כאן. וכן מצינו בגמרא עצות בענייני ההשתדלות הנכונה במסחר ובהשקעת הכספים. ב"חובות הלבבות" כתב, שיבחר מקצוע לעצמו המתאים לתנאי גופו ושכלו ומה שנמשך אליו בטבעו, וידע ויאמין כי הכל מאתו יתברך ולא מהאומנות.

וכן בשאר ענייני השתדלות, כמו בשידוכין ורפואה - הכל לפי כללי ההשתדלות המקובלת בדרך כלל באופן המועיל. אך מי שאינו בוטח, משתדל השתדלות מיותרת ופונה אל רופאי אליל (חזו"א).

לדעת ר' ישראל מסלנט, עיקר עניין ההשתדלות הוא להוציא את הדבר מגדר נס [לכן רבי חנינא בן דוסא, שמאמין היה כי מי שאמר לשמן וידלק יאמר לחומץ וידלק, אינו כפוף היה לכללי ההשתדלות, כיוון שבמדרגתו זה היינו הך] (מכתב מאליהו חלק א' עמ' 188, 197).

כל הדוחק את השעה - שעה דוחקתו, וכל הנדחה מפני השעה - שעה נדחית מפניו (ברכות סד). וכתב ה''אורות אילים'', זאת אומרת שאין להשתדל במילי דעלמא ברוב עוז ותעצומות. אם יהיה איזה מניעה, לא ידחוק את השעה, וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים.

ולהלן כמה הנהגות בענייני השתדלות:

1. ביטחון בענייני מצווה ובענייני שידוכין

בענייני מצווה יש להרבות בהשתדלות ולא לסמוך על ביטחון בלבד, משום שההשתדלות בענייני המצווה גם היא מצווה (חזו''א). וכן יברח בכל כוחו מניסיון ולא יסמך על סייעתא דשמיא.

ובענייני שידוכין כתב הגר''א (''אור יהל'' בבאור ההיכלות פרשת פקודי היכל ו') שיש לבטוח בה', בהיות ובגמרא (מועד קטן יח, ע''ב) מובא שמה' אשה לאיש, כך ששאני ענין שידוכין מיתר המצוות, דהיינו על אתרוג או תפילין ויתר המצוות יש להשתדל כפי כוחו, דאין ענין של מה' תפילין לאיש, או מה' אתרוג לאיש, וכיוצא, אולם גבי אשה נאמר: ''מה' אשה לאיש'', אם כן אחר שהדבר נגזר כבר דינו כענייני פרנסה ששייך בהם בטחון.

והגאון ר' שלמה זלמן אוירבך זצ''ל אמר בזה דאף שמ''הגאון'' משמע שיש בשידוך לבטוח בה', מכל מקום אין כוונתו שלא ישתדל כלל, אלא יעשה השתדלות מועטת ויבטח בה'.

2. ביטוח חיים

על ענייני אחרים אין יכול אדם לבטוח, ובכלל זה מי שעושה ביטוח חיים, שזו דאגה למען אחרים, וראוי לעשות (בשם הגר''א קוטלר). וכן כתב בשו''ת איגרות משה (או''ח חלק ב סי' קיא), ונימוקו הוא - דהוי בכלל השתדלות המחייבת כבכל ענייני המסחר [וגם אין בזה משום ''אל תפתח פה לשטן'' (שו''ת -''ב חיים ס' כו)]. ובשו''ת לחם שלמה (יו''ד ח''ב סי' סז) ועוד גדולים הסכימו עימהם.

3. קופת חולים

ביטוח קופת חולים - אף שיש מצדיקי הדור שנמנעו מכך, אבל כבר נהגו להקל.

4. ביטוח לצורך חיתון ילדים

ביטוח לצורך כסף לחתן ילדים - בשו"ת פרי השדה (ח"ב סי' מד) כתב, דהיינו ככל המסחר, ושרי. שהרי צריך האדם לעשות מסחר ולבטוח בה', ואיסור מניעת הביטחון הוא, כשסומך על ההשתדלות ולא על הקדוש-ברוך-הוא, אבל אם עושה השתדלות וסומך על הקדוש-ברוך-הוא, אין בזה חיסרון.

5. הנהגת הביטחון לתלמיד חכם

תלמיד חכם צריך לעשות פחות השתדלות. וכתב האבן שלמה (פ"ג אות ד): "ואנשי חיל הן אבירי לב בשלמות הביטחון להגות בתורה יומם ולילה, לא להשגיח על בניו ובנותיו הצועקים ללחם, וכמו שאמרו (ערובין כב) על הפסוק: 'שחורות כעורב'. ומה עושה לו הקדוש-ברוך-הוא? מזמן לו אדם להחזיקו כמו יששכר וזבולון".

באיגרות חזון איש (ח"א כט) כתב: "ומי שתורתו אומנותו הוא בטוח מבטח עוז, וכמו שנאמר 'לא ראיתי וכו'" (תהלים לז, כה). ויש להקפיד על עתיד הקרוב לחשבו להווה ומותר לחקור עליו. ואמנם אם מוכן חצי ההכרחיות באיזה כולל, נכון להקל לחצי, ולרביע לא שמענו".

מזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה עד יום הכיפורים חוץ מהוצאות שבת ויום טוב והוצאות בניו לתלמוד תורה (ביצה טו) [וכן להוצאות תלמוד תורה לעצמו] [יכול ללוות לשלם - והקדוש-ברוך-הוא יפרע. והיינו שיש לו משכונות (עי' שם תוס' וגר"א)].

6. ביטחון במקום שמצוי נזק

"לא ייראֶ מפגעי הזמן ותולדותיו", ואף צדיק ובעל מעשים צריך לשמור עצמו ולא להכניס עצמו בסכנה, "והכל בידי שמים חוץ מצינים ופחים". "יש ביטחון ויש הוללות, והכלל להבחין בין שתי היראות היא מה שחלקו חכמים: היכא דשכיחא הזקא שאני וכו'. כי מקום שההזק מצוי וידוע, יש להישמר, אך מקום שאין ההזק נודע, אין לירא. ועל כיוצא בזה נאמר 'רעותא דלא חזינן לא מחזיקנן', ואין לחכם אלא מה שעיניו רואות" (מסילת ישרים פרק ט).

7. ביטחון בעניין כבוד וחן

בענייני כבוד כבר אמרו: אפילו ריש גרגותא משמיא קא ממנו לה (ברכות נח). ובגמרא (יומא לח): בשמך יקראוך ובמקומך יושיבוך. אך גם בזה יש להקפיד שלא לבזות עצמו ולבטוח שלא יקרה לו מאומה, וגם לא יחניף לאחרים. אם ביזהו אדם, ידע כי ה' אמר לו קלל בגלל עוונותיו (של"ה שער האותיות אות א).

ובשם הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל שמעתי: שני דברים אינם ביד האדם, ואדרבה - ככל שיחזר אדם אחריהם ינחל את הלהפך, והם: חן וכבוד. מי שחנו בעיני בני אדם, זהו

מתנת ה', ומי שלא זכה לזה וישתדל בכח להתרפס ולהחנן בעיני בני אדם - יימאס יותר. וכן הכבוד - כל הרודף אחר הכבוד, מאוס הוא אצל בני האדם והכבוד בורח ממנו. לכן אדם שהינו בטבעו נטל על בני אדם, ישא זאת בדומייה ויתפלל לה': ''ותנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואיי'', ויאמין שגם סבל זה גזירת שמים הוא, כי תכונות וטבעי בני האדם גזורים המה משמים מיום היוולדו של האדם, כיצד יהא תואר פניו, גובה קומתו, יופיו וחנו, טבעיו ואופני תנועת אבריו על פרטי פרטיהם. ודברים אלה והדומים להם אינם ביד האדם לשנותם, אלא חייב איתם לעבוד את בוראו כי כך רצון ה' להיותו עובדו בתנאים ותכונות אלו, ו''ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים עמו'' (משלי טז, ז), ולכן לעולם לא יאמר אדם: אילו הייתי בתכונותיו וטבעיו של פלוני הייתי הרבה יותר טוב ממה שאני, וחבל שטבעי ותכונותיי המה כאלו, כיוון שרצון ה' שתעבדהו בתכונות וטבעים אלו דווקא, אחרת היה בוראך בורא אותך באופן אחר, ולכן אל תבחר לעצמך מה שלא בחר לך יוצרך.

8. השתדלות לטווח רחוק

השתדלות לטווח רחוק אסורה, כעין שאמרו (סוטה מח): ''מי שיש לו לאכול ואומר מה אוכל למחר, הרי זה מקטני אמנה''. גדר העניין צריך בכל פעם שיקול הדעת, וודאי לדאגה לחיתון בנים, שזה עניין הצריך הרבה ממון, יכול לדאוג מקודם לחסוך, כמו שביאר שו''ת תבואות השדה המוזכר לעיל סעיף קטן 4.

9. השתדלות בענייני רפואה

הרמב''ן בריש פרשת בחוקותי (ויקרא כו, יא) כתב: מה לרופא בבית יראי ה'. ובספר הגאון החסיד מוילנא הביא מספר ליקוטים כתב יד, שיש חילוק בין מכה חיצונית כמו חבלה שמותר לרופא לרפא לבין מכה פנימית שאסור לרופא לרפא. אך כבר כתב הרמב''ם (פיה''מ פסחים פרק ד), דרפואה הוי כמו אכילה, וכמו שצריך לאכול - כך צריך להתרפא. בספר המספיק לעובדי ה' כתב, שמי שאינו בדרגה של חסידים הראשונים ואינו עוסק ברפואה, הרי זה מתחייב בנפשו. בספר ציץ אליעזר (ח''ח סוף סי' טו) כתב: ''כיום אין לסמוך על נס ויש לשאול ברופאים, וכי יכול לשנות ולומר כי גדול הוא מכמה חסידי הדורות שנתרפאו על ידי רופאים, וכמעט איסור יש בדבר - או משום יוהרה, או משום להזכיר עוונותיו לסמוך על ניסא במקום סכנה (ברכ''י סי' שלד). ועיין שו''ת הרשב''א (ח''א סי' תיג)''.

ובספר שבט יהודה כתב, שכל המתרשל ולא יחוש לרפואה דרך הטבע וסומך על נס, אין זה אלא מן המתמיהים ודעת שוטים, וקרוב הוא להיות פושע בעצמו ועתיד ליתן את

הדין. ועיין שו"ת דברי מלכיאל (ח"ה סי' לה) ואבני נזר (חו"מ קצג). ולדעתם, חולה צדיק יכול לסמוך על הרמב"ן והרב אבן עזרא (שמות כג, כה) שחולי פנימי אין לרופא לרפא ורק חולי חיצוני מותר. והוסיף, מפני כי נראה בחוש שהרופאים מועדים לקלקל, וטוב לפני ה' יימלט מהם, ולכן יוכל גם לבטוח בה' שלא ללכת לרופא, כיוון שהם מועדים לקלקל. אולם כתב זה להלכה ולא למעשה.

גם החולה וגם הרופא צריך שיאמינו שהשם מרפא ולא הרפואה (ברכ"י יו"ד סי' שלו), ויש לנהוג לומר לפני כל טיפול רפואי: יהי רצון שיהיה עסק זה לי לרפואה.

10. עד כמה לחשוש

כל דבר שאין בני אדם חוששים לו, מותר שלא לחשוש ולבטוח שלא יאונה לו רע, כמו אכילת דברים שבמשך הזמן עלולים להזיק, כמו שומן מהחי וכדומה, מפני שאין ההזק ברור, והרי זה כמו שנאמר בגמרא (שבת קלט): כיוון שדשו בה רבים - שומר פתאים ה'. אך עיין ברמב"ם (הלכות דעות) שכתב, כי יש להקפיד לאכול דברים המועילים. וכן הרמב"ן על התורה הנ"ל כתב, שהרופאים עיקר תפקידם ללמד מה לאכל ומה לא.

11. מי שרע לו במקום מסוים

מי שרע לו במקום אחד, ילך למקום אחר (גמרא). הרשב"א בתשובה (ח"א סי' יט) ביאר, שזה מפני שהגלות תכפר לו, או מכיוון שהגזירה על המקום, טוב ללכת למקום אחר שמא אין גזירה על המקום ההוא. אך השתדלות טבעית של החלפת מקום נראה מדברי ה"חובות הלבבות" בפתיחת שער הביטחון, שזה נחשב לחסרון ביטחון. וכן משמע במדרש תנחומא פרשת תזריע במעשה של כהן שהיתה חסרה לו פרנסה ורצה לצאת לחוץ לארץ כדי למצוא פרנסה (עיין שם).

עיין עוד כללים בענייני ביטחון והשתדלות בספר "המספיק לעובדי ה'" וב"מדרגות האדם" חלק א.

12. הפעלת עורך דין למשפט

בעניין הפעלת עורך דין להצלחה במשפט, כמובן באופן המותר, נושא זה מורכב, ויש להיוועץ עם חכם עד כמה להשתדל. ובכל אופן ייזהר מאוד מלאבד את אמונתו, וידע ויאמין כי "לב מלכים ושרים ביד ה' על כל אשר יחפץ יטנו", וכבר ידועה ומפורסמת סגולה נפלאה בשם הגאון רבי חיים מוולאז'ין לפני בוא האדם למשפט - לצמצם מחשבתו בידיעה אשר "אין עוד מלבדו", ושיראה את כל הסובבים אותו - שופטים, קטגורים וכו', כאילו ואינם, וככל שיצליח לא להסיח דעתו ממחשבה זו - כן יעזרהו ה' ולא יוכלו לשלוט בו שום כוחות שבעולם.

עיקר נתינת התורה לישראל היא כדי שישימו ביטחונם בה' וכו', לפי שעיקר הכל הוא הביטחון השלם, והוא כלל המצוות.
(הגר"א)

לד. כבוד שמים

מסופר על אחד מגדולי ישראל בחוץ לארץ שראה יהודי אחד מעשן בשבת. כיוון שאותו רב היה רב המקום, סטר לו על לחיו. הלה תבעו לבית משפט של גויים. כשהובא הרב למשפט, טען הרב שהלה נתן סטירה לאביו, ולכן כמו כן נתן לו סטירה. התובע תכף זעק: שקרן! כבוד הרב משקר!! אני נתתי סטירה לאביך?! אמר לו הרב: כן, נתת סטירה לאבי שבשמים בכך שעישנת בשבת ברחוב בפרהסיא. הבינו השופטים לכוונתו של הרב ופטרוהו.
כמה נפגעים אנו מכל פוגע שפגע בכבודנו, או אפילו לא פגע - רק שלא דיבר אתנו כראוי בכבוד, לא התייחס מספיק יפה, לא אמר שלום יפה. היהודי המאמין מיד יחשוב בלבו: מדוע על כבודי אני כל כך נפגע ומוחה נמרצות ועל כבוד שמים המחולל בחילול שבת, פריצות, כפירה ואפיקורסות אין זה אכפת לי כל כך? ומכאן יוכיח לעצמו עד כמה זקוק הוא עדיין להגביר ולחזק את אמונתו ונאמנותו בה' ולראותו לפחות כאביו ואמו ולמחות על כבודו, ולפחות להצטער ולכאוב כמי שפגעו בהוריו.
ונתבונן, אדם המחזיק מאישיות מסוימת כרב או מנהיג ויודע ומכיר בכוחו של אותו מנהיג שהינו עצום בחכמה בעושר ובגבורה, כמה יכאב לו כשיזלזלו בו ולא יהיו מוכרים לכוחו, ובפרט אם זה גם אביו. אם כן, כמובן יש לנו לכאוב על היותנו מכירים את אלקינו ורוב עצמתו, וכבודו מזולזל מהמתנכרים והמתכחשים לו.
ה"חפץ חיים" היה נרעש ונרתע מעבירה כמו מדבר ומחלה ממארת או כמי שפגשו נחש וחיה רעה ומרגיש חושית בכל עבירה המרה לרצון השם וכפיית טובה ליוצרו ולגומל אתו חסדים תכופים. הוא לא יכול לתפוש בשכלו כיצד אנשים מעיזים להמרות את פי השם ולהתרשל בקיום מצוותיו.
("מגדולי המוסר")

לה. נס קיום האומה

דוד המלך ע"ה אומר בתהלים (לה, יח): "אודך בקהל רב בעם עצום אהללך". ובשעה שהכניס את ארון הברית, היה מכרכר ומפזז כאחד האדם בתנועות של שמחה ובדיחות, עד שאשתו המלכה מיכל בזה לו בלבה, וענה לה דוד המלך ע"ה (שמואל ב' ו, כא-כב): "לפני ה' אשר בחר בי מאביך ומכל ביתו לצוות אתי נגיד על עם ה' על ישראל ושיחקתי

לפני ה'. ונקלתי עוד מזאת והייתי שפל בעיני''. הלא לא זכיתי לכבוד ולמלכות - רק בגלל שאני מתבטל לה' ומודה לו שהכל ממנו.

וכאן מדובר בדוד מלך ישראל, שלא היה כמוהו מי שהראה גבורות וניצחונות לעם ישראל, והבין שכל כוחו וניצחונותיו הם רק בגלל ששם שמים שגור בפיו ואינו מניח אפילו לרגע לחשוב שכוחו ועצמתו מהווים המה אפילו משהו סיבה לניצחונו, והעיד הוא על עצמו באמרו ''ה' לא גבה לבי ולא רמו עיניי ולא הילכתי בגדולות ובנפלאות ממני'' (תהלים קלא, ב). ודרשו חז''ל, ''לא גבה לבי'' - כשהרגתי את הדוב ואת האריה במו ידיי ושיסעתי אותם, אלא חזרתי למרעה כאילו לא קרה דבר. ''ולא רמו עיניי'' - כשהרגתי את גלית הפלישתי. וזה נורא למתבונן! כל ישראל מודאגים ומתוחים מי יהא גיבור האומה שינצח את גלית הפלישתי, כי הרי בזה יהא תלוי ניצחון האומה, כפי שסוכם עם הפלשתים. קם לו דוד מהצאן, ובגבורה ובעוז קולע אל ראש הפלישתי לעיני כל ישראל ולעיני כל הפלישתים שעמדו אלו מכאן ואלו מכאן. גבורה ואומץ כזה לא היה מסוגל שום אחד מישראל לעשותו, ועוד מובטח המנצח בבת המלך שאול ובעושר גדול, ובכל זאת לאחר מכן שב הוא להיות רועה את צאנו ומעיד על עצמו ''לא רמו עיניי''. נורא!

אנו חיים כאן במדינת ישראל חמישים ושתיים שנה, הראנו ה' ישועות ונסים לאין ספור. מוקפים אנו באויבינו בנפש - שכל רצונם לכלותינו ולשתות את דמינו, ולצערנו מרימים הם דגל מדינת ישראל בהכרזה מלאה של ''אין לנו חלק באלקי ישראל'', שהרי מיום הקמת המדינה לא היתה בתקשורת שום הכרת הטוב לבורא עולם. ההתנכרות וההתכחשות לכוחו של הקדוש-ברוך-הוא כל כך בולטת ומוגזמת, עד שאפילו לא רואים לנכון גם להזכירו כבדרך אגב. לקחו את הכל בשבילם וענדו את עטרת הניצחון לראשם מבלי לתת חלק ולו אפילו משהו לאדון העולמים.

אין אנו באים בזה לעוררם, אחר שאין לנו קשר דיבור ושמיעה אתם, אולם הכואב הוא - שהמינות והכפירה שבדבריהם חדרו לליבותנו.

ולראיה אספר לכם סיפור שנזדעזעתי ממנו מאוד. פעם הייתי באיזו שמחה. ישב לידי אחד מבעלי השמחה, יהודי שומר מצוות, מתפלל, שומר שבת, ונתגלגלה שיחה על השפע שיש היום, ברוך ה', ומצויה היום ברכה גדולה של מזון וכו', והכניס הלה בשיחתו דברים שנבהלתי מלשמעם: היום אנחנו עם הכח והצבא החזק ביותר בעולם. וממשיך הוא להתפעל ולומר: אתה יודע, הטייסים שלנו היום הכי טובים בעולם, אין לנו מה

לפחד מהערבים, הטייסים שלנו הם המובילים היום את כח חיל האוויר בכל הארצות. והמשיך להסביר לי הכיצד טייס אחד משלנו יניס אלף וכו'.
אמרתי לו: סלח לי, חכמינו תיארו אותנו - עם ישראל - "ככבשה בין שבעים זאבים", ומדבריך אני מבין הפוך - שאנו "זאב בין שבעים כבשים"...?!
האיך אפשר שיהודי מאמין יעלה על דעתו שקיומנו הוא בדרך הטבע ויש לייחס את הסיבה והתהילה לצבאנו ולמכשור הנשק שבידינו, היש אפיקורסות גדולה מזו?
ויותר מזה - הבה נשאל כל יהודי: הרי יודע אתה שמסביבנו מיליוני ערבים המבקשים את נפשנו, האיך מניח אתה את ראשך על הכרית ומסוגל לישון כאשר מבקשים את נפשך?! כל אחד באמת ובכנות יתבונן מדוע באמת מסוגל הוא להיות רגוע ושליו, הלוא רוב רובם של האנשים תחושת שלוותם תהא נובעת מסיבה: מה יש לפחד? יש לנו צבא, יש חיילים ונשק ששומרים עלינו, יש חיל אוויר וכו' וכו'. וכמה מאתנו באמת מניחים את הראש לישון בשקט רק בגלל שיש שומר ישראל והוא הוא ההגנה האמיתית ולא "צבא ההגנה לישראל", שאינם אלא כפופים ונתונים לגזירת שמים, וככל אשר ירצה האל ברוך הוא כן יהיה? והכישלונות יוכיחו היאך אותו צבא - אליל - נכשל - לא מעט בדברים פשוטים כידוע ואכמ"ל, ולולי ה' שהיה לנו כמעט כסדום היינו כעמורה דמינו. המינות חדרה לבתינו ושטפה את מוחותינו.
ואלו הם דברי הרב בעל "אור המאיר" שאמר לתלמידיו: באחרית הימים, משופרי דשופרי כמותכם יתפוצצו מפיהם דברי כפירה ואפיקורסות. ומסביר בספר "שומר אמונים" הכיצד ייתכן, ועונה: תהא אמונה במדינה ובפוליטיקא, בכוח וצבא, רחמנא לצלן. ומי לא נכשל בזה היום? וכמה מחויבים אנו להינחן באמונה פשוטה כדי שלא להיסחף אחר המינות המשתוללת בפרהסיא ובחוצפה נוראה ללא שום הרגשת מרד ובגידה. אדרבא, מתביישים להיקרא ולקרוא בשם ה', מתביישים לכפור באליליות הכוח והצבא והמדינה, ולא מתביישים לכפור בכח אלוקי ישראל.
בשנתו האחרונה של ה"סבא מנוברדוק" זצ"ל, בשנות החירום, כשהמלחמה הייתה מתלקחת בכל תוקפה, היא מלחמת האזרחים עם הבולשביקים הפולשים, והרב ז"ל עמד פעם במוצאי שבת קודש וכוס הבדלה בידו וידיו אמונה וחזקות ושקולות ללא כל זיע וניד ואף טיפת יין אחת לא נשרה מן הכוס והוא בנעימת ההבדלה, כדרכו בקודש, ובאותה שעה היו השודדים יורים ומפציצים בחצרו, וכל התלמידים הסתכלו בהדרת קודשו של הרב זצ"ל איך ביטחונו לא נזדעזע ולא ניתר אף לרגע גם בשעה איומה כזו. ("המאורות הגדולים")

לו. אמונת ההשגחה גם בענייני רוחניות

יסוד גדול מלמדנו ה"חובות הלבבות" בשער הביטחון (פ"ד), כי ההבדל בהנהגת הביטחון בין עניינים גשמיים וחומריים לרוחניים הוא כך - שבענייני החומר אין ביד האדם מאומה, הן בהשתדלות והן בתוצאה. כלומר, גם על איזה עסק להחליט, באיזו עבודה לעבוד, מה לקנות, מה למכור - הכל בגזירת שמים, וכל שכן שהתוצאה הסופית לאחר מעשה בוודאי היא תוצאה מהגזירה כפי אשר נקבע מראש. אולם בענייני רוחניות - הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. הבחירה אמנם ביד האדם לרצות ולבחור בטוב ולהשתדל על הטוב, אולם התוצאות של ההצלחה אינם ביד האדם גם ברוחניות.

יסוד זה כמה יכול לעזור לאדם שבא בתואנה: השתדלתי להשיג מצווה מסוימת, או עסקתי בתורה, שקדתי, ולמה חבריי ורעיי מוצלחים יותר ממני, למה חבריי מעיינים או בקיאים בתורה יותר ממני, למה חבריי מצליחים בכוונת התפילה יותר ממני או מצליחים בזיכוי הרבים ובגמילות חסדים יותר ממני אחר שאני לא פחות מהם בוחר בטוב ומשתדל להשיג הישגים גדולים ולא עולה בידי כמותם?

ההצלחה ברוחניות והתוצאות של ההשתדלות אינם בידי האדם. על האדם מוטל להשתדל ולעשות את אשר ביכולתו, אולם הצלחת החלק המעשי - עד כמה ומתי, תלוי הוא בידי שמים.

ולכך אין שום ענין לכעוס כאשר לא הצליח בתוצאותיו הרוחניים, ומה שיש למאמין לנהוג כאשר לא עלה בידו חפץ ושאיפה רוחנית להוציאה לפועל, הוא לבקש ולהתפלל לה' שיזכהו להוציא לפועל את שאיפותיו, ויאמין שטרם יש לו זכות להוציא לפועל את רצונותיו, וכמו אדם שרצה לקום מוקדם ממיטתו, הכין שעון מעורר, מינה חבר שיעוררהו ועשה השתדלות כראוי ולבסוף לא העירוהו לא השעון ולא החבר, אין לו לכעוס כלל, אלא להתפלל לה' שיזכהו לבל יפסיד תפילה או השכמה, אולם מכאן ועד לכעוס אין שום היתר בדבר.

כך שתורתנו היא "דרכיה דרכי נועם", וגם את המחדלים יש לקחת בישוב הדעת ולא בלחץ ומתח ולא בכעס.

ובפרט לפי המבואר בספר "שבט מוסר" (סוף פכ"ג) ומקור הדברים הם מדברי בשם האר"י הקדוש, שבעצם כל אדם בא לתיקון מסוים בעולם, ומן השמים בונים ויוצרים אותו בתכונות ובכוחות המתאימים לו לצורך תיקונו, ועליו להבין מתכונותיו ומנטיותיו על אילו דברים בעיקר עליו להתמקד והם עיקר צורך ביאתו לעולם.

ולמשל, מובא שם בספר ''שבט מוסר'', אדם הנוטה למידה רעה מסוימת במיוחד או נמשך לתאווה מסוימת במיוחד, ידע שעליה בעיקר צריך הוא לעבוד, כיוון שעל כך עיקר ביאתו לעולם. זה בחלק ה''סור מרע''. וכמו כן בחלק ה''עשה טוב'' - למה שלבו נמשך ביותר ויש בחשקו ללומדו או לקיימו, כגון שנוטה יותר לעיון, או לבקיאות, או לתפילה בכוונה יתרה, או לגמילות חסדים, או לזיכוי הרבים, ומאידך יש לו מפריעים על דבר זה לקיימו על אף חשקו ושאיפתו לכך - זהו סימן שעל זה צריך להשקיע עצמו ולא לשים לב למעירים והמלגלגים המטרידים אותו לכוונו לכיוון אחר.

וכמו כן אין לו לאדם להישבר ולהיחלש בדעתו בראותו הצלחת חבריו בתורה ומצות מה שאין ידו משגת כמותם, אחר שלא תדע מהו תיקונך ומהו תיקונם, על מה באו הם לעולם ועל מה באת אתה. כמובן יש לקנא קנאת סופרים ולשאוף להתעלות בראותו את חבריו עולים עליו. אומנם אם מקנא הוא קנאה חיובית, אין זו סיבה לחלישות הדעת, אלא אדרבה, זה מביאו להתעלות כמותם ולצעוד במסילותם, אולם המקנא קנאה רעה והינו צר עין בגדולת חבריו, הרי קנאה זו תביאהו לייאוש וחלישות הדעת.

המאמין השלם יודע ומבין שטוב לו להקדוש-ברוך-הוא עבודתו והשתדלותו יותר מכל אילי נביות של אחרים, אחר שעושה הוא המוטל עליו - וזה מה שעולה בהישג ידו, ואף שעולה לו מעט ובקושי להשיג תוצאותיו, שמח הוא בחלקו ואינו מתלונן, וכמובא ב''ספר התניא'', שאלו הטרודים והסחופים ומשתדלים הרבה ומשיגים מעט - זהו תיקונם, ועושים בזה נחת רוח לבוראם יותר מאלו היו להם תכונות ואפשרויות לעשות הרבה יותר, כי חשוב לו להקדוש-ברוך-הוא שיעבדוהו אלו בתנאים קשים ומאמצים על אף הישגיהם המועטים יותר מאשר אילו היו בתנאים נוחים וכישרונות ומשיגים בקלות הישגים גדולים יותר. וראה עוד מעניין זה לקמן פרק כז.

ומהרח''ו הק' כתב בשער הכוונות והביא זאת גם הרש''ש זצוק''ל ב''נהר שלום'', שלכל אדם יש תפקיד משלו ואין אדם יכול לתקן את מה שחבירו יוכל לתקן, וזה לשונם הטהור: ''ותתקן החלבנה מה שלא תתקן הלבונה'', דהיינו החלבנה שריחה רע שהיא בחינת האדם הפחות שבישראל יוכל לתקן מה שלא יוכל לתקן ה''לבונה'' זה שהוא המעולה שבישראל. וראה בספר ''עבודת ישראל'' להרה''ק מקוז'ניץ על פרקי אבות פרק ד' משנה ג' דברים גבוהים בזה היאך יתכן שיופעל תיקון מסוים על ידי רשע בשעת מעשה טוב שעושה - שלא היה יכול להיות נפעל ואפילו על ידי צדיק גדול, והוא מנסתרות ה'.

בשלהי החורבן הנורא של שנות תרצ"ט-תש"ה, נכנס אצל רבי יצחק זאב מבריסק אחד מגאוני וגדולי צדיקי ירושלים ואמר לו: הלא רבנו גדול הדור, אם כן, מן הראוי היה שיושיב בית דין מיוחד של גדולי הדור ברשותו, ובית הדין הזה יוציא פסק שעל המשיח לבוא. ויען רבנו הגרי"ז זצ"ל ויאמר: אנחנו חייבים לעשות כל מה שהקדוש-ברוך-הוא מצווה אותנו בתורתו הקדושה ולא להגיד דעות להקדוש-ברוך-הוא מה עליו לעשות.
(פנינים על נהרות רבנו הגרי"ז)

בהקשר להמדובר באות זו שגם בעניני רוחניות התוצאות המה מגזירת שמים - ידיעה זו תציל אותנו מפיתוי גדול של היצר והוא לכעוס "לשם שמים".

יש לדעת, אין לכעוס אף ברוחניות ואף שנאמר בגמרא (ברכות ה' ע"א) "לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע", הדברים אמורים לאדם שהוא אדיש ואטום, ולכך אומרת הגמרא תתעורר - תרגיז יצרך הטוב, ומאחר שאתה המרגיז יצרך עליך הרי שאתה שליט על רוגזך, כי העובד על עצמו להרגיז יצרו עליו ולצאת מאטימותו - שמצווה הוא על כך להרגיז יצרו, באופן זה הרי יהא הוא השליט על כעסו להיות שהוא המפעיל את הרוגז, אולם רוגז שהוא טבעי, וככל תופעות הכעס המצויות אצל בני האדם לכעוס ממקרי העולם, בוודאי אין מידה זו של הכעס בשליטתם, וכעסם עשוי להכשילם בעוון ובטעות. בפרק זה נביא מאמרים וסיפורים שאין לכעוס אף לצורך דברים רוחניים. (מהספרים "סדרת המידות").

ה"לשם שמים" אינו מתיר כעס

"ויאמר ה' אל משה, נקום נקמת בני ישראל מאת המדיינים אחר תאסף אל עמך. וידבר משה אל העם החלצו" וכו'. פירש רש"י: אף על פי ששמע משה שמיתתו תלויה בדבר, עשה בשמחה ולא איחר. כלומר, כל זריזותו למלחמה היה בדיוק בכוונה ההפוכה מנגיעה עצמית. כי הרי מתוך זה ממהר להביא עליו את פטירתו.

אומר רבי יוסף יוזל הורביץ הסבא מנוברדוק: ידוע שאצל צדיקים יום אחד לחיות, אין לשער ערכו ורוממותו. אם כן נביטה, כשחוזרים מהמלחמה, ומשה רואה שהשאירו את הנקבות בחיים, ואם כן לא נגמרה המלחמה עדיין, ויוצא איפוא שיש לו למשה עדיין שהות לחיות, ומה עושה משה? - "ויקצוף משה על פקודי החיל... החייתם כל נקבה" הרי זה כעס בטהרת הכוונה לשם שמים, ונקי מכל פירור ואבק של נגיעה עצמית.

ואף על פי כן, מגלים לנו חז"ל, שגם על כעס זה נענש, ונעלמו ממנו הלכות גיעולי כלים. ומעתה נכפיל באלפי פעם את הקל וחומר, כמה יכולה לגרום הקפדתנו וכעסנו

שמעורב בו, או שכולו ''נגיעות'', כמה פוגמים ומזיקים הם. הוי, כמה הורס הוא הכעס! (חיי המוסר א', קע''ג. ועיי''ש בהמשך).

חידושו של אליהו

אמר לו אליהו לרב יהודה: לא תרתח ולא תחטא (ברכות כט). מפרש רבי יוסף חיים מבבל: ודאי שלא הוצרך אליהו לצוות לאותו צדיק לרסן את מידת הכעס במילי דעלמא, שנחשב כעבודה זרה.. אלא חידש לו, כי בעת למדו לפני התלמידים, ועלול הוא לבוא לידי כעס, אל יתיר לעצמו היות וכעסו לשם שמים ובעסק מצוה, אלא גם שם זה מגונה. (רב פעלים, ברכות).

ועוד מעשה ידוע ממהרח''ו תלמיד רבנו האר''י הק', שפעם ראה האר''י במצחו סימן עוון הכעס, ואמר לו שאף שהיה זה לדבר מצוה שלמד עם אחיו וקצף עליו על שלא הקשיב ללימודיו, עם כל זה היה צורך לתקנו כי פגם הוא. (שער רוח הקודש)

הכעס בערבי פסחים

ישראל שמחים הם במצוות, וחרדים עליהם שלא יחמיצום. ובפרט באפיית המצות, ביעור חמץ ונקיון הבית בערב פסח. וכיון שגדולה היא החרדה הזריזות והזהירות במצוות אלו, עלולים מאד לבוא איפוא מתוך התרגשות - להתרגזות והרמת קול איש על אחיו כדי לזרזו, ולגעור בו שאינו מהיר כדבעי. ואולם הכעס והגערה לעולם אסורים. ואין לך מצוה שבגללה מותר לאדם לצאת מגדר של מנוחת הנפש, עד כדי שתינטל ממנו הארת פניו ויכעס על הזולת. ולכן הזהירו חכמי הנפש את העוסקים במצוות חג הפסח, אזהרה מיוחדת, שחלילה לא תהא מצוה הבאה בעבירה, שאף הכעס חמור כתערובת איסור חמץ.

ואמר צדיק אחד בדרך צחות: לפיכך נסמכו הכתובים ''אלהי מסכה לא תעשה לך - את חג המצות תשמור'' (שמות לד), להזהירך על הכעס בשעת עשיית המצוות, שהרי כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה. ואמר הכתוב כשאתה בא לקיים מצות ''את חג המצות תשמור'', אני מזהירך תחילה - ''אלהי מסכה לא תעשה לך'', אל תיכשל בשום עבודה זרה, ולא בכעס הדומה לעבודה זרה... (ספר התודעה עמ' ע''א)

לא תקטירו ממנו

''כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה''' (ויקרא ב). ''שאור'' הם שמרים המטפיחים את העיסה - רמז לגאוה. ''דבש'' סתם הוא דבש דבורים שיש לה עכס (ארס) אותיות ''כעס'', לרמז לנו כי שתי מידות הללו גאוה וכעס, לא תקטירו ממנו אישה לה', שאפילו לדבר מצוה ולכבוד ה', לא ישתמשו במידות מגונות אלו. (רחמי אב).

אתרוג פסול - ומידות מהודרות

לרבי יחיאל מיכל מזלוצ'וב היו תפילין יקרות שנפלו לו בירושת אביו רבי יצחק המגיד מדרוהוביץ. תפילין הללו היו יקרות לו מכל יקר. חסידים העשירים רצו לקנותן ממנו בכסף רב, והוא למרות מצבו הכלכלי הדחוק לא אבה לשמוע ממכירה זו. אשתו הציקה לו מאד מאד מידי פעם למכור את התפילין לצורך פרנסתם, כי היו לו גם תפילין אחרות לתפילה, אך הוא עמד על דעתו ולא מכרן.

שנה אחת לא היו אתרוגים בנמצא והנה הגיע פרוס חג הסוכות, ובזלוצ'וב אין אתרוג. בערב החג, והנה איש אחד הביא למכירה אתרוג יפה ומהודר, ודרש בעדו סכום גדול. נמלך רבי מיכל בדעתו, ומכר את התפילין של אביו, ובכסף קנה את האתרוג ומיד הלך לביתו בשמחה והאתרוג בידו. וברצונו לספר לאשתו על המציאה הגדולה שנפלה בחלקו, כדי לשתף אותה בשמחתו ולהרנין את לבה. אך אשתו תחת שמחה, קצפה עליו מאד, ואמרה: הכל אומרים עליך שהנך צדיק גדול, אבל איזה צדיק אתה? קשה לב ואכזר! בני ביתך רעבים ללחם ובכל זאת את התפילין המהודרות לא מכרת. אך עתה בשביל אתרוג יפה כן מכרת התפילין? מרוב בהלה נפל האתרוג וניטל הפיטם שלו ונפסל.

רבי מיכל אף הגה של תלונה לא הוציא מפיו, ואף סימן של קפידה לא הראה, אלא עמד ואמר: רבונו של עולם! תפילין אין לי! אתרוג כבר גם אין לי! אבל לידי כעס לא אבוא, ואת שלום ביתי לא אפר! והריני מקבל גזירותיך באהבה. בליל החג נתגלה לו אביו המגיד בעל התפילין, וגילה לו שהמעשה האחרון מאי-קפידתו, עשה רושם גדול בשמים, יותר מהמעשה הראשון של קניית האתרוג במסירות נפש... (אגדה ומחשבה ביהדות ג' מפי האדמו"ר מהוסיאטין).

בטל רצונך מפני רצונו

רבי יעקב יצחק הורביץ המכונה "החוזה מלובלין", רצה פעם לקום בהשכמה, יותר משאר הימים, כי היה צריך לתקן איזה ענין גדול. ציוה לבני ביתו, שיקדימו לו את ארוחת הערב בשעה מוקדמת. בני ביתו משום מה התעצלו, ולא די שלא הקדימוה, אלא הביאוה מאוחר מתמיד. ומכך נגרם שנשתבשה כל תוכניתו של החוזה. פנה ואמר: מן הראוי היה שאכעוס על בני ביתי, אבל חשבתי, הרי כל כוונתי בקימה באשמורת הבוקר, היתה לעשות רצון קוני, והנה גם עתה - רצון קוני הוא שלא אכעס... (רחמי אב עמ' ח: לקוטי הרמ"ל)

בואו חשבון

ושוב מעשה ב"חוזה" מלובלין, שמשמשו שכח להכין לו על יד מיטתו מים לנטילת ידים. בהקיצו משנתו ורצה ליטול, ראה שלא הוכנו המים והחליט לנזוף בשמשו שעל ידי הזנחתו הוא מבטלו מנטילת ידים על יד המיטה. בו ברגע שנכנס השמש, נזכר במאמר חז"ל "כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה". אמר בלבו: האם כדאי בשביל נטילת ידים לעבור על איסור עבודה זרה? עצר ברוחו ולא נזף. (סיפורי חסידים, מועדים 27).

נסיון גדול- בטלית קטן

רבי מרדכי האדמו"ר מנישכיז, השתוקק להשיג טלית קטן מארץ ישראל, ובקושי רב עלה בידי החסידים להשיגו. אחד התלמידים אמר לרבי שהוא רוצה לתפור את הטלית. הרבי הסכים ונתן לו לתופרה. אותו תלמיד קיפלה כדי לחתוך את בית הצואר, וטעה וקיפל אותה יותר מהצורך, וחתך שני בתי צואר. כשנוכח מה שעשה, נבהל ונזדעזע, וגם ירא היה מהקפדת רבו שכל כך הרבה טרחות ויגע עד שהשיג טלית מארץ ישראל, ועכשיו בא הוא וקילקל אותה לגמרי. כשגילה התלמיד לרבי בפחד ורעדה מה שעלתה בידו, אמר לו הרבי: מה אתה מפחד? הרי באמת צריך שני בתי צואר לטלית קטן, האחד - כנהוג, והשני - לנסות את מרדכי (הרבי) אם יכעס... (סיפורי חסידים פר' מטות).

מצוה הבאה בעבירה

מספרים על רבי מנחם מנדל בעל ה"צמח צדק" האדמו"ר מלובביץ, כי מעולם לא כעס, וכאשר בא היצר והראה לו פנים של היתר, שעל דבר כזה "מצוה לכעוס", עמד וחשב: הרי על כעס אמרו חז"ל שהוא מהעבירות החמורות וכאילו עובד עבודה זרה, ואיך נאמר על עבירה שהיא מצוה? ולא קטנה שאלה זו משאלת היתר עגונה ושאר ספיקות מסובכים, כי הרי עלי להכריע אם בגלל "המצוה" מותר עלי לעבוד עבודה זרה... ובודאי כי שאלה כזו צריכה הכרעה ועיון רב. ולכן היה מצריך עצמו לעיין תחילה בש"ס ובשולחן ערוך, והיה אם מצא אחר העיון שעל דבר זה מצוה לכעוס - כעס. ומעתה יבין כל אדם מאליו, כמה יכול היה לכעוס, אם עיין תחילה בש"ס ושולחן ערוך... (תורת המידות עמ' רנח)

משהו חמץ ומשהו כעס

מושל ברוחו היה רבי ישראל הגר האדמו"ר מויזניץ, ונזהר שלא לכעוס בכל מצב שהיה. ומעשה בשעת אפיית מצותיו בערב פסח, ראה אחד מאנשיו התקצף תוך כדי זריזות האפיה. הוכיחו ואמר לו, כי גם עכשיו אסור הכעס. הצטדק האברך ואמר: הרי חמץ הוא במשהו ובשביל כך אני כועס... החזיר לו הרבי: האמן לי, משהו כעס גרוע יותר ממשהו חמץ. (קדוש ישראל א', רמה).

לז. כיצד יתייחס המאמין לניסיון משבר "ילדות קשה" המשפיע לרעה בהשאירו משקעים גם בבגרותו

עלינו לדעת כי השגחת הקדוש-ברוך-הוא על נבראיו בהשגחה פרטית ופרטי פרטית, ובפרט על הבני אדם.

הכל בהשגחה עליונה - בן זה לאיזה הורים ייוולד, להורים דתיים או חילוניים, להורים עשירים או עניים, להורים מאושרים או מדוכאים, חולים או בריאים, להורים אשכנזים או ספרדים או כל עדה אחרת. וכן מתי ימותו הוריו, וכו'. כל פרט ופרט בהשגחה פרטית לפי צורך גלגולה ותיקונה של אותה נשמה. וחייב אדם להסכים בלבו למצבו, ולדעת שזהו תיקונו, וזהו הטוב עבורו, ורק זה מה שיביאהו לתכליתו הנרצית והנדרשת ממנו. ובפרט יתבונן אדם, כשנולד להורים שבורים, דבר שגרם לו ילדות קשה, שהרבה גדולים וצדיקים צמחו וגדלו דווקא מתוך משבריהם וגליהם שעברו עליהם. זהו שנתן להם אתגר להילחם עם נגף העצבות והייאוש על ידי התחזקות בתורה ואמונה, וזהו דווקא שנתן להם להתעלות מעלה ומעלה. ואדרבה, אילו היו נולדים בפינוק ובאושר, לא היה להם שום דחף להתקדם ולפתוח עיניים על משברי החיים.

ואמנם אלה שלא ידעו לנצל את עברם הקשה, נפלו נפילה אחר נפילה, עד שכמעט לא הייתה להם תקומה. כך שאם תדע לנצל דווקא את מצבך הקשה שאליו נקלעת, לבסוף תצא מאושר, מחוסן בפני כל נגפי החיים. ואין לך יותר טוב מחנוך האמונה והביטחון שה' יתברך אתך בכל מצביך, ומאתו עבר, הווה ועתיד של האדם. ואם רצונו שתעבדהו בתנאים שבראך והעביר עליך, הרי שזהו תקונך דווקא.

ויותר עמוק מזה יש לך לדעת, שאתה בעצמך רצית את מצבך קודם שנבראת, ויובן לך זה על פי משלו של ה"חפץ חיים" זצ"ל.

"ניסיון העושר קשה מניסיון העוני", וישא ה"חפץ חיים" משלו ויאמר:

ראובן העשיר, הגיבור והיפה, פרנס היה בעירו, אולם אלים היה אותו ראובן, בז לעניים, מטיל אימה יתרה על אנשי עירו, מתגאה בעושרו, בגבורתו, וגם מתפתה ליצרו, בהיותו יפה-תאר המסלסל בשערו. וכה עברו עליו ימים ושנים עד שנתבקש לבית דין של מעלה. אמנם מעשים טובים היו בידו גם כן, אולם לא הכריעו את כף הזכות להכניסו לגן עדן. ומשמים יצא פסק, שעליו לחזור לעולם ולתקן מעשיו.

שואל ראובן לפני בית דין של מעלה ואומר: באיזה אופן אחזור לעולם השפל? עונים לו הבית דין: עשיר, גיבור ויפה, כמו שהיית פעם שעברה! מתחנן ראובן ובוכה, וטענה בפיו: ריבונו של עולם, הלא אם אחזור לעולם כמצבי הקודם, הרי ששוב אקלקל בעושרי,

בגבורתי וביופיי, ואם כן, מה הועלתי בחזרתי בגלגול? אנא, ריבונו של עולם, השיבני לעולם השפל הזה עני ובעל מום ומכוער, כדי שאהיה צדיק גמור. אולם בית דין של מעלה טוענין, ובצדק: בהחלט לא, לפי שהרי קלקלת בעושר, בגבורה וביופי, אם כן, עליך לתקן כמו כן בעושר, בגבורה וביופי, ואם לא כן, כיצד תיקנת את קלקלתך?

וראובן בוכה ומתחנן, ומפעיל את כל מלאכי סנגוריא שלו, מליצי ישר, וכן זכות אבותיו, ומעורר רחמים מרובים על נפשו, שישוב לזה העולם עני, בעל מום ומכוער, כדי שלא יפול שוב ביד יצרו. והנה לאחר בקשות רחמים וזכויות רבות, שוב דנים בית דין של מעלה: האם להיענות לבקשתו הקשה של ראובן? ואחר דיון רב, מצאו לו זכות, שאכן מסיבות שונות מגיעה לו הזכות הגדולה ביותר - לרדת שוב לזה העולם, עני, בעל מום ומכוער. והנה במזל טוב בן נולד לנו - ראובן, בא מחדש לעולם, אולם נכה ברגליו. ולאחר שנים גדל ראובן, והנה פרנסתו קשה, עניות שוררת בביתו, והוא גם מוכה שחין ומיוסר. יום אחד רואה ראובן את מצבו הנורא ובוכה, וטענתו לשמים: ריבונו של עולם, מה נשתניתי מכל בריות העולם, להיותי עני, בעל מום? מה הריעותי ומה פשעתי? רשעים יותר ממני יש לך בעולמך ומצבם שפיר ממצבי! ומקלל את יומו ויום היוולדו, ולפעמים גם מטיח דברים קשים כלפי מעלה. ואינו יודע כמה סנגורים ומליצי ישר היה צריך הוא עצמו להפעיל כדי לזכות ליפול למצב כזה.

כך היה אומר ה"חפץ חיים": לעולם אל יתאונן אדם על מצבו, ואף אם קשה ונורא הוא, דשמא הוא עצמו ביקש והתחנן ליפול למצב כזה, וזכה ונענו לו. ואם כן, מה יש לו לטעון? אין לו אלא רק לקבל ולהתמודד באהבה עם מצבו.

ועוד אומר ה"חפץ חיים": כל אדם נברא בכוחות הנדרשים ומתאימים לבעיותיו, והיה אומר: אם ניקח את כל אופני ייסורי העולם ונפרשם על השולחן, ונשאל את אותו יהודי המיוסר: במה הוא בוחר, הרי שיבחר בדיוק ביסורים הפוקדים אותו, ולא יבחר משהו אחר, כיוון שיראה כוחותיו תואמים בדיוק לייסוריו שלו, ולא לייסורי חבריו.

אל תתעמק כל כך בבעיות שעברו עליך בעולם הזה. לי היו כל הנתונים להישאר עם הארץ אם הייתי משים לב על בעיות עולם הזה. היודע אתה אילו צרות היו לי בעולם הזה? הרי היו שנים שחייתי בדקדוקי עניות, היינו עורכים שולחן שבת בלחם שחור, ומלבושים וכו', כמה צער גידול בנים וכו', ואם הייתי מתעמק בכל זה לא הייתי לומד אפילו דף אחד.

(מדברי מרן הסטייפלר)

לח. כיצד יתייחס המאמין לניסיון אכזבת חנוך בניו

אפשר באמת לומר שייסורי הנפש והאכזבה הגדולה ביותר שיכולה להפתיע את האדם, היא לראות את פרי עמלו - אלו בניו - שעליהם עמל ויגע, "ויקו לעשות ענבים - והנה - ויעש באושים".

אין יגיעה לריק ולידה לבהלה כיגיעת ולידת הבנים והבנות לריק ולבהלה.

חזקיהו המלך - אומרים חז"ל - לא נשא אשה, כיוון שראה ברוח קודשו שעתידים לצאת ממנו בנים רשעים.

אם כן, פשוט שעד כמה שקשה ומצער להיות ללא בנים, עד שאמרו חז"ל שמי שאין לו בנים חשוב כמת, אבל עדיף מצב זה מאשר להביא בנים רשעים. וזה היה פשוט לחזקיהו המלך, עליו השלום.

אשה עוברת צער העיבור וההריון תשעה חודשים. ולאחר מכן צער הלידה, וזאת עוד כלום, מחכה לה צער גידול הבן שנים רבות: החלפות טיטולים, קימת לילות, נדודי שינה מכל בכי או שמיעת קול משונה של התינוק, אשר יש בידו להקפיץ מהמיטה את אמו או אביו.

וזאת - אם הכל תקין. ואם, חס ושלום, הילד חולה, או, חס ושלום, חולני, דבר הגורם טיפולים וריצות לבתי חולים, הוצאות כספיות וכו' וכו'.

ולאחר מכן חינוך הילד, ההשתדלות המרובה כדי שיהא חרוץ בלימודיו, הכרוך בהשקעה כספית, חינוכית, המלאה אכזבות.

ובסך הכל - גידול הילד אינו עולה בקלות.

וכל זה מתוך ציפייה ותקווה שיגדל ילד זה לתורה ויראת שמים, מחונך במידות טובות. והנה גדל אותו ילד ומעוות דרכו, סוטה מדרך הישר, בועט ברבו, באביו ובאמו, מלא בחוצפה, ללא דרך ארץ, ובפרט, חס ושלום, כשהמדובר בחטאים ומכשולים אחרים שנפל אותו בן במכמרות היצר...

היש לתאר צערם של אותם הורים?!

חייהם - חיים?!

מאכלם - אוכל?!

שנתם - שינה?!

שבתם - שבת של עונג?!

היאך יישנו על מיטתם?! היאך יאכלו מאכלם?! היאך ישבתו שבתם מתוך עונג ושמחה, כשבנם או בתם אי-שם בועטים בתורה ומצוות?!

על זה אמרו חז"ל (ברכות ז' ע"ב): קשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג.

באמת, נעתקים מהפה מילות עדוד ושמחה לאותם הורים. במה ננוד להם, ובמה ננחמם? עם הכל עוד אפשר איכשהו להתמודד, ולהפעיל את האמונה בהשגחה ולהתאמץ להתבטל לרצון ה', לחיות במנוחה וברגיעה כמו שבאמת כן מחייבת אותנו אמונת ההשגחה והבטחון להתבטל לרצון ה', ולהסכים עם רצון ההשגחה.

אולם מה עושים כשהדבר מגיע בסטיית הבנים והבנות, היאך מתמודדים עם בעית נשירת הבנים והבנות מדרך ה'. היאך כאן אפשר להשתמש עם האמונה כדי לחיות ברגיעה ובשלווה וכאילו הבנים עובדי ה'.

היאך אפשר שלא להיות בכעס ומתח כשהבנים והבנות מסרבים בחוצפה ובתוקף מלציית להורים חמים וטובים הרוצים באמת את אחריתם הטובה של בניהם ובנותיהם, והמה מקשים עורף להסחף לרחוב הקולקל שיכולים המה שם לאבד את עולמם.

האם לבעיה זו אין פתרון מרגיע על פי התורה והאמונה, האם בבעיה זו צריכים ההורים להיות באמת נימוקים ונרקבים בעמל בניהם ובנותיהם הסרבנים, מה הדרך של האמונה יכולה להועיל במקרים כאלה, הלא בכל המקרים והארועים המאכזבים כמה שהמה קשים כמו בריאות פרנסה עלבונות וכיוצא עוד אפשר להבין שמוטל עלינו לשתוק להסכים לרצון ה' להירגע כאילו והכל בסדר כי כל מה שה' עושה הוא לטובה, אולם מה יש להירגע ולהשלוו במצב שהבנים והבנות מכעיסים המה את ה' ובוגדים בתורה, מביישים ומחרפים את הוריהם במעללם, במראיהם, הזה רצון ה'?! אם כן היאך יש להשלים על מצב כזה, ואם תאמר שאין עצה לזה, היתכן, היתכן שתשאיר התורה פינה לאדם להרקב בה ללא מוצא, היתכן שאין בתורה פתרון למשהו בחיי האדם, ובפרט לבעיה כזו הנוגעת לצפור נפשו של ההורה הנאכל ונמוק מעמל בניו, היתכן שבמקרה כזה אמרה תורה שימותו אבות בעמל בניהם, והלא "לא יומתו אבות על בנים" כתיב.

היאך יכולים להיות אב ואם להיות רגועים כשהבן ובפרט הבת באים מאוחר בלילה מבלי לדווח על כלום. היאך אפשר להיות ההורים רגועים כשיודעים שבניהם ובנותיהם נסחפים לקלקול שברחוב, והחבר'ה שברחוב סוחף את בניהם ובנותיהם פרי גידוליהם שעמלו עליהם בכל נפשם ומאודם והנה "ויקו לעשות ענבים ויעש באושים".

ובפרט היאך יהיו רגועים הורים שבנם שהיה עמל בתורה ויגע בה בכל כוחו, והנה יום אחד פנה עורף ומתמרד ובוחל לבו בתורה וחפץ להשליך עול תורה מעליו וחפץ במטעמי העולם.

ולצערנו כמה הפתעות של אכזבות כאלה נוחלים הורים טובים ויראים, בלית ברירה ולאונסם ממש נכנס המחשב לבית, ומי יודע מה רואים שם הבנים והבנות. וכמו כן מחזיקים הבנים פלאפונים מידיעתם של הוריהם או שלא מידיעתם, מכשיר קטן המעותד לפורעניות גדולות.

בכוונה הארכנו בתיאור הצער הגדול של אכזבת החינוך, ראשית על מנת להשתתף ולהזדהות עם הסובלים מכך, ובעיקר כדי להראות את כוחה של האמונה שגם במצב מביש ומחפיר שכזה, שכפי הנראה אין במה להתנחם עליו, גם כאן לא השאירנו הבורא ללא פתרון, כי האמונה היא פתרון לכל.

ובכן היאך יש לגשת עם אמונה למצב שכזה.

ראשית עליהם לדעת:

אנו בדור האחרון, דור המכנה עקבתא דמשיחא, דור שניבאו לנו רבותינו את נבואת בן קם באביו, בת קמה באמה, כלה בחמותה, חוצפא יסגי וכו' וכו'. כך שכבר כאן ראו רבותינו את הגזירה הקשה והנוראה של הדור האחרון זה, גם בקללה הגדולה ביותר הזו, של בגידת הבנים באבות.

הרי שזו גזירה! והראיה שתופעות אלו של התדרדרות הבנים והבנות על הרוב אינם בשליטת בחירתם, אם זה מפני גילם הצעיר או מפני שדעתם חסרה ועדיין אינם בעלי הכרה מלהבין את ההשלכות ממעשיהם הקלוקלים והינם כשיכורים המרחפים ללא מחשבה והתבוננות כלל, והוא כאמור משום שחייבים המה לעבור שלב כזה, וכמו שיבואר עוד להלן.

ואפשר, כיוון שהיא הקללה הקשה ביותר, מרומזת היא בנחמה של הגאולה: והשיב לב אבות על בנים, ולב בנים על אבותם.

הרי שקיבלנו בנבואה שבדור האחרון יתרכזו נשמות כאלה שיצטרכו לבוא על תיקונם אולם בדרך השלילה. דהיינו, יוולדו המה בתכונות קשות ומרדניות, כי זהו מחמת עברם הקודם שהושרשו ברע, ולכן הוצרכו כך להיוולד, ואת ראשית דרכם יעשו באותו רע שהיו למודים בו והושרשו בו, אולם מכך יבואו לשוב בתשובה שלמה, כשהרע בעצמו יהדפם בהדף קשה, ומתוך הרע הבוגד יראו את האמת, וכמו שהיה בכל הגלויות שלהבדיל ניסו רשעי ישראל להידמות לגויים, ומה היו התוצאות? קבלנו מהם מכות הדף והכונו ופצעונו, ולא הועילו לנו החנופה והשקר. כמו כן בפרטות אותם צעירים וצעירות ששורשם רע מחמת שכן השרישו בעצמם ובנפשם קודם בואם לעולם, יוכרח לצורך תיקונם לבוא באותו מצב דווקא וממנו לצאת.

עלינו להבין, בנים ובנות אלו מסכנים הם, צריכים אנו לרחם עליהם, ואין לנו אלא להתפלל עליהם ולעורר עליהם רחמים מבעל הרחמים, המה באו לצורך תיקונם במצבם הירוד דוקא, או ירוד מלכתחילה, או שהיו במצב טוב והתקלקלו, כי כן נצרך תיקונם דווקא להיות כך. וכגון שבפעם קודם נשמתם היתה באופן זה של עליה בתורה, ואחר כך בבחירתם פרשו, ולכך היאך מתבצע תיקונם של אלו? צריכים המה עתה לחזור לאותו מצב, להצליח בתורה ולאחר מכן לנשור כדי לשוב לאותה מציאות ממש שהיו בה קודם, ומאותה מציאות נצרכים עתה לשוב ולתקן עצמם והוא מנסתרות ה' אלוקינו.
וכבר ערכתי לזה קונטרס מיוחד הנקרא ''את עמלנו...'' וראה שם שביארנו מנפלאות הבורא בתופעה זו של הנושרים והסוטים מדרך ה' המצוי במיוחד בימינו.
והוא בהשגחה עליונה מדוע וכמה ילדים יפלו דוקא להורים כאלה וכאלה, וזהו תיקוננו אנו כהורים לקחת זאת באמונת ההשגחה.
והמוטל עלינו הוא:
א. לראות בעמלם תיקון וכפרה לעצמנו.
ב. להזהר מכעס ורוגז, וזאת בכך שנדונם לכף זכות ונרחם עליהם.
ג. לקחת זאת באמונת ההשגחה ולא להתמרד על רצון ה'.
ד. להשתדל לקרבם באהבה ובחום ולא להרחיקם.
ה. לא לראות את כבודנו ובשביל כך לנקוט באמצעים הפוכים מלקרבם, אלא לראות את כבוד שמים ולסבול בושתם וחרפתם ולסובלם עד שישובו.
ובעצם באם לא ניקח גם את אכזבת החינוך באופן הנכון על פי האמונה לא רק שחיינו יהיו חיי סבל וירקבו עצמותינו מיגון ודאגה, אלא גם נבוא מכך לטעויות הרסניות ביותר באופן גישתנו לפתרון הבעיה, ובמקום לתקן נקלקל ביותר.
אין לשער כמה הורים הורסים במו ידיהם את אפשרות פתרון הבעיה בגלל גישתם בצורה הלא נכונה, ניגשים המה בחוסר סבלנות, בעצבנות, בביקורתם באופן המשניא את המבקר, לא משתמשים עם ''הימין מקרבת'', אלא דוחים בב' ידים את בניהם ובנותיהם במריבות ומחלוקות, משפילים אותם, ובכך ממרידים את הבנים לפשוע יותר, ולעשות להכעיס ממש, ולשנאות את התורה ודרכיה.
לו היו מובילים עצמם לפתרון בעיה זו עם המורה דרך שהוא האמונה, פני הדברים היו נראים אחרת, וכמו שכאמור הארכתי בזה בקונטרס ''את עמלנו''.

ולכן, הורים שבאמת השתדלו כפי יכולתם למען חינוך בניהם, וודאי יש להם סיבה להצטער, אבל לא להרגיש רגשי אשמה שהם בעיקר עוכרים ופוצעים את מצב רוחו של אדם, ולהבין שזו גזירה נוראה, שהיא נגזרה מן השמים, שאינה תלויה בהם.

וגם הורים שלא כל כך השתדלו מספיק ומרגישים רגשי אשמה, צריכים ליזהר לבל ליפול לעצבות ולמרה שחורה ולעצבנות, שלא יועיל להם, ולעשות במקום זה מה שכן יועיל, והוא מעתה להשתדל בתפילה, בסבלנות בקירוב הבן והבת בדרכי נועם, כי המתח והעצבנות רק ירחיק ויאבד כל סיכוי מאותו בן או בת לחזור למסורת אביהם. ורק הסבלנות והשמחה, ובפרט הקירוב והאהבה הם עדיין נותרו לסיכוי להשיב לב בנים על אבות.

ובפרט כאמור שבעיקר הסיבה לכך היא הגזירה לצירוף נשמות אלו שיתרכזו בדורנו.

ועוד, הלא אם על עבירות הקשות ביותר שחוטא אדם אסור להיות בעצבות וליפול למרה שחורה, וכל חובתו להשתדל מעתה לתקן ולעשות את אשר ביכולתו - כמו כן תיחשב עבירה זו של מחדל בחינוך הילדים עבירה ככל העבירות שתקנתה הוא רק בהשתדלות לתקן מכאן ולהבא ככל האפשר, ולא ליפול לעצבות ומרה שחורה, דבר אשר לא יועיל ולא יציל.

אפשר לספור את הבתים שזכו שיהיו כל בניהם ובנותיהם הולכים ישר ולא סוטים מדרך התורה. לדאבוננו, כמעט אין בית אשר אין שם מת, שלא סטה מדרך ה'. זו קללת הדור האחרון, ועלינו ההורים להחזיק מעמד, לשמור עצמנו ולמלאות חובותינו בעולמנו, ולא לתת לקללה זו להמיט חורבן גם עלינו. ובפרט שיש לנו עוד בנים ובנות לגדלם. וכמו כן לא אבד הסיכוי להחזיר את בנינו האובדים, וזאת רק אם לא נתייאש ונפגין את אזלת ידינו, אלא אדרבה, נצפה לרחמי שמים מתוך תקווה, אשר לא ידח ממנו נידח.

ועלינו להעביר על מידותינו, ולהיזהר לבלתי הביא את בנינו למכשול איסור החמור של זלזול בכבוד אב ואם, אלא שהדבר תלוי באיזה שלב של התדרדרות נמצא הבן, ופירטנו בקונטרסנו "את עמלנו" הדרכה ועצות היאך לנהוג עם הבן בתופעה זו של "הנשירה" בכל אופני השלבים בו הוא נתון.

ולעידוד נפלא יהיו לנו דברי האור החיים הקדוש (במדבר כה, א), וזה לשונו: חכמי הקבלה גילו לנו, שלא ידח ממנו נידח מכל ניצוצי הקדושה, וכולן לבסוף יזכו למקום שממנו באו, והגם שיריע איש ישראל, אף יצריח נפשו, [כלומר, הגם אם הגיע איש הישראלי לדיוטא התחתונה בעוונותיו], סוף כל סוף יחזור לשרשו.

מעשה בכהן אחד שהיו לו עשרה בנים - שישה בנים וארבע בנות, והיה בכל יום משטח ומלחך עפר בתפילתו שלא יצא שום פסול מזרעו, ולא היו ימים רבים עד שבא עזרא הסופר והעלה את ישראל מבבל, וזכה אותו כהן לראות כמה דורות מזרעו משרתים בכהונה גדולה.
(תנא דבי אליהו פרק יח)

לט. כיצד להתייחס לניסיון מום או כיעור פנים

כלל גדול יהא בידך - חשיבות האדם לא נקבעת לפי מה שבני האדם מחשיבים, אלא לפי מה שהקדוש-ברוך-הוא מחשיבו.
אנו נמצאים בעלמא דשקרא. וכן בעולמנו - עולם השקר - אדם גבה קומה, יפה תואר ומראה, הוא המאושר והחשוב, ומשתייך לשכבה העליונה בציבור.
אולם כבר ראינו אצל שמואל הנביא, כשבא להמליך את אחד מבני ישי, ונתן עינו באליאב, אחי דוד, וסבר שמואל שוודאי עליו נתכוון הקדוש-ברוך-הוא להמליכו, ומיד אמר לו ה' בנבואה (שמואל א' ט"ז, ז'): "אל-תבט אל-מראהו ואל-גבה קומתו, כי מאסתיהו, כי לא אשר יראה האדם, כי האדם יראה לעינים, וה' יראה ללבב".
והוא סוד גדול, שאם יתהלך עמו האדם, לא תמצא העצבות אצלו את מקומה, שהרי מדרכו של עולם, למי יש לאדם לעשות חשבון אם לא לחכם הגדול ביותר או לגיבור או לעשיר הגדול ביותר, או לכל מי שיותר בעל יכולת, הלא לאל אחד שכזה כל העיניים נשואות.
ומי יותר גדול ומועיל לאדם יותר מבוראו? ואם כן, כל החשבון שלך יהא עד כמה אני חשוב ונושא חן בעיניו, ולא עד כמה אני חשוב בעיני בני אדם קרוצי חומר, מעוטי יכולת, שאין עומדים לו לאדם בשעת צרתו, מחלתו ועוניו.
שים עיניך מהו המודד את מדת חשיבותך ונשיאות חינך בעיני ה', ה' הלא לא מביט על מראה מכוער או יפה, שלם או בעל מום, אלו אינם ההבטות של ה' יתברך שלפיהן הוא מחשיב את האדם או משפילו. הבטתו יתברך על לבו הטהור וכישרון מעשיו של האדם, שלמות ויפי נשמתו, ולא על שלמות ויפי גופו מביט ה', ולא על פיהן נקבעת מהות האדם, כך שמצבך דוקא מאפשר לך לצמצם את יחוד מעשיך לנשיאת חן בעיני המקום בלבד ללא פניות, וכמה בנקל לך להתיחד עם קונך אחר שאינך משתווה עם השקר שבעולם, והדלת של עולם השקר נעולה בפניך ולעומתה דלת עולם האמת פתוחה לפניך.
ועוד תתבונן כמה ניצל אתה מגאוה וגסות רוח בה נופל הנאה והחסון, כמה יצרו הרע של זה הנאה חזק ותקיף עליו בגאוה ובתאוה וכמו שאומר רש"י (תענית ז' ע"ב): "אי

אפשר לנאה להשפיל דעתו", ואתה זוכה למתנה הגדולה ביותר - לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה, להיות תמיד רצוי לפני ה'. ומה גם ששקר החן והבל היופי, מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך, מעשי האדם המה הקובעים אם יתרחקו הבריות ממנו או יתקרבו אליו ולא יופיו של אדם.

בהיותי שבור ורצוץ כל הימים - ולא זכיתי לשום עונג מתענוגי החיים, נוסף לכאבי הגוף ושבירתו כל הימים - העונג היחידי הוא לי לעשות רצון קוני, ואין לי צער יותר גמור מכישלון בעוון.

(אגרות "חזון איש" ח"א קנג)

מ. חיזוק האמונה למתנסה בקשיי פרנסה או מהתמוטטות עסק

נסיון העושר קשה מניסיון העוני, אומרים חז"ל. המעלה הגדולה ביותר המקרבת את האדם לבוראו הלא היא לב נשבר, וכנאמר: "קרוב ה' לנשברי-לב". וכמה רחוק העשיר ובעל עסק משברון לב. ולעומתו כמה קרוב העני, או היורד מנכסיו ללב נשבר. כל עזותו וגאוותו נדעכת, ונעשה אהוב לה'.

כמובן, כל זה אם יודע לנצל את משברו לטובה, ולא לבעוט ביסוריו.

ובפרט כמו כן יש כאן כפרת עוונות התלויה ביסורים באופן הנעלה ביותר, שהרי אומרים חז"ל (שמ"ר, לא, יא): כל היסורים בכף מאזניים אחת, והעוני בכף שניה, מכריע את כולם. אם כן, בזה מזדכך ומתנקה מעוונותיו. זמנו יותר מאפשר לו לעסוק בתורה, לעסוק במצוות, ולמלא חובתו בעולמו, מה שאין כן העשיר והמרבה בעסקים, אובד הוא אחר ממונו.

ולגבי שפלותו בעיני בני אדם, בעקבות עוניו או ירידתו מנכסיו, יתבונן במה שכתבתי בקטע קודם, שלא מה שבני אדם מחשיבים, כן היא מידת חשיבות אצל הקדוש-ברוך-הוא, ואם בני אדם מחשיבים את העשיר ומבזים את העני, אצל הקדוש-ברוך-הוא זהו בדיוק להפך.

ואף אדם שנהג יפה בצדקות וחסידות בזמן עושרו, אל יצטער כשניטל ממנו עושרו, והוא על פי מה שאמר ה"חפץ חיים", שכשסטודנט משתלם במקצוע מסוים, עובר ללמוד עוד מקצוע, ואם השתלמת אתה ועמדת בניסיונות העשירות, רוצה הקדוש-ברוך-הוא להשלימך בעמידה בניסיון העוני, כדי שתהא מושלם בכל סוגי הניסיונות, והכל תלוי בגלגוליו ובתיקוני נפשו של האדם. והחי באמונה וביטחון, ויודע שה' מנהיגו ואין שום טבע ומקרה בעולם, אין מאושר כמוהו. וראה עוד בספרנו "נחמת ישראל" עמ' סא, בעניין מעלת העניות.

ובפרט בסוף הימים, מובא על כך בתיקוני זוהר שעתידין ישראל לעשות תשובה בסוף הימים, והקב"ה ימיר להם את עונש המיתה המגיע להם מחמת עוונותיהם בעונש העוני ובכך ינצלו ממוות ומיסורי גוף ונפש אחרים. והארכתי בזה בפרק מיוחד לנושא זה בספרי הנקרא "עקבתא דמשיחא".

פעם האריך הרב שמחה זיסל, הסבא מקלם, בתפילת שמונה עשרה, ובינתיים בא אחד שהיה צריך לו. האיש חיכה עד בוש והלך לו, ואחרי שסיים הרב שמחה זיסל תפילתו סיפרו לו על האיש. ענה במנוחה ואמר: אם הוא צריך לי - הלא יבוא בחזרה, ואם נאמר שלטובתי הוא בא, אז גם אינני מצטער. כי ממה נפשך: אם טובה זו אמיתית היא ונגזרה עליי, הרי היא לא תמנע ממני בין כך ובין כך, וההוא שהלך ולא הייתה לו סבלנות לחכות, סימן שאין זה לטובתי האמיתית.

(מגדולי המוסר דנוברדוק)

מא. חיזוק האמונה והשמחה לאמהות המתמוטטות מנטל גידול הילדים הקטנים

כלל פשוט ומוסכם: דבר יקר - עולה ביוקר.

ומה יש יותר יקר לאדם מלראות האושר הגדול ביותר בחייו שאין כמוהו - והוא בן ובת הולכים בדרך ה', מחונכים בדרך ארץ כלפי הוריהם וכלפי כל אדם? מה יש יותר אשר לאדם, כשפוגש אותו חברו, ואומר לו: אשריך, איזה בן יש לך, מתמיד, ירא שמים, אשרי יולדתו! היש ערך השווה לזה?!

עומדים אתם לגדל דור הממשיך את תפארת עם ישראל. אמנם נכון, לא תמיד התוצאות הן כמו התקוות, אולם כעת, כשהבנים קטנים, ודאי זוהי תקוותכם. ואדם משקיע בעסק, אפילו שאינו בטוח בוודאי בתוצאותיו, אלא משקיע, ושווה לו להשקיע, על הקווי והסיכוי שבעזרת ה' ייתכן ויגיע.

ועוד, מה לנו לחשוב על סוף עתידו של אותו ילד? נראה יום יום את הרווח היומי; אותו בן הולך לתלמוד תורה ללמוד, והלא אין העולם מתקיים אלא על הבל פיהם של תינוקות של בית רבן. לא משתלם להשקיע את ההשקעה היומית בלבד עבור התוצאה היומית בלבד? כל יום שהבן הולך לתלמוד תורה וקורא א' ב' ג', בונה עולמות, ומקיים את כל העולם כולו.

לו היית, את האמא, צריכה להכין סנדוויץ' לאיזה אדמו"ר גדול או לאיזה צדיק בעל מופת, יום יום, באיזו שמחה היית עושה זאת? ולא היית נותנת זכות זו לאף אחד בכל מחיר. ולמה קשה לך להכין את הבן, ולשלחו בשמחה, בתופים ומחולות לתלמוד

התורה? הרי בהבל פיו פועל הוא יותר מרב פפא ואביי, כמובא בגמרא, שהבל פיהם של תינוקות חשוב יותר מתורתו של רב פפא ואביי. לרב פפא ואביי לא היית מוכנה להשקיע עבור תורתם?! עכשיו הלא את מקבלת תוצאות לא פחות טובות...

ועוד תתבוננו את, האם, כמה מקנאים בך אותם שאין להם ילדים ולא זכו להיפקד? כמה מוכנים הם לקבל פי כמה וכמה מסבלך עבור שיהא להם בן או בת! ואת, שזכית בפיקדון נפלא, יקר זה, קשה לך לגדלו?! ובפרט אם בעלך בן תורה, אשריך יותר ויותר, שהרי בגידול הבנים לתלמוד תורה את מאפשרת לו ללמוד תורה בהשקט ושלווה, וחלק כחלק לך בתורתו.

וידוע מה שאומרת הגמרא (ברכות י"ז ע"א): נשים במה יזכו לתחיית המתים, הרי אינן עוסקות בתורה? ומתרצת הגמרא, שיש להם חלק בתורת בניהם ובעליהן. אם כן, את כאן בונה לך את זכות קימתך לתחיית המתים. היש אוצר יקר מזה?!

ועוד, כל הצלת האדם בחייו ולאחר מותו, הם בניו ובנותיו שהולכים בדרך ה', ולאחר 120 שנה שלך, תצטרכי את עזרתם, שיצילוך מכל מרעין בישין, וכמה ישתלם לך כל השקעתך.

ובהקשר לזה ישנו סיפור נפלא מאמו של ר' אליהו לאפיאן, שהייתה אם לעשרה ילדים, והיתה שם בחוץ לארץ תקופה קשה בכלכלת הבית. ורבים הוציאו בניהם מהישיבות שיעזרו להוריהם בפרנסה, ופנו לאמא של ר' אליהו ואמרו לה: יש לך עשרה בנים, תוציאי אחד או שניים מהם לעבודה, ויקלו מעליכם קצת עול הפרנסה. והשיבה: עכשיו איך שהוא אני יכולה להסתדר, ואיני צריכה את עזרתם של בניי, את עזרתם אני אצטרך לאחר 120 שנה שיצילוני מגיהנם, ולאז אני שומרת את אפשרות עזרתם, וזאת רק על ידי שיגדלו לתורה ויראת שמים.

וחייבים לחזק את האמונה בהשגחה פרטית, שכל ילד וילד ואופן גידולו נגזר מלמעלה וזהו האופן שצריכים הורים אלו דוקא לגדל ילדים אלו דוקא, והיא טובתם האמיתית, כי ההשגחה הפרטית קובעת מדוע ילד זה יפול להורים כאלה דוקא, והיאך יהא גידולו בנקל ובקושי, והכל במשפט צדק של גזירת שמים, משפט הצודק לילד ולהוריו גם יחד - "משפטי ה' אמת צדקו יחדיו".

* כשהבן מתפלל ומקדש ה' ברבים, פודה אביו ואמו מגיהנם. (רמ"א יו"ד סימן שעו)

* "וחיו את בניהם ושבו" (זכריה י, ט) - ששבו האבות מלירד לגיהנם בזכות בניהם שחיו. (נשמת חיים)

* וכשהבן מתפלל ומקדש ברבים, פודה אביו ואמו מן הגיהנם. (כל בו)

מב. חיזוק האמונה והשמחה לאיש שנפלה בחלקו אשה רעה, או להפך

הגמרא ביבמות (ס"ג) אומרת: "הנני מביא רעה אשר לא יוכלו לצאת ממנה" (ירמיה יא) - זו אשה רעה וכתובתה מרובה.

ומה יש יותר לנחם אדם זה מאשר דברי הגמרא (עירובין מ"א ע"ב) שאינו רואה פני גיהנם. אולם בכל זאת עליו לדעת, שזכות זו - כשהיא רעה אליו מטבעה ומאופייה הקשה והגרוע, אבל אם הוא המגרה את הריב בבית וגורם לה לכעוס עליו ולקללו ולבזותו, אין זה בכלל. כן כתב בספר "שומר אמונים".

ולכן ישתדל הוא בכל יכולתו לעשות את המוטל עליו ולהתבונן יום יום בהתבוננות ספרי מוסר, כי אם לא יחזק עצמו, מי יחזקהו בניסיונות קשים ומרים אלו? אבל אם ישב עם עצמו יום יום ויקרא בספרי מוסר מהי מעלת היסורים, מהי מעלת השתיקה בשעה שמבזים אותו, הרי בזה מכין תבלין ליצר הרע, הם דברי חז"ל ותוכחתם, כמו שפירש החיד"א.

וכן להפך - אשה שנפל בגורלה איש רע, עליה גם נאמר שלא תראה פני גיהנם, וצריכה היא להשתדל בסבלנות מרובה לסבלו ולכבדו, ויזכו למה שנאמר: "ברצות ה' דרכי-איש גם-אויביו ישלים אתו". ומי הם אויביו? "אויבי איש אנשי ביתו".

וידעו שהכל מעוונותיהם, וזהו תיקונם בהשגחה פרטית, וברצות ה' מעשיהם על ידי תשובה ומעשים טובים, יתהפכו הלבבות לאהבה ושלום.

כי הכל מושגח בפרטיות, כמה יסבול האדם מאשתו או האשה מבעלה, כמה בזיונות, כמה מריבות, וכשלוקח זאת באמונה ובשתיקה בא הוא בזה על תכלית בריאתו לעולם.

וגם אם תחשוב: לו היתה לי אשה טובה, הייתי צדיק יותר וכיוצא - גם זו מחשבת טעות, כי מי אמר לך שהקדוש-ברוך-הוא רוצה את עבודתך הנראית לך? אולי, וכך, מסתמא, חפץ הוא יותר בעבודתך זו, ודווקא כך, בתוקף נסיונותיך.

כל שהקדוש-ברוך-הוא חפץ בו, מדכאו בייסורים, שנאמר (ישעיה נג, י): "וה' חפץ דכאו". (ברכות ה)

מג. חיזוק האמונה לאדם שהינו "קורבן" לביקורת ולביזיונות תכופים וליחס עוין בחברה

ראשית עליך להתחזק מאוד, ולא ליפול במחשבתך, שאם בני אדם אינם מחשיבים אותך הרי שבאמת אינך שווה כלום. זו טעות!

יחסי ציבור לפי כלליהם, כלל וכלל אינם כללי התורה. מה שנחשב לפי כללי התורה, זהו ממש להפך ממה שנחשב לפי כללי בני אדם בעולם השקר.

ואם הנך רואה שאתה משתדל להיות תואם עצמך לחיובי התורה וסר למשמעתם, הרי שאין חשוב כמותך לפי כללי התורה, שהם כללי ה' יתברך, שעובד, כביכול, לפי כללי תורתו. ואם כן, מה לך ליפול מכך שלבני אדם יש כללים נגד התורה?

והרחבנו נושא זה לעיל בפרק זה (אות לט) בסובלים בכיעור גופם ופניהם.

ובפרט מעלת הביזיונות, מי יכיל מעלתם, והנה לך קטע ממעלת הביזיונות:

מובא בספר ''קול בוכים'' על הפסוק (איכה ג, ל) ''ייתן למכהו לחי ישבע בחרפה'' [ודבר זה יצא מפורש גם מפי האר''י ז''ל, ומובא דבריו בכמה ספרי יראים], וזה לשונו: וכמו שהיה מרגלא בפומיה דמורי זלה''ה [הוא הרמ''ק], שהיה אומר שבכל התשובות שבעולם, המעלה שבכולם למרק החטאות והזדונות והפשעים, היא סבילת העלבונות והחירופים והגידופים, והיא מעולה יותר מכל מלקיות וסיגופי תעניות שבעולם, כי אם יסגף עצמו לבד, ייחלש ויבטל מדברי תורה למאן דלא אפשר ליה, ונקרא חוטא, וכן במלקיות וכיוצא. אמנם, במידה זו של סבילת עלבונות, תאכל ותשתה ותעבוד, והעוונות מתכפרים. ומבינתך חדל, כי הגע עצמך - שיאמרו לך: תרצה שיבוא לך הפסד ממון, נפילת בתים? תשיב: לא. ואם יאמרו לך: תרצה לקבל עליך מיתת בנים? תשיב: חס ושלום, אלא אתה ה' תשמרם. ואם יאמרו לך: תרצה שיכך ה' בשחפת ובקדחת בקרירי וחמימי - מיד ירוץ לבך, ותשיב: רחמנא לצלן. וכן אם יאמרו לך על המיתה ועל גיהנם ועל הגלגולים הרעים - על הכל תשיב: חס וחלילה. אם כן, תאמר לי: בחייך, החטאות והפשעים שחטאת ושעוית ושפשעת ופגמת במעלות הרמות, בעשי''ה ויצי''ר ובריא''ה ואצילו''ת, כפי מחצב נשמתך, מיום היותך על האדמה - במה יכופר? והזקן הכסיל בכל יום רודף אחריך עד החרמה, כי אין לו מלאכה אחרת, ומעולם לא נצחני אלא בעל מלאכה אחת קרינא ביה, והסאה הולכת ומתמלאת, ותרדמת ה' הופלה ולא תיעור משנתך.

ואם גברו חטאתיך לטעום ביאות אסורות, לילה ויום לא ישבתו מחשבותיך, ומכל עבירה נעשה קטגור, ועולות אגודות מוטה ומקטרגים, כמו שאמרו זיכרונם לברכה: עולה ומשטין, עולה ומקטרג. והדיין הקדוש והישר, אוזניו קשובות לקול קטרוגיהם, ולא ייתנו דמי להם, עד שיבוא מלך הכושי [מלאך המוות], וחרבו שלופה בידו. ואמר איש הדמים: המלך דיבר עלה אלי ההרה, וגופך רדה השכבה את ערלים. מאי איכא למימר, מה תשיב על תוכחתו? - לכן, זאת העצה היעוצה מאת ה' צבאות - יצאה לאמור (איכה ג, ל): ''ייתן למכהו לחי ישבע בחרפה'', כמדובר, ובזה לא יניחך ה' לעולם, וזהו ''כי לא יזנח לעולם ה''', (שם לא).

וכן מובא ב"שערי קדושה" לרבנו חיים ויטאל (ח"א שער ו): ואם עיני שכל לך, היה לך לחפש מי שיצערך, כי חיים אתה מבקש לך.

ב"תומר דבורה" (ספ"ב) כתב: החלק השלישי מהדרך להתרפא מחולי הגאווה - שיחשוב על עוונותיו תמיד, וירצה בטהרה ותוכחת ויסורים, ויאמר: מה הם היסורים היותר טובים שבעולם שלא יטרידוני מעבודת ה' - אין חביב בכולם מאלו שיחרפוהו ויבזוהו ויגדפוהו, שהרי לא ימנעו כוחו ואונו בחלאים, ולא ימנעו אכילתו ומלבושו, ולא ייענש, חס וחלילה, בחייו וחיי בניו במיתה. אם כן, יחפוץ ממש בהם, ויאמר: מה לי להתענות ולהסתגף בשקים ומלקיות המחלישים כוחי מעבודת ה', יותר טוב אסתגף בביזיון בני אדם וחרפתם לי, ולא יסור כוחי ולא ייחלש. ובזה, כשיבואו העלבונות עליו, ישמח בהם, ואדרבה, יחפוץ בהם.

עולם הזה הוא הפך עולם הבא. שפלות העולם הזה תגרום להם [לישראל] גדולה לעתיד לבוא, בימות המשיח ובתחיית המתים - גם לגופם, ובעולם הבא - לנפשם. (מנורת המאור אות שב)

ודע עוד שבזיונות זהו לאו דוקא בזיונות וחירופים שדמו של אדם נשפך בהם. כל מילה של פגיעה ואפילו קטנה, יש בה כפרה גדולה, ולפעמים ימצא שאומר אדם לחבירו מילה אחת או הערה אחת שלא במקום ובזה משפילו ומעליבו, ובכך מביאו לידי כעס גדול וצער גדול, בזה נהיה לאדם כפרה גדולה ממילה קטנה, וכמה השקעה זו טובה היא המפיקה רווחים לאין שיעור, שהרי בכך אין נדרש מהאדם אלא לשתוק בלבד, ולהאמין שמן השמים שילחוהו עלי לומר לי מילה זו. וכמאמר דוד המלך כשקללו שמעי בן גרא: "הניחו לו ויקלל כי ה' אמר לו". ומה זכה בכך? אומר החיד"א (בספר מתוק מדבש אות ט'): להיות רגל רביעי שבמרכבה. הנה לך לראות שבשביל שתיקה קטנה זוכה למעלה גדולה לאין שיעור - להיות בצוותא מרכבה לשכינה עם האבות הקדושים.

בזיונות רבים לאין שיעור סבל בחייו רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל, משפיע רוחני דישיבת מיר ופוניבז', ותמיד השתדל להתעלות. מעשה ונכנס אליו פעם תלמידו ומצאו שרוי בשמחה יתרה. הרהיב התלמיד ושאל את רבו: לשמחה מה זו עושה? השיבו רבי יחזקאל: אדם אחד ביזה אותי ביזיון גדול מאוד, וה' עזרני ולא השבתי לו מאומה, על כן אגיל ואשמח מאוד!

(חוברת מעלת התפילה י"ד)

מד. התבוננות כללית על היסורים

מעלות הייסורים רבים המה, אולם בכללות יש לומר עליהם, אשר הם "הצלת נפשות", ונמנה כמה ממעלותיהם ומתוצאותיהן המבורכות של היסורים.

הבט!

כמה גרמו לך הייסורים להתקרב אל ה';

כמה גרמו לך הייסורים קשר עם הקדוש-ברוך-הוא, אתה אליו והוא אליך;

כמה - בגלל הייסורים - הנך מוכרח להרים עיניך להשם יתברך.

ולא עוד, אלא פעמים רבות הייסורים כל כך תוקפניים, עד שאם אתה מעט תסיח דעתך מהביטחון והאמונה בו יתברך, מיד תרגיש שהנך נופל, ולא מחזיק מעמד רגע. ואם כן, זכית למצב שבו אתה צריך להתמיד את התקווה והתלות שלך ברבונו של עולם, לילה ויום.

כמה התעלית בתיקון מדותיך על ידי היסורים;

למדת להיות סבלן. למדת להיות עניו - לב נשבר;

למדת להרגיש כאב הזולת, אחר שהרגשת זאת עליך. למדת לרחם על הבריות;

למדת להחביל את ענייני החומר, ולהתבונן יותר על תכליתך;

למדת להיות למוד סבל, ויודע להתמודד ולעבוד את ה' בכל מצב;

למדת להבין שאין האדם יכול לעשות ביכולתו כלום, ואין כלל כוחי ועוצם ידי, אלא הכל בגזירת אל עליון.

וביותר, אם, חס ושלום, המדובר במחלה כל שהיא נוראה שתקפה אותך באופן שנדרשת לנס - כמה למדת אתה ולימדת אחרים שצריך רק להתפלל לה' וחשובה התפילה, שהרי אמרו רז"ל: למה האמהות היו עקרות? - כדי שיתפללו. הרי שחשוב לה' לייסר בן אדם רק כדי שיתפלל אליו, ואין החיים ביד האדם, וזכית שעל ידך מתעוררים אנשים לתשובה ולפחד מה'.

וכמו שראיתי סיפור על הגאון ר' יונה יוסף ארנטרוי זצ"ל שחלה במחלה הנוראה והידועה והיה צורח מכאביו, והיו בני ביתו רוצים לסגור החלון שלא יישמעו צעקותיו. אמר להם: תפתחו החלונות, אדרבה, שישמעו בני אדם כאביי וצעקותיי, ויראו שהעולם בוגד, ויום אחד צריך האדם לעלות לבוראו ולתת דין וחשבון, וישובו מהר בתשובה ולא ימתינו, פן יאוחר.

וכן עליך לדעת, יסורים לא תמיד באים על אדם רע, הרבה פעמים באים על אדם טוב, לתועלתו, ולגלות לו את פנימיותו האמיתית, כי איננה מתגלה רק בשעות קשות, ורק אז יודע האדם כיצד להשלים את חסרונו.

וביותר, אם זכית שעל ידי יסורין למדת כיצד להדריך אחרים הסובלים גם הם מיסורים, ולהיות אתה "הקרבן" של "אין חכם אלא כבעל הניסיון", ומתוך הרפתקאותיך הרבות הנך מלומד מלחמה, היודע "ללמד לבני ישראל קשת" כיצד יתמודדו גם הם ביסוריהם, והנך מזכה הרבים שאין כדוגמתך, שהרי אין יותר חשוב לפני ה' כמשמח ומחזק לבותיהם של ישראל.

וזה כמסופר בגמרא (תענית כב.) שאליהו הנביא גילה לר' ברוקא שישנם באותו שוק שעברו בו רק שני בני אדם שהם בני עולם הבא, והראה לו אותם. הלך רבי ברוקא ושאלם מה מעשיהם. השיבו לו שהם בדחנים, שמחים ומשמחים בני אדם עצובים.

ואין חולי קשה כחולי העצבות ודיכאון הנפש, וכמו כן אין לך מצווה גדולה כהמרפא חולי נפשות אלו ומעודדם. ומובטח הוא להיות בן עולם הבא, וזאת יכול לעשות רק איש אשר כמוך שסבל ונחלץ מסבלו, ללמד לשמח ולחזק אחרים הסובלים ולעודדם עדי יצאו מצרתם.

הגאון ר' שמואל רוזובסקי זצ"ל היה אומר: עיקר וקושי הניסיון להתגבר על היסורים הוא רק בתחילת העבודה שצריכים להתגבר על העוקץ של היסורים, ואילו לאחר מכן, כשהקדוש-ברוך-הוא עוזר ועוברים את השלב הקשה, ההמשך כבר נקל הרבה יותר בסייעתא דשמיא, וכעין מה שאמרו חז"ל כל ההתחלות קשות, וסוף הישועה לבוא בסייעתא דשמיא.

מה. משבר המצוי אצל בני התורה שאינם מסתפקים בהצלחתם בכותלי בית המדרש

אותה מידה אומללה הנזכרת לעיל בדברי ה"מסילת ישרים" יכולה להימצא אפילו בין כותלי בית המדרש, חס ושלום. נטה אוזנינו לדברי אחד מגדולי דורנו:

פעם אחת נכנס בחור אצל הגאון ר' יעקב ישראל קנייבסקי זצ"ל. אותו בחור לא ראה סימן יפה בלימודו ושקע בעצבות, ובא לבקש מהגאון הנ"ל עצה ותושייה. ענה לו הגאון: אתה יודע למה יש בחורים שפתאום מאבדים את החשק בלימוד, ונכנסים למשבר? - יש לזה סיבה אחת: מפני שבשעה שלומדים, חושבים על הכבוד, כי התלמיד רוצה שראש הישיבה יחזיק ממנו, ושיכבד אותו, וכואב לו שחברו יודע יותר ממנו, ושחבריו שואלים שאלות טובות בשיעור והוא איננו שואל, וכל זה גורם לו צער, והקנאה אוכלתו.

אבל דע לך, שהאמת היא שלומדים תורה רק בשביל דבר אחד ויחיד: שאחרי מאה ועשרים שנה באים לעולם האמת, עולם הנצח, ושם לא תופס שום חשיבות, שום עניין שבעולם, לא רכוש ולא נכסים, ולא שום דבר, רק דבר אחד ויחיד: תורה. ושם, כל המשא

ומתן הוא רק בתורה, ושם יבחנו כל אחד ואחד על ידיעותיו בתורה, ויאמרו לו: עמוד וערוך מקרא שקרית ומשנה ששנית, וכל התורה שבן אדם לומד כל ימי חייו, צריך להיות רק לתכלית זה: שלא יבוש ולא ייכלם לעולם ועד - בעולם האמת הנצחי.

וכאשר לומד לתכלית הזו בלבד - אז לא אכפת לו שום ענייני כבוד, ושום קנאה לא תעלה על לבו, ולא יהא אכפת לו אם מחזיקים ממנו כאן, ואם מכבדים אותו כאן, שום דבר לא אכפת לו, כי כל מחשבותיו נתונים רק להוסיף עוד ועוד תורה לעולם שכולו תורה, ואז אין לו משברים ותמיד הוא בשמחה... (תמצית לשון פניני רבנו הקהלות יעקב, עמ' ט).

הגאון ר' יעקב ישראל קניבסקי זצ"ל גילה, שגם התורה הקדושה יכולה להיות נתפסת כקרדום לחפור בו ולהשיג עליונות חיצונית, חס ושלום. וכאשר נדמה לאדם שהוא לא הצליח להשיג אותו "הישג", הוא שוקע בעצבות.

הרב קנייבסקי זצ"ל מוסיף עוד נקודה ביסוד הנ"ל בספרו "חיי עולם" (פרקים י"א וי"ב). נעתיק מעט מדבריו המאירים: רבים מהתלמידים חושבים, שעיקר ההצלחה בלימוד היא כשיכול לחדש חידושי תורה. אם להמציא קושיה ממקום למקום, או לתרץ איזו קושיה שהאחרונים זצ"ל נשארו בצריך עיון. וכשאין זה עולה בידו, חושב עצמו לבלתי מצליח, ולבו עליו כואב. [וכל זה בא בעבור שהחברה רוחשת כבוד בעיקר למי שיותר חריף ויותר מפולפל, ויכול לחדש חידושי תורה.] ובאמת זו טעות - כי לחדש חידוש או סברא ישרה, אינו אלא סעיף אחד מכישרון הלימוד, ועיקר הצלחה בתורה היא הבנת הסוגיה היטב, לכל פרטיה וטעמיה. זה נקרא תלמיד חכם מופלג וראוי לעלות לגאון ולתפארת. וכתב בספר שאילתות (בשם מרן הגר"ח מוואלאזין): חידושי תורה נקרא - כל מה שלומד יותר ומתבררים הדברים ומתחוורים אצלו, וכשחוזר יותר, נתבארו טעמים ופירושים, וזה אצלו חידושים.

הגאון ר' שלמה וולבה מאריך עוד ביסוד הנ"ל (מבואר במכתב בספר עלי שור ח"א עמ' לז): מה מאד אני מרגיש איתך את צערך על הלימוד ש'אינו הולך'... בבואך לישיבה אולי היו לך דמיונות מופרזים על עצמך וכשרונותיך. אבל יום יום ראית יותר ויותר שכישרונות של אחרים - מגרעות אצלך... וביום אחד נתמלאה הסאה. הנך חש בעצמך כי אין לך כלום, לא כישרון ולא הצלחה ולא תקווה, רק אפיסת כח, עצבות, צער. הרגשה זו נקראת - קנאה. ותהא זאת נחמתך, ידידי, כי כל צעיר סובל מקנאה...

המכיר את עצמו ויודע תכונותיו, ויודע כי מה שחננו הבורא יתברך - מתנה גדולה היא, ואם רק ינצל את כוחותיו, יגיע לכל מעלה חמודה, וישיג בתורה הקדושה מה שבורא

עולם רצה שהוא ישיג, ובאופן שהבורא עולם רצה שישיגהו - אדם זה אינו סובל עוד מקנאה. אבל הצעיר, אשר טרם מכיר את עצמו ותכונותיו הכרה מפוכחת וברורה - הינו מביט על עצמו בעיניים לא לו. הוא מודד את עצמו בקנה המידה של חברו, מה שהוא רואה אצל חבריו - זהו בעיניו הטוב, והוא רוצה להיות כמוהם. לכן, המגע עם החברים מעמיד אותו תמיד על גבולות שכלו וכישרונו, והוא רואה עצמו לא מתוך עצמו, אלא מהגבולות, ושם הוא רואה אצל עצמו יותר את השלילה. זוהי בחינה של ''רקב עצמות - קנאה'', הנגוע בקנאה הוא מזניח את הטוב והחיובי אשר חננו ה' עד כדי ''רקב עצמות'', ורק מעלותיהם של אחרים, חבריו וסביבתו, הן מעלות בעיניו...

הן הקדוש-ברוך-הוא הבוחר בתורה, נתן לך כל הכוחות הדרושים כדי שתקבל חלקך בתורה. תוכל לברך בשמחה רבה בכל בוקר: ''ברוך אתה ה', אלקינו מלך העולם, שעשה לי צורכי'', גם בגשמיות וגם ברוחניות. כל מה שצריך לי בכדי למלאות תפקידי בעולם, כל הדרוש לי לזכות לחלקי בתורה - הכל הוא יתברך נתן לי!

וכדי לחדד ענין חשוב זה נוסיף עוד כמה פרטים למחשבה.

אנו רואים בגדולי ישראל שהיו מופלאים ועצומים בתורה וחסידות, ועם כל זה אי אפשר לומר שהמקובלים שהתעסקו והתעצמו בתורת הקבלה היו גדולים בפשט כמו גדולי ההוראה והפסק, וכמו כן גדולי ישראל בתורת הנגלה לא השיגו בקבלה כחכמי הקבלה, וכמו כן היו שהתעצמו בתחום ההלכה ולא בפלפול, והיו שבפלפול יותר מבהלכה, וכמו כן היו שהתעצמו בחסידות ביותר - ואחרים בתורת המוסר ביותר, כמו כן חלקם בעיון - וחלקם בבקיאות, וזאת רק מכך שראו את מכשורם ותכונות נפשם שחנן אותם הבורא, והבינו שזהו היעד המבוקש מהם והשקיעו בו את כוחותיהם.

אדם לומד יפה עיון ומשתדל להעמיק בלימודו - מה עושה יצר הרע לבלבלו? בא ואומר לו: חבל, חבל שאתה משקיע כל כך בעיון, ראה את חבריך שעוסקים בבקיאות דף אחר דף בגמרא, סימן אחר סימן בשו''ע, וכיוצא. וכשלומד בקיאות במרץ והתלהבות בא יצרו ואומר לו: חבל, חבל שאתה משקיע בבקיאות, ראה את חבריך המעיינים ומתעמקים בלימוד. וכך האדם נופל מכל חשקו בלימוד התורה. וכמו כן בקלות, חס וחלילה, יכול להיכשל בקנאה ושנאה מתוך צרות עין.

וכמו מעשה ששמעתי פעם מאחד משגיחי הישיבות שבא אליו פעם אחד הבחורים הטובים בעיון שבישיבתו, ואמר לו שיש לו קנאה בחבר אחר המוצלח מאוד בבקיאות. והנה יום קודם בא אותו הבקי למשגיח והתלונן שיש לו קנאה באותו המעיין שבא היום ומתלונן על עיונו...

זהו עבודתו של היצר - לגזול את האמונה מהאדם, כי המאמין יודע שתכונותיו וחשקו במה שלבו חפץ זהו בהשגחה פרטית, ועליו לנצל את הכוחות שניתנו לו בדוקא ולא לחמוד ולהתאוות כאשר לרעהו.

לסיום - התבאר לנו כי מידת הכבוד היא אשר הפכה את הרדיפה אחר הידיעה והחכמה לשם ההצלחה המדומה והתחרות החברתית, וכן הוא בכל תחומי החיים - הכבוד הוא אליל האנושות. לו היו בני אדם בוחנים את הצלחתם בקנה מידה של אמת, כי אז קל היה להם יותר להיחלץ מהשפעת העולם הרועש והרוגש, והיו מרפים מאותה תחרות אין סופית, והיו משיגים את האושר האמיתי אשר האנושות בורחת ממנו במרוצתה.

וכתב הרב רוח חיים (אבות ו, ו): יכול אדם להספיק בלימודיו בשעה אחת של שמחה יותר מהרבה שעות של עצבות (וראה עוד מענין זה בפרק זה אות לו).

וכאמור לעיל בשם החובות הלבבות (שער הבטחון פ"ד), שברוחניות, אף שהמוטל על האדם ההשתדלות שהרי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, אולם התוצאות המצליחות זהו בגזירת ה', ולכך טועה האדם המצטער ומתאנח על מה שלא נתבקש שהמה התוצאות המצליחות, על האדם להצטער ולהתאנח על מה שמוטל עליו שהוא ההשתדלות ותו לא.

בירושלים הייתה מתגוררת אלמנה צדקנית מסורבלת ביסורים ורתוקה למיטתה שהיתה זקוקה לטיפול מיוחד. המהרי"ל דיסקין זצ"ל היה נוהג בכל ערב חג לעבור דרכה ולברכה בברכת החג. פעם אחת, כאשר בא מהרי"ל לביתה, והנה להפתעתו האלמנה מבקשת ממנו שיברך אותה באריכות ימים... המהרי"ל תמה ואמר: לשם מה זקוקה זקנה בעלת ייסורים לאריכות ימים, בזמן שכל גופה מסורבל בייסורים ואפילו להתפלל ולברך איננה יכולה [מחמת ניקיון הגוף]...? האלמנה ענתה, שפעם בשבוע, כאשר באה האחות ורוחצת אותה, ומיד לאחר מכן הרי היא מצליחה לחטוף איזה ברכה בנקיות, אם כן, כדאי לה לחיות בשביל ברכה אחת בשבוע אשר אין ערך למתן שכרה.

("לשכנו תדרשו")

מו. איזהו מאמין? היודע את רצון ה' ממנו זה עתה!

לא פעם קורה לאדם שהוא מחליט: אני עכשיו רוצה לישון כמה שעות, כדי שיהיה לי כח ללמוד אחר כך תורה! והנה נכנס הוא למיטתו לישון, נרדם, ולאחר זמן קצר אשתו או אחד מבני ביתו הרעיש והפריע את מנוחתו. מצוי וטבעי מאוד שדבר זה יגרום לקצף ולעצבנות, ובפרט כשמחשבתו לכאורה צודקת: איך לא חשו לבטלני מתורה?

וכמו כן, אדם מבקש מבני ביתו להכין לו האוכל בזמן, כדי שלא ייגרם לו ביטול זמן או ביטול תורה, ולא עשו כרצונו, דבר הגורם לכעוס.
או כמו כן מצוי מאד שיכעס האדם כאשר בא הוא לנוח ואז דוקא השכן החליט לקדוח בקיר בקול רעש גדול, או השכנים מלמעלה מפריעים ביותר, או ילדי השכונה משחקים מול חלונות ביתו וכיוצא, ובכך הופרעה מנוחת האדם, ובפרט כאמור שבשל כך נטרד הוא מלימוד תורה ומתפילה כראוי.
יסוד גדול עלינו לדעת:
לא מה שאנו מבינים ורוצים לעשות נחת רוח ליוצרנו, הוא מה שהקדוש-ברוך-הוא רוצה לקבל את הנחת מאתנו. הרבה פעמים הנחת שהוא רוצה לקבל מאתנו הוא לא מה שאנו רוצים לתת לו, אלא מה שהוא מבקש מאתנו, ומה לנו לעשות אם לא לכבד את רצונו? הלא תבין, שרצונו יתברך ממך זה עתה שתתמודד עם ניסיון הכעס שלך, על כך שעוררוך משנתך, או על שלא הכינו מאכלך בזמנו, וזה רצונו של הבורא ממך, וחשוב לו יותר איפוק כעסך מתוך אמונה שאין עוד מלבדו יותר מאת אשר היית משיג בלימודך אחר שינה או אחר אכילה זו, והדבר הוא פשוט, שהרי אין שום הגיון שיחפוץ ה' שעתה תכעיסנו בכעסך על מנת שתצטיין לו לאחר מכן בלימודך, פשוט הוא שרצונו שתתגבר עתה על הנסיון העומד בפניך.
אין אנו יכולים להחליט להקדוש-ברוך-הוא מה לדרוש מאתנו, אין ברשותנו לתת לו מה שאנו רוצים כשהוא רוצה אחרת.
נכון, יש כללי התורה מהו רצון ה' מאתנו, ואנו צריכים להשתדל בהם. אבל אם אנו רואים שקורה לנו, שלא לרצוננו, דבר לא צפוי, סימן שכעת זה רצונו מאתנו.
וכמה נחת רוח יעשה אדם לבוראו כשיחשוב: "ריבונו של עולם, רציתי לעשות נחת רוח לפניך בעסק התורה לאחר השינה ולאחר האכילה, ועכשיו שאני רואה שרצונך והנחת שלך שיפריעו לי מהשינה, או שלא יכינו את האוכל בזמן, ובכל זאת שלא אכעס, אדרבה ואדרבה, אעשה רצונך כרצונך ולא כרצוני".
זהו דרך אמיתית שיכולה למנוע אדם מהרבה כעס ומריבות, והוא כלל "ביטול הרצון" הנאמר ב"אבות" - "בטל רצונך מפני רצונו", לבטל רצוננו במקרים שקורים לנו, ולראות שכולם בהשגחה פרטית, ולתאם עבודתנו אליו, כפי רצונו המתגלה אלינו במקרה המפתיע אותנו, שאינו כלל לפי תכניותינו, אבל הוא לפי תכניתו יתברך, כך שאל לנו לכעוס ולהתמרד עם המניעות החוסמים בפנינו אף את עבודתו יתברך, והארכתי בזה לעיל בפרק זה באות לו, בהסבר ובסיפורים נפלאים.

הגאון רבי חיים עוזר זצ"ל, כאשר בתו היחידה היתה בימי נעוריה והיתה חולה אנושה ונוטה למות, שעה ששעותיה היו ספורות, נתיישב לכתוב תשובה מסובכת בהלכה לשאלה שעמדה על הפרק בקהילה אחת, ונימוקו עמו: מאחר שראה שקיצה קרב, ואז לא יוכל לענות על השאלה למשך כל ימי השבעה, לכן הזדרז לכתוב בשעות האחרונות כדי שבני אותה קהילה לא יצטרכו להמתין שבוע ימים.
("לשכנו תדרשו")

מז. חיזוק באמונה למתנסים באיבוד יקיריהם

רבים מהמאבדים יקיריהם נשארים לפעמים שנים במצב רוח קודר ונשקעים במרה שחורה, ופעמים רבות פוגע הדבר עד חוסר תפקוד לצרכים המינימליים.
באמת קשה מאוד לרדת לעומק כאבם של ההורים השכולים או של בני הזוג המאבדים את בן זוגם, אולם עליהם להתבונן ברווחים הרבים הנגרמים להם כתוצאה מכך.
ראשית יש להתבונן בדברי הגמרא(ברכות ה' ע"ב) המספרת על רבי יוחנן ששיכל עשרה בנים, וכשנפטר לו בנו האחרון, קברו, והשאיר עצם קטנה ממנו בכיסו. וכשהיה הולך תמיד לנחם אבלים, היה אומר: זהו עצם מבני העשירי, ולכן תתנחמו גם אתם מצרתכם.
כמו כן יש לנו לומר, רק אותם שכולים יכולים לנחם שכולים אחרים, ואם יד ה' פגעה בכם, הרי שיש בכם את הכח וההזדמנות להיות מגיבוריו, מנאמניו וממקבלי גזירותיו, ולשמש דוגמה של אמונה וביטחון מושלם בה', ואם בכם בחר ה' ליסרכם הרי שאתם ראויים לקדש שמו ומחוזקים די הצורך לכך. ועליכם להתחזק באמונה ובשמחה, ולהראות לה' יתברך ולעולם כולו את חוזק אמונתכם בה', וממכם ילמדו אותם חסרי כח וחלושי הלב, והיה זה שכרכם, מלבד השכר הפשוט על יסורים אלו שמועילים לעצמכם, להיות נקיים לפני ה' ואהובים לפניו.
וכמו שמצינו, כשניחם משה רבנו לאהרן על מות בניו, ותגובת אהרן הייתה: "וידום אהרן", שקיבל דין שמים בשתיקה. ואומר המדרש: בזכות וידום אהרן, שלא הרהר על ה' יתברך, זכה שנתיחד עמו ה' בדיבורו עמו פרשת שתויי יין (רש"י ויקרא י', ג'). וודאי כמו כן גדול שכרם של המקבלים בדומייה ובאמונה. ובזאת ייבחנו אם אכן קיבלו את יסוריהם בשמחה - כאשר חוזרים למהלך חיים רגיל, ומעתה מתקשרים עם הקדוש-ברוך-הוא ביתר שאת ודבוקים בו יתברך יותר, הרי שהיסורים עשו את תכלית רצון גוזרם, ובפרט כשהיה אסונם באופן שהשיבו נפש בניהם ובנותיהם בטהרה ללא חטא, וייחשבו בניהם ובנותיהם אלו להם לעתיד לבוא בתחיית המתים כמובא בדברי הרמ"ק והנה לך דבריו.

כתב בספר ''שיעור קומה'' לרבנו הרמ''ק ז''ל (בהשגחה ז'): בגמרא במסכת ברכות (פרק קמא) אמרו: אם היו לו בנים ומתו - הנה הם יסורין של אהבה, ואם לא היו לו בנים כלל - הנה הם יסורין שאינם של אהבה. והעניין, שיש יסורין שהם על עוון, ופעמים באים באהבת ה' ובחמלתו על האיש ההוא שנתחייב הוא עצמו מיתה, ומתכפר לו במיתת בניו, ולכן יתן לו בנים וימותו ביד פשעו ויכופרו עונותיו, והרי אלו הם נשמות גם הם מצידם שהיו ראויות להסתלק אל הזמן הנועד ההוא לסיבת הגלגול, וגזר חכמתו על הנשמה ההיא שתבוא - כבן - לאיש ההוא. והאיש ההוא - אם חייב מיתה כמה פעמים, יתן לו הקדוש-ברוך-הוא בנים אלו, ובמיתת כל אחד ואחד מהם יקבל צער מר כמוות ויכפר עליו כאילו קיבל את המוות, והם - מזבח כפרה. והיינו יסורין של אהבה על כמה דרכים: הא' - שפורע חובו ומתכפר. הב' - חזרה בטהרת אותם הנשמות, כשחוזרים בטהרה לשמים בלי עוון. הג' - לתחיית המתים יקומו וייחשבו לבניו. הד' - שזוכה בחינוכם במצוות, מה שאין כן מי שמתייסר במה שאין לו בנים, שאינו זוכה בשום אחד מאלו. עד כאן לשונו. ומובא זאת גם בספר ''אילימה'' (עין כל תמר ה' פרק לא).

על הצדיק רבי נחום מהוראדנא זצ''ל מסופר (בספר ''תולדות מנחם'' עמ' קד) כי פגעה בו מידת הדין פעמים רבות, כי מתו בניו יוצאי חלציו על פניו, ויצטער הצדיק מאוד. אף אם חייה נפשות רבות בתפילתו - נפש בניו לא חייה. ותתאונן עליו אשתו הראשונה במר נפש - וידום הצדיק ויקבל באהבה ולא ענה דבר. אך אחרי אשר עברו ימי האבל, דיבר על לבה דברים טובים, דברי ניחומים, ויאמר: הטוב אני מאהרן קדוש ה' אשר מתו בניו הצדיקים נדב ואביהוא בחייו, או הטוב אני מרבי יוחנן שמתו עליו עשרה בנים?! הלא קראת ב''צאינה וראינה'' מאמר חז''ל ''דין גרמא דעשיראה ביר'', בקרובי ה' יקדש שמו הגדול והקדוש, וזאת היא לנו לכפרת עוון, כי רבות חטאנו לפניו. מלבד זאת, נגלו לה' כל תעלומות עד סוף כל הדורות, ולו ידע כי מיוצאי חלציהם פרי צדיק פרח שושן וענפי הדס, אז לא בא הכורת עלימו, אך גלוי וידוע לפני כיסא כבודו כי לא יצא צדיק וקדוש ממעיהם. ברוך המקום שלקחם השמימה ויקטפם בעודם באיבם, ועלינו לקבל באהבה וברצון את מוסר ה' ולהודות לשמו כי בנינו יורשי גן עדן הם (ב''ק לח), ותשבע בצחצחות נפשם בין צדיקי עולם ונשמתם תתענג על נועם ה'. יהי שמו הגדול מברך.

כאשר מת על הצדיק בנו השבעה עשר, רחמנא לצלן, באו רבים לנחמו. וכה היה דברו: כי האיש המאמין והחרד עליו לקבל באהבה את כל הייסורים והצרות הבאים עליו, ועוד הוא צריך לשמוח עליהם, כי את אשר יאהב ה' יוכיח, וזהו סימן טוב לו. בכל זאת עליו לבקש את ה', כי לימים הבאים לא יביא עליו ה' עוד צרות וייסורין, אולי, חס וחלילה,

יחלש כח ביטחונו. ואמר, למשל, אם יתרחב מסחרו של איש, אז ירווה נחת. בכל זאת, האיש המבין יישמר מזה, כי לפעמים מרוב התרחבות והתפתחות מסחרו יוכל לבוא במצוקת כסף ולעשות שמיטה לנושיו. ובדרך זו ביאר את דברי בן ישי (תהלים כה, טז): ''צרות לבבי הרחיבו'' - הצרות נתנו הרחבה ללבי, כי זהו סימן טוב לי, בכל זאת אתחנן לפניך כי לעתיד ''ממצוקותיי הוציאני'' - תשמרני לבל אבוא, חלילה, לידי מצוקה.

האדם אינו חייב אלא לקיים את מה שצותה עליו התורה, ובמקרה דנן חובת האב היא לעסוק בפריה ורביה - להינשא ולהוליד בנים. ובין אם הבנים חיים ובין אם לאו - יקבל את שכרו, והקדוש-ברוך-הוא עושה מה שהוא חפץ לטובת האדם. ודעו, כי גם אם הלך הבן לעולמו, הוא לא נאבד מן העולם. כשם שאם הבן עקר מקום מגוריו לעיר רחוקה עדיין לא נגרע מאומה מהיות בנו - אף כאן, וסופו של דבר שההורים יתקרבו אל בנם ויהיו עמו בעולם הנצח שנים אין ספור.

זאת ועוד, יתכן שאילו היה הנפטר נשאר בעולם, היה סובל מצער וממחלות שונות, ואפשר שהיה סוטה, חס וחלילה, מדרך הישר, ואז היו ההורים מעדיפים את העדרם מן העולם על פני מציאותם העגומה. עתה בטוח הבן מכל נזק ופגע, ובמותו יצאו לקראתו להגן עליו מכל צר ומסטין כדי להכניסו לגן עדן.

כיוון שכך - מדוע להרבות בבכי יותר ממה שקבעו חז''ל (מועד קטן כז) ''שלושה לבכי, שבעה להספד, שלושים לתספורת'', ולעבור על דברי חז''ל ולהיענש על כך? ואין כל תועלת בריבוי הבכי, כי את אשר נעשה אין להשיב, ואין לאדם לעשות אלא את ציווי ה', כי לשם כך בלבד באנו לעולם, וה' הטוב עושה את מה שהוא חפץ בעולמו. (מובא ב''לקח טוב'')

לאחר ה''שבעה'' מפטירתו של ר' אברהם זצ''ל, בנו העילוי של ה''חפץ חיים'', כשה''חפץ חיים'' הסתגר בחדרו, שמעוהו אומר: שטן, שטן! רצונך להפריע לי באמצע עבודתי בחיבור ה''משנה ברורה'' - לא אשמע לך! הריני ממשיך בעבודת הקודש!

כאשר חזר בעל ה''דברי חיים'' מצאנז זצ''ל מהלווייתו בנו אריה לייבש'ל [שנפטר בגיל שבע שנים והלווייתו הייתה בשעת בוקר מוקדמת לפני תפילת שחרית], אמר את הדברים דלהלן:

הולך אדם לתומו לדרכו ולפתע הוא חש במכה חזקה בגבו. הוא פונה אחורה כדי לראות מיהו המכה. הוא נוכח לדעת כי ידיד נפשו הוא אשר נתן לו את המכה כאות אהבה וחיבה. אין ספק שגם אם מתחילה סבור היה לכעוס על המכה - עתה יקבל זאת באהבה, ואדרבה, ישמח על גילוי החיבה של ידידו-אוהבו. אף אני - הוסיף בעל ה''דברי

חיים", ואמר - קיבלתי היום מכה איומה. כאשר התבוננתי ממי קיבלתי מכה זו, אמרתי לעצמי: הרי הבורא יתברך הכני, הבורא שאני כל כך אוהבו. אם כן, בוודאי אקבל זאת באהבה ושמחה.

בסיימו דברים אלה פתח מיד בעבודת הקודש בתפילת שחרית והכריז בקול: "הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו, שירו לו זמרו לו.."

(מובא ב"לקח טוב")

מח. דרך האמונה למתנסים בכך שלא זכו להיפקד

אומרים חז"ל: מפני מה היו האמהות עקרות? - מפני שהקדוש-ברוך- הוא מתאווה לתפילתן של צדיקים.

כדאי לו להקדוש-ברוך-הוא לצער את האמהות, ללא שום עוון ועוול בכפם, פשוט רק כדי שנח לו ומתאווה הוא כביכול לתפילתן, שכמובן, בסך הכל התפילה היא לתועלת המתפלל.

אם כן, אין לנו שום יחסיות בערכים, מה שוה יותר ממה; לנו נראה שוודאי מה יותר טוב מאשר יש לאדם בנים ובנות סביב לשולחנו, ואילו הקדוש-ברוך-הוא אומר: לי יותר חשוב שתשב כך בביתך ללא נפש חיה, ורק בשביל שתרים את עיניך אליי, וצער זה ועגמת נפש זו תגרום לך להיות קשור עם ה' בלב נשבר, ומתוך אמונה וקבלת היסורים בשמחה, וזהו העונג הגדול ביותר שיש לה' יתברך ממך.

וכן יתבוננו זוג זה כמה מתאפשר להם בכך להרבות מעשי חסד וצדקה, מה שאין מזדמן למטופלים.

וכן יש להם להתבונן בדברי ה"חובת הלבבות" שאומר, שתמיד צריך לראות את הצד הטוב שביסורים.

ולכן, יתבוננו כמה סובלים אותם שאמנם זכו להיפקד, כמה דאגות, עגמת נפש, עצבים, מתחים לאין סוף מבריאותם ושמירתם, עמל פרנסה ימים ולילות, לגדלם, לכלכלם, להלבישם, ולהמציא להם כל צורכיהם, וביותר לבסוף להשיאם אשה. ובקיצור, עד סוף ימיו של אדם מלא הוא מדאגות מבניו ובנותיו.

וסיפור נורא ראיתי ב"תולדות החפץ חיים":

עוד לפני שישים שנה באו זוג לפני מרן ה"חפץ חיים", ואמרו לו שלא זכו להיפקד.

ענה להם: מי אמר שבדור שכזה כדאי בכלל להביא ילדים לעולם? דור שחינוך הילדים בסכנה, גידולם קשה, בן קם באביו, בת באמה, וכו', דור שהצלחת חינוך הילדים כרוך

בהמון מסירות נפש. ואם כן, מי אמר שנוכל לבצע חובתנו כראוי בחינוך בנינו, ולא ניתבע על מחדלינו. ואם כן, בסך הכל אולי יותר טוב כך ללא ילדים...
זאת אמר ה''חפץ חיים'' אז - ומה נאמר היום?!
לך ושאל ברחובה של עיר, וראה כמה הורים רבים אומרים על ילדיהם שלא הצליחו וסרו מדרך הטובה: והלוואי ולא הייתי מביאו לעולם.
אפשר לספור את אותם בתים שזכו שכל בניהם ובנותיהם הולכים בדרך ה'. אנו בדור שהחינוך קשה ומאכזב מאוד.
ולכן, לעולם ישמח האדם במצבו.
וכמו שהביא ה''חובת הלבבות'' (בסוף שער הבטחון) בשם החכם שאמר: ''מעולם לא קמתי ממיטתי ורציתי מצב אחר ממה שהייתי שרוי בו''.
ביום היארצייט המקובל של רחל אמנו, בי''א מרחשוון בלילה, בא רבי חיים שמואלביץ והתפלל על קברה של רחל אמנו, והנה נשמע באוזניו מהצד השני קולה של אשה חשוכת בנים אומרת ומתחננת: ''אמא רחל! הרי את בעצמך הרגשת את הטעם המר הזה בלי בנים, רחמנא לצלן. אם כן, אנא, אמא, המליצי טוב בעדי שאפקד בזרע של קיימא...''
מיד כששמע רבי חיים תפילה זו, התרגש מאוד ואמר: ''בטוחני שתפילה זו נתקבלה במרומים, ובשנה הבאה אני רוצה לשמש סנדק בברית זו''. הוא ביקש לברר מי היא אותה אשה, וכך היה - לשנה הבאה שימש כסנדק אצל אשה זו.
(ספר הזכרון)

מט. דרך האמונה למתנסים בגידול ילדים פגועים

''ושבתי אני וארא... והנה דמעת העשוקים ואין להם מנחם'' (קהלת ד, א). אומר ר' יהודה במדרש: אלו הקטנים הנגנזים בחייהן בעון אבותם בעולם הזה, ולעתיד לבוא הם עומדים בצד חבורה של צדיקים.
בפשטות מתכוון המדרש לאבות המשכלים את בניהם הפעוטים, אבל לשון ''הנגנזים בחייהם'', אומר הגר''ש ואזנר שליט''א, רומז לילדים אומללים הפגועים בגוף או בנפש שלא זכו לבוא בחברת בני אדם בעולם הזה, והם נגנזים בבתיהם ומתנוונים והולכים, וחייהם אינם חיים.
ואכן, נוראים הם חייהם של אותם עשוקים, הנדכאים והנאנחים, המזילים דמעות ואין להם מנחם! מי יכול לנחם נשמות אלו הזועקות ממאסר כלאם מגופם המוגבל: מה נשתנתה נשמתי שכך באתי לעולם פגום בגוף או בנפש?! ''ואין להם מנחם'' - אין אדם

בעולם שיכול להשיבם דבר במבט המוגבל והמצומצם של בשר ודם. רק הקדוש-ברוך-הוא, ריבון כל המעשים, אדון כל הנשמות, יודע על מה ולמה.
ולפי גודל אומללותם - כן גדול שכרם של אותם שנזדמנה מצווה לידם וביכולתם להעניק לאותם עשוקים קורטוב של נחמה. אותם רחומי לב המוכנים לנחם נשמות טובות ומיוסרות אלו, אותם המוכנים לתת להם מסגרת לחיים, לטפחם ולשקמם, לקדמם ולחשלם, ובכך לנגב דמעות אשר אין להם מנחם - הרי אין ערך לשכרם!
דומה כי הוריהם ובני משפחת "הקטנים הנגנזים בחייהם" וכל המתעסקים בטיפוחם ושיקומם יוכלו לשאוב תקווה ועידוד ולקבל פיצוי על עגמת נפשם בהמשך דברי המדרש - "ולעתיד לבוא הם עומדים בחבורה של צדיקים". (מתוך ילקוט "לקח טוב")
הגאון ר' יצחק זילברשטיין שליט"א מביא תשובה על שאלת אֵם לילד נכה מדוע אירע לה כך.
מצאנו ב"ילקוט שמעוני" (סדר "כי תשא" רמז שצח): משל למלך שהיה חייב לו אחד מאה מנה. שלח אליו שליח וכו' היה מיצר. מה עשה המלך? עמד בלילה ונטל כיס ובתוכו מאה מנה וזרקו דרך החלון, ואחר כך שלח אליו אחר וכו'. בא ופרע לו. נמצא זה פורע חובו - והמלך נוטל את שלו. כך הבריות - עשה אדם עבירה שחייב עליו מיתה, והקדוש-ברוך-הוא ממתין לו עד שישא אשה, והוא מוליד בן ראשון, ושני, הקדוש-ברוך-הוא חוזר ונוטלו ממנו. נמצא זה פורע חובו - והקדוש-ברוך-הוא נוטל את שלו, והגוף במקומו. עד כאן.
וכתב בפירוש "עץ יוסף", הובא בסידור "אוצר התפילות" (דף צט) על הפרק "רננו צדיקים" (תהלים לג), שזוהי הכוונה בפסוק "אוהב צדקה ומשפט, חסד ה' מלאה הארץ": השם יתברך משפיע לאדם טובות וברכות מצד הרחמים והחסדים, אך בחשאי, מפני הדין. אחר כך, כאשר יתגבר הדין, שולח המקטרג ונוטל מאתו החוב הזה. וזהו "אוהב צדקה ומשפט" - רוצה לומר, מתחילה צדקה, ואחר כך משפט.
הורים אשר נולד להם, רחמנא לצלן, ילד בעל מום, יקל סבלם בהכירם כי ילד זה טובה הוא למשפחה כולה, ושכרם רב על הביאם לעולם הזה ילד שמתקן פה תיקונו. וכבר תמה בהגהות הסמ"ק, משום מה מחללים שבת על ילד שראשו מרוצץ שוודאי ימות, הרי ידוע הכלל של "חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה", והיכן השבתות הרבות של זה שראשו מרוצץ? ותירץ הגהות הסמ"ק בשם ר' אליהו בעל שם, שכידוע כל משפחה ועיר נידונות לפי הרוב, ואם רובם צדיקים - נידונים כולם לחיים. ואם כן, בעבור ילד או חולה זה שראשו מרוצץ יזכו כולם לחיים, מאחר והוא צדיק גמור. נמצא

שפעמים רבות נותן הקדוש-ברוך-הוא חיים אף לאלו שאינם זכאים לכך בזכות חולה או ילד בעל מום הנמצא במשפחתם כשמטפלים בו במסירות.

ואיוב היה מנחם כל בעלי כישלון. כשהיה סומא בא אצלו, היה מנחמו ואומר לו: אם היית בונה בית, לא היית רוצה לפתוח לו חלונות? כך עתיד הקדוש-ברוך-הוא להשתבח בך, שנאמר (ישעיה לה, ה): "אז תיפקחנה עיני עוורים" (ילקוט איוב ד). כלומר, איוב היה מנחם את בעלי המומים והיה אומר להם: הרי כל בנאי חפץ לפתוח חלון לביתו, ובוודאי הקדוש-ברוך-הוא רצה לפתוח גם לך עיניים, ומה שלא עשה כן הוא לטובתך, כדי שתתקן מה שקלקלת בעבר, ואם תצדיק עליך את הדין ותכיר בכך שלטובתך אתה סומא, ישתבח בך השם יתברך.

לגאון מוילנא נפטרה בת לפני חופתה. לאחר כמה ימים באה אליו אמו בחלום ואמרה לו: אם היית יודע מה שזכית על ידי שקיבלת את הדין, היית רוקד בלווייתה יותר מחופתה.

המדרש אומר: ארבע תשוקות הן: אין תשוקתה של אשה אלא לאישה, שנאמר (בראשית ג, טז): "ואל אישך תשוקתך"; אין תשוקתו של יצר הרע אלא על קין וחבריו, שנאמר (בראשית ד, ז): "ואליך תשוקתו"; ואין תשוקתן של גשמים אלא על הארץ, שנאמר (תהלים סה, י): "פקדת הארץ ותשוקקה"; ואין תשוקתו של הקדוש-ברוך-הוא אלא על ישראל, שנאמר (שיר השירים ז, יא): "ועליי תשוקתו" (ב"ר כ.).

הגר"א מוסיף תשוקה נוספת: כאשר אדם נלקח לבית עולמו ורואה כמה אפשר לזכות בעולם הבא באמצעות זה העולם, נכנסת בו תשוקה לרדת שוב, והוא מוכן לסבול כל היסורים שבעולם בכדי שיוכל לזכות לזה. וזה שאמרו חכמינו ז"ל: דבר אחר "דום לה' והתחולל לו" (תהלים לז, ז) - צפה להקדוש-ברוך-הוא, דכתיב (איכה ג, כו): "טוב ויחיל ודומם וגו'", ואומר (תהלים מב, יב): "הוחילי לאלקים" - אם הביא עליך יסורין, אל תהי מבעט בהן, אלא הווי מקבלן כחוללים [מלשון חליל].

סיפר הגאון ר' יצחק זילברשטיין שליט"א: בשכנותו של המהר"ל מפראג היה גר ילד חירש-אילם בן שמונה אשר לא ידע ולא הבין מאומה. פעם אחת הגיעה לפני המהר"ל שאלה קשה ביותר על כשרותו של עוף. ביקש המהר"ל לקרוא לאותו ילד ושטח בפניו את השאלה. משסיים המהר"ל את דבריו, פתח האילם את פיו, ולהפתעת הכל פסק את ההלכה ומת.

פשרו של דבר, אמר אחר כך המהר"ל, כי בילד זה נתגלגלה נשמתו של גדול פלוני אשר חי בתקופה שלפניהם. גדול זה הקפיד תמיד שלא לפסוק שאלות בהלכה מבלי לעיין

היטב בדבר. רק פעם אחת אירע שבאה לפניו שאלה בערב שבת בשעה מאוחרת, ואז פסק הרב מבלי לעיין כדרכו. כאשר נפטר ובא בפני בית דין של מעלה, נמצא שמקרה יחיד זה היווה פגם בשלמותו. אי לכך ביקש הרב לרדת לעולם הזה עד שתזדמן לו שוב אותה השאלה. בקשה נוספת היתה לו, והיא - שירד באופן שלא יוכל לחטוא. שתי בקשותיו נתקבלו: הוא ירד חירש-אילם עד שנשאל את השאלה, ואז שבה נשמתו לצור מחצבתה.

הוסיף הגר"י זילברשטיין שליט"א וציין, שכל הילדים הפגועים הנם גלגול של נשמות צדיקים גדולים במיוחד אשר ניתנה להם האפשרות לרדת ולתקן. ("לקח טוב")

שכנה של אם שנולד לה תינוק עם תסמונת דאון, הציקה לה ואמרה: "עכשיו רואים את פרצופך האמיתי. במשך כל השנים העמדת בפנינו פני צדקת. עכשיו שנולד לך ילד כזה, הראו לנו משמים מי את באמת..."

במצוקתה פנתה האם אל המשגיח הגאון ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל, והסיחה את מר לבה לפניו. בשמעו את סיפורה, אמר לה המשגיח: אילו ידעת כמה טוב לך שנולד לך ילד כזה, היית יוצאת לרחובה של עיר ורוקדת מרוב שמחה...

הורים שנולדה להם בת עם תסמונת דאון, פנו אל הגאון ר' יצחק זילברשטיין שליט"א בשאלה מה עליהם לתקן במעשיהם, הואיל וברור להם, שאם נולדה להם בת כזו, בוודאי יש עליהם תביעה משמים. השיב להם הרב: "לתקן?! הרי זו זכות לקבל ילד כזה, מה יש אפוא לתקן?"

נ. דרך האמונה למתנסים בהפלת נפלים

כתב בספר "שיעור קומה" לרבנו הרמ"ק ז"ל (אות נד, ההשגחה הה'): יש כמה מיני מיתה - הראשונים הם הנפלים ממעי אמן, והם אותן הנשמות שנתחייבו גם כרת וגם מיתת בית דין ונכרתו פעם אחת, ועדיין יש להם לטעום טעם מיתה - יתגלגלו בעוברים וימותו. וכיוון שנתחייבו טעם מיתה, הרי זה טעם מיתה אליהם, וגם אמן נתחייבה באותו צער, גם אביהם שהולידם נתחייב בייסורין אלו, ונמצאו "משפטי ה' אמת צדקו יחדיו" (תהלים יט, י).

"מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו" (איכה ג, לט), פירש רש"י בגמרא בקדושין (פ:): אומר הקדוש-ברוך-הוא, מה יש לו לאדם להתרעם עליי על הקורות אותו אחרי כל החסד שעשיתי עמו, שהשארתיו בחיים ולא הבאתי עליו מיתה - "גבר על חטאיו"?! - וכי גבר על חטאיו שלא חטא לי ובצדקתו הוא חי?! עד כאן. וזהו שיש לאדם לחשוב,

שהיסורים הפוקדים אותו בממון וכו' הרי הם כופר נפש עליו להשאירו בחיים, כי חפץ בו ה' שיחיה.

נא. דרך האמונה למתנסים בצער "השכחה"

מי שהוא בטבע שכחן, שזה גורם לו צער הרבה, שזה נמשך מכח שכחה אשר שר השכחה ממונה על זה להשכיח מבני אדם לימודו וכן מה שצריך לעשות, וזה הצער שמגיע לו - על ידי זה מתכפרים עונותיו. לכן, עכשיו, בדור הזה שנתרבו הקליפות, לכן נתרבתה השכחה [כי באם האדם מזכך נפשו, הולך ממנו השכחה, כידוע פירוש הצדיקים "אין שכחה לפני כיסא כבודך" - כי גדולה תשובה שמגעת עד כיסא הכבוד, ומי שעוסק בתשובה כל כך עד שמגיעה עד כיסא הכבוד, אז אין לו עוד שום שכחה].

ולכן, מי שהוא בטבע שכחן, לא יתלה זאת במקרה או בחולשת הטבע או בחולשת העורקים והעצבים כדרך העולם, הגם כי באמת אלו דברים גורמים השכחה, כאשר יעיד החוש, אבל עם כל זה ידע וישכיל, כי בשעה שנגזר עליו הצער או החולשה, חס וחלילה, שבסיבת זה נתגלגל ונתהווה לו שכחה, ואם נחלשו, חס וחלילה, כלי הזיכרון, ממילא הוסר חוש וכוח הזיכרון, שהוא אחד משלשה [ויש אומרים ארבעה] חושים וכוחות שבכלי המוח, ואז באותה שעה נגזר בשמים כמה פעמים ביום ישכיח אותו, כי כל יום ממספר ימיו הוא עניין בפני עצמו ממש. ואם האדם משים זה האמונה בנפשו ואומר בכל פעם שהוא בהשגחה עליונה למרק עוונותיו, אז לאחר אריכות ימיו ושנותיו נמתקים ממנו הרבה עונשין בלי שיעור, כי בכל פעם שאירע לו צער מהשכחה, מודה לה' על זה ומבקש כפרה על עוונותיו, אז מצטרף בהמשך הזמן לחשבון גדול.

וכן אם הולך בדרך וטעה והלך למקום אחר, ואפילו בעיר - שטעה מרחוב לרחוב או שטעה מבית לבית - יאמין בהשגחה פרטית.

מעשה היה אצל הבעל-שם-טוב זיע"א שטעה פעם אחת ורצה ליכנס לאיזה חדר ונכנס למרתף וציווה לבדוק המזוזות, ושאל אותו איש אחד: וכי באם טועים מחדר למרתף צריך לבדוק מזוזות? והשיב לו, כי אין שום מקריות בעולם, ואם כך סיבבו בשמים שטעיתי למרתף, מסתמא צריך לבדוק המזוזות. כי זה היה דרכו של הבעל-שם-טוב זיע"א - שכל דרכיו היו באמונה פשוטה. (שומר אמונים ח"א עמ' קלג)

נב. "ערום ראה רעה ונסתר"

על האדם להיות חכם בענייני רוחניות לא פחות מהסוחר בענייני מסחרו. כל סוחר פשוט מעדיף להשקיע מעט, וכביכול להפסיד מעט על מנת להרוויח הרבה, כי עדיף להפסיד מעט כעת מאשר להפסיד הרבה לאחר זמן.

כן הוא בעניין היסורים - ערום ראה רעה ונסתר. פירושו - כשרואה ראה, נמלט על 'נפשו' ועושה תשובה, ולא אומר מקרה, חס וחלילה, כדי שלא יצטרך לקבל 'תזכורת' אחרת, ולרוב - יותר חריפה.

ומעשה נפלא לזה מסופר על הגאון ר' איסר זלמן מלצר זצ"ל (מובא בספר "עת מלחמה"). המעשה היה עם הגאון ר' דוד אוירבך ז"ל שזכה לשמש להגאון ר' איסר זלמן זצ"ל, ומעשה שהיה כך היה: הגאון ר' איסר זלמן היה הולך מהישיבה לביתו בליווי של הגאון ר' דוד אוירבך, הנזכר לעיל, וכשהגיע לביתו מהישיבה, דרכה של הרבנית היה להכין לר' איסר זלמן כוס חלב על גבי הפתיליה, והיה זה ממש צורך גמור לבריאותו, ואמרה לו שישגיח וישים לב שבעוד מספר דקות יוריד לכלי הבישול מעל גבי האש. ומובן, דהגאון ר' איסר זלמן, בהיותו ראשו ורובו שקוע בתורה הקדושה, שכח מהחלב, ומרוב בישול גלש החלב מהסיר ונשפך כולו, ומיד נזכר ר' איסר זלמן דשכח לכבות האש. והגאון עמד רועד כולו מפחד, ואמר לר' דוד: מה זה עשה לי כן האלקים? מה עבירה עברתי היום דמהשמים מענישים אותי מיד על המקום? והתחיל לחפש ולחשב בדרכיו, עד אשר נזכר דאולי בשל כן הדבר. כי היה יהודי תימני יושב בפתח היציאה מישיבת "עץ חיים", וכל יום היה הרב עובר ונותן לו פרוטה, וכנראה - חשב לעצמו - היום לא שמתי לבי לאותו יהודי ועברתי מבלי לתת לו הפרוטה. ושיער לעצמו, דהשווי דהחלב שנשפך היה בשווי הפרוטה שלא נתן, ולכן נענש מידה כנגד מידה. ומיד ציווה לר' דוד, הנזכר לעיל, שירוץ ויתן להיהודי את הפרוטה שלא נתן. וכשחזר ר' דוד וסיפר לר' איסר זלמן שפגש היהודי ונתן לו הפרוטה, מיד נרגע הגאון זצ"ל והיה שקט בעצמו. עד כאן המעשה.

הבה ונתבונן במעשה זה ונלמד לעצמנו איך אדם גדול ניגש למצב בחיים, דלא קיים אצלו שום חשבון אחר מאשר חשבון דשכר ועונש, ואם נגרם לו נזק, אפילו פעוט כשווה פרוטה, אינו מייחסו למקרה, אלא תובע לעצמו ומיד מתקן הקלקול.

והוא על דרך מה דנעשה בהשבטים בפרשת מקץ (בראשית מב, ט), דהעלילו עליהם דמרגלים אתם, ערוות הארץ באתם לראות. והתגובה הראשונה שלהם היתה - לא כיצד נפטרים מהעלילה של הגוי, ולא כיצד מתחמקים ובורחים מהסכנה, דידוע הרי דהיו גיבורים גדולים והיו מסוגלים לכך, כדאיתא בפרשת ויגש, אלא מיד אמרו (שם כא): "אבל אשמים אנחנו". ובמצב כזה אין שום עצה לברוח, דאף במצב דבריחה אין הם גורמים להוריד האשם מעליהם. וכעת היה כל החשבון שלהם כיצד לתקן את מעשיהם ואיזו התייחסות אל מלכות שמים חייבים הם לקבל על עצמם בכדי לתקן החטא. ועלינו

ללמוד מהם כיצד אנשים גדולים ראו להתייחס על כל מעשה ועל כל מקרה, וכיצד היא גישת החיים למצב בו נתבעים משמים על דבר פלוני, ומיד לחשוב על מה אנו נתבעים. עד כאן.

פעם תקף את הסבא מקלם כאב רגליים קשה, והיה מצטער והולך ומעיין למה באתו הצרה הזאת, ולבסוף פשפש ומצא שקיצר פעם בהליכתו האיטית להיכנס לסוכה ולא הלך בזריזות.

(המאורות הגדולים)

נג. למתנסים בסבל בלבול מחשבות טורדות ומציקות

נאמר בפסוק (דברים לז, יז-יח): ''ואמר ביום ההוא על כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה''.

וכידוע אמרת הבעל-שם-טוב: פוחד אני מקללה זו שנאמרה לדור של אחרית הימים שילקו בחשך של הסתרה כפולה, וכנאמר: ''ואנוכי הסתר אסתיר'' - הסתרה כפולה.

ומבאר דבריו ה''שומר אמונים'': ישנו הסתר פנים שמסתיר ה' פניו מהשגחתו מהכלל או מהפרט, וממילא נלקים אנו בצרות ויסורים, אלא כאשר יודעים מי מונח מאחורי המכות הללו - שהלא היא היד הרחמנית של הקדוש-ברוך-הוא - עדיין אנו בתוך הסתרה אחת בלבד שהיא המהווה את עצם היסורים. אולם כשנחשך אור האמונה ומתעלם ונסתר מאתנו מי מונח מאחורי מכותינו וסבלנו ורואים אנו את יסורינו כמקרה וטבע העולם, זהו הליקוי הקשה ביותר שנקרא: הסתר אסתיר - הסתרה כפולה. אם כן, הסתרה אחת היא המהווה את עצם המכה, והסתרה שניה - מי מונח מאחרי המכה.

אדם שקם על חברו ודקרו במחט עד זוב דם רב ממנו, בוודאי שיקום המוכה בזעם ובחמה להשיב לו מנה כגמולו, אולם אדם ההולך לרופא ומתאונן על מחלתו, והצעת הרופא אינה אחרת מאשר להזריקו זריקה במחט גדולה וכואבת - מהי תגובתו של החולה לאותו רופא?

''תודה לך, אדוני הרופא, על זריקתך! כמה אני צריך לשלם? צריך לבוא שנית לזריקה או די בזריקה אחת?''

המוכה הראשון לקה ללא תכלית או תועלת, אולם האחרון כמו כן לקה, אבל במודעות ברורה שזהו לתועלתו, לרפואתו. המכה היתה מידו הרחמנית של הרופא. וכמו כן לעניין נושאנו - סבל רדיפת מחשבות טורדות - אמנם אין בידך לעצור את ההסתר פנים הראשון ולמנוע את ביאת יסוריך מעליך, אולם בידך הדבר שלא ללקות בהסתר הכפול, שהיא ראיית פני הדברים כמקרה וטבע העולם, אלא בידך להתבונן, שמונח מאחרי יסורים

וסבל המחשבות השוטפות ברצוא ושוב ללא מנוח ידו הרחמנית של הקדוש-ברוך-הוא שבחר בחכמתו הגדולה דווקא ביסורים כאלה ליסרך, כי הבנתו הגדולה והנשגבה ראתה לנכון שבכך הוא כיבוס נשמתך בדוקא. ולכן, למעשה:

כשנתקף הנך בהתקפת שטף מחשבות דמיוניות, פחדים, חרדות, שכב לך על מטתך או שב בניחותא וברוגע במקום שקט, ותתרכז במחשבה כזו: 'יודעני, ריבונו של עולם, שמחשבות אלו המשתוללים ומתרוצצים בקרבי הינם שלוחיך, ואתה הרחמן מונח מאחריהם, ואין כאן שום מקריות וטבעיות כלל, כי אין שום כוח מלבדך בעולם כלל, ואתה הוא השליט על הכל.' ותשתדל להעמיק במחשבה זו ככל האפשר - במחשבה בלבד, אף מבלי להוציא בפה שום הגה, כבר בכך תיחלץ בצורה מהירה - לפחות זמנית - מהתקפתך.

מקור הדברים הוא בדברי הבעל-שם-טוב, שקבלה ממנו מסורה ביד תלמידיו, כשנתקף אדם בצרה ואין הוא יכול להיחלץ ממנה, אזי אפילו אם לא יתפלל ולא יוציא הגה מפיו אלא יתרכז במחשבה בלבד במחשבת ''אין עוד מלבדו'' - תכף ייפרדו כל פועלי אוון ממנו.

וכן מובא בספר ''תולדות אדם'' פרשת ויגש: איתא בספרים הקדושים ובשם הבעל-שם-טוב ז''ל, כי בעת שחס וחלילה הדין שורה על האדם - לא יתפלל על ביטול הדינים כי אם במחשבה, כדי שלא יוכל לקטרג המקטרג, חס וחלילה.

וכן מובא בספר ''מדרש פנחס'' (אות קנז): שמעתי משמו של הבעל-שם- טוב ז''ל, כשבא על האדם, חס וחלילה, איזו צרה וצר לו מאוד - אין לו תקנה רק שיבטח בחסד עליון בל ימוט, ואז לא יעשה שום דבר ושום רפואה כלל - רק לבטוח, ואפילו שלא להתפלל להקדוש-ברוך-הוא ולא ילך למקווה וכדומה - רק לבטוח כנזכר לעיל. עד כאן לשונו.

ומעיד הרב ''שומר אמונים'' על עצמו (מאמר השגחה פרטית פרק ד): ואני השפל הכותב גם בעצמי, בחנתי זאת כמה פעמים, והיה לפלא זאת העצה מהבעל-שם-טוב זי''ע, והוא עניין הפלא ופלא למי שיזכהו ה' להתחזק בעת כזאת בביטחון. עד כאן לשונו.

וכמו כן מובא בספר ''פורת יוסף'' (פרשת מקץ): שמעתי ממורי זלה''ה הבעל-שם-טוב זי''ע, כי בידיעת האדם שהשם יתברך מלוא כל הארץ כבודו, וכל תנועה ומחשבה הכל ממנו יתברך שמו, אז בידיעה זו יתפרדו כל פועלי אוון. עד כאן לשונו.

וכמו כן מבוארים הדברים וברורים ב''נפש החיים'' (שער ג פי''ב): ובאמת הוא עניין גדול וסגולה נפלאה להסיר ולבטל מעליו כל דינין ורצונות אחרים שלא יוכלו לשלוט בו ולא יעשו בו שום רושם כלל - כשאדם קובע בלבו לאמור, הלא ה' הוא האלקים האמיתי, ואין

עוד מלבדו יתברך שום כח בעולם וכל העולמות כלל, והכל מלא רק אחדותו הפשוט יתברך שמו, ומבטל בלבו ביטול גמור ואינו משגיח כלל על שום כח ורצון בעולם, ומשעבד ומדבק טוהר מחשבתו רק לאדון יחיד ברוך הוא - כן יספיק הוא יתברך בידו שממילא יתבטלו מעליו כל הכוחות והרצונות שבעולם, שלא יוכלו לפעול לו שום דבר כלל. עד כאן לשונו.

ואני, כותב שורות אלו, דיברתי עם כמה שסבלו מכך ומסרתי להם זו העצה, והודו לי מאוד על גודל הצלחתה הפלא ופלא.

ומבוארים הדברים יפה ונפלא גם בדבריו של ר' צדוק הכהן מלובלין (מחשבות חרוץ ז ע"ב): שעל ידי האמונה מתבטלין הדמיונות שווא.

ומביא זאת הגאון הצדיק והמקובל רבי יעקב מאיר שכטר שליט"א בספרו "ונכתב בספר": כי האמונה היא למעלה מן השכל, ואילו הדמיונות שווא והפחדים המה למטה מן השכל. ואם כן, השכל אינו יכול לענות כסילים כאיוולתם, כי הדמיונות והפחדים המה למטה ממנו. ואם כן, מה העצה? להפעיל את הכח שהיא למעלה מן השכל, והיא האמונה. כי שכל כאן לא יעזור, ורק על ידי כן יוכל להתבטל ממנו כל דמיונות השווא וההבל המפחידים ומבעיתים את האדם, כיוון שהמה מחשבות למטה מן השכל, והוא בא עליהם לא בדרך השכל אלא בדרך שלמעלה מן השכל, והיא האמונה הפשוטה שאין עוד מלבדו והוא יתברך מונח בתוך אותן מחשבות ומתדבק בו, ואזי יתפרדו ממנו כל פועלי אוון.

"תאמינו לי, אחיי, כי אם לא זו הידיעה שבכל תנועה אלופו של עולם והשגחתו יתברך על כל פרטות ועל כל תנועה, כבר ימים רבים הייתי אובד מן העולם, אשר עברו עליי מן הדוחק ועוני וטלטול וצער וגלות וחרופין, ואחרון הכביד חלישות הדעת, וה' עזרתי לי שאיני מרגיש בזה, כי ידעתי שבכל תנועה אלופו של עולם, וכשאדם מאמין באמת שאין שום מציאות בלתי ה' יתברך, אזי כאילו וכו' נמתקין ומאירין במדרגות החסד ה' באמונה, ואין צריך לא לזעקה ולא לתפילה, אלא על ידי ביטחון ואמונה מיד הם חסד ה' ואין מורגש שום צער ויסורין".

(הרב מקאמרנא, ספר "זוהר חי" פרשת וארא)

נד. "איוולת אדם תסלף דרכו"

במשל מאלף מלמדנו ה"חפץ חיים" למה דומה הכסיל, שאין רואה אלא את שעתו בלבד ואינו רואה את הנולד. למה הדבר דומה? לאותו כפרי שהיה מוכר לבן עיר שקי חיטים לרוב, ולצרך ידיעת מניין שקי החיטים קבעו ביניהם, שעל כל שק שמכניס הכפרי

למחסן העירוני - יטיל העירוני פרוטה נחושת לקערה, ולבסוף ימנו את הפרוטות, וכמניין הפרוטות כן מניין השקים, וכפי זה ישלם העירוני על כל שק ושק, וכן התחילו. והנה יצר הכפרי הסיטו, בהיות העירוני טרוד בסחורה, לגנוב מדי פעם מהפרוטות שבקערה ולהכניס לכיסו. בוודאי טיפשות גדולה זו, שהרי לבסוף, כשימנו את הפרוטות שאין להם ערך, שהם רק בתורת סימן למניין השקים - יחסרו פרוטות, ויקבל מעט יותר עבור סחורתו בשקים.

לכך דומה האדם שרואה כך את שעתו הרגעית ולא מחשב עתיד, וכלשון רבנו יונה, שהכסיל דומה למי שאמרו לו: אכול ושתה - ולמחר יגרס השופט בחצץ שניך, וכמו שנאמר בפסוק (ישעיה כב, יג): "אכול ושתו כי מחר נמות", ולכן אמרו: איזהו חכם? הרואה את הנולד.

כלה שעיניה יפות אינה צריכה בדיקה (תענית כג.). כלה - כנסת ישראל, אהובה, אחותי, רעייתי, יונתי! כשבת-עין, נקודת יהדות, אמונה בידיעה ברורה ובעיניים יפות שאין שום מציאות דבר קטן וגדול בלתי לה' יתברך - אז אין צריך בדיקה, ואין מידת הדין בודקת אחריו, כי באמונה שלמה כורת כל הרע, ומעלה הקדושה עד עתיק יומא.

(זוהר חי, שמות יח)

נה. הפחד והחרדה - יצר הרע ולא חולי

ידועה אמרת רבי אהרן הגדול מקרלין זיע"א: אין מצווה מפורשת בתורה להיות בשמחה, ואין עבירה מפורשת בתורה למי ששרוי בעצבות, אולם למדרגות שהשמחה יכולה להביא את האדם, שום מצווה לא יכולה להביאו. ולטמטום הלב וצמצום המוח שהעצבות יכולה להביא את האדם, שום עבירה לא יכולה להביאו.

העצבות התוקפת את האדם, וכמו כן הפחד, יש לראותם לא כחולי, אלא כפיתוי היצר להפיל את האדם, וזה לא אחר מאדם שיצרו תוקפו לגזול או לכעוס או לדבר לשון הרע, כי כמו כן יש סוג יצר הרע התוקף את האדם להתעצב ולדמיין לעצמו דמיונות ולא ללכת בתמימות ובאמונה פשוטה.

אלא שברור הוא שאין האדם נתבע לסלק פחדיו וחרדותיו בקצב מהיר כל כך כמו לסלק את יצרו המפתהו לגזול או לכעוס, אולם בעיקרון כמו שאתה מבין, שכשהיצר מסיתך לעבור על איזו שהיא עבירה, הפתרון הוא לחפש דרכים על פי דרך התורה ועצות חז"ל להינצל ממנו, והכל בישוב הדעת ובמתינות, כמו כן על יצר המטיל עליך מחשבות פחד וחרדה יש לטפל בו בדרך עצות מהתורה ומדברי חז"ל במתינות וביעוץ עם חכם בישראל.

אל יפול לבבכם מבגידת הזמן, שאין הזמן שולט על המתחזק עצמו בביטחון חזק ואמונה יתרה בשמחת הלב.
(יסוד העבודה מכתב נב)

נו. אל תיפול בעיני עצמך

אומר היה הרבי מקוצק זצ"ל: אל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה - אל תאמר: לכשאתפנה מכל טרדותיי ובלבולי המטרידים, אז אשנה ואעסוק בתורה ובמצוות, שמא לא תפנה - שמא לעולם לא תפנה, ורוצה הקדוש-ברוך-הוא שתעבדהו דווקא מכך שהינך טרוד ומבולבל, כי חשובה לו עבודתך מתוך טרדה וטירוף הרבה יותר מעבודתך מתוך נחת ושלווה.

וראיתי בספר "שומר אמונים" שמביא בשם "התניא", שבדורות של עקבתא דמשיחא תהיה נבחרת סוג עבודת ה' מתוך עניות וטירוף הדעת בדוקא, ואצל הרבה אנשים תהא עבודה זו דווקא תיקון נפשם יותר מאשר יעבדו את בוראם מתוך נחת ושלווה. ואמנם שבכך מתמעטת עבודתם לכאורה, ונדמה להם שאילו היה להם יישוב הדעת היו עובדים את ה' ביותר, אולם זו טעות! כי אם לפניו יתברך גלוי וידוע שכך טוב יותר עבור תיקון נפשך לעבדו במעט איכות והרבה סבל יותר מאשר הרבה איכות ומעט סבל - הכנע לרצונו ועבדהו כרצונו ובטל רצונך לרצונו.

והגלויות יוכיחו, שהנה אף שבעקבות הגלויות מעדו ישראל וירדו מהתורה והמצוות, וכמו שבגלות מצרים מצינו שעבדו עבודה-זרה, ובגלות בבל נשאו נשים נכריות, ובגלותנו זו הארוכה ירדנו עשר מעלות אחורנית, ועם כל זה מאמינים אנו שהגלות מכפרת ומתקנת ונסתרים דרכי ה', כן הוא בגלות הפרטית של כל אדם ואדם באשר הוא, יאמין שביסוריו מתקן הוא יותר מאשר בשלוותו, אחר שכך בחר לו ה'.

כתבנו זאת, כי פעמים רבות הסובלים מטרדת מחשבות, בכך אינם פנויים לתפילה ולעבודת הלב, ולא די בכך - אלא גם חושבים בסבלם כי ה' עזבם ואינו חפץ בהם ודחויים המה מאצלו, ונחשבים בעיני עצמם ככלי נשבר שאין בו שום תועלת, וממילא מתרשלים גם ממה שיש ביכולתם לעשות ונופלים לייאוש נורא. זו טעות! וכפי שהבאנו מדברי קדוש עליון, שפעמים רצון ה' אפילו בעבודה באיכות קטנה ומתוך סבל רב יותר מעבודה באיכות מרובה ומתוך נחת ומרגוע.

ויותר נכון, שעליך - הסובל מטרדת המחשבות וחוסר מרגוע - לחשוב מחשבה זו: 'לו הייתי בשלווה ומרגוע, וכי הייתי מנצל זאת לעבודת ה' כראוי? הלא יודע אני, כשהייתי במצבי רגיעה ושלווה, הכי ניצלתי זמן זה כראוי לתורה ולתפילה? הלא לדאבון לב

בזבזתי זמני השלווה והרוגע לשטותי והבלי עולם, לשחוק וקלות ראש, ואם כן, מה אני כי אתאונן שה' עזבני ואינו חפץ בי ומרחיקני מאהבתו ויראתו בכך שלבי אינו עמי? ולכך חֶשְׁבּוֹן, אדרבה, בכך שדווקא חפץ ה' בך - מדכאך בייסורים, כדי שמתוך שברון הלב תנוס אליו ותתקרב אליו - מה שאינך מסוגל לעשות לו יהיו השלווה והרוגע אצלך. וזהו מה שאמר הכתוב (ירמיה ב, ל): "לשווא הכיתי את בניכם מוסר לא לקחו". אמר הקדוש-ברוך-הוא: אני התכוונתי במכות שנתתי לקרבם אליי, ואילו הם - לא לקחו מזה את המוסר הנכון, ואם כן, המכות היו לשווא. והרי שבכך האדם סובל בחינם - גם הוא מוכה ומיוסר, וגם אינו מפיק את התועלת שרצה הקדוש-ברוך-הוא ביסורים אלו. אולם החכם מבין שהיסורים המה תמיד לתועלת ולקרב בלבד, ואף שנראים היסורים כמרחיקים ודוחים את האדם מקונו, כי האמת אינה כך, אלא שזו תקופת מעבר לזיכוך ולתיקון, והעובדה - שאלו שזכו והעבירו תקופה זו באמונה ותמימות - בדוק ומנוסה מרבים שסבלו בכך - הגיעו למדרגות נפלאות וזכו להציל את עצמם וגם רבים אחרים איתם, כי אין חינוך יותר טוב מההאלצות להתמודדות עם הסבל והניסיונות. וכי מתי ישנה הזדמנות לאדם לנצל כוחותיו? הלא רק כאשר הוא זקוק להתמודד עם סבלו, אחרת כוחותיו ויכולתו מבוזבזים ואינם מנוצלים כלל, ובכך שזכה וניצל כוחותיו, יש בידו להיות מורה דרך גם לאחרים שאינם מאמינים בכוחם ויכולתם להוכיח להם שהדבר אפשרי.

"עשה האלקים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים" - אומר רבי רפאל שמשון הירש זצ"ל, "חשבונות רבים" המה אויבי השמחה שרכשו בני האדם לעצמם על ידי חשבונות רבים.

החיים המה פשוטים וישרים לאיש הפשוט והישר, אלא שבני האדם המה המסבכים את עצמם בנטותם מהישרות של החיים, ולזאת בקשתנו בימים הנוראים: "אבינו מלכנו! כתבנו בספר ישרים ותמימים!"

נז. שמחה אמיתית לעומת שמחה מדומה

מי יפאר ומי יתאר גודל מעלותיה של ה"שמחה" כמה טובה היא לגוף ולנפש יחדיו. קשה לקנותה ככלי זהב, ונוח לאבדה ככלי זכוכית. אמת, שלא כל אחד יכול לקנות מידה מופלאה זו, אולם עלינו - לכל הפחות - לברוח מאויביה של השמחה.

הפסוק אומר (תהלים צז, יא): "אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה".

ויבואר על פי מה שהסביר הרב רפאל שמשון הירש זצ"ל: "עשה האלקים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים" (קהלת ז, כט) - 'חשבנות רבים' המה אויבי השמחה שירשו בני האדם לעצמם על ידי חשבונות רבים.

רבים המה אויבי השמחה, מהם החשבונות הרבים שבקשו בני האדם ולא הציבו להם את דרך האמונה והתמימות בה', אלא בקשו לשית עצות בנפשם ולפתור בעיותיהם בדרך סיבות מקריות וטבעיות בלבד, ומה' רחק לבם.

וכמו ששמעתי פעם מהצדיק רבי ישעיה אריה קליין זצ"ל, מזקני הדור הקודם, פירוש על פסוק "עד אנה ה' תשכחני נצח, עד אנה תסתיר את פניך ממני, עד אנה אשית עצות בנפשי", שאומר דוד המלך ע"ה: ריבונו של עולם, יודע אני 'עד אנה תשכחני נצח', ויודע אני גם 'אנה תסתיר את פניך ממני', והוא - 'עד אנה אשית עצות בנפשי'. דהיינו, כל זמן ששאית עצות בנפשי ואחפש דרכים מסיבות הזמן בעצות שונות. אבל כשאחליט שאין לי שום עצה אלא רק לזעוק אליך ולהבין שרק אתה יכול לעזור לי - אז ידעתי כי ישוב חרון אפך ממני וכבר לא תשכחני ולא תסתיר פניך ממני. והוא מדרך מדתו של הקדוש-ברוך-הוא - מידה כנגד מידה, כשאדם שוכח מהקדוש-ברוך-הוא, הרי שהוא במצב 'עד אנה ה' תשכחני נצח', וכן כשהוא מסתיר פניו מהשם יתברך ומחפש עצות, הרי הוא במצב 'עד אנה תסתיר את פניך ממני', אבל כשמסלק את העצות מנפשו - סר ממנו היגון והאנחה.

עד כאן דיברנו באדם שמחפש את דרכי רפואתו בסיבות טבעיות והולך ומבקש עצות להיחלץ ממצבו ומן ה' יסור לבו.

על אחת כמה וכמה שטועה הוא האדם והולך מפח אל הפחת בבקשו את רפואת נפשו - השמחה - בשדות זרים, שמחה של הוללות, שמחה של עריות, וחושב שבכך יביא מזור ותרופה לנפשו הכואבת.

מובא בספרים הקדושים, שרוב מכאובי הנפש - הדיכאונות, הפחדים וחוסר יישוב הדעת, נובע מפגם הקדושה, כגון: הסתכלות על נשים, תערובת אנשים ונשים, שחוק וקלות ראש, שיחה עם נשים, וכמו כן חוסר צניעות לאשה הנכשלת ומכשילה את הרבים, הן הנה היו לבני ולבנות ישראל לפוקה ולמכשול ליטול את שלוות נפשם ומרגועם.

ומובא בגמרא (סנהדרין ע"ה פ"א), מעשה באדם אחד שחלה באהבת אשה אחת, ואמרו הרופאים, שרפואתו שידבר עמה. ואמרו חכמים: ימות, ואל ידבר עמה ואפילו מאחורי הגדר.

ידעו חכמים כי הדיבור עם האשה הוא האויב הגדול לנפש, וגם אם למראית עין יביא לאדם רפואה לנפשו החולה - סופו שיחלה במחלת נפש קשה ממנה עד כדי שכדאי לו שימות, כי עתיד הוא לסבול בעוון זה יסורי גוף ונפש קשים מסבלו של עכשיו.
אנשים הולכים לפסיכיאטרים להירגע ולהתרפא מדיכאון נפשם, ופעמים תשובתם אליהם לילך למקומות בילוי, להסתכל בסרטים ובמראות אסורות. אוי ואבוי! היאך אפשר להתרפאות מהמחלה בהלעטת חיידקי המחלה בעצמם? הלא אלו גורמי חליי הנפש החדים ביותר, הפוגעים ישירות בנפשו ומוחו של האדם לטמטמו וליטול ממנו את בינתו ויישוב דעתו.
לכן, הרוצה לזכות לשמחה, ייזהר וישמר מחיקויי השמחה, וידע להבדיל בין שמחה אמיתית לבין שמחה מדומה, שסופה תוגה, תאניה ואניה. כל מצווה, כל חסד, כל התעסקות בתורה, הם הם בכוחם להביא את השמחה האמיתית לאדם. חיזוק באמונה, זהירות מחטא, תשובה שלמה, תפילה מקירות לב בשפיכת הנפש לה', המה העצות היעוצות, מפי ה' יצאו על ידי עבדיו הנאמנים, וכנאמר: "פיקודי ה' ישרים משמחי לב, מצוות ה' ברה מאירת עינים", "אור זרוע לצדיק, ולישרי לב - שמחה".
והנה, כל מי שימצאהו מקרה בלתי טוב מפגעי הזמן, השם יצילנו, והוא משלמי הדעת, בוודאי לא תמצאהו הרעה, כי אם בעת השכחה והפסק הדבקות, וכמו שמצינו בדוד המלך ע"ה. ולפי ערך השכחה ופחיתות ואריכות זמנה, חס וחלילה, תהיה ערך מקרה ההיא, הרחמן יצילנו.
("פרי הארץ" מכתב ל)

נח. להעביר היראה החיצונית לשורשה

ידועים דבריו של מרן ה"חפץ חיים" על מאמר חז"ל לדור עקבתא דמשיחא - "פני הדור כפני הכלב".
המשילו חז"ל את דור המסיים לכלב, מדוע? מדרך הכלב, כשזורקים עליו מקל או אבן, מתנפל הוא על האבן או על המקל בכעס ובחימה גדולה, ואינו מתבונן מיהו המשליך את האבן או את המקל, אלא ראייתו קצרה ביותר ומייחס את כאבו ומכתו למקל או לאבן ואינו יכול לראות מעבר לזה.
כמו כן דורנו - אומר ה"חפץ חיים" - יהא דור שישלוט בו הסתר פנים נורא, ומתוך כך האדם ייחס את מצבו למקרה ולטבע העולם ולא יוכל לראות מעבר לזה.
בהתאם לדבריו נראה בהחלט לקשר את ענייננו: "סבל המחשבות הטורדות", חרדות שווא ודמיונות, שכולם נובעים מראייה קצרה חסרת טווח, מהתבוננות פשוטה. וכי

ממי יש לירא אם לא מהשם יתברך, אשר מצהיר כביכול על עצמו: "אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא ואין מידי מציל". הכל "אני" - אומר הקדוש-ברוך-הוא. ואם כן, עד שאתה מפחד מחולי זה או אחר או דואג ממשהו או עצב ומואס בחייך מסיבות שונות, גש ישר למקור היראה ושורשה, שהיא יראת ה', ואת תכונת היראה שבקרבך אל תבזבז אותה על יראות חיצוניות, אלא תעלה אותה לשורשה, אל בעל המכה ובעל המכאוב, שהוא הקדוש-ברוך-הוא, ותירא אותו, ולא תירא מברואיו ולא תדאג ממעשה ידיו, אלא ממנו ישירות.

וכמו שאמר הבעל-שם-טוב עצה לאדם שפתאום רואה אשה נאה ויצרו מקשקש בקרבו, הלא יתבונן: הלא היופי הזה מנין הוא? רק ממנו יתברך, מניצוץ קדוש שעטוף בבריאתו של הקדוש-ברוך-הוא, שהרי לו יינטל ניצוץ קדושה זה - תכף יהיה גוף זה כפגר בעלמא. ואם כן, עד שאני מתאווה לכיסוי והעטיפה, אתאווה לשרשו, שהיא הקדושה שמחיה כל נברא ויצור.

כמו כן לענייננו - עד שאני ירא ודואג מהכיסוי והעטיפה של סיבות ומקרי העולם, אירא ואתכופף לשורש המחיה את הכל שהוא השם יתברך.

ומובא בספרים הקדושים, שהמגביר יראתו ביראת השם דווקא ואת דאגתו דואג רק מלעבור על מצוותיו, וכמו שאומר דוד המלך ע"ה: "כי עוני אגיד אדאג מחטאתי" - זוהי סגולה נפלאה להעביר את היראות והפחדים מענייני העולם לגמרי ולהפוך לברייה חדשה ממש.

מובא בספר "מדרש פנחס" (אות קנז): שמעתי משמו של הבעל- שם-טוב ז"ל, כשבא על האדם, חס וחלילה, איזו צרה וצר לו מאוד, אין לו תקנה - רק שיבטח בחסד עליון בל ימט, ואז לא יעשה שום דבר ושום רפואה כלל - רק לבטוח, ואפילו שלא להתפלל להקדוש-ברוך-הוא ולא ילך למקווה וכדומה - רק לבטוח.

נט. התמודדות נכונה בתכיפות העליות והירידות

שאלת כל השאלות של כל עובד ה': ניסיתי לא במעט להתגבר, וכן ניצחתי את יצרי פעמים מספר, אולם לא במעט ניצחני יצרי, וכך סובב הדבר וחוזר חלילה עד כדי ייאוש מרצון להמשכיות המלחמה.

על כך יש להשיב תשובה אמיתית, שאולי נראית מחודשת:

המבוקש מהאדם הוא כלל לא לנצח - אלא להילחם. לניצחונות דרושה סייעתא דשמיא מיוחדת הניתנת לבסוף, כשמן השמים מחליטים, אבל כדי שיחליטו מן השמים ליתן לך את מתנת הניצחון, דורשים ממך את מאמץ הלחימה. גלוי וידוע לפניו יתברך

שהמעידות תהיינה תכופות, ובפרט בניסיונות של עכשיו. ואם כן, נתבונן, האם הקדוש-ברוך-הוא דורש מאתנו כל פעם לנצח?! הרי זה בלתי אפשרי! וכי יתכן שיוכל מישהו לומר על עצמו שלא נכשל מעולם?! יכול מישהו לומר שלא עברו עליו ירידות ונפילות רבות ולו יהא זה גם אדם גדול?! הלא על זה כבר התאונן הגאון ר' יצחק הוטנר, בעל ה"פחד יצחק", באמרו: כותבים על גדולי ישראל הגותם, מעלותיהם, מדרגותיהם, מופתיהם, אבל מדוע מתעלמים מלכתוב את דרך עלייתם שהיתה צרופה קשיים וניסיונות לרוב, הלא זה עיקר הלימוד שיש ללמוד מתולדות ה"חפץ חיים", ה"בן איש חי", ה"חזון איש", וכן כל גדולי ישראל.

על אחת כמה וכמה אנו, בירידת הדורות, תשושי הכוח, מחוסרי יציבות, ומאידך נוסף עלינו ריבוי הניסיונות לאין שיעור בכמות ובאיכות, הכיצד יתכן שנדרש מאתנו תמיד לנצח מבלי למעוד? הרי זה שקר גדול לומר כך! וחייבים אנו לומר, שהמבוקש מאתנו - להילחם ולהתחיל כל פעם מחדש בגדרים ובעצות מחודשות, וגם אם נפלנו כמה פעמים באותו יום ובאותה שעה - להתחיל כל פעם מחדש, ובזה אנו עושים את המוטל עלינו. פשוט לא לנטוש את מערכת המלחמה. עם הפציעות, עם הכאבים, לחבוש אותם חבישה זמנית, וכחייל נאמן לקום בשארית הכח להתחלה חדשה.

אכן, בוודאי אין הקב"ה וותרן חלילה, ועל כל מעידה ומעידה חייב האדם לעשות תשובה ואין וויתור חלילה, אולם בלתי נמנע הוא מהלך זה של העליות והירידות, ולכך היאוש הצומח ממהלך טלטול זה שמטולטל האדם בעליות וירידות הוא שקר שמשקר היצר באדם. אכן האדם אשם בנפילותיו וכמו שיבואר להלן, ועל כן חייב לשוב על מעידותיו, אולם באשמתו נצרך הוא שיעבור עליו גלים אלה, ובמהלך שכזה דווקא ישוב ויבוא על תיקונו.

היש הצטיינות גדולה מזו בפרט בימינו?! היש שעשועים גדולים להשם יתברך מאשר לראות תשושי כוח, חסרי עצה, דור יתום המתמודד במעט ידיעתו, במעט כוחו, על מה שכן כבר אפשר להתמודד?!

וברור הוא, שאם אתה אכן עושה את המוטל עליך, והוא להתחיל כל פעם מחדש, הרי שאהוב אתה למעלה ולמטה, כי מה אכפת לך מהירידות והמעידות שעברת, הלא בין כה המה בלתי נמנעות, וכן דרך הגדילה - מנפילות וקימות. את כל הנפילות אפשר בסוף לתקן. חרטה על העבר, תשובה ווידוי מתקנים הכל. העיקר שלא ליטוש את כלי המערכה ולהרים ידיים כשבוי ונכנע לאויב.

עוד היה אומר ר' יצחק הוטנר זצ"ל: "שבע יפול צדיק וקם" - אנשים חושבים שכאן בא הכתוב להשמיענו מעלת הצדיק בזה שנופל וקם, ולא מבינים שכאן בא לומר לנו מהות דרך גדילת הצדיק, שהיא רק דרך שבע יפול וקם, שדרך הנפילות והקימות צומח צדיק, וזהו התנאי לצמיחת הצדיק.

אם כן, מה בכך שהתחלת כמה פעמים ולא הצלחת? תמנה את ההצלחות - לא את הכישלונות. שים לב על מה שכן הצלחת לקום ולנצח.

ושמעתי מאחד גדולי המשגיחים כאן בירושלים סיפור נפלא על כך: אחד בא לסטיפלר זצוק"ל ואמר לו: רבנו, אני נכשל הרבה. שאלהו הרב: האם גם אתה מנצח? ענהו אותו אחד: אבל אני נכשל הרבה. שאלהו שוב הרב: אבל לפעמים אתה כן מנצח? ענה לו שוב: רבי, אולם הכישלונות רבים המה. שאלהו שוב הרב: בכל זאת, תענה לי אם לפעמים אתה כן מנצח. או אז הבין התלמיד כבר את שאלת הרב, וענהו: אמת, לפעמים לפעמים אני מנצח. אמר לו הסטיפלר: ובכן, לך בכוחך זה, לך בנצחונותיך אלו המועטים, עליהם תשים לבך, מהם תשאב כח ועידוד ותמשיך הלאה.

כלל גדול בידינו: אין הקדוש-ברוך-הוא בא בטרוניא עם בריותיו במה שהוא מעל כוחותיהם, ואם הדברים אמורים לגבי התביעה על ההשתדלויות שחייב אדם למצוא גדרים וסייגים כדי להימלט מהרע - שאינו נתבע מעל כוחותיו, על אחת כמה וכמה שאין הקדוש-ברוך-הוא בא בטרוניא - להשליך -חלילה מעל פניו אדם שעשה את השתדלויותיו ולבסוף נכשל.

וראיתי במכתב מהגאון הקדוש הסטייפלר זצוק"ל, ואכת"י, שעצם ההתגברות והקימה מהנפילה הוא התיקון הגדול ביותר והוא גופא הניצחון.

ונראה עד כמה שזה אמת בהקדים דבריו המפרסמים של הבעל-שם- טוב זצוק"ל, שהיצר המפתה לעבירה אין כוונתו להסתפק בעבירה עצמה, אלא בעצבות וחלישות הרוח שתצמח לאחר מכן.

הבה ונתבונן למי נכון לקרוא "סוחר מוצלח". מי שעובד קשה וגם מרוויח הרבה - הרי סוף-סוף עובד הרבה; עובד הרבה ומרוויח מעט - בוודאי סוחר לא יוצלח הוא. אלא מהו סוחר מוצלח? מי שעובר קצת ומרוויח הרבה.

וזה חשבון פשוט של אותו סוחר - יצר הרע. אומר היצר: מה יצא לי מהעבירה שיעבור האדם, מה אפסיד בזה כל כך? הלוא סוף-סוף יעשה תשובה ואולי גם יהפך לו לזכות, נמצא שאני עובד קשה ומרוויח קצת ואולי גם מפסיד, לכן מטרתו כסוחר מוצלח להחטיא בחטא אחד, ולגרום לחלישות דעת מביכה ומסבכת כתוצאה מאותו חטא,

וכאן תהא מפלת האדם בראותו כי השתדלתי, למדתי מוסר, התפללתי, צמתי, זעקתי, נתתי צדקה, עשיתי כל מיני סגולות, ובכל זאת נכשלתי בחטא שלא ציפיתי לו, היש תקווה לאחד כמוני?! איזו השתדלות יכול אני לעשות יותר ממה שעשיתי ובכל זאת נכשלתי. עשיתי את המקסימום. אם כן, אין טעם הגיוני לחזר שוב על אותה השתדלות כשהיא נבחנת ככושלת.

ומיני אז מחליט הוא להגיע לפשרה עם יצרו באומרו: כנראה שמידה זו או תאווה זו היא מעל כוחותי, והדרך היא להתפשר, וזה הרי אסון לחשוב כן.

ובעצם זו מגמת היצר, לבא עם האדם לפשרה, ובכך ימיתנו לגמרי, כי תכליתו להמית! וכנאמר: "צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו". ובכך הוא דרך נצחונו של היצר לשבת עם האדם לפשרה ובכך להפילו לגמרי.

ודע והסכת! שזהו באמת כוונת התשובה בקבלה על העתיד שצריך שיקבל האדם עליו שלא ישוב לחטא זה, והוא שיקבל עליו שילחם תמיד ולעולם לא יתפשר. ובהכרח הוא כך, שהרי מי יערב לבו לבא ולהבטיח שלא יחטא יותר, והלא אמרו חז"ל: אל תאמין בעצמך עד יום מותך, ועוד אמרו: "הן בקדושיו לא יאמין". ואם כן אם הקב"ה לא מאמין בקדושיו, איך יבוא אדם ויבטיח שלא יחטא יותר, אלא כאמור, בוודאי יתכן שיחטא האדם ויפול שוב, אולם קבלתו צריכה שתהא שלא ישוב לעולם לפשרה, אלא יחליט שהוא נלחם עם יצרו גם אם יפול מאה פעמים, לעולם לא יכריז על כניעה, ח"ו, אלא יתגבר בכל פעם מחדש, (והארכנו בזה בספרנו "בים דרך" פרשת "שופטים" א').

ובאמת, כמה כח דרוש לאותו עובד ומשתדל לחזר למצבו הקודם, כמה נאמנות דרושה מאותו אדם לבוראו להיות שוב נכנע ומשתדל מחדש. ולאחד כזה יש להשיב:

אין שום התגברות שהולכת לחינם. כל השתדלות ומאמץ פועלים פעולתם קדימה. ולכן טעות לך להבין שמעתה מבקשים ממך יותר ממה שעשית קודם. זה אינו בהכרח כלל. הדרוש ממך הוא פשוט לחזור על אותו מאמץ והשתדלות שעשית בעבר ולא ליפול ולחדול ממנו, וזהו הניצחון!

ובהתבוננות יותר מעמיקה - לכל אדם יש בחירה, וניסיונותיו ברמת הכרת בחירתו, שהרי האדם החרדי המדקדק במצוות אין יצרו תוקפו לקום ולחלל שבת או לגנוב ולשדוד, וזה משום שהתעלה כבר מעל נקודת הבחירה שלו בנושא מסוים זה. ואכן, לא בכל מה שאנו נגועים אנו מתנסים, אולם בכל מה שאנו מתנסים ויצרנו תוקפנו - בו ודאי אנו נגועים. אם כן, בכל מה שיצרנו תוקף אותנו, ולפעמים גם מנצח אותנו, איתות הוא לנו שעדיין לא הושלמנו בו, ובפרט ביצרא דעריות דשייך הוא גם בגדולים, כמובא

בגמרא בכמה סיפורים מפורסמים. ורק להקדוש-ברוך-הוא נסתרות עד כמה לבחון את האדם ומתי להרפות ממנו את הניסיונות. ומאחר שעצם היות הניסיון תוקף את יצר האדם, בהכרח שעדיין לא מושלם הוא בנקודה זו שהוא מותקף בה, ורק יודע תעלומות מחליט עד כמה ימשיכו ימי הניסיון בעליות וירידות, ועד אז המוטל על האדם לקום כל פעם ממעידתו ולגדור גדרים ולהשתדל יותר.

ואדרבה, עיקר חלישות הדעת צריכה להיות מהתרשלות בהשתדלות, ולא מהכישלון. הכישלון רק מורה שהיה חוסר השתדלות. בני אדם נשברים מהכישלון, אולם אינם מתעוררים להישבר ממחדלם בהשתדלות, ומסתפקים בעבודתם איכשהו, ודווקא הדאגה במצב של ההשתדלות טרם הכישלון היא דאגה חיובית לתבוע מעצמו שאינו משתדל מספיק, היות ואין בדאגה זו לשבור את האדם, כיוון שאז אינו במצב נפילה, אולם תכף לאחר נפילה, אזי הדאגה והעצבות שליליות הם, כיוון שבנפילה זו קיבלת רק תמונת מצבך על השתדלותך, ועיקר התביעה על מחדל ההשתדלות ולא על עצם הנפילה, וכמבואר בגמרא (נדרים לב): "דבעידנא דיצר הרע לית דמדכר ליה ליצר הטוב כלל".

אם כן, לא בהכרח שמבקשים ממך לעשות יותר מכוחך, אלא פשוט להסתבלן בעוד כמה פעמים של נפילות וקימות, ולנקוט בכל פעם בגבורה ועוז בגדרים וסייגים באופנים שונים. ואם כן, אתה רק צועד קדימה בכל קימה נוספת לאחר נפילה, ועצם זה שאתה מגלה נאמנות לבוראך - שאינך חדל מלחזור אליו פעם נוספת, זה עצמו מראה על שהינך בוש ממנו מתוך אמונה שמלוא כל הארץ כבודו.

וכאן נבחנת האמונה והנאמנות של האדם האם ימשיך בנפילתו או שבכל זאת יעשה את אשר ביכולתו לקום שוב על אף חלישות הדעת הנוראה שנוצרה בקרבו וכולו מתוסבך מעצמו ואינו יודע את מקומו, ובכל זאת בשארית דעתו וכוחו שב לבוראו.

וזהו בעצם נחת הרוח של הקדוש-ברוך-הוא מהצדיק - שבע יפול צדיק וקם. הצדיק משעשע את הקדוש-ברוך-הוא בהפגנת נאמנות לבוראו בכך שאף שנפל ונחבט שוב בקרקע וכח הרע מדמיין לו: הנה אתה שייך לי, אינך שייך לכח הקדושה ואין לך עסק עימהם ולא להם עסק עמך, מאוכזבים המה ממך ואינם מצפים כבר ממך לכלום, ובכל זאת גוער הוא בכח מפתה זה ואינו מקבל דבריו בשום אופן, ובלב שבור ונדכה על מעידתו קם שנית ומפגין נאמנות לבוראו ומתחיל מחדש - כבר בזה יש לכפר לו על נפילתו ולקבלו בהתחלה חדשה וחוזר חלילה.

ומכאן נבוא להעמיק, שכמה שהנפילה הייתה חזקה יותר ותלולה יותר, והקשי, אם כן, לקום ממנה מסובך יותר - כן השעשוע שגורם הקם ממנה הוא נשגב ומעולה יותר.
ובזה נבין מאמר חז"ל (עבודה זרה זק ע"ב): "לא היה ראוי דוד המלך לאותו חטא, אלא להורות תשובה ליחיד". דוד המלך ע"ה קם מירידה תלולה שאין לשערה. דוד המלך - מלך, ראש הסנהדרין, עיני ישראל אליו תלויות, סמל הקדושה ורוח הקודש בישראל, סמל הצדקות והגבורה נופל באשת איש. אפשר להבין זאת?! באיזה פנים ייראה לעמו?! באיזה פנים יתייצב בפני הסנהדרין?! כמה מחשבות ייאוש וחלישות הדעת היה בהם כדי להצדיק נפילה ללא קימה, ובפרט שלא חסרו לו שונאים שדאגו לפרסם קלונו ברבים ולשמוח במפלתו באומרם אלקים עזבו, רדפו ותפשוהו כי אין מציל. מכל כיוון ניסו ליאשו ובכל זאת החזיק בתשובה נוראה, כמובא בחז"ל: שבעה חודשים נצטרע דוד, נסתלקה ממנו רוח הקודש, עינה נפשו בצום, והיה טובל פתו בדמעותיו.
וחז"ל, בראותם עצם פליאה זו, החליטו שבעצם לא היה דוד ראוי לאותו חטא, שהרי אפילו פשוטי עם יראי ה' עומדים בניסיונות קשים, ואם כן, דוד המלך ע"ה לא יכול היה לעמוד בכך?
ומתרצים חז"ל: "להורות תשובה ליחיד!"
הקדוש-ברוך-הוא, בחסדו ובטובו עם עם ישראל לבל יפלו בייאוש ובחלישות הדעת, לקח צדיק נשגב שלא ראוי לחטא, הכשילו, וכל זה להראות אות ומופת גבורת התשובה לכל יחיד ויחיד עד כמה עליו להיות מעודד ויציב לשוב גם כאשר נופל בחטא שכזה.
הילכך, אל תדרוש מעצמך לעלות השמימה אחר שראית שכל השתדלויותיך עלו כביכול בתוהו ושוב נפלת, אלא תמנה ותספור את הניצחונות ולא את הכישלונות, ותאמין שהנפילות אינם ל"משתדל" אלא לשמש כמטרת איתותים למצבו ומעמדו זה עתה על מנת לזרזו לגדור גדרים וסייגים נוספים, כך שאם ייקח לקח חיובי זה מהנפילה, יעזור לו הדבר להתחזק, אולם אם מבטו על הנפילה יתפרש כאיתות לדחייה, הרי שיבוא מכך לייאוש וחלישות הדעת ואסונו יהא הרבה יותר מעצם הנפילה.
והנה נסיון זה של חלישות הדעת מתכיפות הירידות והעליות, זו עבודה כשלעצמה שבחר בה הבורא לדורנו יותר מכל הדורות, גוון עבודה שכזו להיות איתן גם כשחשים תחושה של מיאוס ודחיה מן השמים זהו גוון עבודה שלא נתנסו בה כל כך בדורות עברו כי לא היה מגיע להם להתנסות בזה, בדורנו התרכזו נשמות מיוחדות - דור עקבות משיחא, שעיקר תיקונם יהא בגוון עבודה זו להיות איתנים ויציבים גם במשברי חלישות הדעת, ולעבוד את ה' גם ללא "הרגשים", וללא התפעלות והתלהבות, ולכך נקרא דורנו

דור ''העקבים'' שזהו תפקיד העקב, ללא שכל, וללא שום חוש מחושי האדם - לילך על בוץ אבנים וחצץ מבלי אומר ודברים, תפקידנו עתה לעבוד את ה' מתוך נסיונות קשים של הליכה על בוץ וחצץ של פיתויים וגירויים למיניהם שלא היו מעולם, ולדרוך עליהם בגבורה ואף שאין לנו שום חוש וטעם בעבודתנו. וגוון זה של עבודה הוטל עלינו דור העקבים, ואף שניפצע במהלך הליכה זו, עלינו להמשיך ולהמשיך ולא לתת לחלישות הדעת להשתלט עלינו.

ואף שאין מצוותינו ומעשינו מגיעים באיכותם ובכמותם למעשיהם של גדולי הדורות שעברו, אולם עלינו להתעודד ולדעת, אכן, מצוותיהם של הדורות הקודמים היו כאש של אבוקה, ואילו שלנו כשל נרונים קטנים, אולם המה הביאו מצוות כאבוקה ביום, ואילו אנו מביאים מצוות כנרונים אולם בלילה. ונרון בלילה לא נופלת חשיבותו מאבוקה ביום. לרוב נסיונותינו וקשיינו ישנה חשיבות גדולה לכל התגברות ומצוה הנעשית היום פי כמה מהעבר. והמה דברי האר''י למהרח''ו (כמובא בספר ''שבחי מהרח''ו) שאמר לו האר''י על דורו של אז שהיו צדיקים ומקובלים, שכל מעשה שלהם שקול כהרבה של דורות קודמים לרוב ריבוי הטומאה, ומה נענה בדורנו אנו...

שמעתי ממורי [הבעל-שם-טוב], כי אדם השלם אם יזדמן לו איזה ביטול תורה ותפילה, יש לו להבין שגם זה הוא בידו יתברך, שדוחה אותו כדי שיתקרב יותר, בסוד ''שמאלו תחת ראשי וימינו תחבקני וכו''' (שיר השירים ח, ג), ו''דברי פי חכם חן''. וזה שכתוב (תהלים טז, ח): ''שיוויתי ה' לנגדי תמיד''. (''תולדות יעקב יוסף'', וישב).

''שיוויתי ה' לנגדי תמיד'' - דהיינו, גם כשה' כביכול ''לנגדי'' ודוחה אותי תמיד, עם כל זה ''שיויתי ה''' - לדעת שהכל ממנו לטובתי.

ס. גם על אמונה יש להתפלל

בספר ''שומר אמונים'' מסופר על אחד מגדולי צדיקי הדור שהאיר את העולם בצדקותו ובקדושתו, ובתחילת עבודתו נאחזו בו בלבולי אמונה, רחמנא לצלן, והבעל-שם-טוב זי''ע צפה זאת ברוח קדשו, וביודעו את כוחו של אותו צדיק לאיזה מדרגה נעלה הוא יכול להגיע, נסע במיוחד למקומו של אותו צדיק, וניגש אליו ואמר לו: ''גם על זה עליך להתפלל לפני השם יתברך...'', היינו, שגם על עצם האמונה צריכים לבקש מהשם יתברך שנזכה לאמונה טהורה, לבטחון חזק ואיתן בו יתברך. ואותו צדיק אמר שהבעל-שם-טוב הציל את נפשו על ידי זה. עד כאן.

כי יש הטועים וחושבים שמי שחזק באמונה - מתפלל, אולם אין מבינים שגם מי שחלש באמונה חייב להתפלל שתתחזק אמונתו, ובפרט בימינו שהאפשרות היחידה לקיומנו

ולבלתי נמעד ונתמוטט היא רק האמונה, וכמו שהארכנו בתחילת הספר, כמה יפה היא הצעקה יום יום לה', שיטע בלבנו אמונתו, ונהא חזקים באמונתנו כיתד בל ימוט, ובהתבוננות מעמיקה ברבותינו גדולי הדורות הכיצד היתה האמונה והבטחון תקועה בלבבם, והתמימות בה' היתה נתיבתם בכל ארועי חייהם, ועל אף היותם בעלי חכמה ותבונה עד כי שערת ראשם עבה היא ממותנינו בחכמה ובפלפול, עם כל זה התמימו עצמם עם ה' כבהמה וכבער, וזכו לחכמה האמיתית ולידיעה האמיתית שהיא דוקא לדעת שאין האדם יודע מאומה מהנהגת ה', וכשנתבונן בזה נחמוד ונצפה שתיקבע גם בלבותינו מידה זו של האמונה והתמימות בה', ועל מידה זו נזעק ונתפלל לה' יום יום שיטע אותה בקרבנו ובקרב זרענו וזרע זרענו עד עולם.

כששהה הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל בגלות סיביר, הוא הגיע כשרק בגדים קלים מכסים את גופו. נוסף לכך, היה עליו לרוץ יחף על השלג בכל בוקר, וכל זאת, כשהטמפרטורה הגיעה לעתים לארבעים מעלות מתחת לאפס. אנשים רבים קפאו מקור ומתו.

נשא הרב עיניו לשמים ואמר: "רבש"ע, אמנם 'צנים ופחים ביד אדם', כי בידו של אדם להשמר מהם, אבל במצבי היום בטל טעם זה, כי הרשעים הללו אינם מניחים לי לחמם את גופי. נמצא, שחובת השמירה חוזרת אליך... אם כן, אני מתחנן: 'שמרני קל כי חסיתי בך'".

וראה זה פלא, הרב, שבילדותו היתה אמו עוטפת את גופו בצמר גפן מחמת חולשתו, והיה מצטנן מכל רוח מצויה, לא חלה שם אפילו פעם אחת!

פרק יא - מבחנים לאמיתות הביטחון

א. עובדות מחיי היום יום למבחן האמונה

אנשים רבים רואים שאינם דואגים ומפחדים ותולים זאת בביטחונם בה' בעוד שלמעשה זהו ביטחונם העצמי. יש אופנים שונים בהם יכול האדם לבחון את עצמו האם באמת בוטח הוא בה', ונביא כמה מהם, ומה תועלת שמביא הביטחון לעבודת ה' מספר "חובת הלבבות" שער הביטחון, וממה שנמצא בשאר הספרים הקדושים.

מבחן א: מובא בחובות הלבבות (שער הבטחון פ"א): "שיש לבעל הביטחון מנוחת הנפש מהדאגות המאפשרות לו להתמסר לעבודת ה'". עד כאן לשונו. בזאת יבחן האדם את עצמו האם שרוי הוא בשלווה וברגיעה בלעדי הסיבות כמו עימהן, ויבחן את פחדו

ודאגתו כאשר רופא, חס וחלילה, נואש מבריאותו, או, חס וחלילה, כאשר מקור פרנסתו נסתם, כי הלא הביטחון מחייב להיות באותו מצב של שלווה עם הסיבות ובלעדיהן.

מבחן ב: "שאין הוא תלוי בבני אדם, והוא לא מצפה לעזרתם ולא משתדל למצוא חן בעיניהם, והוא לא מחניף להם ולא מסכים עימהם בדברים הנוגדים לעבודת ה' ולא מפחד מהם ולא מהסס מלהוכיחם".

מבחן ג: האם מסתפק הוא בממונו או שואף להגביר את הונו ולא שמח בחלקו. הבוטח האמיתי יודע שדי לו בהשתדלות מועטת כדי שתשרה הברכה בעזרת ה'. לעומת זאת המשתדל בכל כוחו מוכיח שאמונתו תלויה בסיבות, וחושש שבלעדיהן תמעט פרנסתו. כן היה הרב הצדיק אליהו לאפיאן זצ"ל אומר, שההסתפקות והביטחון שלובות זו בזו. כן כתב בשל"ה בשער האותיות אות ס' סיפוק.

מבחן ד: הכעס. כאשר נעשה דבר שלא לרצונו, יבחן אם כועס הוא. אם ביטחונו בה' חזק, מאמין שגם בהעדר הסיבה לא ייעדר כל צורכו, וכך לא יגיע לידי כעס. על כן אמרו רבותינו ז"ל: "כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה", משום שעבודה זרה היא שלילת האמונה שהכל מאתו יתברך. זוהי בדיוק דרכו של הכועס - היות שמאמין הוא במקרה, כועס בהעדרו, כמובא במדרש רבה (צ, י) שהקפיד הקדוש-ברוך-הוא על יעקב אבינו ע"ה כשאמר לבניו "למה הרעותם לי להגיד לאיש העוד לכם אח" (בראשית מג, ו), וכאילו תלה את צרתו בסיבת בניו שהם גרמו לירידת בנימין למצרים, והיה לו להאמין שכך גזר ה'.

מבחן ה: הקנאה וצרות העין. יראה בעצמו האם צר לו בשמעו בשורה טובה כעושר וכדומה הנשפע לחברו, או שמשתתף הוא בשמחתו, וכמו כן כשחס וחלילה שומע דבר צרה על חברו בן אומנותו או המתחרה עמו - האם שמח הוא או עצב, בזאת ניכרת אמיתות ביטחונו. הבוטח יודע שאין אדם נוגע במוכן לחברו כמלוא נימה, ומה שמגיע לו אף אדם לא יוכל לקחת ממנו, ודבר שלא מגיע לו - שום השתדלות שבעולם לא תעזור לו להשיגו. על כן צריך לשמוח בכל מעשי ה' והנהגתו בעולמו. יתרה מזו, הקנאה היא ממש ככפירה, שמראה בזאת שדעתו אינה נוחה מהנהגת הקדוש-ברוך-הוא, ולפי דעתו הייתה צריכה להיות ההנהגה באופן שונה.

מבחן ו: הגאווה. גם על זה אמרו רבותינו ז"ל: "כל המתגאה כאילו כופר בעיקר ועובד עבודה זרה", ומאותו הטעם כדלעיל, כי מעשהו כמעשה העובד עבודה זרה - שמאמין בעצמו ובכוחו, "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה", ועל כן מתגאה. לו היה משים

ביטחונו בה', היה יודע ומבין שאין לאדם לייחס לכוחו ולעצמיותו שום פעולה והצלחה, והגאווה והגדולה - לחי העולמים.

מבחן ז: ביטול תורה ותפילה. הבוטח בה' לא יבטל את קביעות תורתו וזמן תפילתו בשביל עסק משא ומתן, כי יאמין שאין ביכולת שום מניעת משא ומתן להפסיד חלקו שנקצב לו משמים, ובפרט כשנמנע הוא ממשא ומתן עבור תורה ותפילה, בודאי ישלח לו ממקום אחר כפל כפליים.

מבחן ח: הוצאות שבת, הוצאות בניו לתלמוד תורה, לצדקה וכו' - הבוטח בה' לא יימנע מהוצאות אלו באמונתו שהכל נקצב מראש השנה עד ראש השנה מלבד הוצאות אלו.

מבחן ט: עוד מסימני הבוטח - שנותן הודאה על כל שפע וטובה שמגיע אליו, וכשלא נותן הודאה, מראה שמייחס השפע לכוחו, כן מובא בספר "קב הישר". ודבר זה השכל מחייבו, שהרי כשמקבל מחברו מתנה בערך פרוטות או על כל טובה וחסד שעושה לו חברו - תכף נותן לו הודאות וברכות, ואילו כשמזדמן לו רווח שבא לו ממשא ומתן וכדומה, אפילו רווח גדול - אין נותן תודה לה' יתברך, בזה מראה שמייחס זאת לעוצם ידו.

מבחן י: המאמין באמת בוחל וסולד ממעוננים, מכשפים, מגלי עתידות למיניהם, ואף מתרחק מאד מחכמי כף היד וחכמת הפרצוף המזייפים הרבים שיש בימינו. מלבד האיסור החמור הכרוך בהליכה אצל שכאלו, עוד מכחיש אצלו את האמונה התמימה, וכנאמר (דברים יח, יג): "תמים תהיה עם ה' אלהיך", שהוזהרנו בזה לא לחקור אחר העתידות. המאמין האמיתי פונה בכל הצטרכיותיו בתפילה ובתחנונים ישר לכתובת, וכנאמר (תהלים קמה, יח): "קרוב ה' לכל קוראיו", ואינו נבהל ולא מתפחד משום כשפים וקשרים, בהיותו יודע כי גם המה כפופים לגזירת א-ל עליון על מי ועד כמה ישלטו באדם, ועוד דע כי בכוח אמונת "אין עוד מלבדו" יש לשבר את כל הקשרים והכשפים שלא יוכלו לשלוט עליו, וגם אם כבר שלטו עליו - שירדו ממנו והיו כלא היו. (ומבואר ענין זה באריכות בספר "נפש החיים" שער ג' פרק יב)

מבחן יא: המאמין בפרנסה שהיא מאת ה' לא ימנע מלמסור בניו לת"ת ולישיבות קדושות דוקא, המאמין לא ידאג כלל לעתיד פרנסתם ובפרט כשהוא על חשבון סכנת קיפוח נשמתם - למוסרם חלילה לחינוך בלתי טהור, וכמו כן המאמין לא ימנע מתת את בתו לחתן ת"ח וירא שמים העוסק בתורה יום ולילה, ולא ידאג וירחם על עתידה של בתו, כי יאמין במה שנאמר: ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם.

ב. מבחני אמונה עצמיים

הכיצד תגובתי במצב של אי שביעות רצון במקרים כגון:

1. בדיוק כשהגעתי הבנק נסגר... המכולת נסגרה... או האוטובוס נסע...
2. לאחר המתנה מורטת עצבים בתור, התברר ששכחתי מסמך או חסרה חתימה ועלי להגרר שנית למקום הבלתי נסבל אצלי...
3. היום אין ארוחת צהרים - לאכול רק ממה שיש!...
4. אין להיום בגד מכובס או מגוהץ - ללבוש רק ממה שיש!...
5. המשקפיים נפלו ונשברו... קערה יקרה נפלה ונשברה... המכונת כביסה או המקרר נתקלקלו...
6. החבר, האשה, הבן או הבת עשו טעות בדיבור או במעשה בכוונה או שלא בכוונה וגרמו לי הפסד או בושה...
7. החבר, האשה, הבן או הבת מסרבים לעשות רצוני, או כשבקשתי לא נתבצעה על ידם למרות הבטחתם לעשותה.
8. זמני לחוץ ביותר ובדיוק אז נאבד לי הארנק, התעודת זיהוי, מסמך כל שהוא, המפתחות, או אז... האוטו לא מתניע...!
9. נפלה טעות ושגיאה במלאכה, בספרות, ציור, חיבור, או שאר מלאכה המצריכה טורח רב או מעט.
10. קיבלתי פיטורין מהכולל, מהעבודה.
11. רומיתי על ידי המוכר שלקח ממני יותר, וכן כיצד אני מגיב כאשר "בטפשותי" שילמתי יותר, ולו הייתי פוקח עיניים או מברר הייתי יכול להשיג בפחות, וכן כאשר שגיתי בלשוני וגרמתי בכך הפסד לעצמי, כיצד תגובתי, המאשים אני את עצמי או מתבטל לגוזר?!
12. נגרמה לי עגמת נפש מבעל מלאכה שאינו מבצע מלאכתו בזמן הנקבע או כפי שנקבע.
13. הכיצד ואיך מידת הרגיעה והשלווה אצלי במצב של חולי, כשהיא מתוך תקווה לרפואת הרופא, בייחס לתקווה לרפואה מרפואת הרופא כל בשר ומפליא לעשות.
14. כמו כן עד כמה מגיע הפער בין הצער והדאגה שבתקופת הבטלה או הפסד, בייחס לרוגע והשלווה שבתקופת שגשוג.
15. עד כמה ההשקעה בעידן צרה בדרכים טבעיים לעומת ההשקעה בדרכים רוחנים, כגון השקעת צדקה גמ"ח תרומה לישיבות, לעומת ההשקעה ברופאים או בשרים ונגידים.

16. הבוש אני מפני המלעיגים מללבוש בגדי המסורתים, או מלעשות מצוות ה' בפניהם, או מלהזכיר שם שמים בשיחתי איתם ואף שזו איננה שפתם, ואף שעלול נוסח דיבור או לבוש שכזה לדחות את תועלתי מהם...
17. הכיצד חש אני את אמונת "אין אדם נוגע במוכן לחבירו ואפילו כמלוא נימה". כיצד טוב העין שלי במקרי שגשוג אצל החבר, כחתונה, הולדת בן, קניית מכונית, קניית דירה, וכדומה.
18. כיצד תגובתי בחיפוש שידוך כאשר הצד השני שולל את ההצעה, ובפרט כשבעיני היה רצון ומשיכה לאותו זיווג, או כמו כן בשלילת התשובה לעבודה או לישיבה או לכולל, או לקניית דירה מכונית וכדומה.
19. השתמשות באופני ההשתדלות לעומת הביטחון, האם הינם לאחר עיון והתייעצות אם אין בהם הפרזה וסתירה למידת הביטחון.
20. כיצד מצב עמדתי ויישוב דעתי כשהנני נקלע ל:
דאגה מפני עצם החיים, דאגה מחולי, דאגת הפרנסה, דאגת חיתון הילדים ובריאותם, דאגת משפט, דאגת מיסים או הפסד, וכמו כן עד כמה השתדלותי בהם לעומת הביטחון בה'.
21. עד כמה הרגשתי צער וכאב על השפלת וחילול כבוד שמים, לעומת הרגשתי בהשפלת וחילול כבודי.
22. הרוגע והשלווה מאוייבינו הסובבים אותנו, מהיכן נובע אצלי? מידיעה בכח צבא ההגנה העומד על המשמר או מידיעה בכח הרועה השומר.
23. המזדהה אני עם הפרשנים לציית לדברי הכפירה והמינות שלהם, או שהנני מרגיש סלידה בשמיעת דבריהם [שהרי זה פשוט, כשפרשן כופר בה' מסביר את ארועי העולם על פי דעתו המובלת ומודרכת בכפירה, הרי הוא כאומר "אין אלקים"! וכל המציאות הקיימת היא מפני סיבה זו או זו ח"ו, המסוגל אני לשמוע דבריו או שזה מפריע לי, ועל כן מנתק אני מיד את הרדיו].
24. 24היודע אני שאמונה הינה שייכת גם בענייני רוחניות, להסתפק ולהאמין שבהתאם לכלים והאפשרויות שניתנו לי צריך אני איתם לעבוד את ה', ולא להסתכל על חברי שהינם מוצלחים יותר, וכמו כן לא להסתכל על כי הכלים והאפשרויות שלהם יותר מבורכים משלי?!
25. כשנושעתי על ידי בשר ודם, רופא, עורך דין, מנהל עבודה, שר, מהי מידת הערכתי והודאתי לבורא כלפי מידת ההודאה וההערכה לאמצעים הנ"ל.

26. כמו כן כשרווח לי מרעבוני על ידי האכילה והשתיה, וכן כשרווח לי מכאבי על ידי התרופה, מהי מידת התייחסותי לבורא כלפי התייחסותי לגורם, ואת זה ניתן לבחון באיכות כוונת ברכותי.
27. כיצד הנני מקבל את אכזבתי מחינוך הילדים, שגם בזה יש לראות השגחה אחר שהשתדלתי לעשות את אשר ביכולתי, ועם כל זה נחלתי אכזבה.
28. כיצד הנני מקבל את אכזבתי מבת זוגי, כשהמדובר באשה שאינה תואמת לי או כשאינה נוהגת כרצוני.
29. כיצד הנני מקבל את אכזבתי כשאני דחוי ולא רצוי או נטול חן בעיני הסובבים אותי.
30. כיצד הנני מתייחס לייחס עוין או כשאני נתון לייחס המפלה אותי לרעה בעבודה, או בישיבה וכדומה.
31. מה מצבי באמונת "הכל קצוב מראש השנה לראש השנה חוץ מהוצאות שבת ויום טוב, והוצאות בניו לתלמוד תורה", וכיצד אני נוהג כאשר נצרך מורה פרטי לסיוע בלימודי הבן.
32. מהי אמונתי בהבטחת "עשר בשביל שתתעשר", או בדברי חז"ל "לעולם אין אדם מעני מהצדקה".
33. באיזו התרגשות ובאיזו ציפיה חש אני באמונת התועלת מפנייתי לה' בתפילה ובתחנונים, בייחס לתחושת אמונת התועלת מפנייתי לבשר ודם.
34. האם מתפתה אני לסדר סידורי ענייני על חשבון לימוד או תפילה קבועה בציבור, או האם פוגע אני באיזושהי מצוה על מנת להשיג את הצטרכותי.
35. האם מחניף אני למשלם משכורתי ומכך נמנע אני מלהוכיחו או מלהעיר לו. או שמיראה פן יפגע בי מכסה אני על רשעותו ועוולותיו.
36. האם מתרונן ורם לבי בהצלחתי בעושר ובחכמה כלפי חברי המביטים בי בייחס של כבוד או של הכנעה.
37. עד כמה אני מרגיש עצמי תלוי בבורא לעומת הביטחון העצמי שיש לי בענייני היום יום, בפרטים השיגרתיים שלכאורה איני זקוק לעזרת אף אחד כדי לעשותם, כגון ללכת, לקום, לשבת, לאכול, להתלבש וכיוצא המבוארים לנו בברכות השחר.
38. הסומך אני על היתרים לשקר או להעלים סעיפים כדי לזכות במילגות או בזכאויות שונות, שלמעשה על אף ההיתרים סותרת הנהגה זו את האמונה שאת המגיע לי אקבל בהיתר מוחלט, ואין להקדוש-ברוך-הוא צורך בהשתדלות התככים שלי, ובפרט כאשר קיים בהם חשש חילול ה'.

39. היאך מתנהג אני כשבשעת השינה מתעוררים מפריעים למיניהם, אם זה השכן שלמעלה שהחליט לגרור שולחן וכסאות, אם זה הילדים של השכן שהחליטו לשחק ולדפוק למעלה מעל הראש, אם זה בעל מלאכה בסמוך שהחליט לקדוח ולהרעיש דוקא בשעת מנוחתי, אם זה טלפון שעונים לו אנשי הבית בקול מבלי לשים לב להפרעת השינה.

40. בדיוק כשאני ממהר נזדמן לי טרדן, המטריד בשאלות ובפרט כשאינן דחופות, ומעכב אותי כשאני אץ לדרכי, ללימודי, לעסקי, וכיוצא, היאך אני מתייחס לזה, האם רואה אני שנשלח זה עלי מן השמים ונוהג באיפוק ובכבוד הבריות, או כועס וזועף.

41. השכן תפס לי את מקום החניה... הניח פריטיו במחסן שלי... השכן החנה את האוטו ליד חלונות הבית.. השכן בונה ומוסיף חדר ומסתיר לי בכך את השמש... אלו דברים המקציפים ביותר, ועליהם נצרכת מידת האמונה בממדים גדולים כדי לראות שכך רצה ה' והכל לטובה.

42. באתי בשנים, והנה אני נטל על בני ובנותי שגידלתי ורוממתי... כל אחד משתמט מלעזור, מלהסיע, מלארח, ואני כאיני נסבל בעיניהם... באתי בשנים והחוליים כבדים וקשים מלסובלם... באתי בשנים וקשה עלי לקיים מצוות כתפילה, שיעורי תורה וכיוצא..., נסיון הזקנה הוא קשה למאד, ואם לא ימלא האדם מצברים גדולים של אמונה במשך שנות חייו מה יהא עמו בימי הזקנה?!

43. השתדלתי בדבר מצוה ולא הצלחתי להוציאו לפועל... עמלתי על סוגיא ולא נתבהרה לי כלל... ניסיתי לקום בהשכמה והשתדלתי ולא עלה בידי... גם על דברי מצוה אסור לכעוס, ולכך כשמתבטלת לאדם מצוה מחמת שעכבוהו בני הבית, או בגלל נסיעה משובשת ומפוקקת וכיוצא אסור לכעוס בשום אופן.

44. הבנים לא עלה גידולם וחינוכם יפה כמו שרציתי... הבנים והבנות אף סטו מדרך התורה והמצוות... גם על כגון דא אין לכעוס, מוטל עלינו ההשתדלות בלבד, מה שמעבר לכך עלינו להניח לאמונת ההשגחה, ולהבין שהקדוש-ברוך-הוא הוא היודע שכך נצרך שבנים אלו ירדו ויצטרכו לעלות ממקום ירידתם. וכבר הארכנו בזה בקונטרס יחודי בנושא זה הנקרא "את עמלנו...".

פרק יב - מפלאי מבחני האמונה

הבה ונראה את פלאי הבורא בתכלית בריאת האדם, שהיא האמונה והיאך הבורא רואה בה כתכלית עד שכל עיקר מבחניו את ברואיו המה באמונה.

הרי תכלית בריאת האדם כאמור במסילת ישרים: "לעבוד ולעמוד בנסיון", ועיקר נסיונותינו בכל יום ויום הלא המה באמונה, נתבונן, הרי כל יום מתנסה האדם הממוצע לפחות בד' או בה' מבחנים על אמונתו, שהרי בכל יום מזדמן לאדם איזהו דבר סיבה וגורם להביאו לגאוה, לכעס או להקפדה, מחמת איזשהו צער של יסורים, או מחמת שפגעו בו, או מחמת שלא נעשה רצונו כרצונו, או מחמת הפסד ממון, וכיוצא, הכי יש אדם שאין לו בכל יום כמה סיבות הגורמים לו נסיונות מעין אלו.

והוא פלא של השגחה לסדר לאדם בכל יום מציאויות של מבחנים שייבחן בהם האדם. הקדוש-ברוך-הוא מסבב כל הסיבות בהשגחה נפלאה, כביכול טורח לסבב לאדם בכל יום מציאויות שונות שיצטרך האדם לעמוד בהם במבחן אמונתו, האם יכעס או לא, האם יקפיד או לא, האם יקבל באהבה אכזבה זו או זו, וכגון ששכח משהו, טעה במשהו, אמר דבר שלא במקום וכיוצא.

והנה אדם שיצטרך להכין מבחן לחבירו כמה יצטרך לתכנן זאת ולטרוח להסב לחבירו איזהו נסיון על מנת לבחון את אופיו ומידותיו, כמה חכמה וערמה יצטרך לבעל הבית להביא אחד מפועליו לידי מבחן אמיתות וישרות בעבודתו, וכיוצא.

כמה יצטרך חכמה וערמה לבוחן בכל מקצוע שהוא לערוך מבחן לנבחניו.

והנה, הבורא, מכין בכל יום מספר מבחנים למיליוני ומיליארדי אנשים בכל יום, ומזמן להם כל מיני מציאויות ומקרים שונים ומשונים, ולכל אחד מבחן פרטי כפי אופיו וצורך תיקון מידותיו, לבוחנו בכל יום מספר פעמים היאך ינהג, ואם עמד היום במבחניו, הרי שלמחר מכין לו הבורא מספר מבחנים אחרים שונים במציאותם על אותו עקרון - מבחני אמונה. היש פלא מופלא מזה.

וזה לכל אדם איש ואשה זקן צעיר וילד, לכל אחד באשר הוא, הבורא מסבב מקרים לכל אדם באופן שיצטרך להיבחן בהם בכל יום מספר פעמים, ואין הבורא מתיאש מתוצאות מבחניו, אלא חוזר ושונה את מבחניו למשך 80-70 שנות חייו, ולבסוף יביאהו האלקים במשפט על כל מבחן ומבחן, ויהא נידון על כל תוצאה ותוצאה של מבחן, על כל תגובה ותגובה שהגיב בכל אירוע ואירוע שהיו לו מעציב או משמח, האיך קבלו באמונה או במקרה.

וכפי זה תיקבע מדריגתו לנצח!

והנה נתבונן, האדם במשך חייו בממוצע בכל יום עובר בין 5-4 מבחנים באמונה, וכגון נסיון שלא להתרגז באותו יום, או היאך יגיב על פגיעה שנפגע באותו יום, שכח משהו. טעה במשהו, ניזוק ברכושו וכיוצא, או מתוך מתח בין בני הבית, או מצער גידול בנים

המצוי מאד, הופרעה שנתו, נכבש מקום חניית מכוניתו וכיוצא, כך שבמשך שנה יוצא לאדם לעבור לפחות כ- 2000 מבחנים, ועל הרוב יש יותר, אם כן במשך כל חייו של האדם - ולפחות מיום עומדו על דעתו - עובר האדם הממוצע ללא טרדות מיוחדות - הרבה יותר ממאה אלף מבחנים!!!

ובמה נקבעת דרגת האדם? הלא על פי ציוניו במבחניו, הלא כל המבחנים הללו יעברו מיון אחד לאחד, והנה באם תגובותיו היו של אמונה בה' מבלי להרהר ולערער ועוד לקבל באהבה הרי שזהו מבחן שעבר בהצלחה, וכן על זה הדרך כפי הצלחת התגברותו כן יהיו תוצאות מבחניו במבחני האמונה.

והרי כמה תגובות שונות ומשונות שומעים אנו מבני אדם על מאורעותיהם, וכמו: חבל שלא אמרתי כך וכך... היאך טעיתי... היאך לא הזדרזתי... למה לא חשבתי מספיק... למה מיהרתי... למה לא בררתי טוב קודם... או בביטויים כמו "אוף..." "איך מרגיז...!" וחבל, כי ביטויים אלו הם ביטויים של קטנות אמונה, ועל כך מתבזבז שולחנם של צדיקים לעתיד לבוא.

כמה חכם הוא הרואה את הנולד להרגיל עצמו במידה זו של האמונה שבעיקרה היא מתבטאת בביטול הרצון העצמי לרצון ה', ללומדה ולשננה, לקרוא בספרי מוסר ללמוד מגדולי וצדיקי הדורות היאך הצטיינו באמונתם ובתמימותם, ולחזקה בלבו כדי שיצא מצטיין במבחניו, שהרי כל הצטיינות במבחן זהו תכליתו של האדם בעולמו, ומכאן יאכל ויתענג על עולמות של עונג לנצח.

ואלו הם מעשיו של הבורא יתברך יום יום להנהיג עולמו במבחנים ובנסיונות כאמור לכל אדם בפרטות. והנסיונות המה המתאימים לכל אדם כפי אופיו ותכונתו, וכפי הצורך שנצרך הוא בפרטות לתקן עצמו להשלים את החסר לו בתיקון המידות והתאוות, והוא פלא, כי רק הוא יתברך יודע כל אחד ואחד מה מהותו ומה תכליתו בעולמו, וכפי זה מכוון לו בכל יום ויום מספר פעמים אפשרויות ואתגרים לתיקון עצמו במבחנים והנסיונות שמכין לו הבורא בכל יום.

ואני הכותב בחנתי לראות בעצמי האם יתכן ויעבור עלי יום שקט ורגוע ללא נסיונות באמונה, וראיתי שאין יום כזה כלל וכלל, פעם יבוא בקלות ופעם בחמורות, אולם בלא כלום לא אפשר, והוא פלא למתבונן בדרכי ההשגחה לראות היאך לא עוזב הקדוש-ברוך-הוא שום נברא מלנסותו ולבוחנו יום יום.

ומי ששם לבו על דרכי ה', ומתבונן מראש שבודאי בלתי נמנע להיות לו היום מספר נסיונות, הרי שזהו חכם שמתכונן מראש לקראת המבחן, וכמו בכל מבחן המצליח הוא זה אשר הכין עצמו לקראת המבחן, ואז יש סיכוי שיצליח במבחנו.

וכאמור עלינו להבין בכל הצלחה במבחן זוכה אדם לתואר נוסף ולדרגה נעלית יותר, וזו השקעה שתוצאותיה לנצח, אדם משקיע כאן בהפסד ממונו, כבודו, טרחתו, זמנו, סבלנותו, אולם השקעה זו נושאת רווחים אין סופיים, וכמו שבכל עסק נצרך שישקיע האדם על מנת להרוויח, ובהשקעה כמובן שהוא מפסיד כביכול, כן הוא כדי לזכות לרווחים אין סופיים של עונגי עולם הבא מתבקש האדם להשקיע, ומה להשקיע? פרוטות של עולם הזה... האין זה עסק משתלם, היש עסק מרוויח יותר מזה, אתה משקיע וויתור על הפסד מדומה של כבוד, ממון, זמן, קצת איפוק וסבלנות מכל מיני הטרדות המזומנות, שבעצם באמת אינך מפסיד בכך כלום כי מה שנגזר לך מן השמים בין כה תקבל, והכל משחק ואחיזת עינים לצורך הנסיון, כך שההשקעה היא עצמה השקעה שיש בה הפסד מדומה בלבד, ובזה מרוויח האדם רווחים אמיתיים עצומים אין סופיים ולנצח נצחים.

מי יתבונן בזה ולא יקח זאת לעבודה וישא על עצמו לשאת בעולה של מידה זו יום ולילה לחזקה אצלו ולשמוח בה, כי בזה זוכה הוא לצאת מן העולם שמח ומאושר, שלם בכל השלמויות כולם, כי היא תכלית הכל, ובאם בא הוא לעולמו עם מידה זו יתקבל הוא כצדיק גמור, ולא יתבזבז משולחנו כלום לנצח נצחים ולא יבוש ולא יכלם גם בפני גדולי וקדושי כל הדורות והנה מובא במדרש (תנחומא שמיני ז, ח, ועוד) וכי מה איכפת להקדוש-ברוך-הוא בין אם ישחט אדם את הבהמה או ינחרנה ויאכלנה, אלא לא ניתנו המצוות אלא לצרף בהן את ישראל. כלומר, אומר הקדוש-ברוך-הוא לעם ישראל: המצוות הם לטובתכם ולזכותכם כי מה יתן ומה יוסיף לי אם ישחט אדם הבמה מן הצוואר או מן העורף, אלא לבחונכם עד כמה אתם חרדים על דבריי לקיימן.

ואם זה נאמר במצוות, על אחת כמה וכמה שיש לנו לומר זאת במילי דעלמא, דהיינו, וכי מה אכפת לו להקדוש-ברוך-הוא שלכל אדם יהא דירה כרצונו, בת זוג כלבבו, פרנסה בשפע. חיי נחת ללא רוגז מתח, ללא הפסד, ללא בושה, ללא חרטה, ללא קנאה ותחרות, והלא הקדוש-ברוך-הוא הוא טוב ואוהב להיטיב, ומה אם כן יחסר לבורא כביכול אם ישפע לאדם כל אשר ירצה.

אלא כשם דאמרינן: "רצה הקדוש-ברוך-הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להן תורה ומצוות", כמו כן יש לנו לומר: הרבה להם מבחנים ונסיונות, והכל על מנת לבוחנם ולבודקם האם ילכו בדרכיו אם לא.

נתבונן, אדם הולך לרב לבקש ברכה לזיווג, או לפרנסה, הכי מצינו מעולם רב שיענה למבקש ברכתו: לא, אינני רוצה לברכך... בוודאי לא, לא ימצא כדבר הזה, כל רב בחפץ לב מברך לכל מי שמבקש ברכתו, ומברכו בכל אשר יבקש, אם בבנים, אם בנכסים, אם בבריאות, והרב שולף ברכותיו ללא היסוס, ובעין טובה ובלב מרחם מאחל למתברך שיהא לו כל אשר יחפוץ.

ובכן וכי הקדוש-ברוך-הוא פחות רחמן מרב או מכל אדם טוב שמאחל באמת טובה לרעהו, והרי הקדוש-ברוך-הוא מקור הרחמים, ורחמי הרב או החבר המה מרחמיו של הבורא, ומהו אם כן שאדם מבקש מהקדוש-ברוך-הוא שיברכהו בבית, בבת זוג, בפרנסה, והקדוש-ברוך-הוא אומר לו: איני רוצה! וכי הקדוש-ברוך-הוא פחות רחמן מאב רגיל המספק לבנו כל אשר יחפוץ, הלא דבר הוא?! אלא כאמור, מי כהקדוש-ברוך-הוא שיודע מהי התכלית הטובה האמיתית שיצא לאדם ממבוקשו, ומה תכליתו בעולמו באמת, שהרי יש לנו להתבונן, וכי אדם בא כאן לעולם לקבל את כל אשר תשאל נפשו מן העולם הזה, והלא קודם בואו לכאן היה לו הכל, היה יושב ומתענג בעולם הנשמות ולא חסר לו מאומה, ומה לו לבוא לעולם הזה לבקש לחם ומים.

ומאידך, וכי תכלית ביאת האדם לעולם היא כדי לסבול צער ויסורים לשם סבל וצער, הלא בסך הכל אין אדם בעולם עם נחת כמובא במסילת ישרים, כל אדם יש לו את בעיותיו וצרותיו, ובכן האם הובאנו כאן לעולם להתגולל עלינו ולהתעלל בנו חלילה, וכי הקדוש-ברוך-הוא הטוב והמטיב הביאנו לעולם לסבול.

אלא כאמור הבורא הביאנו לכאן "להשקיע", וההשקעה השקעה בפרוטות של הבלי עולם הזה לוותר עליהם, לקבל את אכזבות העולם החולף הזה על כל שטותיו בסבר פנים יפות, וסבל של קצת עלבונות מבני אדם, ושל קצת הפסדים והטרדות שהמה כלום ממש - יפיקו לו לאדם רווחים גדולים ונצחיים שאינם ניתנים אלא באמצעות השקעות פעוטות אלו, הלא המה הרווחים של עונגי עולם הבא הנצחיים. שהרי כל עונגי עולם הזה על כל מגוון פרטיהם, ממון, כבוד, אכילה ושתיה, ועוד ועוד, שאפילו יהנה האדם בהם לאין סוף שנים ויהא מלא בכל טובות העולם הזה בכל שנותיו יום יום, לא יספיקו לרגע של חיי עולם הבא, אם כן אדרבא "המברך" האמיתי זהו רק הקדוש-ברוך-הוא,

הוא הממלא אותנו בשפע ברכותיו בשפע נסיו ונפלאותיו בכל יום ובכל עת, כל מצבי האדם יהיו אשר יהיו המה רק לטובתו.
הנה לנבוכדנצר שלא היה אפשר ליתן לו עולם הבא, והיה מוכרח ליתן עולם הזה במקום עולם הבא על מנת להאבידו, הרי שבשביל ג' פסיעות שרץ לכבוד ה' זכה לג' דורות של מלכות, (כמובא בגמרא סנהדרין קו), זהו שכרו של אדם שבלית ברירה היה נצרך ליתן לו שכרו בעולם הזה בגלל היותו רשע שאינו בן עולם הבא, אזי אנו ששכרנו מובטח לנו לעולם הבא, כמה שווה כל השקעה והשקעה, ובפרט של בלימה וסתימת הפה ולקבל הנהגת ה' באהבה לא לכעוס ולא להקפיד, למחול על עלבוננו וכיוצא מתוך אמונה שאין עוד מלבדו, שזה מאמץ יותר מג' פסיעות שפסע נבוכדנצר עבור ה', כמה אם כן מחכה לאדם לעולם הבא שכר לאין סוף עבור אמונתו בה'.

פרק יג - דרכים לקנית אמונת ההשגחה והבטחון

א. להבין את נחיצות בהירות האמונה

חובה להבין באופן ברור ומשכנע שהאמונה היא פסגת המעלות, ונצרכת היא להיות, מחודדת אצל האדם הן לחלק הסור מרע והן לחלק העשה טוב, שהרי מבלעדיה יטרד האדם מכל ה"עשה טוב" - מתורה ותפילה ולא יגיע לשום מעשה טוב כראוי, וכמו כן בחלק ה"סור מרע" - חיי הרחוק מאמונה - הינם חיי מרורים, חיים של כעס, קנאה, הקפדה, גאוה, גזל ואונאה, חיים של התרעמות וטרוניא, חוסר סיפוק, לקיחת החיים בקושי ובקוצר רוח, ובפרט לעת זקנה. ובפרט יש להתבונן במה שביארנו באריכות לעיל בתחילת הספר שהוא האפשרות היחידה לאדם בדורנו - דור עקבות משיחא - לצאת עם משהו מהעולם, זאת ראה חבקוק במידה זו כאפשרות יחידה להגיע למדריגת השלימות - צדיק, וכנאמר: "וצדיק באמונתו יחיה", מי יוכל לתת אפשרות אחרת, ולכך מאן דדא ביה כלא ביה, לפי שממידה זו יבוא להכל, ולעיל בפרקים הקודמים הארכנו בזה הרבה לבאר על נחיצות מידה זו ובפרט בימינו, ולהבין שמבלעדי מידה זו אין לאדם שום סיכוי להגיע למדריגה כל שהיא, ובאם לא יתאמץ לקנותה בכל מחיר - ערום יצא וערום ישוב. פשוט, אין לו עם מה לבוא, וכמו שביארנו זאת לעיל באריכות, ואילו הבא עם אמונתו השלימה - לנצח נצחים תיקבע מדריגתו כאחד הצדיקים אשר בארץ.

ב. רצון

לאחר שהוברר מעלת ונחיצות השלימות במידה זו של אמונה ובטחון יש לרצות בכל לבו לקנותה, ולחזק את השאיפה והחשק לידבק במידה זו, וזאת בשינון הנחיצות והמעלה

שבמידה זו, שאי אפשר מבלעדיה, בשכרה העצום ובתכליתה, ולהתלהב להשיגה, ולהתענג במחשבתו ובדמיונו היאך חי הוא עם מדה זו, כמה מאושרים חייו, כמה קרוב הוא לה', כמה עושה הוא נחת רוח לה' בבואו בזה על תכלית רצון ה' בבריאתו.

ג. החלטה

לאחר ההבנה בנחיצות מידה זו של האמונה והבטחון, ולאחר חיזוק הרצון וההתלהבות, יש לבוא למעשה - להחלטה. להחליט שאני הולך עם מידה זו בכל כוחי, מכיון שבמידה זו אני רואה את אפשרות הצלתי היחידה, ובאופן נחרץ להחליט שעל מדה זו אני משקיע את כל כוחי ומרצי. וכמה כדאי ושווה שישב האדם בכל יום כרבע שעה, ויתבונן על מעלת וצורך מידה זו של האמונה, ועד כמה היא תכליתית, כדי לחזק בכל יום את ההחלטה בלבו כדי שלא יצטנן מהתלהבותו ליתן את השקעתו בה בכל כוחו.

מספיק יקרה מידה זו של האמונה ששוה להשקיע בשבילה כל יום רבע שעה של מחשבה, להתבונן היאך הכל בידו יתברך ובהשגחתו והכל לטובה, ולקבל מחדש בכל יום החלטה ליישום מידה זו שתביאהו לטוב ונחת בב' עולמות.

ד. עיון

עיון נמרץ בסוגית אמונה ובטחון, בספרים העוסקים במדה זו, ובראשם ספר ה''חובות הלבבות'' ''שער הבטחון'', ועוד בספר ''אור יחזקאל'' חלק ''אמונה'', מאמרי השגחה ומאמרי בטחון, ועוד בספר ''המספיק לעובדי ה''' לרבי אברהם בן הרמב''ם, ועוד בספר ''שומר אמונים'' חלק א' מאמרי השגחה ובטחון, וכיוצא עוד מספרים המצוים בה בימינו בשפע.

העיון הנמרץ בספרים הנ''ל תועלתם שמלבד זה שבכך האדם עסוק באמונה, עוד מקנה לאדם ידע והדרכה היאך לילך במידה זו, ומקשר אותו בעבותות של חשק והתלהבות להלך במידה זו.

ה. שינון

להתרגל לדבר מהשגחתו הפרטית בכל עת, לומר מידי יום מספר פעמים: אני מאמין באמונה שלמה שכל הנעשה הוא בהשגחה פרטית, ואין שום מקרה בעולם כלל, וכל הנעשה עמי הוא הכל לטובה.

ובפוגשו חברים, במקום לדבר פטפוטי מילים, ידבר מענייני אמונה, ויהיה תמיד מוכן בראשו רעיונות בענייני אמונת ההשגחה לשננם, ולדבר בם בלכתו בדרך עם חבריו.

וכמו כן בספרים הנ''ל שהזכרנו ללמוד בהם - לא ילמדם פעם אחת בלבד, אלא ישננם לעצמו מספר פעמים, ולא ימאס ולא יקוץ, אחר שיבין שזו תכליתו בעולמו, והוא

''הפרוייקט'' שעליו לקחת על עצמו שהוא תכלית חייו, שרק עמו יש לו עם מה לבוא אל אביו כצדיק ומתוקן.

וכמו כן ישנן לעצמו שהינו נזקק לעזר ה' בכל פרטי ענייניו ממש, ומבלי סיעתא דשמיא לא יוכל עשות דבר הקטן ביותר, והבעיה הפעוטה ביותר - מבלי סיעתא דשמיא תוכל להסתבך אצלו באופן שלא יוכל לצאת ממנה, ואילו עם סיעתא דשמיא יוכל לפתור בנקל גם את הבעיה הסבוכה ביותר. מבלי סיוע מהבורא גם קניה קטנה או לסדר איזשהו סידור פשוט באיזה משרד, יכול להסתבך שיצטרך האדם ללכת ולחזור, להתעכב, להתעצבן, ועם סיעתא דשמיא גם סידור שנצרך לו כמה שעות או עסקא וקניה מסובכת או משפט קשה ומסובך או חלילה ניתוח סבוך וסרוך יכולים כולם להסתדר מהר על הצד הטוב ביותר.

לכן חייב שישנן האדם לעצמו תמיד שנצרך הוא לעזר ה' בכל פרט ממש.

וכן קודם כל קניה או סידור ענין מסוים שהולך הוא לעשותו ישנן לעצמו, אני הולך עכשיו לקנות ולסדר ענייני, ואני מאמין שהכל הוא בהשגחה פרטית, ואיני אלא משתדל אולם האלקים את אשר יחפוץ הוא יעשה, ויאמר זאת בפה מלא בכל פעם לפני קניה, לפני הליכתו, לפני דיבורו עם מי שנצרך הוא לבקש ממנו דבר.

ו. הלכה למעשה

ועתה הגענו לעיקר העבודה שהיא היישום למעשה את אמונתו בהשגחה.

והוא לראות בכל דבר שהוא בהשגחה, הן בדברים המאכזבים והן בדברים המשמחים. יתרגל לשים לבו עד לפרטי פרטים לראותם שאינם במקרה אלא בהשגחה, וכגון מזגו לו כוס שתיה חמה ללא סוכר, ידע, זה בהשגחה שצריך אני לטרוח עתה ולשים לעצמי סוכר, קם בבוקר ואבד לו חפץ הנצרך לו זה עתה - יאמין שהוא בהשגחה ולטובה, ויקפוץ זעמו וקצפו וישמח בלבו על הנהגת ה' עמו, וכן על כל מאורע שיארע לו באותו יום, וכגון שהכעיסוהו במילה שלא במקומה, עלבון, ביקורת וכיוצא, ואז יאמר בפיו או בלבו ''הכל בהשגחה והכל לטובה'', וכן ירגיל עצמו על כל אירוע ואירוע, וכגון אם הופרעה שנתו מכל סיבה שהיא וכן על כל הפסד ממון, טרחה יתרה בתור או בסידור מסוים, טעות בדבור שלו שגרמה לו נזק או שנגרם נזק מחמת דיבורם של אחד מבני ביתו, וכיוצא, ירים עיניו ויאמר הכל בהשגחה והכל לטובה, אלא שיהא זה בצנעה שלא ישמעוהו ויראוהו בני האדם כדי שתהא עבודה זו פרטית ואישית, ולפחות בתחילת העבודה כדי שלא יקומו על עבודתו מפריעים למיניהם וד''ל.

וכאמור לעיל שבכל יום מכין הקדוש-ברוך-הוא לכל בני האדם מספר נסיונות ומבחנים לראות היש משכיל דורש את אלקים, ועיניו יחזו, עפעפיו יבחנו בני אדם לראות תגובתם.

וידע ויאמין שלבסוף כל מבחניו יעברו מיון ובקורת וכפי תוצאות המבחנים כן תהא מדרגתו.

וכן ירגיל עצמו לקבל באמונת ההשגחה כל טובה וטובה שתבוא לו, ולא יתלה בכוחו או בחכמתו, וכגון ביום שמקבל פרנסתו, או כבוד כל שהוא, או רווח כל שהוא, או כל סיעתא דשמיא שרואה בעניניו וכגון שהלך לו מהר לסדר ענייניו וכיוצא יאמין שהוא בהשגחה ושהתחסדו עמו מן השמים.

וזאת יש לדעת, כי "הרגל על כל דבר שלטון", ובכך שיתרגל על כל דבר לומר שהוא בהשגחה ולטובתו, יהפך לו זה להרגל, ויהא בנקל לו להכניע עצמו להתבטל לרצון ה' אחר שהרגיל עצמו בכך, והוחלט אצלו שכך תהא הנהגתו.

כך שבמשך הזמן העבודה תקל מעליו, ויתענג עליה, וירגיש אושר עצום בעבודתו, ובפרט כשידע שבזה תלוי כל תכליתו, וכי זו האפשרות היחידה שבהישג יד שנותרה לו להשתלם בה כראוי באופן מושלם.

ההרגל הוא חשוב מאד בעבודה זו, כי אז יהא רגיל על לשונו בכל מקרה להיות ב"היכון", ואפילו כאשר טרדתו מבעל בחירה, וכגון בא אדם וביזהו או הפסידו או אפילו בא סתם מישהו טרדן לדבר עמו בזמן שהוא אץ לדרכו, המשנן פרקי אמונה מיד רגיל הוא להיות זכור: זה עתה נשלח אלי טרדן זה או הפסד ואבידה זו - מן השמים, והכל בהשגחה ועלי לנהוג באיפוק ובהכנעה.

מקבל הוא טלפון בזמן שהוא לחוץ, מבין, זה עתה נשלח אלי זה לשיחה עמי בהשגחה פרטית מן השמים ועלי להתיחס ולהגיב כראוי לעבד הנאמן לאדונו. וכן כשנאבד לו משהו ובפרט בשעת לחץ, מתעכב הוא בתור ארוך, או שסתם נוצר עיכוב מאיזה סיבה, פקקים בדרך בנסיעה, ואפילו עיכוב קטן, וכמו שממהר הוא לאיזה מקום, והרמזורים מאותתים דוקא "אדום" - מה שמעכבהו במרוצתו, או שנתקע מכונית לפניו וכיוצא, כשרגיל האדם באמונת ההשגחה אינו צריך להפעיל בכל פעם את כל תורה זו מחדש, כבר מורגל הוא מיד לדעת מה תפקידו במקרה שכזה, כי רגיש הוא כבר לכך להשתיק ולחסום את מרדנותו בכל פעם שמתעוררת בקרבו התעוררות כעס, הקפדה, מתח, אכזבה וכיוצא, מיד רגיל הוא להיות זכור שהכל בהשגחה והכל לטובה.

ז. תפילה

יתפלל לה' על זה גופא שיזכה לאמונה, והוא עצה נפלאה שהציל הבעל-שם-טוב בעצה זו לצדיק גדול אחד כמובא ב"שומר אמונים", וראה ענין זה בהרחבה לעיל פרק י' אות ס. ועוד ירבה בתפילה לה' בכל עת, בלשונו שלו ובשפתו הפשוטה והרהוטה שרגיל בה, ממש כדבר איש אל רעהו, ותפילה זו יכולה להיות בכל עת בלכתו בדרך ובסידור ענייניו תוך כדי סדורם, להתפלל לה' על כל פרט שנצרך הוא לעשות טרם עשותו שיהא בהצלחה, וכמו שאמרו חז"ל על יוסף הצדיק שהיה שם שמים שגור בפיו, ובזה "וירא אדוניו כי ה' עמו", והיה על כל שירות ושירות שמשרת לאדונו מתפלל שיהא זה בהצלחה ובנשיאת חן בעיני אדונו.

לכך קודם שהולך הוא לקנות דבר לביתו וכגון איזשהו רהיט, חליפה, משקפיים, כובע וכיוצא, יתפלל לה' שיכוונהו לקנות את מה שמתאים לו, כי מאמין הוא שאין שכלו יכול לעמוד לו כלל, ובנקל יכול לטעות באם ירצה ה' שיטעה, ולכן יבקש שיהא לו סיעתא דשמיא להצליח בקניתו.

ולא רק בקנית צרכים הנ"ל אלא גם בסידור דברים פשוטים יותר וכגון כשהולך למכולת, או לשוק או לקנות בגד פשוט כגרבים או חולצה ירגיל עצמו להתפלל שלא יהא תקלה ומכשול בקנייתו, וילך הקניה מהר ללא עיכובים שונים ומשונים וכיוצא.

ובפרט יש לעובד על אמונתו לחזקה בזמן שתלוי הוא בדעת אחרת, שאז בנקל עלול האדם להיכשל לתלות את הצלחתו בדעת השני, וכגון כשנצרך הוא למצוא חן בעיני זה שנצרך הוא לבקש ממנו דבר, יתפלל שיתן ה' את חינו בעיני כל רואיו ובעיני זה שרצונו לבקש ממנו עזרה וסיוע, ויאמר, מאמין אני שאיני עושה אלא השתדלות, אולם משליך אני את ההצלחה או להיפך על הליכות הגוזר, ואף שהאדם בעל בחירה להיטיב לי או שלא להיטיב לי, מאמין אני שאקבל הטובה אם נגזר עלי, ובאם לאו - לב מלכים ושרים ביד ה' למנוע מלהיטיב לי. ויתפלל שלא יהא לו שום כעס והקפדה על שום אדם במהלך סידור ענייניו.

וכן כל יום לפני צאתו לעבודתו או לישיבתו יתפלל של יארע תקלה בינו לבין חבריו כיוצא כמו שניסחו לנו חז"ל ויאמר זאת בכוונה.

ובעצה זו שהיא התפילה, ראיתי להביא מספר קטעים נפלאים מספר "בלבבי משכן אבנה" הממחישים את חיזוק האמונה בדרך תפילה שיתפלל האדם על כל פרט ופרט ממש בשפתו שלו, ומתוך הבעת משאלת לבו בתמימות כאשר ידבר איש אל רעהו, והנה לך דבריו:

לאחר שזכה האדם, ואמונתו בקב"ה חזקה, והוא רואה וחש את הנהגתו יתברך שמו בכל דרכי חייו. עתה מן הראוי שיזכה להכנס לעולם של תפילה. כשכתבנו עולם של תפילה, דקדקנו בדברינו בדוקא לכתוב לשון של "עולם". וזאת מפני, שענין של תפילה זה אינו ענין של ג' תפילות ביום ותו לא, אלא על האדם להכנס לתוך עולם של תפילה. חיים עם תפילה, זהו חיים בעולם אחר לחלוטין. דוד המלך אמר "ואני תפילה". כלומר, שכל הלך נפשו במהלך של תפילה, הוא חי בעולם של תפילה. כאשר אדם חי בעולם של תפילה, הרי שלא עובר עליו פחות מכרבע שעה לערך שהוא אינו פונה במחשבתו או בפיו בתפילה לרבונו של עולם. הדבר הראשון שיש להבין, שהתפילה היא צורת חיים של אדם, ולא ענין פרטי לזמן מה ביום.

נבאר את הדברים: צורת חייו של היהודי האמיתי, הוא במהלך שכל כולו של היום הוא חי עם הקדוש-ברוך-הוא, תורה עם הקדוש-ברוך-הוא, מצוות עם הקדוש-ברוך-הוא, וכו' וכו'. הנקודה שמקשרת את האדם לאורך כל היום לקב"ה, שנותנת לחייו צורה של חיים בצוותא עם הקדוש-ברוך-הוא זהו תפילה. כלומר, התכלית הפנימית של התפילה, הוא להביא את האדם למהלך שכל חייו הוא בצוותא עם הקדוש-ברוך-הוא. כאשר מבינים שזוהי התכלית של התפילה, ברור הדבר שאין שייך שענין התפילה יהיה זמן מה ביום, כג' פעמים וכדומה ותו לא. שהרי אם כן נחסר עיקר תכלית התפילה, שהוא הקשר התמידי עם הקדוש-ברוך-הוא לאורך כל היום. ואם התפילה רק זמן מועט ביום, כיצד תפילה זו תיצור קשר לאורך כל היום? ברור הדבר, שמהלך התפילה מוכרח שיהיה לאורך כל היום כולו (כפי שיבואר להלן כיצד). ועל בחינה זו אמר דוד המלך ע"ה "ואני תפילה". כלומר, שכל כולו, הן מבחינת תפיסת הנפש, והן מבחינת זמן, כל כולו היה במהלך של תפילה.

נבאר את הדברים: אם האדם לאורך כל היום אינו זוכר את הקדוש-ברוך-הוא, כיצד יתכן שיפנה אליו בכל עת ובכל שעה? אם עצם זכירת הבורא נשכחת, קל וחומר שבתפילה לא עסקינן בה כלל. ולכך ברור הדבר, שראשית על האדם לזכור את הקדוש-ברוך-הוא לאורך כל היום, כפי שבואר לעיל בהרחבה. זאת ועוד, אף אם האדם זוכר את הקדוש-ברוך-הוא, אולם אינו זוכר בתמידיות שהכל מושגח מידו יתברך שמו, הכל בכל מכל כל, בכל עת ובכל שעה ממש ללא יוצא מן הכלל, מדוע שיפנה אליו לעזרה, הרי עתה הוא איננו זוכר וחש שהוא הכתובת היחידה שיכולה לעזור לו בכל ענין? ולכך ברור הדבר, שבשביל לחיות במהלך של "ואני תפילה", מוכרח שיקדם לכך זכירה תמידית

שיש בורא לעולם, וזכירה תמידית שיש מנהיג לבירה, שהוא הבעל הבית היחיד לכל פרט ופרט.

כאשר האדם חי לאורך כל היום, במחשבה ובהרגשה שכל מעשיו, הצלחתו בהם וכן להפך חס וחלילה, תלוי רק בו יתברך שמו. הרי בכל דבר ודבר שהוא עושה, קודם לכך, ואף בשעת מעשה, מחשבתו או פיו ממללים תפילה לקב"ה שיצליח דרכו ומעשיו.

ניתן דוגמאות לדבר.

אדם ניגש להתפלל תפילת שחרית, הרי מנסיונות של ימים רבים, אנו יודעים עד כמה קשה לכוון בתפילה כראוי. מי יכול לעזור לאדם בכך? בודאי שמצד האדם, על האדם לנסות כפי כוחו לכוון עד כמה שביכולתו, אולם לולי עזרתו של הקדוש-ברוך-הוא, האדם אינו יכול להצליח כלל וכלל. וכבר אמרו חז"ל "בכל יום ויום יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום וכו', ואלמלי הקדוש-ברוך-הוא עוזרו אינו יכול לו". הרי שהאדם מצד כוחותיו אינו יכול להצליח לכוון בתפילה. מי יכול לעזור לו בכך? רק הקדוש-ברוך-הוא! הרי אם האדם בר דעת, עליו לפנות לקב"ה לפני התפילה, ולבקש ממנו שיזכה להתפלל בכוונה ראויה. וכן אם בשעת התפילה קשה עליו עבודת התפילה, יעצור מעט ויתפלל (במחשבה או בפה לפי הענין) לקב"ה שיעזור לו שיוכל להמשיך ולכוון בתפילה כראוי.

דוגמא נוספת. אדם ניגש ללמוד את התורה הקדושה. על האדם להבין, שלולי עזרתו יתברך שמו, אי אפשר להשיג את אמיתות התורה הקדושה. התורה הקדושה היא למעלה מהשגת שכל אנושי, ונקראת בספרים הקדושים, "שכל נבדל". מפני שהוא נבדל ועליון מן שכלו של האדם. ולכך ברור הדבר, שאי אפשר בשכלו של האדם, שהינו שכל אנושי, להשכיל ולהבין את עומק פנימיות אמיתות תורתנו הקדושה. אם כן, כיון ששכלו של האדם אינו בר הכי להשכיל את עומק התורה הקדושה, כיצד יזכה האדם להשגת התורה הקדושה כראוי? דבר זה אפשרי רק על ידי סיעתא דשמיא ממנו יתברך שמו, "כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה". זו האפשרות היחידה שעל ידה יוכל האדם להשכיל ולהבין את אמיתות תורתנו הקדושה. ולכך כיון שהאדם מבין שאי אפשר לו בכוחות עצמו להשיג את התורה הקדושה, וכל האפשרות לכך רק על ידי עזרתו יתברך שמו, לכך מוטל על האדם לשפוך שיח לפניו יתברך שמו, מעומקא דליבא, בלשונו הוא, שיזכה להשכיל ולהשיג את אמיתות תורתנו הקדושה. דבר זה אמור הן לפני שמתחיל ללמוד, שעל האדם להתחנן לפניו יתברך שמו שיבין התורה הקדושה כראוי. והן תוך כדי לימוד, בכל קושיה או אי הבנה שהוא נתקל בה, על האדם לפנות באופן טבעי

אליו יתברך שמו, ולבקש ממנו שיזכהו להבין הענין שבו עסוק עתה. כאשר האדם לומד באופן זה, הרי אף בשעה שעוסק בתורה, הוא מקושר להשי"ת, והרי תורתו ותפילתו כרוכים זה בזה. לולי זאת, כלומר אם האדם בשעה שלומד את התורה הקדושה הרי הוא שוכח לגמרי מהקדוש-ברוך-הוא מרוב העיון בה וכדומה, הרי חס וחלילה יוכל לבוא לידי סכנה, שאף בשעה שקם מן הספר, ישכח חס וחלילה את השם יתברך. ולכך הדרך הראויה לעסוק בתורה הקדושה בצורה שזכרנו לעיל, ועל ידי כך תורתו תהיה תורה שמקושרת ומקשרת את האדם לקונו, ולא חס וחלילה להיפך. דברים אלו אינם עומר הבא מן החדש, אלא זו היתה צורת לימודו של מרן החזון איש, כפי שמובא בתולדותיו, שבכל שעה שהיה נתקל בקושיה או באי הבנה, היה פונה לקרן זוית, ושם שפך את צקון לחשו לפניו יתברך שמו, שיזכהו להשכיל ולהבין את הענין לאשורו. וברור הדבר לכל משכיל, שאין צורך לפנות דוקא לקרן זוית לשם כן, וכל אחד ינהג לפי נפשו. ובודאי שאפשר לעשות כן גם לפני הספר, לפנות לקדוש ברוך הוא בפיו או במחשבתו (ענין תפילה במחשבה אי מהני הוא ענין עמוק ואין כאן מקום להאריך), ויבקש ממנו יתברך שמו שיעזרהו להשכיל את התורה הקדושה. (במאמר המוסגר, לבד מעסק התפילה תוך כדי הלימוד כנ"ל, שבכוחה לקשר את האדם לקונו. מן הראוי שהאדם בכל עת שזכה להבין תוספות וכדומה, בסוף כל ענין, יודה לקב"ה במילים קצרות. כגון, רבונו של עולם הנני מודה לך מאד שזיכית אותי להשכיל ולהבין תוספות זה וכו'. ועל ידי כך מקשר עצמו תוך כדי לימודו בכל עת ובכל שעה לקב"ה, וזו עצה נפלאה עד למאוד, למען יזכה להדבק בקונו דבקות אמיתית כל הימים). כן ירגיל האדם את עצמו לבקש ממנו יתברך שמו על השגת התורה הקדושה, לפני הלימוד, תוך כדי הלימוד, ולאחר הלימוד שיזכור הדברים ויזכהו גם על העתיד. אם יזכה האדם להתמיד בכך, יוכל בעזרת ה' לקנות בכך קנין גדול מאד. הן את השגת התורה הקדושה שבה עסוק, והן את הדבקות הנקנית עמה.

דוגמא נוספת. אדם הולך לקנות שולחן כסאות וכדומה. כבר ביררנו לעיל, שעל האדם לפני שהולך לקנות שולחן וכדומה, עליו להתבונן בענין האמונה, שהכל קבוע רק ממנו יתברך שמו, איזה שולחן יקנה, וכן בשעת הקניה עליו להתבונן כן. נוסף על ההתבוננות באמונה כנ"ל, על האדם להרגיל עצמו לפני קנין של כל חפץ, כשולחן כסאות וכדומה, לפנות אליו יתברך שמו, ולספר לו את כל לבו, שחסר לו שולחן, והוא רוצה ללכת לקנות, והוא חושב לנסות בחנות פלונית וכדומה, כל הענין כולו לפרטי פרטיו ישיח לפניו יתברך שמו. ואזי יבקש ממנו יתברך שמו, שיכוון אותו בדרך הראויה, שיקנה השולחן הראוי, ולא יצטרך לטרוח הרבה, ויזכה לשמור את עיניו בדרך, וכו' וכו', כל

העניינים הנצרכים עקב קנית שולחן זה. כלומר יספר לפניו יתברך שמו את כל פרטי הענין, ויבקש על כל הפרטים הנצרכים עקב כך.

מן דוגמאות אלו שנקטנו, יבין וישכיל העובד, שהם בבחינת דוגמאות בעלמא, אולם באמת על האדם להרגיל את עצמו בהדרגה (דתפסת מרובה לא תפסת", ועוד שאין בכך תועלת, שהרי הוא ענין של גישת הלב, והלב אינו בר שינוי באופן מידי וקיצוני), שכל דבר ודבר שהוא עסוק בו, יתפלל לקב"ה שיצליח דרכו. הן אם מתקן חפץ שנשבר, והן אם מכין מאכלים, והן אם נוסע למקום פלוני ונצרך להגיע בשעה פלונית, והן כאשר הולך לקנות חפץ כל שהוא, והן כאשר מחפש חברותא וכו' וכו'. עד אשר ירגיל את עצמו, שפיו או מחשבתו קבועים בכך להתפלל לקב"ה על כל פרט ופרט, בכל עת ובכל שעה. ועל ידי זה יזכה לקשר את עצמו לחי החיים, הקדוש-ברוך-הוא. זו עצה נפלאה עד למאד.

יש לידע, שאף שבודאי בכוחה של תפילה לפקוד עקרות, ולרפאות חולים, ולפתוח שפע של ברכה ופרנסה בגשמיות וברוחניות, ודרכה אפשר להשיג כל מילי דמיטב, מכל מקום, על האדם להבין, שכל אלו הם רק הנספחים לעיקר מהותה הפנימית של התפילה. אולם עיקר מעלת פנימיות התפילה היא, שעל ידה האדם יכול להתקשר ולהדבק בחי החיים, הקדוש-ברוך-הוא. ועל האדם לזכור כאשר מתפלל למען השגת דבר מה, בין רוחני ובין גשמי, מה העיקר במעשה תפילה זה. ובאמת זהו כל סוד החיים, לראות בכל דבר את העיקר ואת הטפל, ולעולם לראות בכל דבר ובכל ענין, את השגת הקרבת ה' והדבקות בו שאפשר להשיג על ידי הדבר ההוא או הענין ההוא. וזה הוא העיקר של הדבר, וכל שאר הענינים הם נספחים וטפלים לנקודת הקירבה והדבקות בו יתברך שמו. ובמיוחד הדברים אמורים לגבי התפילה, שכל צורתה ומהותה הוא דיבור עם הקדוש-ברוך-הוא, קשר עם הקדוש-ברוך-הוא, קירבה לקדוש-ברוך-הוא, ודבקות בקדוש-ברוך-הוא. וזו עבודת האדם, לעולם לא להיות שקוע במה שמבקש בתפילה, אלא בעצם מהות התפילה, שהוא דיבור עם הקדוש-ברוך-הוא וקרבתו. ולכך נקראת תפילה תפילה, מלשון "נפתולי אלקים נפתלתי", שהוא לשון דבקות, כמו שכתוב בספרים הקדושים. מפני שזהו כל מהותה הפנימית של התפילה, התקשרות והתדבקות בקדוש-ברוך-הוא.

והנה כאשר האדם מתפלל ושח עם קונו, יש לכך ב' אפשרויות, א. שמדבר עם הקדוש-ברוך-הוא בלשון נסתר, "הוא". ב. שמדבר עם הקדוש-ברוך-הוא בלשון נוכח, "אתה". ובאמת שעיקר תכלית התפילה כצורתה, הוא לשוח עם קונו בלשון נוכח. ואף שבתחילה זה קשה מאד, כי הנפש לא מרגישה כן, שהקדוש-ברוך-הוא נוכח בצידה.

מכל מקום, על האדם להתרגל לעשות כן, ובמשך הזמן, לאט לאט, יזכהו ה' יתברך שמו שירגיש את הקדוש-ברוך-הוא לידו. וגם זאת בודאי יש לעשות בהדרגה, שבתחילה עיקר צורת דיבורו יהיה בלשון נסתר, הוא, ורק מעט מזעיר בלשון נוכח. ולאט ולאט , כאשר חש מעט חיבור ללשון נוכח, ירחיב את היריעה, עד אשר יזכה שכל דיבורו יהיה בלשון נוכח, ויזכה להרגיש את בוראו כנוכח לידו ממש. עבודה זו, היא נקודת הפנימיות של החיים. כי תכלית המכוון של חיי האדם עלי האדמות, לחיות עם בוראו, ולחוש שהקדוש-ברוך-הוא ניצב לידו ממש ממש. ובאמת שזו מן העבודות הקשות שיש, כמו שכתב הרמח''ל (מסילת ישרים פרק יראת חטא) ''שהחוש סותר לזה''. אולם כאשר ירגיל האדם עצמו לכך, לאט לאט בתמידיות, בודאי שיעזרהו ה' יתברך שמו, ולבסוף יחוש את הקדוש-ברוך-הוא נצב לידו ממש, וישוח עם קונו כדבר איש אל רעהו (לשון מסילת ישרים פרק החסידות). בתחילה הדבר נראה רחוק מן האדם, אולם ככל שהאדם מרגיל את עצמו, ראשית שכל יומו מסביב לקב''ה, ומרגיל את עצמו שלאורך כל היום ידבר עם קונו כפי שבואר לעיל, דבר זה יקל עליו בהרבה, ויקרבו לעבודה נאצלה זו, לחוש את בוראו כנוכח לידו ממש, ולדבר עמו בכל עת ובכל שעה כדבר איש אל רעהו. בפשיטות גמורה, ובטבעיות גמורה. כך היתה צורת חייהם של גדולי הדורות בכל הדורות, הם הרגישו בחוש גמור שהקדוש-ברוך-הוא ניצב לידם ממש ממש.

ח. כוננות

אין לקבל קבלות גדולות לזמן מרובה, דהיינו באופן כללי אכן נצרך שתהא אומנם החלטה להשתלם במידה זו של אמונה בהשגחה, אולם בקבלה - לקבל על עצמו בפועל - יש לעשות זאת לזמן קצר, או אפילו לכל מקרה לעצמו. ובכך יהא בהיכון לקראת הבאות. סיכויי הנצחון למתאבק עם חבירו המה כאשר התכונן למאבק, ולעומתו - זה שלא התכונן למאבק ופתאום תקפו אויבו, הרי שאחוזי ההצלחה אצלו לנצחון אפסיים. ונבאר ענין זה ביתר ביאור.

כשאתה יודע שעלול לקרות ''תקרית'' של כעס ומתח הקפדה בבית או מחוצה לו, מאיזה סיבה שהיא תכין עצמך באופן פרטי על אותה סיבה, ותקבל עליך שאינך כועס בשום אופן במקרה זה.

וכגון בא אתה לביתך ויודע אתה שעלול להיות מתח על כך שלא הכינו מאכלך, וכיוצא, אזי קודם כניסתך לביתך תאמר, אני מקבל עלי שבאם זה עתה לא יהא אוכל מוכן מקבל אני שלא אקפיד כלל.

או שעושה הוא מלאכה מסוימת כגון סופרות, נגרות, וכיוצא, ויודע שעלול הוא לבוא לידי תקלה בכתיבתו, ומכך לבוא לכעס. יקבל עליו קודם: אני מקבל עלי שבאם תהא לי תקלה במלאכה זו איני כועס ומקבל באהבה.
וכן בכל קניה שקונה משהו יקבל עליו בקבלה גמורה, שאם יתברר שטעה, או שרימוהו ועלול הוא לכעוס - שאינו כועס, אלא מקבל הנהגת ה' באהבה.
וכן כשהולך הוא לשוחח עם מישהו שעלול הוא לבוא לידי כעס עמו, יחליט מראש שלא יכעס במקרה זה.
והתועלת מכך היא לאין שיעור, שכאשר האדם מכין עצמו למאבק עם יצרו רוב הסיכוי שיצליח וינצח.
או כאמור שתהא הקבלה לזמן מסוים וכגון ליום אחד או אפילו לחצי יום, שבזמן זה אינו כועס בכל אופן אשר יקרהו.

ט. התאוששות

גם כאשר הנסיון היה מעל יכולתך וכגון שבעל כרחך כעסת, הקפדת, התאכזבת למאוד מחמת טעות שתלית בעצמך או שהטעוך אחרים וציערוך וכיוצא, דע כי עדיין הנצחון בידך! והוא בכך שתשתדל להתאושש כמה שיותר מהר.
וככל שתקדים את ההתאוששות מהצער והאכזבה ותבוא לרוגע ולישוב הדעת כן תעלה מדרגתך באמונה.
והנה כל אדם לבסוף מתאושש מאכזבתו, ושתהיה האכזבה הקשה ביותר, וכגון ביטול שידוך שהתקדם, פיטורין מהעבודה, עלבון קשה, הפסד גדל בעסקא, מריבה בתוך הבית עם האשה או הבנים, הרי בסופו של דבר האדם נרגע, ומקבל לבסוף את הנהגת ה', ומבקש שיהא זה לכפרת עוונותיו וכיוצא, אלא שנדרש לאדם כמה שיותר לצמצם את הזמן שבין המכה נחתה עליו לבין ההתאוששות ממנה.
והנה הרחוק מאמונה נרגע מזעמו וקצפו או מאכזבתו הגדולה - לאחר חודש, היותר מאמין נרגע לאחר שבועיים, והיותר מאמין נרגע לאחר שבוע, והיותר מאמין נרגע לאחר יום, והמאמין השלם נרגע מיד!
ולכן גם אם אין אתה במדרגה גדולה כל כך של אמונה, הרי שיש להשתדל ולצמצם את פער זמן הכעס והמתח, כי ככל שיצמצם האדם את זמן כעסו וזעמו ויחזור לישוב דעת ורוגע מתוך אמונתו - מדרגתו גדולה באמונה.
וכדי להועיל להצליח בזה להתאושש מהר יתבונן, הרי בין כה בסופו של דבר אני ארגע, אם לא היום - מחר, ואם לא מחר אז מחרתים או יותר מאוחר, ואז הרי שצרתי זו תהא

כלא היתה, ואודה לה' על הנהגתו, ואבקש שיהיה לי זה לכפרת עוונות, אם כן למה שלא אעשה זאת כמה שיותר מוקדם ככל האפשר, הלא בזה אשתלם במעלה הנפלאה של האמונה, וכנאמר גבי אהרון שמתו לו ב' בניו - "וידום אהרון", מיד שתק וקיבל, לא לקח לו זמן להתאושש, ובשביל כך זכה שנתיחד הדיבור של הקדוש-ברוך-הוא עמו כמובא בחז"ל.

י. צידוק הדין

בכל ארוע וארוע המאכזב ירגיל לצייר לעצמו מיד שהנה הקדוש-ברוך-הוא עומד עליו ומדבר עמו ואומר לו: בני, זה אני! אני הוא שסובבתי עליך אירוע זה, והכל לטובתך!
ויחוש בחוש ממש בכל מקרה המביאו לכעס ואכזבה, אם זה מחמת מחדלו שלו, שהוא גרם לעצמו הפסד, או עלבון, או שנתרמה מחוסר פקחותו ומאשים את עצמו, או שכעסו מתעורר מחמת אחרים שהכעיסוהו, הפסידוהו, העליבוהו וכיוצא, יצייר לעצמו מיד: בורא עולם מדבר עמי, ואומר לי: בני, זה ממני! והכל לטובתך!
בא טרדן להטרידך בזמן שאתה אץ לדרכך, קרה לך עיכוב בלחץ זמנך עמוד וחשוב: בורא עולם מדבר עמך, בני: זה ממני! זה לטובתך!
וכן על כל ארוע וארוע לאין ספור שנתקל בהם האדם המעוררים אותו לכעס וזעם וזעף על עצמו או על זולתו, מיד ירגיל עצמו לראות בחוש שהבורא מדבר עמו, וכביכול מרגיעו ומעמידו על טעותו באמור לו: בני, זה אני, והכל לטובתך! וכביכול מתחנן אליו שיקבל זאת באהבה כי הדבר לתועלתו הנצחית.
ומיד יצדיק דין שמים עליו, ויאמין שהדבר בסיבת עוונותיו, וישמח שיהיה לו זה לכפרת עוונות, וכמו כן ישמח שיהיה לו לזכות, כי עצם זה שזכה להתעלות מעל רגשי קצפו וכעסו ולהתבטל לרצון ה', זו כשלעצמה זכות שאין כמוה.
וישמח בכל פעם שזוכה להתגבר, ויתלהב לבו להמשיך בדרך זו בזכרו, זוהי הדרך שתובילו לעולם הבא בכבוד גדול, ללא בזבוז שולחן, וכאומרנו: "ולעולם לא נבוש כי בך בטחנו", הרי שהעצה לבוא לעולם הבא ללא בושה, שזהו לא דבר קטן כלל, לצאת מן העולם ללא בושה זוהי בקשה שמבקשים אנו בתפילה: "ולא ניעול בכיסופא קמך", היאך זוכה לזה האדם כאשר: "כי בך בטחנו", ולעיל הארכנו שבמידה זו זוכה האדם שלא יבוש גם כשיש לו מחדלים רבים בתורה ומצוות - מידה כנגד מידה, כי כשם שהוא שבע רצון מה', כן ה' שבע רצון ממנו - "באשר הוא שם".

יא. עצה לאמונה - להיות למוד לדון לכף זכות

רבותינו לימדונו שהאדם אינו יכול לפצל אישיותו, ולמשל, אמרו חז''ל: ''כל הכופר בטובתו של חברו כופר בטובתו של הקב''ה'', דהיינו לא יתכן שיאמר אדם: כלפי בני אדם אהיה מתנכר ומתכחש לטובתם מבלי הכיר להם טובה כלל, ורק כלפי הקב''ה אהיה מכיר לו טובה כראוי על כל טובותיו.

לא יצליח האדם בכך, אלא אם אישיותו מקולקלת לכפור בטובתם של בני אדם, בסופו שיכפור בטובתו של הקב''ה. הרי שההתחלה צריכה להיות עם בני אדם, ומהנהגתו כלפי בני אדם יבוא לשלימות כלפי הקב''ה.

וכיוצא בזה לגבי ענוה, לא יתכן שיאמר אדם: כלפי בני אדם אנהג בגסות רוח ובגאוה, ורק כלפי הבורא אהיה שפל ברך וענותן. לא יעלה הדבר בידו, כי אם ירגיל עצמו כלפי בני אדם להיות גס רוח, כן יהא כלפי הקב''ה. וכמו שכן יראה הרואה באיגרת הרמב''ן בדרכי קניית הענוה שמתחיל הוא כלפי בני האדם, עיי''ש.

אם כן גילו לנו חז''ל שההתחלה צריכה להיות מההנהגה עם בני אדם, ומכך יבוא לנהוג גם כלפי הקב''ה.

ולענייננו ענין האמונה. נצטוינו בתורה ''בצדק תשפוט עמיתך'', ולדעת הסמ''ג (מצוה קו), והסמ''ק (מצוה רכ''ה), ומקורם ברמב''ם (עשין קע''ז), כוונת מצוה זו לדון כל אדם לכף זכות, ולמצוא לעולם צד זכות גם כאשר נראה הדבר נוטה לחובה, והיינו לאדם שהינו בחזקת כשרות, כמבואר בחפץ חיים (כלל ג' סעי' ז-ח), וכשירגיל עצמו בזה לראות תמיד שחברו לא נתכוון לרעה, ויצדיקנו על הצד הטוב, כן תהא הנהגתו כלפי הקב''ה להצדיק דינו ומשפטו, ולהאמין שבודאי כוונת הנהגת ה' עמו לטובה.

והוא עצה נפלאה לתכלית זו לראות שהכל לטובה, שהוא יסוד אמונתנו, ועליה באנו כתכלית בעולמנו, להתחיל עם בני אדם לדונם לזכות, ולראותם בעין חיובית ומצודקת, ומכך יזכה לאמונה השלימה בבורא להצדיק דינו מתוך הכרה שהכל לטובה.

פרק יד - הכעס

הסתירה הגמורה שסותר האדם את עצמו עם אמונתו הוא הכעס.

כתב הרמב''ם (הלכות דעות פ''ב ה''ג): ''כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה'', והסיבה לכך להיות הכועס מייחס כח מבלעדי ה' שאליו הוא מפנה את כעסו, ועצם זעמו וקצפו על הרע שנעשה עמו מורה שרואה הוא בסיבה שסבבה לו את הרעה כגורם בעל כח עצמי שיכל להרע לו, כי אחרת לא היה תולה בה את האשמה.

והנה למשל ראובן שהיה סבור ששמעון הרע לו, הזיקו הפסידו, ירד לחייו, והחל בשביל כך ראובן בפעולת תגמול נגד שמעון שהרע לו, והנה מתברר לו במהלך פעולת נקמתו שבעצם לא שמעון הוא זה שהרע לו אלא לוי, הלא מיד ובנקל תתקרר רוחו מלזעום על שמעון, ויסור בן רגע זעמו וקצפו משמעון אחר שהוברר לו שפשוט טעה, ושמעון כלל לא הוא זה שהרע לו.

המאמין השלם, גם כאשר ישנה סיבה שסיבבה את הרעה שקרתהו, וכגון הזיקו אדם, קללו, ביזהו וכיוצא, יודע הוא שבעצם עליו מיד להסב את הכתובת לבורא, ויודע הוא שטועה הוא באם יחשוב ששמעון שהרע לו הוא הסיבה לרעתו, רק בכך יהא בנקל לו להיגמל מהכעס והנקמה.

ובאם לאו, בשום אופן לא יוכל לכבוש כעסו וזעמו, וכי לב האדם לב אבן הוא שלא חלי ולא מרגיש את כאבו ובזיונו, ומדוע אם כן שישתוק? ולא רק שישתוק אלא עוד שיסיר כל הקפדה מלבו מאותו שהרע לו, היתכן?! הדרך היחידה לכך היא רק כאשר יתברר לו שיש לו טעות, ואותו זה שחשב הוא שהרע לו, בעצם לא זה הוא שהרע לו, רק אז יוכל להסיר זעמו וקצפו ממי שקצף עליו.

אמונתנו ביחוד ה' מחייבת להאמין שאין עוד מלבדו ואפס זולתו כפשוטו ממש, דהיינו, אכן הפושע והמזיק שהזיק לחבירו יבוא על עונשו, אולם זה מבחינת חשבונו של המזיק עם הבורא שגלגל חובה על ידו, אולם מבחינת הניזוק והמבויש והמופסד חייב שיהא חשבונו אחר לגמרי - "האלקים אמר לו קלל", זה לא הוא בכלל שהזיק לי, הקדוש-ברוך-הוא הסית אותו ושלחו עליי להזיקני, ואילו לא היה מגיע לי נזק לא היה ביכולת שום אדם להזיקני.

והנה כך נהג דוד המלך כשקללו שמעי בן גרא, וכך נהג יוסף עם אחיו, לאחר שזרקוהו לבור ומכרוהו לעבד וישב י"ב שנים בכלא בצער גדול, ומה היתה תגובתו: "לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלקים".

והנה לנו כאן חידוש גדול, שגם בנזק שניזוק אדם מבעל בחירה חייב להאמין שזו גזירה מן השמים, דהיינו לא מבעיא כאשר ניזוק האדם על ידי עצמו וכגון שעשה טעות מסוימת ובשבילה הפסיד, או דיבר דבר שלא במקום ובשביל כך הזיק לעצמו, או שנשבר לו חפץ, או שהפסיד בעסקיו וכיוצא שההפסד נגרם שלא על ידי בעלי בחירה שבודאי שיש לאדם לראות זאת גזירה מן השמים ולא לכעוס על הנהגת ה', אלא אף כאשר נזקו או הפסדו היה מבעל בחירה, וכאן יכול אדם לומר שבהיות והאדם הוא בעל בחירה, אם כן בבחירתו שלו הפרטית והרצונית הוא הזיק לי, אולם ראינו מדוד המלך ויוסף

הצדיק שלא כן הדבר, אלא אף גם כאשר נעשה הנזק מבעל בחירה אזי מבחינת הניזוק יש לו לראות זאת כגזירת שמים.

ובאמת אין בזה סתירה, דאומנם המזיק הינו בעל בחירה, אולם הענין הוא כך, להקדוש-ברוך-הוא יש לו רשימה של "מופרעים" האוהבים וחפצים לעשות רע מתוך חפצם ובחירתם ברע, ואזי כאשר מגיע לאדם שיעשה לו רע, את מי ישלח הקדוש-ברוך-הוא להרע לו? איזה צדיק או ירא שמים?! בוודאי לא, אלא את מי מסית הקב"ה להרע לזה שנגזר עליו רע? הלא זה המופרע וחפץ ברע הגר בסביבתו או שיש לו מגע עמו, אותו ישלח ה' בו, שהוא ירע לו, ואז מסיתו הבורא להרע לו מאיזה סיבה שהיא שהבורא מסבבה בחכמתו, ואם כן הניזוק ניזוק כי כך נגזר עליו מן השמים, והמזיק שהזיק יבוא על עונשו כי חפצו במילא להרע, והוא מה שמובא בחז"ל: "מגלגלין חובה על ידי חייב".

כך שבעצם להסיר הכעס וההקפדה, הנקמה והנטירה, הוא רק באופן זה שיבין האדם פשוט אני טועה בכתובת! זה שאני חושב שהזיקני אני פשוט טועה בו, זה לא הוא!

לכן הכעס הוא עוון חמור מאד, כי האדם בכעסו מתכחש לעיקרי האמונה שהוא עשה ועושה ויעשה לכל המעשים, ומתכחש לעונשי שמים הנשלחים על בני האדם בהשגחה וחוטא הוא לראותם כמקרה, ולתלותם בסיבות ובכך שורט הוא שריטות רבות במשקפי ראיית האמת המחייבים להיות נקיים מכל שריטה, באופן שתהא הכרת האדם ברורה לראות את האמת כפי שהיא - "אין עוד מלבדו ואפס זולתו".

ולא ראיתי קטע מתאים לנושא שלנו יותר מאשר הובא בספר "בלבבי משכן אבנה", ובו מספר קטעים נפלאים בענין זה של כבישת הכעס שפתרונה היחיד הוא אך ורק על ידי האמונה.

לאחר שביררנו כיצד האדם משריש בקרבו את האמונה הפשוטה והטהורה בהנהגתו יתברך שמו, עתה נראה כיצד קביעות אמונה זו בלבו של האדם, צריכה להחליש את מדת כעסו. ובאמת שמידת הכעס הוא קנה מידה לאדם, שעל ידו ניתן לבדוק עד כמה קנה האדם את האמונה בהשגחתו הפרטית של הבורא יתברך שמו. שככל שקנה האדם את האמונה בהשגחתו יתברך שמו, כן הולך ונחלש כעסו של האדם. וככל שרחוק הוא האדם מן האמונה בהשגחתו יתברך שמו, כן גדל כעסו (כל זאת מלבד חילוקי הטבעים, שיש שקרובים לכעס בטבעם, ויש רחוקים, ואין כאן מקום להאריך). ולכך, אם האדם רוצה לבחון את עצמו, האם עבודתו עשתה פרי, והאמונה בהשגחתו יתברך שמו קנתה מסילות בלבו. אחת הבדיקות לזה, שיבדוק את מידת כעסו. והיה, אם לא תשתנה צורת תגובתו, והרי

כעסו שווה עתה לעבר, הרי שלא קנה באמת את האמונה בהשגחתו יתברך שמו. אולם אם מידת כעסו הלכה ונחלשה, ידע, שכפי חולשת מדת הכעס, כן מידת קנית האמונה בהשגחתו יתברך שמו.

נקדים הקדמה קצרה, קודם שנבאר כיצד יתקן האדם את מידת כעסו על ידי השרשת האמונה בקרבו. יסוד מוסד הוא לכל צורת העבודה האמיתית, והוא. צורת העבודה בכלל, וצורת העבודה בפרט. במידת הכעס שבה אנו עסוקים עתה, הוא על ידי הכנסת הקדוש-ברוך-הוא לתמונה. כלומר, כל מהלך ומהלך של עבודה, תיקון הדבר והעמדתו על דרך היושר, צריך שיהיה על ידי הכנסת הקדוש-ברוך-הוא למהלך הדברים. "ואם אני כאן (כלומר הקדוש-ברוך-הוא) אזי הכל כאן". כלומר, אם נותנים ביטוי לקדוש-ברוך-הוא בצורה הנכונה בתוך מהלך הדברים, בהכרח שיותקן הדבר כראוי, כי כאשר הקדוש-ברוך-הוא נמצא באמת בפנימיות הדבר, בהכרח שאין שם רע וחוסר כלל, והדבר מתוקן ומושלם כראוי. נמצא כל עבודתו של האדם, להכניס את הקדוש-ברוך-הוא לדבר בצורה נכונה, ובאופן הנכון.

נעסוק עתה ונבאר את תיקונו של מידת הכעס, וכיצד מכניסים את הקדוש-ברוך-הוא במידת הכעס, ועל ידי זה נתקנת מדת הכעס.

מה מביא את האדם לידי כעס? הבחינה הראשונה והפשוטה היא, כל דבר שמנגד את רצונו של האדם, הוא מביאו לידי כעס. פעמים כעס קלוש מאד, שכמעט ולא מורגש בנפש בגילוי, ופעמים כעס חזק מאד, אשר יש לו גילוי מאד בלב, עד הכעס החזק והתקיף, שיש לו גילוי אפילו בחיצוניות, בפניו של האדם. בחינה נוספת שמביאה לידי כעס (היא נכללת בבחינה הראשונה, אלא שהיא יותר דייקנית ומפורטת). הוא כאשר פוגעים בכבודו של האדם, ומזלזלים בו, ודבר זה מכעיסו, וכל זאת, מפני שהוא סבור שמגיע לו כבוד, ונוטלים זאת ממנו.

באופן כללי, הדבר שמביא את האדם לידי כעס, מתחלק לב' אופנים. א. ביטול רצונו שנעשה שלא על ידי אדם, אלא על ידי דרכי הטבע. ב. ביטול רצונו שנעשה על ידי אדם, ניתן דוגמאות לדבר. אדם קם בבוקר, ונוסע, לפתע נעשה חור בגלגל, ואי אפשר לו לנסוע כרגע. מעשה זה לא נעשה בידי אדם, אלא זהו טבעו של גלגל שנשחק, עד אשר מתקלקל לחלוטין. מעשה זה יכול להביא את האדם לידי כעס, שהרי נתבטל רצונו להגיע למקום פלוני בשעה פלונית וכד'. אולם אין לו אדם שיוכל לכעוס עליו, שהרי מעשה זה לא נעשה בידי אדם כלל. אם כן, אם תשאל את האדם, על מי אתה כועס, על הגלגל? בודאי ישיב תשובה ניצחת, לא! אינני כועס על הגלגל, אלא על המצב בו אני

נמצא, שמחשבותי ותוכניותי אינם עומדים במבחן המציאות. נמצא שלכאורה אין כעס מוגדר נגד מישהו (להלן יבואר שבאמת אינו כן).

והנה האופן השני הוא, כאשר דבר קורה לאדם על ידי אדם, כגון שפלוני שבר לו את חלון ביתו וכדומה. בסוג מן האופן הזה, הרי באופן טבעי יש כלפי מי להפנות את הכעס, והוא כלפי אדם מבורר, שהוא מהזיק. נמצא אם כן שיש ב' אופנים של כעס, א. כעס שאינו מבורר כלפי מי כועס, מפני שאין על מי לכעוס. ב. כעס כלפי האדם שהוא גרם לו לכעוס.

אולם באמת בפנימיות הדברים, לעולם כל מיני הכעס שווים הם, ונבאר את הדברים. כאשר האדם יבין את האמונה היטב במוחו, ויכירה היטב בלבו, אזי ישכיל ויבין, שבכל האופנים של כעס, מי שבאמת עשה את הפעולה שהביאתו לידי כעס, אינו אלא הבורא יתברך שמו.

נתבונן תחילה באופן הראשון של הכעס, ולאחר מכן בעזרת ה' באופן השני.

אדם קם בבוקר, נכנס למכונית, ונוסע, ולאחר כך הגלגל מתקלקל. אם כך הוא מהלך הדברים, כלומר, מעשיים סתמיים החסרים התבוננות אמיתית ומעמיקה, אזי באמת כאשר הגלגל מתקלקל, בטבעו של האדם שהכעס ישכון בלבו. אולם אם אדם חי בצורה נכונה, הרי צורת חייו היא כדלהלן. האדם נכנס למכונית בבוקר. ראשית, הוא מתבונן, מי נתן לי את המכונית? הקדוש-ברוך-הוא! מהיכן יש כח למכונית לנסוע? הקדוש-ברוך-הוא נתן ונותן לה כח לנסוע בכל רגע ממש מחדש (כפי שבואר לעיל, "מחדש בטובו בכל יום מעשה בראשית", בהווה.) כאשר זו השקפת האדם במוחו ולבו, אזי כאשר מכוניתו פוסקת מלנסוע מכל סיבה שהיא, הרי מחשבתו של האדם היא כך. מי נתן בה את הכח לנסוע עד עתה? הקדוש-ברוך-הוא! ומי נטל ממנה את הכח לנסוע מעתה? הקדוש-ברוך-הוא! נמצא שאם ח"ו אכעס על העדר היכולת לנסוע במכונית, פרושו שהנני כועס חס וחלילה על הקדוש-ברוך-הוא, שהרי הוא הוא שנטל ממני את האפשרות לנסוע עתה במכונית.

כאשר חיי האדם הם בסתמיות, והוא איננו זוכר במוחו - קל וחומר בלבו - שרק הקדוש-ברוך-הוא נותן בו את האפשרות הרגע לנסוע במכונית וכו' וכו', ואינו חש בכל דבר שרק הקדוש-ברוך-הוא המנהיגו ומוליכו בכל צעד ושעל, אזי בודאי כאשר יש לו תקלה בדרכו וכד', קשה מאד פתאום להתחיל מיד בפשיטות לחשוב על הקדוש-ברוך-הוא, ולזכור שרק הקדוש-ברוך-הוא מנהיגו. שהרי אף בשעה שקדמה לתקלה, זכירת הקדוש-ברוך-הוא לא היתה מרכז מחשבתו, ואזי כעסו מקבל נופך. אולם

כאשר מחשבתו של האדם זוכרת בתמידיות שהכל מונהג ממנו יתברך שמו בהשגחה פרטית גמורה, אזי אף בשעה שדרכו נראית כאיננה צלחה, ויש לו מכשולים בדרכו, אזי גם אז יזכור במוחו ויחוש בלבו שרק הקדוש-ברוך-הוא הוא זה שהוליכו עד עתה, ואף מעתה רק הוא זה שמונע בדרכו, ולא שום גורם אחר. ואזי ישכיל ויבין שעצירה זו מידו יתברך שמו.

המעשה הזה כמעט ומפורש בתורה הקדושה. אין המדובר שם במכונית, אלא באתון. בלעם הולך לו לדרכו, והאתון רובצת לו ומונעת את דרכו. בלעם סבור לו שזו בחירתה של האתון למונעו בדרכו, אולם באמת זה איננו כן כלל. האתון איננה נעצרת מבחירתה, אלא על ידי המלאך, שלוחו של הקדוש-ברוך-הוא. כלומר, כל עצירתה ואי המשך הליכתה, הוא תוצאה ישירה ממנו יתברך שמו. אולם בלעם שלא השכיל זאת, על מי הוא כועס? על האתון! וכאשר השכיל והבין שזה ממנו יתברך שמו, הבין שאין על מי לכעוס. אילו ישכיל כן האדם בכל דרכיו, יבין שאין לכעוס על החפצים הגשמים, אלא הכל בכל מכל כל נעשה על ידו יתברך שמו. ישכיל, שאם כועס, כועס חס וחלילה כביכול על הקדוש-ברוך-הוא, וזה בודאי אין האדם רוצה בכך. ישכיל האדם ויבין שכל עסקו בחיים אינו אלא עם הבורא עולם בלבד, ויכון מבטו כלפי הקדוש-ברוך-הוא, ויזכור היטב עם מי כל עסקו. ולא יתן דעתו כלל על האמצעים הרבים, אלא רק יתן דעתו על העומד מאחרי הכל, הלא הוא הקדוש-ברוך-הוא בכבודו ובעצמו.

והנה כאשר השכיל האדם בדעתו ובלבו שכל מקרה ומקרה אינו אלא מאתו יתברך שמו ממש, עתה צריך שיתבונן בכך. האם מעשה זה של הקדוש-ברוך-הוא נובע מאהבתו של הקדוש-ברוך-הוא אליו, או חס וחלילה להיפך, משנאה? ברור הדבר, שהקדוש-ברוך-הוא אוהב את האדם מאד מאד, אהבה שהיא למעלה מגדרי אהבה של נברא, אהבה ששייכת במהותה רק אצל קל יחיד. הרי שבירר לו האדם, שמעשה זה נעשה על ידי הקדוש-ברוך-הוא, וסיבת עשית מעשה זה נובע מאהבתו של הקדוש-ברוך-הוא אליו. אם כן ברור הדבר, שמעשה זה שנובע מאהבה, אינו אלא מעשה ההטבה לאדם. ואף אם הדבר אינו נראה, ניכר, ונגלה לאדם, כיצד מעשה זה הוא הטבה לאדם, וכיצד נגלה האהבה שמניעה את הנעשה במעשה זה, מכל מקום על האדם להאמין ולהשכיל זאת במוחו ולחוש זאת בלבו, שמעשה זה נובע מעומק אהבת הקדוש-ברוך-הוא אליו. וכל כולו של מעשה זה, אינו אלא להיטיב עמו, אף שאינו משיג את מהות ההטבה. (והוא אשר הארכנו לעיל פ"ו בב' סעיפי האמונה הנדרשים והנחוצים לשלמות האמונה: א. הכל בהשגחה ב. הכל לטובה).

והנה כאשר השכיל האדם בדעתו ובלבו שכל מקרה ומקרה שנקרה בדרכו אינו אלא הטבה גמורה הנובעת מעומק אהבת הקדוש-ברוך-הוא אליו, אזי אין מקום לכעס כלל. מכיון שהכעס ענינו כאשר מישהו פוגע באדם, ומבקש רעתו, וכיוצא בזה. אולם אם כל כולו של המעשה הטבה גמורה, ואין בו מקום לרע כלל, ומניע המעשה עומק אהבת הבורא אליו, מה מקום לכעס יש כאן?

נסכם אם כן את הדברים. השלב הראשון, שהאדם צריך לידע ולחוש, שרק הקדוש-ברוך-הוא פועל כל פעולה. השלב השני, שהאדם צריך לידע ולחוש, שהקדוש-ברוך-הוא אוהב אותו עד למאוד. השלב השלישי, שהאדם צריך לידע ולחוש, שהקדוש-ברוך-הוא היחיד שיודע באמת מה טוב לו. ואם הביאו למקרה זה, בהכרח שלפי חכמתו האין סופית של הקדוש-ברוך-הוא, הוא יודע שזו דרך ההטבה הראויה לאדם זה בשעה זו.

פעמים היצר הרע משטה בו באדם, ומכניס בו הרהורים לאמר. הן אמת שזו הטבה גמורה, אולם מדוע הקדוש-ברוך-הוא לא מיטיב עמי בצורה אחרת, בצורה שגם אני אראה בעיני הגשמיות שזה טוב? צריך להאמין להשכיל ולהרגיש, שהכל גלוי וידוע לפניו יתברך שמו. ובחכמתו האין סופית, קבע הבורא, שזו דרך ההטבה היחידה הראויה עתה לאדם.

כאשר הפנים האדם את הדברים היטב בלבו, כל מקרה שיקרה בדרכו, ראשית איננו כועס. ונוסף על כך, שמח בו. כמו שאמרו חז''ל ''שמחים ביסורים''. שזה נובע מההכרה מי מביא את הפעולה, ומדוע הביא אותה עלי. וכאשר השכיל האדם, וחש את הדברים באמת בכל לבו, בהכרח שאין מקום לכעס, אלא לשמחה. כל זמן שהשמחה אינה ממלאה את לבו של האדם, וקל וחומר אם עדיין יש מקום לכעס בלבו, בהכרח שאמונתו עדיין איננה זכה ובהירה כל צרכה. זו עבודת האדם, להפנים את הדברים בלבו היטב. ראשית, על ידי התבוננות מרובה בדברים. ושנית, על ידי דיבורים רבים, לחזור ולשנן את הדברים בפיו, עוד פעם ועוד פעם. לומר לקדוש-ברוך-הוא: אני יודע שאתה עשית את פעולה פלונית, ואני יודע שאתה אוהב אותי, ואני יודע שפעולה זו היא הטבה גמורה, זכני שארגיש את הדברים. וכך יחזור האדם ויאמר את הדברים בפיו, אלפי פעמים, ואף יתר על כן, עד אשר יזכה לחוש את הדברים היטב בפנימיות לבבו.

אף אם נפל האדם, וכעס, לא יתפעל מכך. אלא יחזור וישריש בקרבו את האמונה כנ''ל, אלפי אלפי פעמים. הן לפני שבאו עליו מקרים בלתי נעימים, והן בשעת ביאת מקרים אלו. ויחזור וישריש הדברים בלבו, ללא הפוגה, וללא יאוש כלל מנפילות. וכאשר יתמיד

בכך, על אף הכשלונות והנפילות, ולא התפעל מכך, בודאי יזכהו ה' יתברך שמו לקנות אמונה טהורה בלבבו.

עד עתה ביארנו כיצד לתקן את הכעס שבא על ידי מקרה וכדומה שאין יד האדם מעורבת בהם, עתה בעזרת ה' נדבר על כעס שבא בידי אדם, כלומר שהמוליד את הכעס הוא אדם. וכבר ביארנו שזו נקודה קשה יותר, כי כאשר אין יד אדם נוגעת בסיבת הכעס, ברור שאי אפשר לכעוס על האבן שנפל או על הגלגל שנתקלקל וכדומה, אלא משכיל האדם (אם זכה) שזה מידו יתברך שמו. אולם כאשר המניע לכעס הוא אדם, שם נראה לאדם, שכיון שחבירו בעל בחירה, הרי דבר זה אינו נגזר מאתו יתברך שמו, אלא תלוי בבחירתו של האדם, ואזי באופן טבעי, הוא נוטה לכעוס על חבירו שבבחירתו בחר להרע לו ולהזיק לו וכדומה.

ישנה עובדא ידועה שהיתה בבית דינו של ה"בית הלוי". פעם בא אדם לפני הבית הלוי עם שאלה בכשרות של בהמה, ופסק לו הבית לוי לאיסור. סבר הלה וקיבל את הדברים בנחת, על אף הנזק הכספי הגדול שנגרם לו מכך. לאחר זמן, בא אותו פלוני לפני הבית הלוי לדין תורה עם רעהו, ולאחר שפסק הבית הלוי את דינו של פלוני הנ"ל לחובה, ואת רעהו לזכות, רגז הלה עד למאד. שח ה"בית הלוי" ואמר, שאף שמשאלתו הראשונה ניזוק פלוני יותר מן שאלתו השניה, מכל מקום בראשונה לא היה על מי לכעוס, לא היה למי להתנגד, הבהמה איננה בר התנגדות לאדם. אולם במקרה השני, יש כאן אל מי להתנגד, לרעהו, ונוצר מכך יצר של מלחמה.

הרי לנו ב' נקודות, כאשר הכעס בא בגרימת אדם. א. נראה לאדם בשכלו שפלוני בחר להרע לו. ב. עצם כך שהעסק עם אדם, יש כבר יצר של מלחמה נגדו, מכח מידת הגאוה והכבוד. תיקון הדברים אינו אלא על ידי אמונה טהורה וצרופה. כאשר אדם חי באמונה אמיתית, לגביו אין נפקא מינה כלל מי הזיקו, אבן, מים, אדם, או כל דבר אחר. רק אי בהירות פנימית באמונה מולידה חילוקים וכעס.

[וכבר הוכחנו לעיל דגם גבי בעלי בחירה חייב האדם להאמין שהוא בהשגחה בלבד, והוא מיוסף שאמר לאחיו - "לא אתם שלחתם אותי כי האלקים", ומדוד המלך לגבי שמעי שקיללו קללה נמרצת, ועל כך הגיב דוד: "הניחו לו ויקלל - ה' אמר לו" וכעין זה עוד לקמן].

והנה מצינו בזוהר הקדוש משל מן הכלב שכאשר מכים את הכלב במקל, דרכו של הכלב לרוץ אחר המקל וללחום עמו. וזאת מחוסר הכרה שעיקר המכה אינה מן המקל, אלא ממי שאוחז את המקל. כן הדבר באמת לעולם, שכל האמצעים הרבים והמקרים

הרבים והן בני אדם, הם אינם אלא בבחינת מקל בידו יתברך שמו. ועל האדם להבין מי המכה, המקל או הקדוש-ברוך-הוא. ופעם המקל מתראה בצורה של אבן, ופעם בצורה של מים, ופעם בצורה של אדם. אולם הצד השווה, שבכל האופנים יש רק כתובת אחת לכל ענין, והוא הקדוש-ברוך-הוא בלבד. אצל דוד המלך כתיב לגבי הקללה שקללהו, "ה' אמר לו קלל". זהו היסוד של האמונה, "ה' אמר לו קלל", ודומה לזה ה' אמר לו הכה, ה' אמר לו שבור, ה' אמר לו בייש. ואף שלא מצינו את הדוגמאות הללו מפורש בכתובים, די לחכם להבין ולקלוט את הנקודה מן "ה' אמר לו קלל", ולהבין שלעולם המהלך הוא ה' אמר ותו לא מידי.

צריך להבין את פנימיות צורת הבריאה. יש ב' אופנים כיצד אדם מביט על הבריאה. א. יש בבריאה דומם, צומח, חי, ומדבר. מבט זה, הוא המבט החיצוני, כי האדם מסתכל על חיצוניות הנברא, ב. "אתה הוא עד שלא נברא העולם ואתה הוא משנברא העולם". אילו בידיעה זו לא היה כל צורך בה לעבודת האדם את קונו, לשם מה גילו לנו חז"ל ידיעה זו? כלל ברור הוא, כל ידע שסיבבה ההשגחה העליונה מאתו יתברך שמו שידע האדם דבר מה, בהכרח שנצרך לו לעבודת קונו ידע זה, וכן הוא הדבר לגבי אומרם, "אתה הוא עד שלא נברא העולם ואתה הוא משנברא העולם". חז"ל אומרים ומגלים לנו צורת מבט חדש על הבריאה, לא להסתכל רק על דומם צומח חי ומדבר, שכל הבחינה על "משנברא העולם". אלא צריך לחיות בתוך המשנברא העולם, במהלך של "עד שלא נברא העולם". צורת הסתכלות זו, היא צורה פנימית לחיים. היא נותנת מבט פנימי אמיתי למהותם של הנבראים.

ביאור הדברים: כאשר האדם רואה את הדומם, צומח, חי, ומדבר, כדבר עצמי, במהלך של "משנברא העולם". אזי בכל אופן שהוא נפגש עמהם, הוא מתיחס אליהם כמציאות עצמית. ועל ידי זה למשל, הוא בא לידי כעס, מפני שפלוני עשה לו מעשה פלוני. אולם מי שבכל דבר רואה, את ה"עד שלא נברא עולם", אזי בכל דבר הוא מוצא את הקדוש-ברוך-הוא. הוא אינו רואה דומם עצמי, אלא את הקדוש-ברוך-הוא בקרבו. הוא אינו רואה צומח עצמי, אלא את הקדוש-ברוך-הוא בקרבו. וכן בחי ומדבר. ולכך לעולם אין לו עסק עצמי עם שום נברא, אלא עם הקדוש-ברוך-הוא. ולגביו כל דבר הוא כביכול לבוש לבורא עולם. והוא אינו מתעסק עם הלבוש, הנברא, אלא עם המולבש, עם הקדוש-ברוך-הוא. ולכך בכל דבר שנפעל, הוא אינו רואה אלא שהוא יתברך שמו פעל הדבר, ולא כל גורם אחר כלל וכלל. צורת חיים זו, היא משנה את כל צורת חייו של האדם. הוא יוצא מצורת חיים של חיצוניות, של נבראים, ודבק בצורת חיים פנימית, של

בורא. ואין לו עסק ומשא ומתן בעולם כלל אלא עמו יתברך שמו. (זהו עומק מה שאמרו חז"ל באסתר, שכאשר אמרה "יבא המלך" נתכונה למלכו של עולם. כי זו היתה צורת חייה, שלעולם ראתה את הקדוש-ברוך-הוא בכל דבר, וכל עיסקה ודיבורה לא היה אלא עמו יתברך שמו).

יש להבין, הסתכלות זו, היא ההסתכלות הפנימית האמיתית על הברואים. כאשר מסתכלים על הנבראים כמציאות עצמית, הרי מורידים את ערכם, כי כל מעלת דבר, נמדד עד כמה יש אלוקות בקרבו, וזו כל מעלתו. שאר דברי המעלות המורגלות בעולם הזה, הם גדרי מעלות של עלמא דשקרא. אולם באמת מעלת כל דבר לפי גילוי האלקות שבקרבו. ולכך כאשר אדם רואה את הדומם צומח חי ומדבר, לפי מבט פנימי של האלוקות הטמון בקרבו, אזי הוא מעלה את מדרגת הנבראים כולם, ממדרגת נברא כפשוט, למדרגת נברא שדבוק באלוקות, ויש לאלוקות גילוי בקרבו. זו כל מעלת הנברא, עד כמה שדרכו משתקף ומתגלה האלוקות, הקדוש-ברוך-הוא.

כאשר אדם זוכה והוא מביט בצורה של "עד שלא נברא העולם", גם בתוך ה"משנברא העולם", אזי מכל דבר בבריאה, הוא יכול להתקרב ולהתדבק על ידו לקדוש ברוך הוא, והבריאה איננה מהווה חציצה בינו לבין קונו. וזאת על ידי שהאדם מפשיט את הצורה החיצונית, ומגלה את הקדוש-ברוך-הוא בקרב כל דבר. אזי, ראשית הוא לעולם לא מחובר למקרה הנבראים וכל מעשיהם, אלא הוא מכיר שלעולם אין יד של נברא באמצע, ועל ידי כך שולל את התחברותו לנבראים, מעשיהם, ותולדת מעשיהם. יתר על כן, על ידי הפשטת הצורה של הנבראים, וגילוי פנימיות הנבראים, שהוא הקדוש-ברוך-הוא, אזי ביד האדם להתחבר מכל דבר לקדוש ברוך הוא. הארכנו קצת בענין זה, כי הוא מיסודי היסודות של הבנת פנימיות החיים וההתקשרות לקדוש ברוך הוא.

כאשר זוכה האדם להשכיל ולהבין את הדברים, ולאחר מכן להפנימם אל תוך לבבו, אזי זוכה לקשר חזק ואמיץ לבורא עולם. כי אין דבר שמהווה מחיצה בינו לבין קונו. בכל דבר הוא מתקשר לפנימיותו, לקדוש ברוך הוא, ואזי צורת הדברים החיצונים איננה מהווה מחיצה לדבקותו בקונו. כלומר, אדם זה יכול להתקשר לקדוש ברוך הוא לא רק מן לימוד התורה וקיום המצוות בלבד, אלא הוא חי בבחינת "בכל דרכיך דעהו". ובכל דרכיו ממש, הוא יודע את הקדוש-ברוך-הוא (ידיעה מלשון חיבור והתדבקות כנודע), ומתחבר אליו. זו עבודתו של האדם, לשלול את כל מראה עיניו שרואים את החיצוניות, את הנבראים, ולדבק עצמו בכל עת ובכל שעה לנקודת הפנימיות של הכל, שהוא הקדוש-ברוך-הוא. בכלל קנין זה, בודאי יש הכרה ברורה במציאתו יתברך שמו, והשגחתו, כפי שבואר עד עתה. על ידי קנין צורת חיים זו, אדם יוצא מעולם של נפרדות, ודבק בעולמו של

הקדוש-ברוך-הוא ''ה' אחד ושמו אחד'', ''יחידה ליחדך''. תכלית וסוף מדרגה זו, היא דבקות גמורה בא"ס. וכל אחד ינסה לזכות בה עד כמה שביכולתו.

הבלימה הרוחנית

לכל מכונית ישנם בלמים. לשם מה? כדי לבלום ולעצור את המכונית בשעה הנחוצה. במכונית פועלים כוחות מנוגדים. המנוע - יש בכוחו להניע את המכונית, אך הבלמים - יש בכוחם לעצור אותה.

האדם הינו מכשיר נפלא, יציר כפיו של הקדוש-ברוך-הוא. כוחות רבים לאין ספור פועלים בו. כוחות המניעים אותו לפעול, לנוע. אך מן ההכרח הוא, שיפעל בו גם הכח הבולם, העוצר אותו בעת הצורך.

אמרו בגמרא: אמר רבי אילעא, אין העולם מתקיים אלא בשביל מי שבולם את עצמו בשעת מריבה, שנאמר ''תולה ארץ על בלימה''. בזכות אותם אנשים היודעים כי עת לחשות, יש קיום לכל העולם. ואימתי עת זו? - שעת מריבה. בשעת מריבה אין אנשים מוכנים לשתוק. והתוצאה היא השתלטות הכעס על האדם. מדוע כועסים אנשים על זולתם? התשובה מזעזעת ומחרידה, אבל אמיתית - חוסר אמונה גורם לכעס.

כאשר ניגש לאדם הכועס, ונאמר לו: אינך יהודי מאמין! הוא יזדעזע. האם משום שאני כועס על חברי שפגע בי, שהעליב אותי, שגרם לי נזק, אינני בכלל יהודי מאמין? וכי מה הקשר בין השנים?

אדם הכועס חושב שחבירו גרם לו רעה, אבל לאמיתו של דבר החבר הוא רק שליח מההשגחה העליונה, כדי שהאדם יקבל עלבון או נזק המגיע לו. ומה טעם לרגוז ולקצוף על שליח?! מכאן שהכועס חושב חס ושלום, שענינים מסוימים נחתכים על ידי בשר ודם, והרי זוהי כפירה!

הבולמים פיהם בשעת מריבה, חיים בהרגשה ומצהירים: כי רצון ה' הוא השולט והמנהיג. ולכן תגובתם במקרים כאלו היא השתיקה, כי הרי ה' אמר לו קלל!

בשפתנו הקדושה לשון הקודש, נקראת המילה ''תיבה'' מה לתיבה דפנות הסוגרים אותה, אך גם דלת לה לפתחה בשעת הצורך; אף המילה כן, היא אינה נהגית מהר כל כך, כי יש לה דפנות סביב לה השפתים והשיניים. כאשר מחליט האדם שהגיעה השעה לדבר, נפתחת הדלת והמילה נאמרת. כאשר מוטב לשתוק, שוב נדמית המילה כתיבה. מה תיבת נח, שמרה והגנה על נח הצדיק מפני המבול, אף האוחז במידת השתיקה - שתיקתו מגינה עליו. המילים שלא נאמרו, למרות שרצה האדם מאד לאומרן, ומה עוד

להשיב לחורפיו דבר, נעשות כתיבות הרבה להגן ולשמור עליו מכל פגע ומחלה גופנית ורוחנית כאחד! (מאורות :46 ח. סטיפנצקי). (כצאת השמש בגבורתו)

פרק טו - אמונה ובטחון

ב' סעיפים שהזכרנום לעיל בפרק ו' שהמה האחד: הכל בהשגחה, והשני: הכל לטובה, המה בעצם הנקראים אמונה ובטחון.

הנה אמונה במציאות ה', ושבהמצאותו נמצאו הנמצאים זהו אף אמונת הגוי, אין לעם היהודי שום יחודיות באמונה זו, שהרי ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ה', רם על כל גויים ה', גם הגויים מודעים לכוחו של הבורא, ועל בריאתו את עולמו יש מאין.

המיוחד שבעם ישראל שהינם מיוחדים באמונתם לה', היא אמונת ההשגחה התמידית, והוא שהשפעת חיותו יתברך משפעת בתמידות על כל העולמות והברואים, ואלמלי תיפסק השפעת חיותו ואפילו לרגע מן העולמות היו כולם כלא היו.

ובנוסף לכך קשור עם זה שאין נעלם מעיני ה' מעשיהם ואף מחשבותיהם של בני אדם, והנהגתו עם ברואיו היא בהנהגת מדה כנגד מדה, וכנאמר(ירמיה לב, יט): "גדול העצה ורב העלילה, אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו". ואמונת השגחה זו היא יחודית לעם ישראל, ולא עשה כן לכל גוי להשיג השגת אמונה זו שאין שום מקריות בעולם בשום פרט ממש, והוא המחייב אותנו להתענג על ה' בכל רגע ממש להיות אמונתנו שהוא יתברך עינו עלינו כל היום והלילה להשגיח עלינו בהשגחה פרטית בפרטי פרטיות ממש, ויש לנו לערבו וליחדו בכל מעשינו גדולים וקטנים, ושלא ימוש זכרונו מעינינו אפילו לרגע. ולא תתנתק תלותנו בו בשום מעשה אשר נעשה, ולחוש שכל עסקנו אינו אלא אתו, אתו אנו קונים, אתו אנו מוכרים, אתו אנו מתרפאים, וכיוצא, ואין שום מפנה אשר נפנה בו מבלעדו, וכמו כן כל אשר יארע לנו - אינו אלא מאתו, הן בטוב והן ברע כי אין עוד מלבדו ואפס זולתו.

זהו אמונה, אמונה ברורה שאין עוד מלבדו כלל ואפס זולתו. ומהו בטחון?

מלבד האמונה שהכל בהשגחה עליונה, מצווים אנו לבטוח בו שעושה הכל לטובתנו, ולהיות בטוחים ללא שום חשד וללא שום הרהור וערעור בהנהגתו הצודקת של הקדוש-ברוך-הוא, וכנאמר: "אל אמונה ואין עוול צדיק וישר הוא", ולא רק שהיא צודקת אלא כוונתו יתברך תמיד להיטיב לבריותיו, ואין רע יורד מן השמים. וכשם שאמרו בגמרא (סנהדרין נט ע"ב): שאין דבר טמא יורד מן השמים, כן אין דבר רע יורד מן השמים, וכל אשר נעשה עם בני האדם הכל לטובתם ואף מה שנראה רע.

וכמו שהיה ה''חפץ חיים'' אומר: לעולם אל יאמר אדם: ''רע לי'', אולם יוכל לומר ''מר לי'', כי כאשר אומר ''רע לי'' טוען בזה שעשה לו הקב''ה רע, וזה אינו נכון, אולם לומר ''מר לי'', שרי, כי גם תרופה המועילה ומרפאה יתכן ותהיה מרה, כך שבזה משתמע מהאדם שמסכים בצרה שהיא לטובה ולרפואה אלא שהיא מרה.

והוא ביאור בטחון על אמיתותו.

והדברים מפורשים בדברי ה''חזון איש'' בספרו ''אמונה ובטחון'' ריש פרק ב', השולל את ביאור הבטחון שמבינים הטועים הטוענים שבטחון הוא להיות בטוח שיארע לאדם את אשר לבו חפץ, ואם אינו בטוח שאכן יושיעו ה' לאדם בדבר שחפץ בו אם בעושר בבריאות וכיוצא אינו בעל בטחון. דזה אינו נכון, לפי שאלו דברי נבואה להיות בטוח בעתיד, מי יכול להיות בטוח בעתיד? רק נביא. אלא כאמור שהבטחון הוא להיות בטוח וסמוך בכל לבו שהאלקים מחפש את טובתו של הנברא, ומה שנעשה עם הנברא הוא לטובתו, כי אין מי שרוצה בטובת ברואיו כמו הבורא, ואין מי שיודע באמת מה טוב עבורם לנצח כמו הבורא. וכן הביא ה''שומר אמונים'' בשם הרב ''קדושת לוי'', וכן מבואר הרבה ב''חובות הלבבות''. ולאהבת הקיצור קיצרתי בציטוטי לשונם, אולם הוא ברור ומבואר כי זהו חובת הבטחון. להיות בטוח וסמוך לבו בה' שעושה רק את אשר הכי טוב עבורו, ולכן הבטחון מחייב את האדם לא לדאוג ולא לפחד מכלום כי מה שיעשה ה' זה באמת טוב, וכמאמר נחום איש גם זו: ''גם זו לטובה, וכמאמר רבי עקיבא תלמידו: ''כל דעביד רחמנא לטב עביד''.

הבטחון מחייב רוגע ושלוה בכל מצב

פרט נוסף מחייב הבטחון בה', והוא להיות רגוע ושלו בהעדר הסיבות הטבעיות להצלה ולישועה כמו בקיומן. דהיינו כמו שהאדם רגוע ושלו כאשר הסיבות הטבעיות בקיומן ובמלוא עוצמתן, כן יש לו להיות רגוע בהעדרן, אחר שאין מעצור לה' מלהושיע בין רב למעט.

וכמו למשל, אדם עומד לפני משפט מסובך, או לפני ניתוח קשה ומסוכן, או לפני עסק שעומד לנחול מפלה, הולך הוא לעורך דין, או לרופא, או לאיש עסקים ואומרים לו, שמצבו נואש, ואין הם רואים סיכוי להצלתו. חייב הוא לחוש כמו אילו אמרו לו שיש סיכויים טובים להצלתו. כי העדר הסיבות הטבעיות אסור שיגרמו סיבה לטירוף ולבלבול, וכמו שחייב האדם להאמין אך ורק בה' גם כאשר מציאות הסיבות מחייבות הצלה, ולא לתלות את הצלתו בסיבות, כמו כן אין לו לחוש שבהעדר הסיבות יורע מצבו.

אחר שלגבי הקדוש-ברוך-הוא הסיבות הטבעיות אינן משנות כלום, ואין מעצור לה' מלהושיע בין רב למעט.
ואין זה סותר להאמור לעיל, שאומנם אין אנו יודעים העתיד הברור, ואין בטחוננו בעתיד היאך יהיה אולם הרוגע והשלוה חייב שיהיה תמיד בלבנו, אחר שלעולם התקווה לטוב חייבת שתהא לעינינו שהמציאות לעולם יכולה להתהפך לטובתנו, ובהיצרף לכך הבטחון האמור שבכל מקרה אשר יארע - גם אם למראית עין נראה הוא רע - היפך ממה שציפינו - מאמינים אנו ובוטחים בה' שעושה זאת לטובתנו - בכך נשלם האדם באמונה ובבטחון.

אין אדם נוגע במוכן לחבירו

פרט נוסף יש לצרף לאמונת הבטחון, שהבורא גוזר על האדם את כל ענייניו, ומה שנגזר על האדם שמגיע לו שום אדם לא יוכל לקחת זאת ממנו, וכמו כן הוא לא יוכל לגעת במוכן לחבירו כמלוא נימה, אלא שנצטוינו להשתדל בדרכים טבעיים להשיג צרכינו לקיים גזירת "בזעת אפך תאכל לחם", ורצון ה' להנהיג עולמו בדרך הטבע לשם הנסיון והמבחן, ולמעט בניסים ככל האפשר על מנת לבחון את ברואיו האם עיניהם טועות אחר האחיזת עינים והתעתועים של העולם או שחזקים המה לראות שהכל בהשגחה על אף שהסיבות והגורמים הטבעיים המה לכאורה המובילים למציאות הנעשית.
ומצב זה הוא מקללתו של אדם הראשון, והוא הקנס שקנס הבורא את האדם ותולדותיו, לעמול לטרוח ולהשתדל ועם כל זה להאמין שאין בסיבות שום יכולת ואמת, ורק הגזירה היא האמת כפי שנקבעה מראש.
ובזה נצטוינו לנהוג בדרך של: "שבור את החבית ושמור את יינה", דהיינו עלינו לילך במהלכים טבעיים ובסיבות וגורמים הנהוגים בעולם, ועם כל זה לשמור את האמונה שלא תישפך מאתנו החוצה.
ואמונה זו מחייבת כמה חיובים וכמו שיבואר להלן.

בחר לך עבודה נוחה לאופייך ולכישוריך וממנה אל תזוז

הבטחון בה' מחייב לעבוד בעבודה הנוחה לאדם, עבודה המתאימה לאופיו ולכישוריו, וגם אם רואה הוא מצב של שפל בעבודתו יתחזק באלקיו ויקווה לו שיביא לו פרנסה בדרך שהשתדל בה.
ואינו נכון שבשביל שרואה שאין פרנסתו מצויה ממלאכתו זו שעוסק בה שילך ויחפש עבודה אחרת ובפרט קשה ומפרכת. העושה כן לקוי הוא בהבנת וקיום מצות הבטחון, והטעם לכך הוא דמאחר שעוסק הוא בגוון מלאכה כזו שבני אדם אחרים מרוויחים

ממנה, כך שבעצם אין זו מכת מדינה, אלא אצלו לא כל כך הולך הפרנסה ממלאכה זו, אזי עליו להאמין שמה שנגזר עליו מן השמים יקבל ומה שלא נגזר לא יעזור לו שום תחבולה.

ולכן כמה טעות יש לבני אדם המחליפים עבודתם ממלאכה זו למלאכה אחרת ומעסק זה לעסק זה, וממסחר למסחר, שהרי אחר שהנך עוסק במלאכה או במסחר שבדרך הטבע יש בו כדי להפיק רווחים, ובני העולם כמו כן עוסקים בזו המלאכה ומתפרנסים. אלא שאצלך לא הולך העסק בזו המלאכה הרי שאין כאן רשלנות בהשתדלות שלך, אתה משתדל כראוי לצאת ידי חובת ההשתדלות אלא שקיפחת את פרנסתך במעשיך, אם כן מה יועיל לך לסבב למקומות רחוקים, או לשנות מלאכתך ממלאכה למלאכה אחרת, אחר שבמקומך אפשר לאחרים להתפרנס ממלאכה שכזו.

ובזה יבואר מאמר הגמרא (ברכות לב ע"ב): ד' דברים צריכים חיזוק, ופירש רש"י שיחזק האדם עצמו בהם תמיד בכל כוחו, ואלו הן: תורה תפילה, מעשים טובים ודרך ארץ, דרך ארץ היינו משא ומתן. ומעולם היה קשה לי, דמילא, בתורה תפילה ומעשים טובים צריך אדם לחזק עצמו בהם בכל כוחו, כי מצוי בהם עליות וירידות, וצריך האדם לבל ייאש עצמו ויחזק עצמו בהן. אולם "דרך ארץ" שהוא משא ומתן מה יש לחזק בו האדם עצמו, וכי כולי עלמא נצרכים המה להתחזק כדי לעבוד, אדרבא, בחשק וברצון הולכים המה לעבודתם, ומה צורך יש לחזקם בעבודתם?

אולם לדברינו יובן, דכאן הגמרא באה לומר לאדם שיחזק בטחונו באלוקיו, וכמו בתורה ותפילה ומעשים טובים לפעמים האדם נופל בהם ונכשל, וחייב הוא לחזק עצמו לשוב ולהתחדש בעקשנות בכל פעם מחדש ולחזור לאותם מעשים טובים בתורה ותפילה, כן הוא בדרך ארץ, אדם רואה שעתה בעבודתו זו יש שפל אצלו במסחר, ורואה הוא שבמקומו משתכרים אנשים בעבודה זו, אזי יחזק עצמו לבלתי לשנות עבודתו בכל פעם מעבודה זו לעבודה אחרת, אלא יחזק עצמו באלוקיו שימציא לו פרנסתו ממלאכה זו, כי הכל ההשתדלות אינה אלא לצאת ידי חובת ההשתדלות כדי להנהיג עצמו בדרך הטבע לבלתי הצטרך לנס ותו לא. ואם כן מה לי מלאכה זו שעוסק מה לי מלאכה אחרת.

והנה רואים אנו חנויות נסגרות ונפתחות, לצערנו זהו מחוסר בטחונם של בני אדם, קונים או שוכרים חנות ממלאים אותה בתכולה, ולאחר חודשיים שלוש או חצי שנה סוגרים, ומוכרים את כל תכולתה בחצי מחיר, וכך נופלים יותר ויותר, החזק בבטחונו אינו משנה מלאכתו שנוחה לו לאופיו ולכישוריו ואינו משנה מקומו בכל פעם ממקום

למקום, אחר שבאופן הסביר ניתן להשתכר במקומו ובאותה מלאכה, ולכך אינו משנה בשביל תקופת שפל אצלו את מלאכתו ומקומו.

לא להתיגע "בשעות נוספות"

עוד מחובת הבטחון שלא יפריז אדם בהשתדלות לעבוד שעות מרובות ובפרט כאשר הוא על חשבון תורתו ותפילותיו.

שהרי אחר שכל העבודה אינה אלא לצאת ידי חובת ההשתדלות ותו לא, על האדם להשתדל לצאת ידי חובתו, והמשתדל ביותר, ובפרט כאשר בשביל כך מפסיד הוא תורה ותפילה טועה הוא טעות גדולה וחסר הוא חוסר גדול בבטחון.

שהרי הבורא שצווך לעבוד צווך גם להתפלל וללמוד, ואם כן הכי יעלה על דעתך, שיאשימך הקדוש-ברוך-הוא באשמת רשלנות ובטלנות על היותך גוזל מזמן עבודתך ומלאכתך בשביל תורה ותפילה, והלא הבורא עצמו צווך ללמוד ולהתפלל, וכי יעלה בדעתך שבשביל כך יחסיר לך מפרנסתך.

ואדרבא, זה אשר עוסק במלאכתו על חשבון תורתו ותפילתו, הוא אשר יצטרך להתיגע יותר, אחר שאוחז הוא בדרך המקרה והטבע אזי יזרק כמו כן למקרי העולם ולטבעיו, כי הכריז בזה שמסיר הוא את בטחונו באלוקיו ושם בשר זרועו ומן ה' יסור לבו.

והנה לך דבריו הנחרצים של הרב "חובות הלבבות" (שער הבטחון, פתיחה):

ואי אפשר לאדם להיות משוחרר מדאגות אלא אם הוא בוטח בה', מפני שאם הוא לא בוטח באלקים, הוא בוטח במשהו אחר, או בבני אדם, או בעושרו, או בחכמתו וכוחו, וכדומה, ומי שהוא בוטח במשהו אחר חוץ מה', האלקים מסיר ממנו השגחתו, ועוזב אותו ביד מי שבטח עליו.

פרק טז - התבוננות

א. התבוננות המאמין להיות פיו ולבו שווין

הרופא קרוב! ה"בוס" קרוב! האבא קרוב! השכן קרוב! השדכן קרוב! העשיר קרוב! ואילו הקב"ה רחוק?!

האבא מרחם! החבר מרחם! הרבי מרחם! הרופא מרחם! ואילו הקב"ה אינו מרחם?!

הלא מאמינים אנו, יודעים בידיעה שכלית את השגחתו הפרטית של הקב"ה, ויודעים אנו שכל סיוע שנקבל ממאן דהוא, מרופא את רפואתנו, מהבוס את משכורתנו, מהאבא את כל הנצרך לנו, וכיוצא, אין זה אלא מתוך רחמנותו של הקב"ה ששולח לנו שליחים לסייענו ולתננו לחן לחסד ולרחמים בעיני התומכים והמסייעים לנו, אולם מה שקורה

לנו שמתנתקים אנו מהבורא - שולח כל השליחים, ומתיחסים לשליחים ככח בפני עצמו.
ולמה הדבר דומה?
למנכ"ל המחזיק מפעל מסועף בכל רחבי העולם, והוא כבודו במקומו מונח, וממנו יצאו תפקידים למנהלי עבודתו בכל מפעליו ברחבי העולם, תחת כל מנהל נתונים כמה עשרות פועלים המבצעים את העבודה, ובכל חודש מקבלים את משכורתם מידי אחד הפקידים העובדים במפעל.
ובכן, היתכן שיעלם מהם שפקיד זה אינו בעל הבית שתלותם בו?! הלא ברור לכל, שהבעל הבית הוא המנכ"ל והוא המקציב את משכורת העובדים מידי חודש בחודשו, ומתקצב סכום הנצרך למנהל עבודתו, ומנהל עבודתו הוא שמחלק את הסכום לפועליו איש איש כפי מפעלו.
והרי פשוט שאותו פקיד שבידו תלושי הצ'יקים לחלק לעובדים בסוף החודש, ועובר הוא מפועל לפועל ליתן לו משכורתו, לא עליו תהא תלונות העובדים במקרה וסכום משכורתם נראה חסר מהראוי להם, או כאשר כמה מהעובדים לא קיבלו "מעטפותיהם" מידי הפקיד באותו חודש, ברור הוא שלא על הפקיד תהא תלונותם, להיותו אומר להם: וכי אני הקובע בזה?! והלא איני אלא פקיד הנתון תחת מנהל, והוא נתון תחת המנכ"ל, ומה אני כי תלינו עלי?!
כמה טפש יהא זה שיעשה מריבה עם אותו פקיד, באמור לו: אתה הוא זה שמעלת במשכורתי..., אתה הוא זה שקפחת את פרנסתי..., ברור לכל שטועה הוא בכתובת.
כן הוא בענין חובת ההסתכלות של המאמין, לראות גם את ה"בוס" בשר ודם שנתון הוא כביכול תחת ידו להיותו הוא מנהל כל המפעל בו הוא מתפרנס - שאינו אלא פקידו של הבורא, והבורא נתן תחת ידו לשבט או לחסד את נתיניו, וכפי אשר יגזור עליהם הבורא כן יתן בלב המעביד להתנהג כלפיהם.
אם כן, מאחר וכל רחמנות המעביד, האבא, הרופא, החבר הטוב, אינה אלא מרחמנות ה' שנתן בלבם לרחם עליך, או לתתך לחן ולחסד בעיניהם לרצות בך ולהיטיב לך, ובכן היאך יעלה על הדעת, שהאבא קרוב, הרופא קרוב, המעביד קרוב, ואילו הקב"ה רחוק! זהו הרי סכלות ממש, הרי כל מציאות קרבתם ורחמנותם של אלו היא ממציאותו יתברך הקרובה לאדם בהשגחה פרטית ומרחמנותו על ברואיו, והאדם רואה באמצעים - שאינם אלא מוכתבים ומונהגים, כמכתיבים ומנהיגים. להם הוא מחניף, עבורם בטל הוא מתורה ומצוות כדי למצוא חן בעיניהם וכיוצא.

היעלה על הדעת שאם אותו פקיד שמחלק המשכורות יבקש מאחד העובדים שיבטל יום אחד מעבודה בשבילו, הישמע לו?! הלא בכך אומנם ישיג חן וחסד בעיני הפקיד, אולם יתבונן תיכף, מה לי למצוא חן וחסד בעיני הפקיד, ומאידך בזה להכעיס את ה''בוס'' ולקפח בזה את פרנסתי. הלא בודאי כל חשבוני יהא ביחס לבעל הבית ולא ביחס לאותו פקיד, אחר ששנינו תלויים בבעל הבית.

וכן הוא ביחס לרופא, כמה טעויות הרסניות רואים אנו אצל הרופאים, זה יאמר את אבחנתו בכה, וזה יאמר בכה, ויבוא השלישי ויכריע את אבחנתו בכה, והחולה נתון בידי ג' או ד' דעות נבוך ומבולבל אחרי מי ילך, ומצב זה מצוי לפחות עד המסקנא הסופית באם יגיע אליה לבסוף, וגם עד שיגיע אליה - בינתים הבלבול יכול להוות מצב הרסני לחולה.

והנה אומרים אנו בתפילה: ''והעלה ארוכה ומרפא לכל תחלואינו כי א-ל רופא נאמן ורחמן אתה''. כל יהודי מאמין ויודע שרופא נאמן ורחמן אינו אלא הקב''ה, שהרי לצערנו רואים אנו את הרופאים בימינו, אצל לא מעטים מהם כלום רחמנות יש בהם?! כלום נאמנות יש בהם?! הלא השחץ והגאוה תפח עליהם למעלה ראשם, בקושי יענו ויקשיבו לחולה על שאלותיו, בשחץ ובגאוה ישיבו בחצי פה, וגם במה שישיבו ישתמשו במילים שאינן מובנות לחולה, והעיקר לדחותו מלהטריחם בשאלות, וכמו כן כמה פעמים מחמת שחצנותם וגסות רוחם לא יודו על טעותם ואף כאשר חיי החולה תלויים בהכרעתם כביכול. איפה הרחמנות?! איפה הנאמנות?! הלא אצל לא מעטים מהם תראה רק אכזריות, גסות ושקר, ולפעמים, אף מהפקר חייהם של בני אדם לא יימנעו.

והנה תראה גם בני אדם המאמינים בה' יתלו תקוותם ברופאים, וכשיתן הרופא תקוה למחלתם יתמלאו ברוגע ושלווה, וכשישלול הרופא התקוה מהם יחושו ביאוש ובדכאון. ולא יבינו שגם כשהרופא נותן תקוה או שוללה, תלוי הוא ועומד כפי אשר יחפוץ ה', ולא ישכילו אף המאמינים לחוש זאת באמת, ויחניפו לרופאים ויתרפסו לפניהם ויחושו את תלות חייהם ברופאים ורפואותיהם.

אכן המבחן הוא קשה, הקב''ה הנהיג את עולמו באופן המקשה עלינו את האמונה בו למאוד, ובאופן נורא, חד ונוקב נבחן כל אדם על אמונתו, האם ילך אחר עיניו, האם המקרה והמציאות הנראית לעין תצליח לתעתע בו ולהוליכו שולל אחריה בקסם פיתוייה, או יצליח להכיר בשקרה ולהכחישה בכל כוחו.

שהנה לעין נראה, אדם הולך לעבוד - יש פרנסה, עובד יותר - יש יותר פרנסה, אדם הולך לרופא ולוקח תרופה - מתרפא, ואם לאו מדוכא הוא ביסוריו ויכול להתפתל בהם זמן

רב. אם כן השקר חוגג לנו בעינים: מבלי עבודה תשאר עני! מבלי רופא תשאר חולה! מבלי עזרה וסיוע על ידי גורם כל שהוא לא תוושע בשידוך שאתה מחפש, בעבודה שאתה מחפש, בדירה שאתה מחפש, וכיוצא.

כך בנוי העולם, וכמה אם כן קשה עלינו העבודה לראות את כל הסיבות והגורמים כאמצעים ושליחים לגזירה האמיתית שכבר נגזרה במשפט צדק מאת הבורא בלבד, ללא שיתוף שום גורם אחר, שהוא גדול העצה ורב העליליה לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו, במידה כנגד מידה ממש כפי חשבונו העמוק של הבורא.

וכאן המבחן.

אדם נושע על ידי מעביד, על ידי רופא, על ידי שדכן, מבחנו הנוקב הוא האם יראה אותם כפקידים בלבד המבצעים את פקודת בעל הבית שהוא הבורא, או יראה בהם כגוף לעצמו שעל ידם באה לו ישועתו. והרבה מדריגות יש בין כל מאמין ומאמין, עד כמה רואה הוא בהם כפקידים בלבד, ומתבטא הדבר במידת תחושת תלותו בהם, עד כמה רואה את ישועתו או את אכזבתו תלויה בהם, האם במחדליהם מלהושיעו כועס הוא עליהם, וכאשר ברשלנותם מלבוא לעזרתו כביכול נמנעה והתעכבה ישועתו, עד כמה תולה הוא זאת באשמתם או בגזירת הבורא, וכיוצא, מדריגות רבות ישנם בין המאמינים.

ובכן המבחן הוא בהקדמת ההודאה או בקבלת דין שמים. דהיינו המאמין כשישועתו באה על ידי גורמים, מיד מקדים הוא ונותן שבח ותהילה לבורא, ומסמיך לישועתו מיד את הודאתו לבורא, מבלי שיקח לו זמן להתאושש ולהכיר לאחר זמן שבעצם ישועתו באה לו מהבורא, אלא מיד יתרומם לבו להודות לה' על טובתו עמו, ורק אחר כך נזכר שישועתו באה לו על ידי גורם ושליח טוב ומודה לו על טוב לבו ונאמנות שליחותו לבצע גזירת ה', כלומר, מקדים הוא באופן טבעי את הודאתו מיד לבורא קודם לכל.

למה הדבר דומה?

לאדם שמקבל משכורתו מהפקיד בנוכחות המנכ"ל, וכי יקדים את תודתו לפקיד כאשר המנכ"ל לפניו?! וכמו כן אדם המקבל תרופתו מהרוקח על פי הוראת הרופא הקובע את תרופתו, והנה כאשר נתרפא וכי יתכן ליתן את הודאתו והבעת רגשותיו בהצלת חייו לרוקח, ובפרט כאשר הוא בנוכחות הרופא?! הלא כדי בזיון וקצף יעשה בעצמו בנוהג זה להשפיל את המשפיע ולהרים את המושפע והמקבל.

כן הוא כאשר האדם נושע על ידי רופא, או מתפרנס הוא באמצעות מעביד, היתכן שבנוכחות הבורא - מלוא כל הארץ כבודו, יקדים ליתן הודאה לשליחים ואחר כך למשלח ולמשפיע?! זהו הרי טפשות, ומלבד זאת גם זלזול נורא בכבוד שמים.

ולעומתו המאמין שאמונתו פחות חושית, באופן טבעי מיד ירוץ לבו להודות לשליח, לרופא או למעביד, או לכל מי שטובתו, ישועתו ובקשתו נתמלאה על ידו, ואחר כך יתעורר - במוקדם או במאוחר - תלוי כפי דרגת אמונתו - להודות לה'.

כי המאמין יראה את המנכ"ל כפקידו של הקב"ה גרידא, ואת הרופא כרוקח גרידא המגיש את התרופה כפי אשר הורה לו הבורא בדעתו להצליח באבחון המחלה.

וכמו כן כאשר נתקל אדם בסירוב או באכזבה לבקשתו, אם זה ממעביד או רופא, וכיוצא, שוב כמו כן נבחן הוא ברגע זה למי משייך הוא בהקדם את אכזבתו, האם לשליח, לרופא, למעביד וכיוצא, שבמחדלם או שמרשלנותם או מאי רצונם נבצרה ישועתו, ומאשימם על כך, או שמיד מתיחס הוא באכזבתו לראותה שאינה אלא מאת האדון לכולם, ומסכים בלבו על כך להתרצות באשר ירצה ה', מתוך אמונה שכל מה שעושה ה' הכל לטובתו האמיתית והנצחית.

והדברים אמורים עד הפרטי פרטים, כשאדם מקבל טובה כל שהיא, ואפילו מבני ביתו, שנעשה רצונו בכיבוס הבגדים, ובהכנת ארוחותיו וכיוצא, למי מקדים הוא ליחס את תודתו, לגורמים או לסיבת כל הסיבות. וכן כשמתעגמת נפשו בכך שלא נעשה רצונו, היאך יחסו בראשונה, האם לבורא שהוא מנע ממנו לטובתו את רצונו, או שזעמו וזעפו על בני ביתו, ורק אחר כך מתאושש הוא להבין שבעצם זהו רצון ה'. וכאמור מדריגות מדריגות יש בין המאמינים האם מתאושש הוא מיד או לאחר זמן, וכמה זמן, וכיוצא.

ואכן, מותר ונצרך לאדם להעיר לבני ביתו על רשלנותם ומחדלם, ובפרט שעקב מחדלם בטל הוא מתורה וכיוצא, אולם במחאתו בבני ביתו או בחבירו יש להזהר מאד שלא לצרף את היצר, שכביכול ומתכוון הוא לשם שמים, להוכיחם כדי שיהיו עניניו מסודרים לבל יתבטל מתורה, ובעצם משותף פה הרבה מן הכעס והזעם על אי ביצוע רצונו.

ולכן הדרך היא, שלאחר שירגע ויתאושש מאכזבתו מתוך אמונה שהכל מאת ה' בלבד, אז יגש למחאה בנועם או בפנים זועמות אולם מלב ודעת מיושבת, להוכיחם על מעשיהם לשם שמים כדי שלא יחטאו יותר, הן כלפי שמים והן כלפיו שלא יביאוהו לידי נסיון בכיוצא בזה, ואז יוצא הוא מורווח מכל צד, מצד אחד קיבל באהבה את גזרת ה' מבלי להתרעם על שום סיבה, ומאידך יצא ידי חובת תוכחה, וכמו כן למונעם מלהביאו שוב לידי נסיון, וזאת עשה לשם שמים ללא כעס וזעם.

כך שגם האדם המאמין בכל לבו בה' שהוא רופא והוא מרפא, והוא המכלכל חיים בחסד, ואין עוד מלבדו, לא יתהה בלבבו על מה פרנסתו ובריאותו בא לו דוקא בדרך

אמצעים, כי ידע שלבעבור נסותו בא האלקים ליתן צרכיו דוקא בדרך טורח ואמצעים, לבחון את מידת הכרתו, דהיינו, עד כמה רואה הוא באמצעים כאמצעים בלבד, וכגון בבשורות טובות עד כמה מתייחס הוא לאמצעים והגורמים לעומת יחסו לבורא, וכן באכזבות כמו כן עד כמה מיחס הוא את אכזבתו לגורמים לעומת יחסו אותם לבורא ולקבלם באהבה.

וכפי מידת יחסו כן מדרגתו, המאמין השלם מאפס לגמרי את התיחסותו לגורמים ושלם הוא ביחסו את מאורעותיו לבורא בלבד, וממנו ולמטה ירבו המדריגות איש כפי שכלו-השכל וידוע את ה' כן יתהלל המתהלל באמונתו.

ב. חשבון נוקב

אדם מתיסר בחוליו ומזדעק מכאביו. מזמין הוא תור אצל רופא, הולך הוא לקופת חולים, ובדרך שוכח את מטרתו, ובמקום להיכנס לרופא ולתנות את מצבו, עושה הוא טיול - סיבוב בחדרי ומשרדי קופת החולים, וחוזר הביתה. וכשנשאל האם היה אצל הרופא, משיב: אוי, שכחתי, הייתי שם ושכחתי להכנס לרופא...

אדם החפץ בסכום כסף לשלם חובותיו או לצרכי בני ביתו, הולך הוא לראיון אצל מנהל עבודה במפעל מסוים כפי שהוקבע, ובמקום להכנס למשרד המנהל לראיון עבודה ולבקש על נפשו, שוכח הוא מטרתו ועושה הוא טיול - סיבוב במפעל וחזרה הביתה. וכשנשאל האם נפגש עם המנהל, משיב: חבל, דוקא הייתי במפעל ורק שכחתי להכנס למנהל...

והלא הרבה מהמאמינים כך נוהגים לצערנו.

יש להם חולי או חולה בתוך ביתם, עומדים המה בתפילה, מתכוננים לשוחח עם הבורא על מנת לשפוך נפשם בברכת "רפאנו" או "שמע קולנו", והנה מסתיימת התפילה בהיסח הדעת משפיכת נפשם לפני ה', ועומדים כביכול לפני ה' מבלי לומר דבר.

אנשים בבעיית פרנסה קשה, באים לפני ה', יש להם הזדמנות לבקש מה' על פרנסה ב"ברכנו" או ב"שמע קולנו", והנה לפתע מסתובבים המה במוחם ומטיילים במחשבתם הנה והנה ושוכחים את צרתם ובקשתם מבלי לפנות לבורא כלל. ואולי אף ישוטטו במחשבתם בהיותם ב"רפאנו" או "בברכנו" או ב"שמע קולנו" לאיזה רופא ללכת או ממי לבקש הלוואה... נורא! אתה עומד לפני ה' ובמקום לשפוך נפשך לפניו אחר שבידו בלבד לעורר רחמים ורצון על בני אדם לעזור לך, ואתה כשאתה עומד לפניו משוטט אתה במחשבות היאך אשיג רפואה ופרנסה, למי אפנה אולי להההוא ואולי להההוא... ושוכח שאתה עומד לפני ה' ממש ברגע זה וממנו תוצאות הכל.

אם יתבונן בזה המאמין בעומק יראה עד כמה עדיין נצרך הוא לשפר את אמונתו ולהעמיק בה, כדי שלא יבוש בעולם הזה ולא יכלם בעולם הבא בראותו בדיוק מהי מדרגת אמונתו.

ג. שתי קופות הן...!

החפץ לבוא על תכליתו בעולמו, והוא להיות במדריגה הראויה כפי כוחו במוחשיות האמונה, יוכל להעזר בציור דלהלן היאך יש להביט באופן נכון ומועיל במאורעות העולם הטובות והרעות.

אדם הסתבך בחובות רבים והנושים רבו עליו להדאיבו ולהכאיבו עד שיפרע חובותיהם, וכמו כן מצבו של זה היה בכי רע ללא שום הכנסות.

בא אליו יועץ עסקים, איש טוב החפץ להושיעו, בהצעה כזו: החזק בביתך ב' קופות, קופה אחת תהא קופת "הפרעון", וקופה שנית תהא קופת "רווחים", ובכל הזדמנות תכניס כפי כוחך מהכסף המזדמן לך בקופות אלו, ואזי בתור איש עסקים, אוכל לסדר שמכל מעט סכום שתכניס לקופת "הפרעון" יתקזז לך חובות גודלים מבעלי החוב הנושים בך. וכמו כן בכל מעט שתכניס לקופת "הרווחים" אוכל לסדר לך באופן המועיל שיגדל הונך פי כמה וכמה ממה שתכניס.

כן יש לאדם לחוש בעולמו, על כל מאורע ומאורע המאכזב והמעגם, ולו הקטן ביותר, וכמו להכניס את היד ליטול ג' פרוטות ועלו בידו ב', ונצרך לטרוח להכניס ידו שנית, על כל שכחת דבר מסוים המטריחו לשוב שנית, על כל אבדה שאבדה לו ואפילו לשעה, על כל עיכוב ארוחה, עיכוב נסיעה, הפרעת מנוחה, כבישת חניה, קניה בטעות, על כל הונאה שנתאנה בממון או בדברים, צער כאב וחולי שלו או של אחד מבני ביתו, צער עיכוב שידוך, צער גידול בנים, צער חינוכן.

להבין שאז מכניס הוא השקעה לקופת "הפרעון", ואפילו המעט שנכנס לקופה זו מנקה לו חובות רבים וגדולים, עד שיעלמו חובותיו לגמרי.

וכמו כן יחוש שבכל מצוה, לימוד תורה, ואפילו של הלכה אחת, משנה אחת, עניית קדיש, קדושה, תפילה בציבור, מעשה חסד, הארת פנים או אפילו חיוך לזולת, ואפילו פסיעה קטנה שפסע לכבוד ה', לא תעלם מחשבון השקעותיו הנכנסות לקופת "הרווחים", שממעט אשר כאן יפרצו ויגדלו רווחיו לעתיד לאין קץ.

והחש בזאת לעולם הוא בשמחה, גם אם יתאכזב ויתעגם בנפשו מתוצאות מאכזבות, הפך תקוותיו ושאיפותיו, וגם אם יראה את חבריו מצליחים ביותר במה שהוא שאף להצליח ולא הצליח, לא יקנא בהם, לפני שיחוש שבעצם הוא המאושר האמיתי, כי

הוא חוסך והמה מבזבזים, ומה יש לקנאת במבזבזים כספם בטיולים ובילויים כשלבסוף המה ישארו העניים באמת.
והדבר דומה לב' ידידים שננסעו למדינת הים לאסוף כסף לפרוע חובותיהם, וכן לחסוך לבני ביתם. האחד היה רציני במסחרו, ויום ולילה לא שבת מלעסוק בעבודות קשות ובמסחר, וחסך מפיו כל פרוטה כדי להביא לביתו מנה הראויה להתכבד לכל ימי חייו. והשני נתפתה מאותה עיר יפה והחל לטייל ולבלות. וכי יקנא זה הטורח וחוסך, בחבירו המבזבז?! הלא בוז יבוז לו על היותו מקלקל לעצמו ולבני משפחתו, ומה יביא בכפו לבני ביתו?!
כן החש במציאות ב' קופות: "הפרעון" ו"הרווחים", לעולם ישמח בחלקו ולא יקנא ולא יתחרה בתועי לבב, וגם אם מנת חלקו יסורים ומכאובים ויתר עגמת נפש המצויים בעולם, יאמין שהנו אומנם סובל, אולם בכך ממלא הוא את קופת "הפרעון" לפרוע חובותיו מצד אחד, ומאידך ממלא קופתו השניה ברווחים של תורה ומצוות כפי כוחו.

ד. מבחן פשוט

המבחן הפשוט הוא, היאך מתיחס האדם למאורעותיו המאכזבים, ובמידה אשר מקבלם בסבר פנים יפות ובצידוק הדין כראוי, בכך נמדדת דרגת אמונתו, וההסבר לכך הוא פשוט.
שופט ששפט רוצח ל- 10 שנים מאסר, הרי התיחסות הנידון לפסק דינו של שופט זה תיתכן על ב' אופנים.
אם שופט זה הוא שופט צדק, לא נושא פני עשיר, ולגדול ולקטן חורץ דינם בשווה, רחוק הוא מחנופה ושוחד, ואינו חת מפני כל, ואך ורק האמת נר לרגלו, הרי שהנידון יקבל פסק דינו בהבנה ובצדק, אחר שיודע הוא שעונש כזה חורץ שופט זה לכל פושע אשר יעשה כמעשהו.
אולם אם שופט זה אינו שופט בשווה, אלא איפה ואיפה במשפטו, לזה יתן 10 שנים, לזה 8 ולזה 4 וכיוצא, בוודאי יתרעם הנידון על חריצת משפטו כשהוא באופן הקשה אחר ששופט זה פעמים מקל בעונש אחרים.
אם כן, הרי שככל שמשוכנע האדם בצדק משפטו של השופט, כן פחות תהא לו תרעומת עליו, ובאם יש לו תרעומת, בהכרח שאינו משוכנע מצדק משפטו של שופטו.
כן הוא באמונה, אדם הזועף וזועם על הנהגת ה' עמו, בהכרח שאינו משוכנע בצדקת משפט, וככל שיתבטל האדם לגזירת שמים כן תיווכח בהירות אמונתו להיותו משוכנע בצדק דינו של הבורא עליו.

פרק יז - קטעי חיזוק מהספר "שומר אמונים"

א. מעט יסורים בעולם הזה פורקים מהאדם סבל גדול של יסורי הנפש מהעולם הבא

ונחזור לענינינו כי העונש של אחר הפטירה הוא בשלימות בלי שום וויתור כלל וכלל אם לא עסק בתשובה בימי חייו, כמובא (מדרש תהילים מזמור יז) וזה לשונו מלפניך משפטי יצא, אמר הקדוש-ברוך-הוא לישראל בני עד ששערי תפילה פתוחים עשו תפילה ותשובה, שאני נוטל שוחד בעולם הזה, אבל משאני יושב בדין לעולם הבא איני נוטל שוחד, שנאמר לא ישא פני כל כופר ולא יאבה כי תרבה שוחד עכ"ל, כי הקדוש-ברוך-הוא אינו מוותר כלום, כי שם בעולם העליון הכל בדין ומשפט, וכל מה שתעלה הנפש מעולם לעולם הגבוה ממנו, מדקדקים עמה ביותר אפילו על עבירות קלות שבקלות, והכל צריך אדם לתקן, ולפעמים על ידי יסורים קשים ומרים, ועיין כל זה בספר הגלגולים מרבינו האר"י ז"ל, ומה שהזכיר כאן במדרש "עולם הבא" הוא הנקרא בספרים עולם העתיד, כי עולם הבא האמיתי יהיה לאחר התחיה במהרה בימינו.

אבל ביסורים שאדם מקבל בעולם הזה המה בבחינת מועט המחזיק את המרובה, כי כנגד כל דבר קטן אפילו כנגד עשב קטן שבעולם יש כנגדו ברקיע הרבה דברים גדולים ונוראים בלי שיעור, וככה אם האדם מקבל יסורים באהבה בעולם הזה נתפטר על ידי זה מעונשים גדולים ורבים בעולם הבא, וכן להיפך שמכל תענוג בעולם הזה מנכים לו הרבה תענוגים גדולים בלי שיעור בעולם הבא, כי (אבות פרק ד' משנה י"ז) יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה.

וכל יסורים שהקדוש-ברוך-הוא מביא על האדם יהיה מי שיהיה, הוא הכל מגודל חסדו יתברך עם אוהביו עם קרובו, כמו שכתוב (משלי יג) ואוהבו שחרו מוסר, והכל בהשגחת המאציל העליון בצדק וביושר, כמו שכתוב (תהלים צב) להגיד כי ישר ה' צורי ולא עוולתה בו. ואמרו רז"ל (בראשית רבה פר' פ"ח סי' א') כי לא היה ראוי להיות דוויים וסחופים ומנוגעים רק בישראל, כדי לצרפם ולטהרם מעוונם, אבל לא באומות העולם, רק שלא יאמרו כמה מנוגע אומה זו, לכן בעל כרחם גם האומות מתיסרים בכמה מיני יסורים.

[מכאן יש לנו ללמוד דכשהאדם בתקופת יסורים הרי שמשתדר לו בכל רגע שהנו אהוב לה', ולא כמו שהעולם חושב שהמיוסר הנו דחוי ומאוס].

ב. כשמקבל האדם יסוריו באהבה מנכים לו מיסורי עולם הבא לאין שיעור וגבול

וכל יסורים אפילו כל דהוא שאדם סובל בעולם הזה, בפרט אם מאמין בהשגחה עליונה ויש לו דעת לקבל באהבה מאת ה', ואינו מהרהר אחר מידותיו יתברך חס וחלילה, אז מנכים ממנו על ידי זה מיסורי עולם הבא בלי שיעור וגבול, ואלו היה האדם מבין ורואה זאת, היה מרקד מתוך שמחה על חסד הגדול שהקדוש-ברוך-הוא עושה עמו, והוא כמו אם הרוחצת בנה מצואתו, ותינוק שאינו מבין הטובה צועק ובוכה, ואילו היה מבין הטובה והחסד שעושה אתו אמו, היה מנשקה ומחבבה מרוב שמחה ואהבה, וכן אם אינו בועט ביסורים ומצדיק דינו של הקדוש-ברוך-הוא, כמובא לעיל (פרק ד') מאמר הגמרא ברכות מה אשם לדעת אף יסורים לדעת, כי אם מבעט חס וחלילה ביסורים אז חס וחלילה נידון בגיהנם, אם לא חס וחלילה שיש לו יסורים קשים ונוראים, ונפלט מפיו איזה דיבור שלא ברצונו, כדכתיב אצל איוב שהצדיק אותו אליהוא נגד חבריו שהוכיחו אותו על שנפלט מפיו דיבורים נגד מדת הדין, וכתיב שם (איוב לד) איוב לא בדעת ידבר ודבריו לא בהשכיל, ועל ענין כזה שבא שלא מדעת רק מגודל צער, על זה אמרו (בבא בתרא דף ט"ז ע"ב) מכאן שאין אדם נתפס בשעת צערו, ועם כל זה אמרו (ילקוט איוב רמז תתק"ח) אמר רבי חנינא בר פפא איוב אילולי לא קרא תגר כשבאו עליו יסורין, כשם שאומרים עכשיו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב כך היו אומרים אלהי איוב ע"כ. ודע והבן אם האדם מקבל באהבה יסורים על כל פנים לפי דרגא דיליה, אז מזדככים אבריו, ונמתקו הדינים ממנו, ונמחלו עוונותיו, כמובא (ברכות דף ס"ב ע"א) קבלה דיסורי שתיקותא ומבעי רחמי, ואשרי חלקו ומה נעים גורלו מי שזוכה לקבל יסורים באהבה, כמובא (תענית דף ח' ע"א) אמר רבי יהושע בן לוי כל השמח ביסורין שבאין עליו מביא ישועה לעולם, שנאמר בהם (ישעיה סד): "עולם ונושע" ע"כ, הרי כי לא די מגודל הצלחת הנפש והגוף שנצמחים לו על ידי זה, אלא שמביא ביסורים ישועה לעולם.

ג. אפילו יסורים קטנים בעולם הזה מנכים לו לאדם הרבה מיסורי עולם הבא - כשמקבלם באמונה ובאהבה

ויש אשר נשלח לו יסורים קלים לפעמים דהיינו שנתהפך לו חלוקו, כדאיתא (ערכין דף ט"ז ע"ב) עד היכן תכלית יסורין אמר ר' אלעזר כל שארגו לו בגד ללבוש ואין מתקבל עליו, מתקיף לה רבא זעירא ואיתימא ר' שמואל בר נחמני גדולה מזו אמרו אפילו נתכוונו למזוג בחמין ומזגו לו בצונן בצונן ומזגון לו בחמין, ואת אמרת כוליה האי, מר בריה דרבינא אמר אפילו נהפך לו חלוקו, רבא ואיתימא רב חסדא ואיתימא ר' יצחק ואמרי לה

במתניתא תנא אפילו הושיט ידו לכיס ליטול שלש ועלו בידו שתים וכו', וכל כך למה דתנא דבי ר' ישמעאל כל שעברו עליו ארבעים יום בלא יסורין קיבל עולמו, במערבא אמרי פורענות מזדמנת לו עכ"ל.

ואם האדם שנשלחו לו אפילו יסורים קלים מתחזק באמונה שלימה, ומהרהר בתשובה, ומתחרט על עוונותיו, ומבקש מה' שימחל לו, ומכח זה האמונה שמאמין שהכל בהשגחת הבורא אפילו דבר קטן מן הקטנים, על ידי זה נמחל לו מה שפגם במידות העליונות כביכול, ונמתק הדין מעליו, ונחשב לו גם כן כאילו קיבל יסורים הרבה, וכל זה מובא בספרים הקדושים, בפרט בספרי תלמידי בעל שם טוב זי"ע

מובא בספר "תולדות יעקב יוסף" (פרשת וישלח בד"ה בפסוק וישב ביום ההוא עשו לדרכו שעירה וכו'), וזה לשונו שמעתי ממורי ביאור ש"ס לא גלו ישראל עד שכפרו בה' ובדוד וכו', וביאר ש"ס אין בין עולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכויות בלבד וכו', דאמרו בש"ס מי שעברו עליו ארבעים יום בלא יסורין קיבל עולמו וכו', היכי דמי יסורין המושיט ידו לארנקי וכו', והקשה הא אין יסורין בלא עון וכי סלקא דעתך שזה נחשב לכפרת עון, וביאר כי צדיק באמונתו יחיה, כי המאמין בהשגחה פרטית של ה' יתברך ויודע בו כי כל מאורעות של האדם הוא ממנו יתברך, הן דבר קטן או גדול הכל הוא בדין "אדני" - דינא דמלכות שמיא והוא לסיבת חטאו, ומיד נתחרט ומלא חרדה ופחד ה', מיד מוחלין לו מאחר שהוא מאמין וחוזר בו ומדבק מחשבתו בו יתברך, לכך גם המושיט ידו וכו' אחר שהוא מאמין שזה לסיבת חטאו ומתחרט נחשב לכפרת עוון.

ד. טעם וסיבת סבלו וצערו של האדם מאשתו המצערתו, או מגידול בניו, או מקושי פרנסתו

ועכשיו נדבר בעזרת ה' בענין קבלת יסורין שאדם נתייסר על ידי איש בעל בחירה המצער אותו, ויש בזה גם כן הרבה פרטים, פרט אחד שאדם מצטער בצער גידול בנים, וכדומה לזה, שנצמח לו חס וחלילה כל מיני יסורים בסיבת יוצאי חלציו, או שמצטער על ידי אשתו, שיש לו אשה רעה ורגזנית וכעסנית וסובל ממנה, אשר זה צער גדול, אשר על זה נאמר (קהלת ז) ומוצא אני מר ממות את האשה, עיין (מסכת יבמות דף ס"ג ע"א וע"ב), אשר על כן מנו רז"ל (מסכת עירובין דף מ"א ע"ב) מהכת שאינם רואים פני הגיהנם מי שיש לו אשה רעה, מסיבת תוקף נסיון והצער שיש בדבר, ואם יזכה לקבל באהבה נתכפר לו במקום גיהנם, או שסובל על ידי תחלואי אשתו חס וחלילה, וכדומה, ה' ישמרנו.

והנה גילה לנו רבינו הבעש"ט ז"ל, שכל מיני צער בנים חס וחלילה מגיע לאדם על ידי פגם הנשמה, שהנשמה משכנה במוח מקום מקור המשכות כח הבן, וצער אשה חס

וחלילה מגיע לו על ידי פגם הרוח, וצער של עסקים ופרנסה והפסד נכסיו ומטלטליו, אפילו הפסד דבר קטן וכל שכן דבר גדול, כמו שאמרו רז"ל (בפסחים דף קי"ח ע"א) אמר רב חסדא מאי דכתיב הודו לה' כי טוב, הודו לה' שגובה חובתו של אדם בטובתו, עשיר בשורו, עני בשיו, יתום בביצתו, אלמנה בתרנגולתה עכ"ל, וכדומה, גם הפסד פרוטה אחת, הכל בהשגחה עליונה בלי שיעור, הכל הוא על ידי פגם הנפש.

ה. יסורי האדם על ידי בעל בחירה גם הם בהשגחה פרטית ומכפרים ומתקנים ביותר ובפרט הבזיונות

ויש מיני יסורים שאדם סובל על ידי זולתו, דהיינו כמו שאמרו רז"ל (בחולין דף ז' ע"ב) אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה, כי זה הקליפה שנתהוה מהעבירות שברא זה אדם בעוונותיו, מתלבש בזה האבן או העץ שנלקה בו לכפרת עוונותיו, או לפעמים מתלבש בחי, כמו כלב וחתול עכבר ובהמה וכדומה, ואדם נתבהל חס וחלילה, ועל ידי פחדו נתכפר לו איזה עון וקטרוג שנתהוה בעוונותיו, ולפעמים מתלבש באנשים בעלי בחירה להכותו ולצערו בכל מיני צער חס וחלילה.

ותדע חביבי שיש חילוק גדול בין היסורים שאדם מקבל על עצמו ומעצמו, ובין שמקבל על ידי זולתו שהוא בעל בחירה, כי כל מה שהמייסר רחוק ממנו מצד עצמותו ועניניו, ככה ההמתקה ביתר שאת.

כמו שתראה בשבח האדם, למשל כשאדם משבח עצמו, אז למה הוא נחשב, אדרבה לקלון הוא לו, כמו שאמר הכתוב (משלי כז) יהללך זר ולא פיך, אלא אם כן לפעמים שכוונתו לשמים, אז נתקיים בו (תהלים לד) בה' תתהלל נפשי וגו', ואם אדם מקבל שבח מאשתו או מבניו הוא יותר חשוב, אבל עיקר החשיבות השבח הוא כשמשתבח על ידי אחרים, כמו שאמרו רז"ל (מדרש רבה דברים פרשה ג' סי' ו') וז"ל ברוך תהיה מכל העמים, אמר רבי חייא בר אבא אין שבחה של מטרונא בשעה שמתקלסת מקרובותיה אלא בשעה שמתקלסת מצרותיה עכ"ל, (ועיין ילקוט מלאכי סי' תק"ץ, וילקוט שה"ש סי' תתקצב"ב), וכל שכן אם השבח מגיע לו על ידי רחוקים ממש, שרואים שנתקדש שם שמים על ידו גם בין הנכרים, כמו שמצינו במדרש אצל ר' שמעון בן שטח שהחזיר אבידת גוי לפנים משורת הדין כדי שיתקדש שם שמים על ידו, ואמר זה הגוי ברוך ה' אלקי שמעון בן שטח.

ככה לענין יסורין או בזיון, כמו שיש חילוק בין אם אדם מתייסר בעל כרחו בסיבת עוונותיו, או שאדם מקבל היסורים מעצמו לכפרת עוונותיו כמבואר לעיל, וכן יש חילוק גדול אם מצטער על ידי אחרים ממש אז תקנתו ביתר שאת.

וככה לענין בזיון, כמו האדם שמבזה עצמו ומשפיל גאוותו ורוחו בדרך שנתנו לנו רבותינו הקדושים כמה עצות בזה, ועיין בספר חובת הלבבות מאמר הכניעה, ובראשית חכמה מאמר ענוה, ובשל"ה הקדוש, וביתר ספרים הקדושים, אבל אם האדם מקבל בזיון מאשתו אז יותר נכנע ונשבר לבו כנרגש בחוש, כי חלק הרע נכנע ביותר, וכל שכן אם מקבל בזיון מאחרים ממש, בודאי יותר נכנע חלק הרע שבקרבו.

ונחזור לענינינו כי כל דבר גדול וקטן מושגח בהשגחה עליונה, למשל מי שיש לו איזה צער מאנשים שמצערים אותו, אז מושגח בהשגחה עליונה עד כמה, והאיך, ובאיזה אופן, יגיע לו מהם הצער, או מי שאשתו מושלת עליו, ותקניטנו בדברים, אז צריך להאמין שנותנים בפיה מן השמים ממש כל דיבור שתצער אותו, אם לא שהוא פתי ומביא עצמו לידי מחלוקות, אז פותח בזה לעצמו חס וחלילה נסיונות רבות, אבל מי שמאמין בהשגחה עליונה, שכל דיבור ממש מושגח בהשגחה עליונה עד כמה תצער אותו, אז נתכפרים בזה עוונותיו, כמאמר רז"ל (מסכת עירובין דף מ"א ע"ב) שאינו רואה פני הגיהנם מי שיש לו אשה רעה, ודייקו בהדברים פני הגיהנם דייקא.

ו. מעלת יסורי הבזיונות

לכן כתבו רבינו הקדוש האר"י ז"ל ורמ"ק ז"ל שיותר מועיל קבלת הבזיונות מאחרים יותר מכל מיני סיגופים שבעולם.

מובא בספר ("קול בוכים" על הפסוק "יתן למכהו לחי ישבע בחרפה") וזה לשונו וכמו שהיה מרגלא בפומיה דמורי זלה"ה (הוא הרמ"ק) שהיה אומר שבכל התשובות שבעולם, המעולה שבכולם למרק החטאות והזדונות והפשעים היא סבילת העלבונות והחירופים והגידופים, והוא מעולה יותר מכל מלקיות וסיגופי תעניות שבעולם, כי אם יסגף עצמו לבד, יחלש ויבטל מדברי תורה למאן דלא אפשר ליה ונקרא חוטא, וכן במלקיות וכיוצא, אמנם במדה זו תאכל ותשתה ותעבוד והעוונות מתכפרים, ומבינתך חדל, כי הגע עצמך שיאמרו לך תרצה שיבא לך הפסד ממון נפילת בתים? תשיב: לא, ואם יאמרו לך: תרצה לקבל עליך מיתת בנים? תשיב: חס חלילה, אלא אתה ה' תשמרם, ואם יאמרו: תרצה שיכך ה' בשחפת ובקדחת בקרירי וחמימי? מיד ירוץ לבך ותשיב: רחמנא ליצלן, וכן אם יאמרו לך על המיתה ועל גיהנם ועל הגלגולים הרעים על הכל תשיב חס וחלילה, אם כן תאמר לי בחייך, החטאות והעוונות והפשעים שחטאת ושעוית ושפשעת ופגמת במעלות הרמות בעשי"ה ויציר"ה וברי"אה ואצי"לות כפי מחצב נשמתך מיום היותך על האדמה, במה יכופר? והזקן הכסיל בכל יום רודף אחריך עד החרמה כי אין לו מלאכה אחרת, "ומעולם לא נצחני אלא בעל מלאכה אחת" קרינא ביה, והסאה הולכת ומתמלאת

ותרדמת ה' נפלה ולא תיעור משנתך, ואם גברו חטאתיך לטעום טעם ביאות אסורות לילה ויום לא ישבותו מחשבותיך, ומכל עבירה נעשה קטיגור ועולות אגודות מוטה ומקטרגים, כמו שאמרו ז"ל יורד ומשטין עולה ומקטרג, והדיין הקדוש והישר אזניו קשובות לקול קטרוגיהם ולא יתנו דמי להם עד שיבא עבד מלך הכושי, וחרבו שלופה בידו, ויאמר איש הדמים המלך דבר: עלה אלי ההרה וגופך רדה השכבה את הערלים, מאי איכא למימר מה תשב על תוכחתי, לכן זאת העצה היעוצה מאת ה' צבאות יצאה לאמר יתן למכהו לחי ישבע בחרפה כמדובר ובזה אל יזניחך אלקים לעולם וזהו כי לא יזנח לעולם ה' עכ"ל, וכן מובא בספר שערי הקדושה לרבינו חיים וויטאל (חלק א' שער ו') וזה לשונו ואם עיני שכל לך היה לך לחפש מי שיצערך, כי חיים אתה מבקש לך עכ"ל. הגם כשאדם מסגף עצמו לכפרת עוונותיו, וכל שכן בשביל אהבת בוראו, בודאי מעלתו ביתר שאת, אף על פי כן הבזיון מזולתו הוא יותר מועיל מכל מיני סיגופים אם מקבל באהבה, כמו שאמר רבינו האר"י ז"ל והרמ"ק ז"ל שאם היו יודעים טובת הבזיונות היו מחפשים זאת בשווקים וברחובות.

ומצינו (במסכת תענית פרק שלישי) אצל רב נחמן (דף כ"ד ע"א) ואצל רב פפא (דף כ"ד ע"ב) דהוי גזרו תעניתא ולא אתא מטרא, ואירע להם חלישת הדעת ותיכף אתי מטרא, הרי שאלו קדושי עולם בתפילתם וזעקתם ועינויתם, ועל ידי גזירת תענית ועינויים של הקהל לא היה מועיל להמשיך גשמים, ועל ידי חלישת הדעת תיכף ירדו גשמים, ותלמוד מזה טובת חלישת הדעת ובזיונות, ואל תהיה פתי לאבד זאת בידים, ותהיה מן (שבת דף פ"ח ע"ב) הנעלבים ואינם עולבים שומעים חרפתם ואינם משיבים, ועליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו.

ז. אין להתעלם אף מיסורים קטנים ביותר לראותם בהשגחה ולהצדיק עליהם את הדין

נחזור עוד לענייננו הקדום, שיסוד האמונה בהשגחה פרטית הוא גם (ערכין דף ט"ז ע"ב) אם אירע לו דבר קטן כמו נתהפך לו חלוקו, או שרצה במזיגת חמים ומזגו לו צונן, או שביקש ליקח שלשה פרוטות ונזדמנו לו שנים, או שנתנו לו מאכל מקולקל או שרוף וכדומה, או שנתאחר אצלו נתינת המאכל, והוא ממהר לילך לעסקיו או ללמוד, יאמין וידע כי הכל בהשגחה עליונה, ויצדיק תיכף דינו של הקדוש-ברוך-הוא, והן אם קיבל בזיון וצער מאשתו או מזולתו, ידע ויאמין כי אין בכח שום בריה חס וחלילה לצער אותו יותר מן הנגזר למעלה, כמו למשל בשעה שאדם נושא אשה ונפל בגורלו להיות לו אשה כעסנית ורגזנית, או מושלת עליו, נגזר משמים עד כמה תצער אותו, רק באם

יש לו דעת לקבל באהבה וחוזר בתשובה אז נתהפך הכל לטובה ולשלום, כמו שראיתי בעיניי הרבה ענינים כאלו.

ושמעתי בשם אחד מן הצדיקים שפירש הפסוק (בראשית ב) אעשה לו עזר כנגדו, ודרשו רז"ל (יבמות דף ס"ג ע"א) זכה עזר לא זכה כנגדו, הפירוש זכה נעשה לו ממש עזר כפשוטו, ואם לא זכה אז חס וחלילה כנגדו אז זה הוא העזר כשהיא מנגדו ומצערת אותו, ועל ידי זה מתכפרין עוונותיו ואינו רואה פני הגיהנום, אבל (משלי טז) ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו זה אשתו, כדרשת רז"ל (בראשית רבה ריש פרשה נ"ד).

ח. הגם שיש לנו להשתתף ולכאוב את צערן של ישראל - יש להישמר מלהרהר אחר מדותיו יתברך

ואם אדם מקבל היסורים בעולם הזה באמונה פשוטה ובשמחה, ומקבל על עצמו גזירות הבורא באהבה, ואין מהרהר אחר אלקינו, ואחר מדותיו יתברך שמו, והגם שרואה בצרות אחינו ישראל לרבים או ליחיד, בולם פיו מלדבר ולבו מלהרר אחר ה', אז תקונו גדול ונפלא מאד, ויהא לו בזה הכנה רבה על לעתיד לבוא במהרה בימינו.

הגם שחלילה להתפרד מלהשתתף בצער שכינת עוזינו ובצערן של ישראל הקדושים, וצריך לצעוק כמו איל, ולשאוג בתפילות ותחנונים ובדמעות, וכל מי שיש בו נפש מזרע ישראל יצעוק ויבכה על צרות אחינו ישראל הקדושים, ומי שאינו משתתף בצערן של ישראל נקרא אכזרי, וסימן שאין שורשו מזרע ישראל, ולא יזכה לראות בנחמות ישראל במהרה בימינו, וכל דבורינו לחזק לבבות ישראל הקדושים באמונה ובאהבה לבוראנו ברוך הוא וברוך שמו.

כי מי שמשתתף בצערן של ישראל ובוכה וצועק על ישועתן, ומעורר מדת הרחמים על כנסת ישראל, הגם כי נגזרה גזירה על שונאי ישראל על כלל או על פרט חס וחלילה, מגלגול זה או מגלגולים הקודמים, יש בכח ישראל חברו להציל אותו מצער והצרה חס וחלילה, או להקל מעליו, לפי ערך כח תפילתו וכח נפשו והשייך אליו, ולפי עתות הזמן והרצון.

ט. המשתדל בעבודת אמונת "השגחה פרטית" - בכל פרטי ענייניו - כמו כן מושגח הוא לטובה יותר מאחרים

ותדע אחי אהובי אם היה ידוע לך גודל מעלת זה העבודה של האמונה בהשגחה פרטית, היה נתלהב לבבך עד אין שיעור, כי כתיב (תהלים קכא) ה' צלך שהקדוש-ברוך-הוא הוא צלו של אדם כביכול, כידוע מהבעל שם טוב הקדוש זי"ע, וכל מה שאדם עושה גורם ככה למעלה בשמי שמים, ואם האדם חס וחלילה הולך במקרה ואינו שם אל לבו אמונת

השגחה פרטית, עליו הכתוב אומר (ויקרא כו) והלכתם עמי קרי והלכתי אף אני עמכם בקרי חס וחלילה, אבל אם משים על לבו גודל השגחת הבורא בכל דבר אז מושגח משמים גם כן בהשגחה פרטית יותר מכל אדם.

ועליו הכתוב אומר (תהלים יד) ה' משמים השקיף על בני אדם לראות היש משכיל דורש את אלהים, כי אלקים רומז לטבע, כמו שמילת הטבע עולה כמספר אלקים, כמובא בספרים, והקדוש-ברוך-הוא משגיח על בני אדם כביכול, (שם קיג) המשפילי לראות בשמים ובארץ, לראות זה המשכיל שדורש כל עניני הטבע, וכל עניני הסתרות הרמוזות לבחינת אלהים שהוא מדת הדין, ואשרי למי שדורש על זה תמיד ולמצוא בהם אלהותו יתברך שמו, אמנם השכינה הקדושה מתאוננת, (שם יד) "הכל סר יחדו נאלחו אין עושה טוב", ועוד כי "אין גם אחד".

י. אמונת ההשגחה מצלת מן הכעס ומן השנאה ומעוד עבירות חמורות

ואם ירגיל עצמו באמונה של השגחה פרטית, אז לא יכעוס על שום דבר, ולא יבטלנו שום בטול בעולם, ולא יבוא לשנאה ופירוד לבבות, וינצל מעבירות ואיסורים בלי שיעור, כיון שהוא מאמין ויודע שכל זה רק השם יתברך בעצמו, הוא בתוך ההסתרה והוא בתוך הנסיון, ואשרי המחזק עצמו תמיד בחוזק בזה האמונה, בודאי הקדוש-ברוך-הוא מראה לו נסים ונפלאות תמיד עין בעין, כמו שכתוב (מלאכי ג) אני ה' לא שניתי.

לכן אחי אהובי זאת יהיה מלאכתך תמיד להשגיח על כל פרט ופרט שעושה עמך השם הן לטובה הן מה שנראה לרעה חס וחלילה, הגם שבאמת אין שום רע, כי (איכה ג) מפי עליון לא תצא הרעות והטוב, ומה שכתוב והטוב זה קאי על ענין הבחירה להיות צדיק או רשע שזה נמסר לבני אדם, לכן כתוב והטוב בלשון יחיד כמובא באור החיים הקדוש (דברים ל פסוק יט).

יא. נוסח צידוק הדין שיש לאומרו על כל צער ויסורים שמתיסר האדם ומעלת אמירתו

ונחזור לענינינו, כי צריך לקבל על עצמו אמונת השגחה פרטית מעם ה' על כל דבר קטן וגדול, הן שיארע לו איזה צער חס וחלילה, או כל דבר שמזדמן לפניו הן לטוב והן רע, וכל שבא לפניו לפני עיניו, תיכף יקבל על נפשו ובתוכיות לבבו האמונה בהשגחה פרטית, כי מלבד שמקיים בזה מצות עשה מתרי"ג לפי דעת הסמ"ג (עשין י"ז) והסמ"ק (סי' ה'), ולפי דעת יתר המפרשים היא על כל פנים מצוה מן התורה, שהיא (דברים ח) וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלקיך מיסרך, דהיינו כמו שאב מייסר את בנו בוודאי בלי ספק שכוונתו רק לטובתו, ככה כל יסורים שהקדוש-ברוך-הוא מביא

על האדם הוא לטובה ולהתחסד עמו, כאשר נפסק בגמרא (ברכות דף ה' ע"א) אלו ואלו יסורים של אהבה הם, הגם שיש בהם ביטול תורה ותפילה, כי (משלי ג) את אשר יאהב ה' יוכיח, וכן על כל דבר קטן שיארע לו, גם שנתהפך חלוקו, או שכח איזה דבר להביא ומצטער מזה, ואפילו כל מיני צער קטן הנוגע לו, או לאשתו, או לזרעו חס וחלילה, או ממטלטליו, יאמר זה הנוסח.

אני מאמין באמונה שלימה שזה הצער והיסורים שבא לי הוא בהשגחה פרטית מעם ה', והנני מקבל עלי באהבה, וכל זה בא לי מסיבות עוונותי הרבים, וצדיק אתה ה' על כל הבא עלי כי אמת עשית ואני הרשעתי, ויהי רצון שיהיו אלו היסורים לכפרה על עוונותי הרבים, (ואם בעת רצון יאמר גם כן ולהקל בזה צער שכינת עוזינו כביכול וצערן של ישראל), והנה מצד הדין הייתי צריך לפרוט ולשוב ולהתוודות על החטא ועון שבסיבתם בא לי אלו היסורים, אבל גלוי וידוע לפניך שאין אתי יודע עד מה, לכן יהי רצון מלפניך אבי שבשמים שתמחוק ותשריש החטא ועון ופשע שגרמו לי אלו היסורים, וימתקו כל הדינים מעלי ומעל כל ישראל, ויתהפכו כל הצירופים לטובה, וימשוך חסדים טובים ומגולים לנו ולכל בית ישראל עד עולם אמן.

ובזה הנוסח שיאמר בכל לבו יקיים חמשה מצוות, אחד אמונה בהשגחה פרטית שהוא מצות עשה (שמות כ) אנכי ה' אלקיך, מצוה ב' להצדיק דינו של ה', שהוא מצות עשה מתרי"ג מצוות לדעת הסמ"ג והסמ"ק, שהוא מהכתוב (דברים ח) וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלקיך מיסרך, מצוה ג' מצות עשה של תשובה ווידוי, שהוא מהכתוב (במדבר ה) איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם וגו' והתודו את חטאתם אשר עשו, מצוה ד' לעורר רחמים על כנסת ישראל, שזה נכלל במצות עשה של (דברים כח) והלכת בדרכיו, כי כן דרכי אלקינו לרחם ולחונן ולהשפיע תמיד, מצוה ה' מקיים מצות עשה מדברי קבלה שהוא (תהלים קא) חסד ומשפט אשירה, ודרשו רז"ל (מסכת ברכות דף ס' ע"ב) אם חסד אשירה ואם משפט אשירה, ועוד דרשו (שם) (תהלים נו) בה' אהלל דבר באלקים אהלל דבר, בה' אהלל דבר זו מידה טובה, באלקים אהלל דבר זו מידת פורענות, ואם משתתף גם כן בצער שכינת עוזינו, אז מקיים מצות עשה (תהלים קלז) אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני, שהכוונה שלא ישכח צער השכינה כביכול, שהוא סוד תשכח ימיני.

וטוב שידע זה הנוסח בעל פה, ואם יאמר זה הנוסח אז נמתקים ממנו בעזרת ה' כל הדינים, ויתהפכו כל הצירופים לטובה, ויהיו היסורים כפרה לכל עוונותיו, בפרט אם ירגיל עצמו לומר זאת גם על כל דבר קטן, אז אין שיעור לגודל נחת רוח שיגרום

להקדוש-ברוך-הוא בזה, ושמחה בכל העולמות, כי דרכו של אלקינו לנסות את האדם באמונתו, ואם מתחזק באמונת ה' אז גם אם נגזרה עליו גזרה חס וחלילה נמתק הדין מעליו.

והנה כל מיני צער קטן אפילו כל שהוא הכל נגזר משמים, כי (חולין דף ז' ע"ב) אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה, כאשר אמרו (ערכין דף ט"ז ע"ב) עד היכן תכלית יסורין וכו' (מובא לעיל פרק ו'), והתכלית שבתכליתים שיתבונן האדם ויבין על איזה פגם וחטא בא לו זאת, וישוב תיכף בתשובה על זה, אבל מי יתפאר בזה שיבין וידע וישכיל על זאת לידע ולהשיג מקום ומקור הפגם, אבל באמרו הנוסח הנ"ל יצא אז חובתו בזה בחסדי ובחמלת הבורא הרחמן, המרחם עלינו ועל כל ישראל הדורשים עוזו ונפלאותיו והשגחתו יתברך שמו.

וצריך האדם לברכו יתברך על הכל, הן אם הקדוש-ברוך-הוא מתנהג עמו במדת הרחמים, והן חס וחלילה להיפך במדת הדין, יודה וישבח אותו יתברך, כנפסק (ברכות דף ס' ע"ב) חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה, אמר רבא לא נצרכה אלא לקבלינהו בשמחה.

ותיכף שנשלח לו חס וחלילה איזה צער ויסורים לא עלינו, יתודה לה' על עונותיו, וידע ויחשוב כי הוא השגחת הבורא הרחמן עליו להטיב אתו באחריתו, ויצדיק דינו של ה', ויחזק בטחונו באלקיו אז ישראל נושע בה'.

כמובא (מדרש תהלים מזמור ק') אמר רבי סימון ורבי יהושע בן לוי בשם רבי חלפתא, מלך בשר ודם בשעה שהוא מודה נותן לו ספקו (פירוש עונשו), ובשעה שאינו מודה אינו נותן לו ספקו, אבל הקדוש-ברוך-הוא אינו כן אלא בשעה שאינו מודה נותן לו ספקו, ומשהודה נוטל דימוס (פירוש פטור והצלה), הוי ומודה ועוזב ירוחם עכ"ל, אם כן תראה לשונו הקדוש של המדרש באם מודה אז נוטל דימוס, ויוצא לחירות מכל יסורים, וגם עוונותיו מתמרקים בלי שיעור, וירוחם מאת ה' הטוב והרחמן.

יב. אופן אמונת ההשגחה למפלת נפלים

ותדע כי השגחת הקדוש-ברוך-הוא על בני אדם הוא בלי שיעור, ואביא לך דבר אחר מספר הקדוש "שיעור קומה" לרמ"ק ז"ל, למשל אשה שהיא עוברה ומפלת חס וחלילה, והוא על ידי שזה הוולד הנוצר נגזר עליו בבית דין של מעלה מסיבת חטאיו של גלגול הקודם, אם סקילה נופלת אמו על אבן או עץ ומפלת, ואם שריפה חס וחלילה אז נכוית באיזה דבר ומפלת, וככה על ידי פחד או לשאר הסיבות, וגם אביו ואמו חייבים מעין זה הדבר, לכן מזווגן הקדוש-ברוך-הוא ביחד, וזה (תהלים יט) משפטי ה' אמת צדקו יחדיו,

כי סובלים בשותפות זה העונש חס וחלילה, לכן נסתבב שאמו של זה הוולד דייקא מתעברת עם זה העובר.

יג. דיבוריו של האדם - עד כמה - אף הם בהשגחה עליונה

וכן כתבו בספרים הקדושים שכל הדיבורים מנויים וספורים כמה יכול אדם לדבר במספר ימי חייו, וכשיכלו דיבוריו יכלו ימי חייו, לכן אשרי מי שנותן דיבוריו בדברי אלקים חיים ומלך עולם.

יד. הנוהג עצמו להתבונן בהשגחה אינו נצרך לגלגול נוסף

ומובא בשם הבעל שם טוב הקדוש שכתבו תלמידיו בשמו, כי באם האדם הולך באמונה של השגחה פרטית או נזדמנין לו תמיד נצוצי קודש שהם משורש נשמתו, כמו שהיה רגיל לומר תמיד לתלמידיו, כי אוכלין בני אדם, ושותין בני אדם, והולכין בבני אדם, ומשתמשין בבני אדם, דהיינו חלקי נצוצי נשמת האדם שמפוזרים בכל דרכיו ובכל מאכליו ושתיותיו, ובכל חפציו, ובהמותיו, וכדומה לאין מספר, ואם האדם חזק באמונת ה' אז הקדוש-ברוך-הוא מזמין לו הכל לפי ערך תיקון נפשו, ולא יגיעו ויבואו אליו רק הצורך לתקונו ואז נתקן ביתר שאת, ואין צריך להתגלגל עוד בסיבת תיקונו, מה שאין כן אם הולך במזדמן ובמקריות חס וחלילה, נמסר למקרי עולם, כי כך גורם בזה בפתאות ובסכלות לבבו, ומתערבין הניצוצין שלו עם ניצוצין של אחרים, וניצוצי אחרים עם ניצוציו, וצריך לחזור לבוא להתגלגל ולתקן, ואי אפשר להאריך בזה כי המה מסודות אלקינו ואין לנו עסק בנסתרות.

טו. צעדיו של האדם - עד כמה - אף הם בהשגחה עליונה

וכן כל צעדיו של אדם ספורים ומנויים, כמו שאמר איוב (איוב לא) וכל צעדי יספור, ומברכינן המכין מצעדי גבר, ונגזר בשמים כמה צעדים יש לאדם לצעוד בימי חייו ובכל יום ממש.

טז. אי אלו יהיו כליו של האדם, מלבושיו, מאכליו וכיוצא, הכל בהשגחה עליונה

ומובא בספר כתר שם טוב (בסוף חלק א', וכן מובא זאת בספר צוואות הריב"ש, ובספר אור תורה להה"ק רבי ר' בער זיע"א) וזה לשונו התורה חסה על ממונם של ישראל, ולמה כן, כי זה כלל גדול שכל דבר שאדם לובש, או אוכל, או משתמש בכלי, נהנה מהחיות שיש באותו דבר, כי לולא אותו רוחניות לא היה שום קיום לאותו דבר, כי יש שם נצוצין קדושים השייכים לשורש נשמתו, ושמעתי כי זה הטעם שיש אדם שהוא אוהב דבר זה, ויש אדם ששונא דבר זה ואוהב דבר אחר, וכשהוא משתמש באותו כלי או אוכל

מאכלין אפילו לצורך גופו הוא מתקן הנצוציות, כי אחר כך הוא עובד ה' באותו כח הבא לגופו מאותו מלבוש או מאכל או שאר דברים, ובזה הכח עובד להשם יתברך - נמצא מתקנם, לכך פעמים אירע שיאבד הדבר ההוא, כשכלה כבר לתקן כל הנצוצות שהיו באותו דבר השייכים לשורש נשמתו, אז לוקח ממנו השם יתברך אותו הכלי ונותן לאחר, ששייכים הניצוצין הנשארים באותו הכלי לשורש אחר, ואמר ריב"ש ע"ה שאוכלין בני אדם, ויושבין עם בני אדם, ומשתמשין בבני אדם, היינו בניצוצין שיש באותו הדברים, לכן צריך אדם לחוס על כליו ועל כל דבר שיש לו, היינו מצד הניצוצין שיש שם, כדי לחוס על ניצוציו הקדושים עכ"ל.

יז. רכושו של האדם, שמירתו, ונזקיו הכל הוא בהשגחה עליונה

ודע כי לא לבד שכל אחד ואחד בכלל ופרט מושגח בהשגחה עליונה על דבר גדול וקטן, רק כל מה ששייך לבני אדם הכל מושגח בהשגחה פרטית, דהיינו כל חפציו וכל בהמותיו ועופותיו, נגזר איזה מהם יחלה ואיזה מהם יבריא, וכמה יעבורו וכמה יבראו, וכן עד כמה תסבול הבהמה והעוף, וכן כל הדברים שנצרך לצורך שימוש בני אדם, כולם המה בהשגחה פרטית דייקא, כיון שהמה לצורכי שימוש בני אדם, כמובא בספרי חכמה.

יח. כל השייך לבני אדם הוא בהשגחה ואפילו הקש והתבן

והיה מעשה פעם אחת אצל הצדיק רבינו צבי מזידיטשוב זי"ע בעל עטרת צבי, שהלך עם תלמידיו על הדרך, וראה עגלה טעונה תבן וקש, ונפל בכל הדרך קצת קש ותבן, ואמר לתלמידיו דעו בניי כי כל כך נפלא ההשגחה עליונה, כי התבן והקש גם כן בהשגחה עליונה איזה יפול לארץ, והאיך יפול, ועל איזה מקום יפול, וההסבר הפשוט הוא, כידוע בכפרים רגילים שעושים שם הלבנים הרכים והשרופים, ונצרך קש ותבן לצורך הטיט של לבנים, והוא בהשגחה באיזה לבינה, ובאיזה כותל יבנה, כי תלוי לפי ערך הניצוץ הקדוש שיש בו, ולאיזה בני אדם שייכים חלקי הנצוצין שיש באלו הלבנים והטיט, והוא מסודות אלקינו ברוך הוא וברוך שמו.

וכן אילן שנופלין ממנו העלין הוא בהשגחה עליונה איזה עלה תפול מקודם, ועל כמה ידרסו בני אדם, ואיזה מן העלין ישארו לבסוף, ולפעמים יש בו ניצוצין ונשמה וזה הוא תקונם, כמובא בדברי רבינו האר"י ז"ל, וסדר ואופן תקונם, איזה פרי התולעת יאכלנו, ואיזה יבוא למאכל אדם, או לצדיקים ועובדי ה', ולהבדיל לנכרים, באם הניצוצין לא הגיעו זמנם להתברר ולהכנס בחולקא דקדושה, הכל בהשגחה עליונה מדוייקת, (דברי הימים ב טז) כי ה' עיניו משוטטות בכל הארץ, וכתיב (איוב כח) קץ שם לחושך ולכל

תכלית הוא חוקר אבן אופל וצלמות, כי הקדוש-ברוך-הוא חוקר הכל, וגם על הניצוצין אשר בחושך וצלמות ובאבן, שכולם יתקנו ויתבררו ויתעלו.

יט. גם הפרטים שאינם שייכים לבני אדם - חיותם וקיומם מהשפעת חיותו יתברך המתמדת עליהם, דאם לא כן לא היה להם קיום כלל

ודע אחי כי גם ביתר ענינים שאין שייכים לבני אדם, ואין מגיע תועלתם לבני אדם, הגם כי מובא מאיזה קמאי שהמה מושגחים רק בדרך כלל, אבל אין הכוונה שהקדוש-ברוך-הוא מסיר השגחתו מאיזה דבר חס וחלילה, כי אין עוד מלבדו, ואין דבר שבעולם שיהא לו חיות בלתי חיות הבורא ברוך הוא, שהוא זן ומפרנס מקרני ראמים ועד ביצי כנים הכל בהשגחה גדולה, רק הכוונה שאין מתנהגים בדרך נסי כבני אדם, והמה מושגחים בדרך טבע הבריאה שבכל דבר שאין מושגח בדרך נסי, כמאמר רז"ל (שבת דף נ"ג ע"ב) אדם אית ליה מזלא ובהמה לית לה מזלא, והכוונה מזלא עילאה דכולא ביה תליא, וזה כוונת רז"ל (זהר נשא דף קל"ד ריש ע"א) הכל תלוי במזל אפילו ספר תורה שבהיכל, הוא מזלא עילאה, עיין בספר שערי אורה, וכן מה שאמרו רז"ל (יבמות דף ס"ד ע"ב) מזלא גרים, אין הכוונה המזל בפשטות חס וחלילה, רק עוונו גרים ונידון במזל העליון, כמבואר בספרי הרמ"ק ז"ל אבל הכל מושגח בהשגחה עליונה.

כ. צער בעלי חיים וצעקתם אף היא נשמעת לפני ה'

לכן נאסר לנו לצער שום בעל חי, ואמרו רז"ל (בבא מציעא דף ל"ב ע"ב) צער בעלי חיים דאורייתא, ואם אדם מצער אפילו הקטן שבנבראים בחינם עולה צערו לפני ה', וחס וחלילה האדם מסכן עצמו, ועיין בספרנו שולחן הטהור במאמר צער בעלי חיים שם תמצא כמה דרושים וענינים נפלאים בזה בעזרת ה'.

ותדע ותבין שהשגחת הבורא ברוך הוא היא על כל פרט ופרט, (וגם החכם (בעל ספר הברית חלק ב' מאמר י"ב פרק ג') הגדיל עצה בזה בראיות ברורות ולא נטה בזה לדעת החוקרים), רק השגחת הבורא הרחמן על האדם ביתר שאת, וכל שכן על ישראל, וכל שכן על צדיקיו ויראיו, שהבורא ברוך הוא משגיח עליהם בהסברת פנים, בצהלה ובשמחה, בעינא פקיחא עילאה, וביותר מכל העולמות והברואים הקדוש-ברוך-הוא משגיח על צדיקיו ויראיו, שהמה עיקרא ותכליתא דכל עלמא.

ועובדא הוה פעם אחת בבוצינא דנהורא עילאה רבינו הבעל שם טוב זי"ע שהיה עם תלמידיו בשדה, ופתאום עבר על רגע רוח חזק ונפלו כמה עלין לארץ, ואמר בניי תדעו שזה הרוח שעבר עכשיו על רגע היה בשביל תולעת אחת שהיתה בסוף איזה עלה, והיה החמה זורחת עליה ביותר, והיתה צועקת לה' בצעקה, ושלח ה' זה הרוח, ונפלו כמה

עלין לארץ, ונפלה גם היא עמהם, ואמר להם זאת להודיע להם גודל השגחת הבורא ורחמנותו על כל בריין דעלמא כמובא בלשון התיקונים הנ"ל.

ומובא (בקב הישר פרק ז') שפעם אחת היה מתאכסן האר"י ז"ל אצל בעל הבית אחד, הזכיר לפניו זה הבעל הבית איך שאשתו פסקה מלהוליד, ואמר האר"י ז"ל שהסיבה בשביל שנטלה הסולם של העופות, וקשה להם העליה, והמה מצטערים בזה, לפיכך הקדוש-ברוך-הוא תבע צערן של העופות, כי היו עדיין קטנים וסבלו צמאון גדול, ועלתה צפצופם לפני הקדוש-ברוך-הוא המרחם על כל מעשיו, ועל כן נגזר עליה להיות עקרה, והחזיר הבעל הבית הסולם למקום הראשון וה' נתן לה הריון.

כא. צער בעלי חיים או מנוחתן בהשגחה פרטית

אבל עם כל זה גם כל הברואים מושגחים בהשגחת הבורא עליהם בהשגחה היתירה, איזה מהם יתפסו, ואיזה מהם ימלטו, ואיזה בהמה תעבוד עבודת הפרך, ואיזה בהמה תהיה בהרחבה ומנוחה אצל בעליה, ואיזה לשחיטה, ואיזה לגידול, כי רובא דרובא הם נשמות מגולגלים בתוכם, והוא לצורך תיקונם, וכן בשביל תיקוני הניצוצין שבהם, שצריכים להתעלות באופן כזה בתוך שאר ניצוצין קדישין, והבהמה סובלת כל זאת בשמחה כדי שתגיע לתכלית תיקונה, כמאמר רז"ל (ר"ה דף י"א ע"א) כל מעשה בראשית בקומתן נבראו לדעתן נבראו לצביונם נבראו, כי הסכימו להבראות באופן וסדר כזה, כדי שיגיעו לבסוף לתכלית תיקונם ועליותם, ולעתיד כולם יבואו לתיקון, כל בהמות וחיות ועופות, בעילוי גדול ויתר שאת, ולא ידח ממנו נדח חס וחלילה שום ניצוץ ושום נשמה ושום בריה.

כב. כוחו, אופיו, חכמתו, נסיונותיו, יסוריו של האדם כולם גזורים ומנויים קודם הוולדו, וניתן לשנותם לטובה על ידי אמונה ותפילה

והאדם כשנברא אז נגזר עליו (נדה דף ט"ז ע"ב) אם יהיה גבור או חלש, חכם או טפש, ממילא באותו רגע מביט הקדוש ברוך הוא כמה יסבול בעולם, כמה נסיונות יסבול על ידי חולשתו, או על ידי טפשותו, או על ידי חכמתו וגבורתו, או על ידי עניו ועשרו, ובא לעולם בחשבון מדוייק כמה נסיונות יעברו עליו, כפי גזירות המקום מגלגול הקודם, ולפי תיקון נשמתו וניצוציו, וכן כמה יצטער על ידי אשתו ובניו ושכניו ומטלטליו, ואם שב בתשובה לפני ה', או על ידי אמונה ובטחון, נתהפך הגזירה לפעמים משנה ליום.

כי מידה טובה מרובה ממידת פורעניות, שמצינו אצל יוסף הצדיק שנגזר עליו תחת שני ימים שני שנים, (ועיין בספר מגלה עמוקות פרשת מקץ), וכן אצל המרגלים נגזר (במדבר יד) יום לשנה, וכל שכן להיפך בחמלת הבורא על האדם שנתהפך הגזירה משנה ליום, או

עוד יותר, ונתהפך הצירוף מרע לטוב, או לפעמים על ידי תפילת צדיקים ועובדי ה', ועל ידי זו האמונה נפטר מקנאה ושנאה וכעס ורוגז ומחלוקות וקטטה ומריבה ולשון הרע, וכמה רעות בלי שיעור.

ואמר הכתוב (דברים לא) הלא על כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה, לפי שהאדם מחשב שזה אינו בהשגחה עליונה, שאין אלקי בקרבי, ואינו מאמין שהבורא ברוך הוא מנהג אותו ומשגיח עליו בכל פרט ופרט ועל כל דבר גדול וקטן, על כן מצאוני חס וחלילה הרעות האלה.

וכן מי שמדוכה לא עלינו ביסורים וחלאים חס וחלילה, אז קודם שנשתלח עליו היסורים חס וחלילה, נגזר בשמים עד כמה יסבול, והוא בחשבון מדוייק דקה מן הדקה כדרשת רז"ל (מסכת ע"ז דף נ"ה ע"א) וחליים רעים ונאמנים, רעים בשליחותן ונאמנים בשבועתן, שמשביעין אותם שיצאו ביום פלוני ובשעה פלוני וכו', ותיכף שהגיע הזמן שיעברו חולפים ועוברים, ולפעמים נגזר מן השמים שיסבול חס וחלילה כל ימי חייו, לכן בהרגל הזמן נשכח ממנו אמונת השגחה פרטית.

כג. אימתי היסורים נזקפים להחשב כזכויות להכריע כף הזכות ואימתי לא

/ מעשה נורא

כמו דהוי עובדא, שסיפר אחד מן הצדיקים הקודמים, שהביאו בשמים נשמה אחד שהיתה מוכה ביסורים הרבה בימי חייו לא עלינו, ואולם היה מנוגע מחלאי עוונותיו הרבים שהכריעו לכף חובה, ובא מלאך אחד ואמר שהביא אתו היסורים שסבל זה האיש, ובאמת היה ביסורים שלו די ומספיק להכריעו לזכות נגד עונותיו, ואמרו בשמים אם היה רגיל לומר רבונו של עולם צדיק אתה על כל הבא עלי כי אמת עשית ואני הרשעתי לפניך, ויהי רצון שבאלו היסורים יתכפרו עונותי, אז היו לו אלו היסורים כפרה לעונותיו, אבל באם לא היה רגיל לומר כך, והניח הדבר על הטבע אז יחזור להתגלגל.

לכן ידע האדם ישכיל על כל פרטי דרכיו, כי בשמים ממתינים על כל דיבור של אדם, וכל שכן על אמונתו ובטחונו באלקיו, כמובא (בזוה"ק תזריע דף מ"ו ע"ב) שמענישים על דיבור שיכול לומר ואינו אומר, וזה לשונו כמה דעונשא דהאי בר נש בגין מלה בישא, כך ענשיה בגין מלה טבא דקאתי לידיה ויכול למללא ולא מליל, בגין דפגים להההוא רוחא ממללא דהיא אתתקנת למללא לעילא ולמללא לתתא וכלא בקדושה עכ"ל.

כד. יסורי השכחה בהשגחה פרטית

וכן מה שאמרו רז"ל (ערכין ט,ז ע"ב) הרוצה ליטול שלוש פרוטות מכיסו ונטל שתים, או נהפך לו חלוקו, יאמין שהוא בהשגחה פרטית, וכן מי שהוא בטבע שכחן שזה גורם לו

צער הרבה, שזה נמשך מכח שכחה אשר השר השכחה ממונה על זה להשכיח מבני אדם לימודו, וכן מה שצריך לעשות, וזה הצער שמגיע לו, על ידי זה מתכפרים עוונותיו, לכן עכשיו בדור הזה שנתרבו הקליפות לכן נתרבה השכחה, כי באם האדם מזכך נפשו הולך ממנו השכחה, כידוע פירוש הצדיקים "אין שכחה לפני כסא כבודך", כי גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, ומי שעוסק בתשובה כל כך עד שמגיע תשובתו עד כסא הכבוד, אז אין עוד שום שכחה, ויהי רצון שה' יזכנו וישימנו מחלקם של אלו הבעלי תשובה, ולכל הפחות המקצת מהם.

ולכן מי שהוא בטבע שכחן, אל יתלה זאת במקרה, או בחולשת הטבע, או בחולשת העורקים והעצבים, כדרך העולם, הגם כי באמת אלו דברים גורמים השכחה כאשר יעיד החוש, אבל עם כל זה ידע וישכיל כי בשעה שנגזר עליו הצער או החולשה חס וחלילה שבסיבת זה נתגלגל ונתהוה לו שכחה, ואם נחלשו חס וחלילה כלי הזכרון ממילא הוסר חוש וכח הזכרון, שהוא אחד משלשה, ויש אומרים ארבעה, חושים וכוחות שבכלי המוח, ואז ממילא תיכף בא השכחה חס וחלילה, ונמסר לכח השר שנתמנה על השכחה, ואז באותו שעה נגזר בשמים כמה פעמים ביום ישכיח אותו, כי כל יום ממספר ימיו הוא ענין בפני עצמו ממש, ואם האדם משים זה האמונה בנפשו, ואומר בכל פעם שהוא בהשגחה עליונה למרק עוונותיו, אז לאחר אריכות ימיו ושנותיו נמתקים ממנו הרבה עונשין בלי שיעור, כי בכל פעם שאירע לו צער מהשכחה מודה לה' על זה, ומבקש כפרה על עוונותיו, אז מצטרף בהמשך הזמן לחשבון גדול.

וכן אם הולך בדרך וטעה והלך למקום אחר, ואפילו בעיר שטעה מרחוב לרחוב, או שטעה מבית לבית, יאמין שהוא בהשגחה פרטית.

כה. הדבק באמונת השגחה פרטית מושגח הוא כמו כן בדרך נס מעל הטבע, ואף נעשים על ידו נסים ונפלאות

ונחזור לענינינו כי המתדבקים תמיד באמונת השגחת הבורא מושגחים יותר בהשגחה פרטית, כי כל ענין ומצוה יש לו סגולה מיוחדת, וכמו למשל מי שעוסק במצוות ובמעשים טובים תמיד, יש לו סגולה מיוחדת לפעול ישועות, ולהמשיך חסדים לישראל, וכדומה מי שעוסק הרבה בתורה או בתפילה וכדומה הכל במידה לפי מעשיו, ככה ממשיך השפעת אלקות בסגולה מיוחדת אם הוא מוסר נפשו לה' בזה הענין, מה שאין חברו אפילו גדול ממנו, אינו זוכה למצוות כאלו, או לתפילות כאלו, להמשכות השפעות כאלו.

ככה גם כן המתדבק בזה האמונה הגדולה של השגחת הבורא אז משתלם לו מידה במידה, שמושגח גם כן בהשגחה עליונה יותר מצדיק לפעמים, שכמו שהוא משגיח על מעשי ה', ככה משגיחים עליו, כי הקדוש ברוך הוא מתנהג עם האדם כצל.
ומי שהולך באמונה של השגחה פרטית, אז הקדוש ברוך הוא השגחתו עליו בכל פרט בהשגחה של פנים כדרך הצדיקים, ואפילו כל העולם כולו בצער יכול להנצל ביחוד מכל העולם, ולא עוד אלא שזה האיש גורם לעורר עינא פקיחא עילאה, שהקדוש ברוך הוא ישגיח בעינא עילאה פקיחא על כל העולם כולו במידת הרחמים, וגורם להמתיק הדין וגבורות הרבה מישראל, ולעורר רחמים רבים וחסדים גדולים, אשרי חלקו.
ואם אדם מרגיל עצמו בזה האמונה של השגחה פרטית, נעשים על ידו נסים ונפלאות הרבה.

כו. הדבק באמונת השגחה פרטית זוכה אף יותר מצדיק הגדול ממנו כשאינו אוחז במידה זו

ונחזור לענינינו דעיקר השגחה פרטית מן הפרטית הוא אשר יוחד ה' לצדיקיו ויראיו, דכתיב בהו בחינת עינים, דכתיב (תהלים לד) עיני ה' אל צדיקים וגו', וכתיב (שם לג) הנה עין ה' אל יראיו למיחלים לחסדו, ועוד כתיב קרא (ישעיה סו) ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי, ואינון מאנין תבירין דקוב"ה משתעשע בהון, כמו שאמר שלמה ע"ה (משלי לד) כפה פרשה לעני וידיה שלחה לאביון, ואביון הוא שפל יותר מן בחינות עני.
והנה בהכתוב הנ"ל דכתיב הנה עין ה' אל יראיו למייחלים לחסדו, כולל הכתוב את יראיו שהוא מדריגה גדולה כידוע, לאינון דמיחלים לחסדו דהיינו המקושרים באמונה דהשגחה פרטית, דאינון נקראים המיחלים לחסדו, כמו שכתוב (איכה ג) טוב ה' לקוויו לנפש תדרשנו, וכתיב (תהלים יד) ה' משמים השקיף על בני אדם לראות היש משכיל דורש את אלקים, לדרוש בכל מילי דעלמא לחפש בו גניזא דקוב"ה, וגם גבי עני ונכה רוח (המובא לעיל מישעיה סו) כולל עמו גם וחרד על דברי, דהיינו תיכף שיזדמן לו איזה ענין בין לטובה ובין להיפך חס וחלילה, בכל ענין יחרד לבבו לחשוב תיכף שהוא דבר ה', וגנוז בו כח ה', ואין שום מקרה חס וחלילה, אז הקדוש-ברוך-הוא גם כן משגיח בו בהשגחה פרטית, כי מי שדבוק בהשגחה פרטית, אז לפעמים יותר חשוב בשמים ומושגח בהשגחה יתירה, מצדיק גדול וירא שאינו במדריגה זו.
כמו שדרשו רז"ל (במסכת סוטה דף מ"ח ע"ב) על הכתוב "כי מי בז ליום קטנות", מי גרם לצדיקים שיתבזבז שולחנם לעתיד לבוא - קטנות אמונה שהיתה בהם. ולכאורה האיך שייך אצל צדיק קטנות אמונה, אם כן למה נקרא צדיק, אלא ידוע מה שאמרו רז"ל שם

(סוטה דף מ"ח ע"ב) תניא ר' אליעזר הגדול אומר כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר אינו אלא מקטני אמנה ע"כ, כי יש לפעמים אפילו צדיק גדול וירא עם כל זה יש לו להטותא אחר ממונא, כמובא במגיד משרים לבית יוסף זי"ע עיי"ש, ובשביל זה בהכרח שיפול לפעמים לאיזה שקר כל זמן שיש בו רצון אחד מעניני הזמן, הגם שכוונתו לשמים עם כל זה כל רצון גשמי הוא סכנה גדולה ליראי ה'.

ואם כן זה האיש פשוט ותמים שאינו מבקש מותרות ומרכין ראשו לגבי גזירות קוב"ה, ושייף עייל ושייף נפיק, ואינו מהרהר אחר מעשי ה' כלום, ומבטל רצונו לגבי רצון קב"ה, הגם שאינו במדריגה שיקרא בתואר צדיק וירא ונכה רוח, שהמה מדריגת הקדושים, עם כל זה נקרא בשם מיחלים לחסדו, וחרד על דבר ה', כדכתיב (ישעיה סו) שמעו דבר ה' החרדים אל דברו.

כז. גם הרשעים מושגחים בהשגחה עד כמה ישקעו בטומאה וכן מושגחים המה להסתייע לסור מטומאתם

ונראה לפרש הפסוק הנ"ל שמעו דבר ה' החרדים אל דברו, כידוע מרבינו הבעל שם טוב ז"ל כי קול ה' מתפוצץ ויוצא ומכריז שובו בנים שובבים, ואם אין שומעין מה מועיל הכרוז, רק אינהו ההשתוקקות והרהורי תשובה שנצמח בלב כל ישראל כל חד לפי דרגא דיליה.

והקדוש-ברוך-הוא קורא לכל איש ומרמז לו בכמה רמזים, ומשגיח מן החלונות ומציץ מן החרכים אפילו על עוברי עבירה, כמאמר חז"ל (ברכות דף כ"ט ע"ב) אמר רב חסדא אמר מר עוקבא אפילו בשעה שהם עוברים על דברי תורה יהיו כל צרכיהם לפניך, (נדה ל"א ע"א) ועל דבר זה נסתם עינו של בלעם, לפי שאמר מי שהוא טהור וקדוש ומשרתיו טהורין וקדושין יסתכל בדברים הללו.

והקדוש ברוך הוא מתלבש גם בעוברי עבירה שלא ישתקעו בטומאות התהום ורואה להם תקנה, וזה ההרגש שיש לכל בעל עבירה כאילו אדם משגיח עליו, ואם יש לו דעת שהוא חרדת אלקים אז יכול להנצל מהעבירה. וזה הסוד (ברכות דף כ"ח ע"ב) שאמר ר' יוחנן בן זכאי שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם, וזה מהסתרות אלקינו ברוך הוא וברוך שמו.

ואעתיק מספר הקדוש מאור עינים פרשת פנחס וזה לשונו כמאמר הבעל שם טוב נשמתו בגנזי מרומים על הכתוב משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים, כי אפילו בשעה שהרשע הולך לעשות עבירה בחדר מיוחד נופלת עליו יראה, ומתדמה לו כאילו רואה אותו שום אדם, זהו שהיראה עליונה מצמצמת את עצמה אצלו בעת ההוא להביא יראה

בלבבו, בכדי שיירא מהבורא ברוך הוא ויעזוב סכלותו, ואדרבה באהבה ויראה ההיא יהיה נקל לו להתחיל לאהוב אותו יתברך, ועל כן מתדמה לו כאילו אחד משגיח מן החלונות ומציץ מן החרכים עכ"ל.

ואם כן שהקדוש-ברוך-הוא משגיח על עם קרובו אפילו בשעה שעוברים על דברי תורה חס וחלילה, וכל שכן שמשגיח עליהם בשעה שאינן עוברין על דברי תורה, וכל שכן היאך הוא ההשגחה בשעה שעושים רצונו יתברך שמו במצות ובמעשים טובים, וכל שכן כשעושים לשמו יתברך לבד במסירת נפשם אליו, וכל שכן אינון דמתדבקים תמיד באמונה זו של השגחת הבורא, בודאי שאלו זוכים תמיד לשמוע ולהרגיש דבר ה', כי (ישעיה מ) דבר אלקינו יקום לעולם.

וכתיב (ישעיה סו) יען קראתי ואין עונה דברתי ולא שמעו ויעשו הרע בעיני ובאשר לא חפצתי בחרו, וזה הכל כאשר דברנו לעיל, שהקדוש-ברוך-הוא קורא לאדם ברמיזא ומשמיע לו דבריו כביכול, ואין עונה לו חס וחלילה, וזה הכוונה באשר לא חפצתי בחרו, לתלות במקרי הזמן, ולהפוך האמת לתהו, וכתיב אחר כך שמעו דבר ה' החרדים אל דברו, שהחרדים שומעים ומרגישים הכרוז שובו בנים שובבים, וכתיב אחר כך אמרו אחיכם שונאיכם מנדיכם אלו פושעי ישראל ועמי הארץ עיין רש"י ומדרש רז"ל (בבא מציעא דף ל"ג ע"ב, ילקוט ישעיה רמז תקי"א), וכתיב אחר כך למען שמי יכבד ה', הכוונה אמרו להמון עם ותודיעו להם אמונת השגחתי, למען יכבד שמי בפי כל, ועל ידי זה ונראה בשמחתכם, כי יתגלה ישועות ה' בלי ספק, והם יבושו.

ונחזור לענין דלעיל כי מי שמאמין בהשגחה פרטית, ודוחק עצמו תמיד להשיג ולהתקשר בזו האמונה, אז אין שום הסתר לפניו, ומתגלה לפניו האור הקדוש ואמונתו יתברך שמו, וגם בכל מיני הסתרות ואפילו בתכלית הסתרות, כמובא (בתיקוני זוהר דף ע"א ע"ב) (מובא בזה המאמר סוף פרק י"ח), והתבונן באלו דברי התיקונים המועתק שם המשבר טינרין תקיפין האיך שאין הקדוש-ברוך-הוא משתנה בכל עדן ובכל זמן, רק לגבי חייביא, דכתיב בהו (דברים לב) בנים לא אמון בם, מה שאין כן זרע קדושים עליהם נאמר (תהלים סו) באנו באש ובמים, (שם מד) ועליך הורגנו כל היום, (ישעיה מג) כי תלך במו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך.

פרק יח - ישוב הדעת

תרי"ג מצוות נאמרו למשה מפי הגבורה (מכות כ"ג ע"ב), ברור הוא שישנה תכלית לציווי תרי"ג מצוות אלו, והראיה שבאם נקיימם ללא שום תכלית וכגון מתוך הרגל הרי שאז

העונש מפורש ונחרץ ביותר וכנאמר (ישעיה כט, יג) "ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה..."
ומהי התכלית בקיום המצוות שנצטוינו עליהם, פשוט הדבר שהוא כדי "שנדעהו", לדעת את ה', ומבלי תכלית זו שידע האדם את ה' לא מתבצעת תכליתו כלל, ולדעת את ה' היינו - לדעת כי ה' הוא האלוקים אין עוד מלבדו.
והפליא לבאר זאת הרב נתיבות שלום" (ח"א - "נתיבי דעת"), והנה כמה קטעים מדבריו הנחוצים ביותר לדעתם כי המה עיקרים לתכלית בריאת העולם והאדם.

א. עיקר עבודת היצר לבלבל דעתו של אדם וליטול ממנו בהירות הדעת

וכשם שתיקון העולם בכללותו תלוי בגילוי אור אלוקותו יתברך, כך גם תיקונו של כל פרט ופרט, שהוא בחינת עולם קטן, תלוי גם כן באיזו מדה מחדיר במוחו ולבו את אור אלוקותו יתברך המגרש את התוהו ובוהו וחושך המעורבים גם בתורה ובעבודה בחינת אוצר רב ומהומה בו (משלי טו), שהוא ענין עירוב טוב ורע, ואז זוכה כי נגלה כבוד ה' לבדו.
י'סוד ה'עבודה ו'עמוד ה'חסידות היא מדת הארת הדעת כלשון הכתוב (דברים ד) אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו. ועל זה אמרו חז"ל דעה קנית מה חסרת דעת חסרת מה קנית, כי כל ערך עבודתו של איש יהודי תלוי בהארת דעתו בהכרת הבורא יתברך שמו.
העובד את ה', אם עבודתו בצמצום וקטנות הדעת, משול הוא כמובא בספר הקדוש חובת הלבבות (שער הבחינה פ"ו) לאותו אדם שמאז נולד היה כלוא בבור האסורים, ומעולם לא יצא חוץ לכתליו, והיו כל מזונותיו מבית המלכות, ולימים התחיל לגדל ולהלל את המלך שכל הבור הוא שלו. צחקו ממנו עבדי המלך, הלא שבחך גנאי הוא למלך הגדול שמלכותו בכל המדינות וכו'. כן האדם הקטן והמצומצם העובד את אלקיו כפי תפיסתו המצומצמת בגדולת הבורא אין עבודתו אלא כגנאי חס וחלילה למלך.
ולכן עיקר התגברות היצר הרע היא בנקודה זו, לצמצם ולבלבל דעתו של העובד ה', ועל ידי זה להקטין ולהנמיך ולהגביל את כל הרמה הרוחנית העילאית של עבדותו. יותר מכל פיתוי והתגברות בעניני סור מרע, תאוות ומידות רעות, או במניעת עשה טוב, עוד יותר מזה נועץ יצר הרע את צפרניו במוחו ולבו של יהודי להטרידו ולבלבלו בנתיבי הדעת, לצמצם ולהקטין את תפיסתו הרוחנית, עד שכל עבודתו בקטנות הדעת.

ונשאר ענין זה בכל הדורות, שמתגבר כח הרע להקטין מוחו ולבו של יהודי, שעניני עבודת ה' יהיו אצלו בצמצום הדעת וקטנות המוחין, ומתוך אספקלריא שאינה מאירה, וגם בעתים הגבוהים ביותר, ובענינים העומדים ברומו של עולם, דעתו מצומצמת ביותר. כמו שמתגבר יצרו של אדם להחשיך דעתו, שלא יזכה להארת הדעת, כן מתגבר ביותר להקיף את האדם בכל חבילין דמעיקרין, כדי שיהיה טרוד ומבולבל, ולא יזכה לשעה של ישוב הדעת, ולבהירות, שממנה תוצאות חיים בכל הענינים. יתירה מזו, גם את אלה שזכו וכל שאיפת חייהם היא קדושה, וקירבת אלקים יחפצון, הולך יצר הרע ומסבכם ומכניס בהם ערפול ומבוכה, עד שכל עבודתו לקויה בחוסר בהירות, ואינו מבין מה חובתו בעולמו אשר ה' אלוקיו דורש מעמו, ועל ידי כך קוצץ ממנו את כל כנפי רוחו שלא יוכל להתעלות. וכבר קבעו גדולי עולם, שהאדם סובל מסיבוכים שמסבכו יצר הרע יותר מכל עניני פיתויים והסתה וכיוצא בזה. ואילו כאשר זוכה לבהירות הדעת הרי זה מאיר לו את דרכו. בהירות הדעת קנית - מה חסרת.

ב. כשהדעת בהירה באמונתו ית' - מתבטלין התאוות והחשקים של צד הרע

איתא בחז"ל (דב"ר פי"א) שביקש משה רבינו קודם פטירתו מלפני הקב"ה ואמר: רבונו של עולם, דבר אחד אני מבקש ממך שיבקעו כל השערים שבשמים ותהומות ויראו שאין זולתך. בהאיר על האדם אור הדעת האמיתי, נפתחים עיניו בבחינת אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו, הוא רואה את כבוד ה' הממלא כל עלמין תוך כל עלמין וסובב כל עלמין, ואין עוד זולתו יתברך, ובכל הבריאה כולה ירגיש כי הוא יתברך הדור נאה זיו העולם ונפשו תחלה באהבתו יתברך, או אז יהיו אצלו כל עניני עולם הזה על הנאותיו תשוקותיו ותאוותיו אין ואפס, והכל הבל. כי אין אדם יכול להיות שקוע בהם רק בעת יחשכו כוכבי נפשו, כשהוא מבולבל בהעדר הדעת ומבטו מצומצם מתוך חשכת דעתו, כמאמר מרן בעל בית אברהם זי"ע: "במיתי לי נהורא ותחפי לכון בהתא" (בפיוט אקדמות), בעת שאור לו ליהודי מאוסים בעיניו כל תענוגי עולם, ואינם תופסים אצלו כל מקום. ועל שעה כזו של הארת הדעת כתב מרן מקוברין זי"ע כנ"ל שכל הון העולם אינו שווה לשעה אחת שאיש יהודי עומד בישוב הדעת.

בעת שיהודי זוכה להארת הדעת באור אלקות נעלמים הימנו כל כוחות הסטרא אחרא והיצרים האפלים. וע"ד שכתוב (תהלים קד) תשת חושך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער וגו' תזרח השמש יאספון וגו'. כל כוחות הרע בחינת חיתו יער אין שליטתם אלא בעת תשת חושך, וכשאך תזרח השמש, כשזוכה להארת הדעת, כולם יאספון. כל עיקר התגברות הרע אצל האדם היא בעת חשכות וצמצום הדעת וקטנות המוחין, כשהוא

הולך חשכים ואין נוגה לו, ומשול לסומא החשוב כמת - (נדרים סד:), ואז הוא ביד היצר הרע כחומר ביד היוצר. אבל כשיש לו בהירות הדעת, מאיר לו כאור יום חשכת לילה, ומתקיים בו כמאמר חז"ל כיון שהאיר היום ניצול מכולם.

ג. כשהדעת בבהירות שוב לא תופסים מקום אצל האדם כל ענייני החומר

וכתב הראב"ד בספרו בעלי הנפש (שער הקדושה): "וראשון לכל הראשים כולם שידע האדם את יוצרו ויכיר את בוראו וכו', ואם הוא נעלם מעיני כל חי אך הוא נמצא בלבבות ונגלה במחשבות וכו', ואתה בן אדם באזניך שמע ואת עיניך תפקח ותראה תמונת יוצרך העומד לפניך נגדך". וכבר אמר קדוש ישראל הבעש"ט זי"ע משל למה הדבר דומה לאדם המכסה עיניו בידו ואומר שאינו רואה כלום וכשרק יסיר ידו מעיניו יתגלה לפניו הכל. פירוש דבריו שהעניינים הגשמיים והחומריים הם המכסים מפניו אור אלקותו יתברך שמו, כי על ידם אישיותו מצטמצמת ושרוי בקטנות המוחין, אבל כאשר יהודי מתנער מהם נפתחין לפניו שערי אורה לראות באורו יתברך, ואופקים רחבים ועילאיים נגלים אליו, הן בהשגת גדלות הבורא, והן בהרגשת אור קדושת התורה והמצוות, בתפיסה אין סופית. למה הדבר דומה, לאחד הנמצא בתוך הבית, שכל תחום ראייתו מצומצם בתוך כתלי ביתו, אך ככל שיוצא יותר לחוץ ומתרומם מעל פני השטח מתגמד ביתו ומקומו כנגד המרחבים האין סופיים המתגלים לעיניו. כן הוא האדם, בעת שדעתו מצומצמת אינו רואה אלא את עצמו על תאוותיו, אבל כשזוכה להארת הדעת ומתגלה לפניו עולם שכולו אור, שוב לא תופסים אצלו מקום כל הענינים החומריים, שהכל אין ואפס.

ועל זה אמר המשורר האלקי ב"כתר מלכות": אתה אור עולם, ועיני כל נפש זכה יראוך. הנפש הזכה אין לה מסכים המסתירים ממנה את אור עולם, ואז זוכה להארת הדעת ורואה את הבורא יתברך מכל הבריאה, השמים מספרים כבוד א-ל ומעשי ידיו מגיד הרקיע, השמש והירח וצבא השמים לך משתחווים, וגם הארץ וכל אשר עליה, מהרים ועד תהומות, מהכל נשקף הבורא המחיה ומהווה את כולם, וכולם יעידון ויגידון כי ה' אחד ושמו אחד, ואין זולתו כלום. בעיניו יראה אלקותו יתברך שמו ובאזניו ישמע ולבבו יבין את קול ה' הקורא אליו מכל הבריאה ומאורעותיה, וכל עצמותיו תאמרנה ה' מי כמוך, ומתקיים בו כמאמר חז"ל (שוח"ט קמ"ט) "כל זמן שישראל רואים את הקב"ה הם נעשים חסידים. ראוהו בים נעשו חסידים ואמרו שירה. ראוהו בסיני נעשו ישרים. ראוהו באוהל מועד ונעשו צדיקים" וכו'.

ד. התורה הקדושה מקרינה מאורה ליישב את הדעת מבלבוליה

ונתן לנו הקב"ה מאורי אור, אלו תורה ומצוות, וענינים סגוליים מיוחדים, המקרינים מאורם להאיר מוחם ולבם של ישראל. ראש לכל הוא כח התורה הקדושה המקרינה אור על לומדיה, וכמו שכתוב כי נר מצוה ותורה אור (משלי ו), ודרשו חז"ל בזה הפסוק למה הדבר דומה לאחד ההולך בחשכת לילה ונופל לבורות וקוצים וליסטים באים עליו וכו', כיון שהאיר היום ניצל מכולם. התורה הקדושה היא מציאות של אור ומאירה מחשכי נפש רוח ונשמה של יהודי, כי סגולתה של התורה להכניס באדם בהירות הדעת ולהרחיב דעתו, והיא הדרגה של דעת תורה. ואיתא בשם הבעש"ט זי"ע בענין אור הגנוז, היכן גנזו, בתורה, וכמו דאיתא במדרש תנחומא (פ' נח) שעל לומדי תורה עליהם נאמר העם ההולכים בחושך ראו אור גדול (ישעי' ט'), הוא האור שנברא ביום ראשון וגנזו הקב"ה לעמלי תורה.

ה. היצר מטשטש לאדם את הבהירות מלדעת במה חובתו לעסוק באמת

מהדברים היסודיים בעבודת ה' היא הבהירות מה הוא עיקר העיקרים בעבודת ה', ומה אינו בבחינה זו. בענין זה נבוכו רבים וגם טובים, מחמת גודל התגברות היצר בזה, שאם אינו מצליח לפתותו שיחליף טוב ברע ולמונעו מעבודת ה', מסיטו מן הנקודה הפנימית והעיקרית כדי שלא ימלא את יעודו בחיים. ולכן מוצאים אנו בבני אדם שיש המהדרים ומדקדקים במצוות קלות כבחמורות, ומחמירין על עצמם חומרות הרבה כדי שלא לגעת בספק איסור דרבנן, אך אינם עמלים כמו כן בעיקרי העבודה, בעניני חובת הלבבות, ובפנימיות העבודה, בדברים המסורים אל הלב, ובעצם הקשר של יהודי לאלוקיו.

ו. על האדם לעסוק ביותר במצוות הקשורות ללב - אמונת ה' אהבת ה' וכו'

ואמנם עיקר העבודה של חסידים ואנשי מעשה שזכו לבהירות הדעת בעבודת ה' היה דוקא באותו חלק התורה שרבינו הרמב"ם מכנהו בשם "יסודי התורה", ואשר אותו קבע בראש ספרו כפי שמבאר בהקדמה וז"ל: "הספר הראשון אכלול בו כל המצוות שהם עיקר דת משה רבינו ע"ה וצריך האדם לידע אותם תחילת הכל" וכו' והנה הם מצות האמונה אהבה ויראה וכו'. המצוות האלו הם יסודי התורה ועיקרי היהדות, בהם צריך להשקיע את כל הכוחות הרוחניים ולקיימם למהדרין מן המהדרין, ולהתייגע תדיר להשיג אותן בדרגה עילאית ביותר. אם זה במצות אמונה, שתהיה אמונתו זכה וברורה בתכלית, ותהיה חקוקה במוחו ולבו ועד אבריו, בבחינת כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך, ואם במצות אהבת ה', לייגע עצמו לקיימה שתהיה ע"ד המבואר ברמב"ם (סוף הלכות תשובה) "כיצד היא האהבה הראויה שיאהב את ה' אהבה גדולה יתירה עזה

מאד וכו' כאילו חולה חולי אהבה והוא שוגה בה תמיד בין בשבתו בין בקומו'' וכו', או במצות יראת ה', המתחילה מן היראה הפשוטה ויראת העונש, ועולה עד לדרגות עילאיות ביראת הרוממות.

ועל פי הידוע שכל מצוה מתרי''ג מצוות יש כנגדה באדם (הכולל רמ''ח אברים ושס''ה גידים) אבר מיוחד, הרי מצוות אלו הם בבחינת אברים ששהנשמה תלויה בהם. וכדוגמת המוח והלב, בלעדם הריהו כמת, כך כל נשמת היהדות תלויה בענינים אלו. ולכן כל עיקר העבודה צריכה להיות בהם, לקיימם בכל ההידורים, כל אחד לפי ערכו והשגתו.

ז. מדריגת האדם נמדדת כפי בהירות אמונתו

הרמב''ם פותח דבריו בספרו משנה תורה (הלכות יסודי התורה פ''א ה''א): יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון והוא ממציא כל נמצא וכו'. האמונה היא יסוד היסודות לכל עניני תורה ועבודת ה'. ובזוהר הקדוש איתא (ח''ב כה.) ראשית קדמאה לכל פקודין למנדע ליה לקוב''ה בכללא, למנדע דאית שליטא עילאה דאיהו רבון עלמא וברא עלמין כולהו שמיא וארעא וכל חיליהון, למנדע דאית שליט ודיין על עלמא וכו'. ורבוה''ק פירשו הכתוב (תהלים קיח) זה השער לה' צדיקים יבואו בו, על מידת האמונה, שהיא השער לעבודת ה', וכל מה שצדיק אחד גבוה במדריגתו מהשני הוא מחמת שהאמונה יותר בהירה אצלו (תורת אבות). וע''ד שאמרו חז''ל (מכות כד.) בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר (חבקוק ב, ד) צדיק באמונתו יחיה. ועל דרך זה פירשו מאמר הכתוב (משלי כד) שבע יפול צדיק וקם, הצדיק הוא זה שמחזיק באמונתו, שאפילו אם יפול בכל שבע המידות, היות ואמונתו ברורה וטהורה יקום מכל הנפילות, אבל ברשע כתוב ''יפול באחת'' (שם כח), נפילתו היא באחת היינו באמונה ומי יקימנו.

ח. על ידי השרשת אמונה טהורה בלב אפשר לפעול ניסים

רבותה''ק זי''ע אמרו שעל ידי אמונה טהורה יכול האדם לשנות מהנהגה של טבע להנהגה שלמעלה מדרך הטבע. מרן הס''ק מלכוביץ' היה עושה מופתים למעלה מהטבע על ידי השרשת אמונה בלב הבאים לפניו, ובכח האמונה הזאת היה ממשיך להם ישועה. ולפעמים כשהיה מרגיש שעדיין לא החדיר בתוכם אמונה ברורה היה חוזר איתם הרבה פעמים אני מאמין וכו' עד שהשריש בהם אמונה שלמה. והוא על פי מאמר חז''ל (ילקוט הושע תקי''ט) שבזכות האמונה נגאלו אבותינו ממצרים, ובזכות האמונה עתידין להגאל. ונכלל בזה גם גאולת הפרט מכל עקתין דנפישין בין בגוף בין בנר''ן שהיא על ידי אמונה.

ט. גם המבקש ומתיגע להשיג אמונה מעלתו גדולה

ובכלל האמונה אף אם עדיין לא השיג מדרגת האמונה הבהירה, אלא מחפש הוא ומבקש אמונה. וכמ"ש מרן הס"ק מסלונים זי"ע במאמר הכתוב (ירמיה ה') שוטטו בחוצות ירושלים וראו וכו' אם תמצאו איש וכו' מבקש אמונה ואסלח לה, רצה לומר אף על פי שעדיין אין לו השגת האמונה בשלימות אך הוא מבקש אמונה, אסלח לו כבר מעכשיו, וכמו שיבואר להלן.

ולייישב קושית הרמב"ן שתמה על הרמב"ם מה שייך למנות במנין תרי"ג את מצות אמונה שהוא עיקר ושורש כל המצוות, ואם החסיר ולא קיים אותה הריהו כאילו אינו יהודי בכלל, יש לבאר על פי מה שביארנו בדברי המכילתא (פ' בשלח) כל המאמין ברועה נאמן כאילו מאמין בה', דלכאורה אינו מובן, ממה נפשך אם באמת מאמין בה' למה נאמר עליו כאילו מאמין במי שאמר והיה העולם, הרי הוא מאמין באמת, ואם חס וחלילה אינו מאמין בה' איך הוי כאילו מאמין. אמנם הביאור דמצות אמונת ה' היא היגיעה שאדם מתיגע באמונה, שמבקש אמונה, וזה עיקר קיום המצוה, אבל מה שמאמין בלא יגיעה מכח האמונה הטבעית הנטועה בקרבו, בזה אינו מקיים מצות אמונה. וזה שאמרו חז"ל כל המאמין ברועה נאמן, הרי זה כאילו מייגע עצמו באמונה במי שאמר והיה העולם. בודאי מיירי במי שמאמין בה', ועד"ז יש להבין באופן כללי את תוכן המצוה של אמונת ה' בתור אחת מתרי"ג מצוות, שאין הכוונה לצווי על עצם האמונה, כי בודאי זה המקור והשורש לכל התורה, אלא הצווי הוא על היגיעה באמונה גם כשהוא מאמין.

י. עיקר מצות האמונה - להתיגע עליה שתגדל ותתחזק בקרבו יותר

ולאור המבואר הרי כשיהודי עובד עם עצמו בענין אמונה וחוזר בפיו "אני מאמין" מקיים בזה מצות אמונת ה' המצוה הראשונה מתרי"ג מצוות. וכמ"ש הס"ק מלכוביץ' זי"ע על מאחז"ל (שבת ל"א) תחלת דינו של אדם נשאת ונתת באמונה, פירוש שואלין אותו כשם שבמשא ומתן משקיע האדם כל כוחותיו ומרצו להגדיל עסקיו, האם גם במצות אמונה נשאת ונתת להגדיל ולחזק האמונה, כי היגיעה היא עיקר המצוה. עוד איתא בתורת אבות לפרש הפסוק (תהילים לז) שכן ארץ ורעה אמונה, היינו ע"ד שמגדלים ומדשנים את המרעה כדי שיתפטמו הבעלי חיים יותר ויותר כמו כן צריך לפטם את האמונה שלו שתתגדל ותתחזק ביותר. וזה ביאור מאמר הכתוב הנ"ל שוטטו בחוצות ירושלים וראו וכו' אם תמצאו איש וכו' אם תמצאו איש וכו' מבקש אמונה ואסלח לה, מבקש דייקא, אם רק מייגע עצמו ומבקש אמונה, זהו רצון ה' ומקיים בזה מצוה בשלימות. אבל

באמונה הנטועה באדם מצד הטבעיות עדיין אינו מקיים מצוה זו. והוא כעין שמצינו במצות מילה, דגם כשנולד מהול חייב להטיף ממנו דם ברית, וכערלת הבשר כן היא ערלת הלב.

נמצא כי העובד ומתייגע להשיג אמונה, אף אם עדיין לא זכה להרגיש בהירות האמונה, מקיים הוא מצות אמונה ועושה רצון ה' במצוה זו. והוא ע"ד מאמר מרן הס"ק מלכוביץ' זי"ע בפירוש הכתוב (ירמיה ז) אבדה אמונה ונכרתה מפיהם, מה שאבדה האמונה מלבם היא מפני שנכרתה מפיהם, שאינם מתייגעים על זה ואין חוזרים בפה ענין האמונה. ולהיפך, "האמנתי כי אדבר", על ידי שאני מדבר וחוזר האמונה בפי, על ידי זה אני משיג את האמונה.

יא. מכלל מצות האמונה - אמונת ההשגחה פרטית

ומכלל האמונה במציאות הבורא יתברך שמו שהוא בורא ומנהיג לכל הברואים והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים, כולל גם ענין השגחה פרטית על כל הברואים והמעשים, וכן שהוא יתברך שמו יודע כל מעשה בני אדם וכל מחשבותיהם. וכמו שפירש מרן מקוברין זי"ע במאה"כ (תהלים קיג) רם על כל גוים ה' על השמים כבודו. השם יתברך רם ונישא אצל כל הגוים, כי גם הם - הטובים שבהם מודים בו יתברך שמו שהוא בורא הכל, אך לפי טעותם אומרים הם כי רק על השמים כבודו ותו לא. אבל האמת מי כה' אלקינו המגביהי לשבת המשפילי לראות בשמים ובארץ, השגחתו הפרטית היא בענינים הארציים כמו בענינים שמימיים, ואף שמגביהי לשבת מכל מקום משפיל עצמו לראות ולהשגיח על כל המפעל, ולית אתר פנוי מיניה, ורואה כחשכה כאורה.

יב. מכלל מצות האמונה כי אנו הנבחרים שבאומות - בניו של מקום

ועוד מיסודי האמונה להאמין כי אתה בחרתנו מכל העמים אהבת אותנו ורצית בנו ורוממתנו מכל הלשונות, וכי יהודי הוא בן המלך, כמו שאמר הקב"ה בעוד היות עם בני ישראל בארץ מצרים משוקעים במ"ט שערי טומאה (שמות ד) כה אמר ה' בני בכורי ישראל. ואף שבכל מקום ר"מ ור"י הלכה כר"י, הרי בהלכה זו פסקו הראשונים (שו"ת הרשב"א) דהלכה כר"מ האומר בין כך ובין כך נקראו בנים, ואפילו כשאין נוהגים מנהג בנים (קידושין ל"ו), ומרן הס"ק מסלונים זי"ע אמר שמצוה לחזור תמיד דהלכה כר"מ בזה. האמונה הזאת גם היא מיסודות היהדות, וכמו שאמר הרה"ק מאבריטש זי"ע בעל "בת עין", דמי שאינו מאמין כי הקב"ה שוכן אתם בתוך טומאתם, גם הוא למין יחשב. וכן גם מי שאינו מאמין בבני בכורי ישראל.

האמונה בבורא עולם יתברך שמו שהוא בורא ומנהיג וכו', מקורה באמונת חידוש העולם במעשה בראשית, והאמונה שאנחנו העם הנבחר מקורה באמונת יציאת מצרים, ונרמזו יחדיו שני יסודות אמונה הללו במצות אמונה הנכללת במאמר אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים. דהנה כבר הקשו בזה המפרשים, למה לא כתיב אנכי ה' אלקיך אשר בראתי שמים וארץ. אכן מרומז בזה שני חלקי האמונה. אנכי ה' הבורא ומנהיג, ואנכי אלקיך, אני אלקים שלך ואתה בני בכורי ישראל. והגילוי הזה היה כאשר הוצאתיך מארץ מצרים. ומי שמאמין רק ביסוד אחד מאלו ב' היסודות אמונתו פגומה חס וחלילה.

יג. עיקר האמונה להיות צופה ומביט בכח עליון הפועל חיות והוויה בכל הנפעל

ולפי זה אין ענין האמונה רק להאמין כי יש כח עליון הבורא והמנהיג את כל העולם, והוא נפרד ונבדל מן הבריאה, אלא הוא יתברך שמו בתוך הכל ומעל הכל ומתחת להכל, ואין עוד מלבדו, אין שום דבר שיהיה לו כח חוץ מכוחו יתברך המהווה ומחיה אותו. ולפי זה כשיהודי מביט על כל הבריאה, לא זו בלבד שמאמין במציאות הבורא יתברך אשר ברא כל אלה, אלא הוא צופה ומביט בכח עליון הפועל בנפעל, המחיה ומהווה אותו ברציפות, עד שכל הבריאה בטלה ומבוטלת לגבי כח העליון המחיה ומהווה אותה.

יד. כשיהודי בצרה צריך להאמין שהקב"ה עמו בתוך צרתו

כאשר האדם מטהר עצמו, מרגיש בכל מהותו את אלקותו יתברך בכל, וגם בעידן עקתא, כשהוא בבחינת ואמונתך בלילות, לא רק שמאמין שהכל מהבורא יתברך, אלא מרגיש כי עמו אנכי בצרה, השם יתברך עמו ומרגיש אתו בצרתו, וכמ"ד (שמות ג, ז) כי ידעתי את מכאוביו, כי הניצוץ הק' סובל יחד עמו. יהודי כזה שאמונתו טהורה וברורה, כל תוכן חייו יש להם משמעות אחרת, הוא רואה את אלקותו יתברך שמו בכל הבריאה, ושומע את קול ה' בוקע מכל המאורעות המתרחשים עמו ובעולם. ועד שמתקיים בו כמאמר צדיקים שהאמונה היא דביקות, כי האמונה הפנימית מעניקה לאדם את ההרגשה כי הקב"ה אתו בכל העתים והמצבים עד שנעשה דבוק בו יתברך שמו בכל מציאותו.

טו. אין עוד מלבדו - אין כל מציאות לשום כח ונברא מבלעדי חיותו ית' השופעת באופן מתמיד בכל חלקי הבריאה

לאור הדברים האלה מתקבלת משמעות מיוחדת בפסוק שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד. השם יתברך הוא אחד המיוחד הממציא כל המציאות באחדות מוחלטת בכל הנמצא,

בשמים מעל, בכל הז' רקיעים, ואשר בארץ מתחת, אין עוד חוץ ממציאותו. רק הוא יתברך מאחד הכל, והמחיה ומהווה הכל, ושום כח נפרד אין עוד מלבדו. גם הבריאה כולה אתאחדת ברזא דאחד, הנאצלים הנבראים היצורים ועד הנעשים, המדבר החי הצומח ועד הדומם. בכל הבריאה כולה יש אחדות מוחלטת. השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר עליה, ימים וכל תהומות, החיות שבהם אחת היא, חיות הבורא יתברך שמו, שאתה מחיה את כולם. משל למה הדבר דומה לאדם אשר נחלקים הימנו רמ"ח אברים ושס"ה גידים, או יד עם חמש אצבעותיה, שאם נסתכל על כל אצבע בנפרד ובמבט שטחי נראה לפנינו כמה וכמה אצבעות נפרדים, אבל במבט כולל ושכלי יש כאן שלימות אחת אשר ממנה נובעים ויונקים החלקים למיניהם. כן הוא אצל יהודי המאמין באחדותו יתברך, שרואה בכל הבריאה רק את הבורא יתברך שמו המחיה את כולם, וכל הבריאה כולה היא אחדות אחת. ואפילו מקור הקליפות והסטרא אחרא, כל חיותם ויניקתם היא מכח ניצוץ אלוק ממעל שיש בתוכם, וכמו דאיתא בספר תומר דבורה מהרמ"ק ז"ל (פרק א') בזה הלשון: הרי תמצא שמעולם לא חטא אדם נגדו שלא יהיה הוא באותו הרגע ממש שופע שפע קיומו ותנועת אבריו. ועם היות שהאדם חוטא בכח ההוא לא מנעו ממנו כלל, אלא סובל הקב"ה עלבון כזה להיות משפיע בו כח תנועת אבריו. ע"כ.

כאשר יהודי חדור בהילוך מחשבה כזה, הרי הוא כולו בטל ומבוטל אליו יתברך שאין עוד מלבדו, ומרגיש את עצמו אין ואפס המוחלט. והוא כבורג בלבד בתוך מערכת הבריאה כולה, שהכל ברא לכבודו. כל ישות נפרדת היא אצלו בחינת עבודה זרה.

טז. גם כשאינו מרגיש את האמונה חייב להאמין שבפנימיות נפשו מאמין שלם הוא, ויבואר מדוע הוא כך

ורבותה"ק מלכוביץ' זי"ע הוסיפו עוד נקודה קדושה בענין אמונה, שאפילו בעת שיהודי אינו מרגיש את האמונה בלבו, צריך הוא לדעת ולהאמין שבכל זאת האמונה מושרשת בדמו, ומורשה היא לנו מאבותינו, שבפנימיות נפשו יש בו אמונה. וכמו דאיתא ב"תורת אבות" בשמם ז"ל: יהודי צריך להאמין אשר בפנימיות נפשו מאמין הוא, ורק עבים מכסים בו את אור אמונתו, ולא יפול הנופל ברוחו.

ולכאורה יש להבין, מה הוא היסוד להאמין כי בפנימיות נפשו מאמין הוא, וכי כלום חסרים מינים רח"ל, ומנין לו שאיננו מהם. אכן הביאור בזה דלאמיתו של דבר הרי היתה האמונה צריכה להיות פשוטה בלבו של אדם מבלי שיצטרך לעבוד על כך, כמ"ד (ישעי' מ') שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה. כל הרואה את הבריאה כולה, מתוכננת

בכל זיו הדרתה, ומלאה דברים נפלאים, אם יש בו מעט חכמה ודעת רואה בהם עין בעין את הבורא יתברך אשר תיכן את השמש והירח וכל כוכבי לכת במסלולם המדוייק וכיו"ב. ואדרבה, איך אפשר לא להיות מאמין חס וחלילה, וכמשל המובא בחובת הלבבות (שער היחוד פ"י) להרואה מפה מצויירת האם יאמר כי נשפך דיו ומעצמו נהיה כל זה, רק מי שאינו שפוי בדעתו מסוגל לחשוב כן, ואיך באמת יתכן שיראה האדם בפלאי הבריאה ויחשוב ככה. אכן הפגמים שבאדם עושים מחיצות ומסכים, המבדילים ומסתירים ממנו את אור האמונה, והם כמחיצות המסתירים את אור השמש. על ידי מחיצות הללו נמצא האדם בעלמא דפרודא ונופל לקליפות, ואינו רואה את אור אלקותו יתברך המאיר לארץ ולדרים עליה, ונהפך הודו עליו למשחית להיות מין וכופר רח"ל. אבל איש יהודי השומר תורה ומצוות ועושה רצונו יתברך ומבקש אמונה, איננו בחינת נפרד מהקדושה חס וחלילה, ועל כן עליו להאמין כי מה שאינו מרגיש עכשיו את אור האמונה אין זה אלא מפני שעבים יכסו אור זה הימנו, אך בפנימיות נפשו מאמין הוא. וזו בחינת מבקש אמונה שהקב"ה אומר אסלח וגו', אף שעדיין אינו מרגיש האמונה, כי אין זה אלא מחמת שהעבים מכסים ממנו אמונתו.

וזה מאמר הכתוב (תהלים צב) ואמונתך בלילות, היינו בעת חשכות האמונה שעבים יכסוה, גם אז יאמין כי מאמין הוא בפנימיות נפשו, רק שזה נסיון ההסתר שהעבים מכסים הרגשתו. וכמו שהאריך ביסוד העבודה במכתביו (מכ' כ"ז ועוד) וז"ל: "כאשר האדם רואה בלבו איזו קרירות, בל יפול נא חלילה מזה בדעתו, ועצתו של זה להאמין באמונה שיאמין כי הוא מאמין, ורק שנסתרה ונתכסה בעומק מוסתר בשורש מוצנע בקרב נפשו ונשמתו וכו', ומה שהשם יתברך מתנהג כן עם האדם, הם הם כבשי דרחמנא וסודו בנסיונות הנפש וכו'. ובס' פרי הארץ איתא, אשר בעת שיראה האדם המעטת האמונה בלבו, יאמין שזו היא מהשגחת השם יתברך, ויקבל באהבה ויעסוק בתמימות וכו'".

יז. העצה לקנית האמונה לשננה יום ולילה עד זקנה ושיבה

רבים הם הדרכים לקנין האמונה, וכל מצותיך אמונה, כל המצוות עוזרות ליהודי להשריש ענין אמונה, אך ראוי להזכיר את העצות המיוחדות לחזוק האמונה, כי האמונה דורשת יגיעה עצומה כל החיים ועד זקנה ושיבה, ולהיות תמיד מאלו המבקשים אמונה בלי הרף. ואם מתרפה ממלאכתו וסומך כי האמונה כבר מושרשת בו, יכול להיות חס וחלילה חבר לאיש משחית, וכמו שאמרו חז"ל (אבות פ"א) אל תאמן בעצמך וכו'.

וראשית, לנצל כל עת מצוא ועת רצון, לבקש רחמים ותחנונים מלפני הקב"ה להאיר מוחו ולבו באור האמונה.

וכמקובל מצדיקים העצה הנמרצת כסמא דחיי היא לחזור תמיד את יסודות האמונה בפה, וערב ובקר וצהרים להשיח בי"ג עיקרי האמונה. וכמו שהבאנו מאמרם לעיל על הפסוק אבדה האמונה נכרתה מפיהם, האמונה אבדה מחמת שנכרתה מפיהם, שאינם חוזרים בפיהם אמונה. והאמנתי כי אדבר, האמונה חזקה בי כי אדבר בה תמיד. וב"יסוד העבודה", (מכתב טז) איתא בזה הלשון: ודיבורי קודש הם סגולה נפלאה, כאשר אומר אדם אני מאמין באמונה שלימה וכו'. כן נתעורר אליו אור האמונה מהשם יתברך וכו'. עוד כותב (מכתב יא): אמרו חז"ל חיים הם למוצאיהם, למוציאיהם בפה, אשר על ידי הדיבור מה שאדם מדבר ומשים מוחו ולבו אל הקול והדיבור, על ידי זה חוזר וניעור אור הרשימה של אמונה שלימה וכו' ועל ידי זה פותח כחודו של מחט, והשם יתברך פותח לו שערי אמונה כפתחו של היכל ושל אולם. והס"ק מלכוביץ זי"ע אמר, כשאיש יהודי אומר בפיו אני מאמין הרי מאמין בפה, דהיינו שיהודי מחויב להאמין בכל רמ"ח אבריו, וכשאומר בפיו הרי לפחות מאמין בפיו. עוד אמרו ז"ל, שאמירת אני מאמין יש בה גם משמעות של תפילה, שמבקש מהקב"ה שיחונן אותו באור אמונה שלימה. ואמרו "אמת ואמונה חוק ולא יעבור", שאם בכל עניני עבודת ה' יש קפידא שלא לדבר בזמן שלבו בל עמו, אבל אמת ואמונה צריך להיות כחוק ולא יעבור, מלשון לחם חוקי, שאי אפשר לחיות בלי זה.

יח. קביעות במצוות - עצה לקנית אמונה

עוד כתב מרן הס"ק מסלונים זי"ע בבאר אברהם (מכתב ג): וכן העצה להרגיל את עצמו בפעולות המחזקות בחינת אמונה, וכל דבר שאדם מתמיד ושוקד בו, הדבר נקבע אצלו ויש לו קיום וחיזוק גדול, כמו שיתחזק את עצמו לקבוע עתים לתורה ולהתפלל עם הצבור דוקא, הגם כי אין לו פנאי וחושש להפסיד ממונו, וזהו שכל טוב לכל עושיהם, רצה לומר על ידי בחינת עשיה שמשתדל בעשית המצות, על ידי זה יתחזק אצלו האמונה בלב ועד שיבוא לבחינת דעת בחינת שכל טוב, עכ"ל.

יט. שמירת הקדושה - תנאי יסודי לקנית האמונה

והנה איתא מצדיקים שהדרך להשיג אמונה טהורה וזכה, תלוי עד כמה האדם מטהר מוחו ולבו ואבריו בעניני קדושה וטהרה בשברי"ק, שאז זוכה לאמונה טהורה ובהירה. ואם חס וחלילה פוגם בענינים אלו, מזה משתלשלין הפגמים באמונה. כי ענינים אלו עושים פגם במח הדעת כידוע, ושוב אין מוחו מסוגל לדעת את ה'. מי ששקוע בתאותיו

ותשוקותיו הרעים, הוא משוחד לא להאמין, מאחר שאם יאמין כי המלך הגדול מלך מלכי המלכים הקב"ה עומד עליו ורואה במעשיו, לא יוכל עוד למלא תאותיו. והשוחד יעור עיני חכמים, לא להאמין כי אית דין ואית דיין, והבורא יתברך שמו יודע כל מעשה בני אדם וכל מחשבותיהם, בכדי שלא יצטרך לפרוש מהנאותיו הבהמיות. וכידוע שזה שורש הכפירה ר"ל. ולעומת זאת כל מה שהאדם יותר טהור וקדוש, גם אמונתו טהורה ובהירה.

כ. בעקבות משיחא יהיה נסיון קשה בעניני קדושה במטרה ליטול את האמונה התלויה בקדושה

בהיות האמונה הבריח התיכון המחזיק כל קדוש ויקר שביהודי, והתשתית כל עבודת ה', ע"כ התגברות היצר הרע והנסיונות בעניני אמונה הם עצומים וקשים. ובמיוחד בתקופת עקבתא דמשיחא, שמקובל מפי צדיקים שעיקר הנסיון יהיה בעניני אמונה, כדי שהגאולה תתעכב, כי בזכות אמונה נגאלו ובזכות אמונה עתידין להגאל וכמו שכותב הגה"צ הר"מ מידנר ז"ל (במכתב המובא בסוף ספר תורת אבות), שאמר הרה"ק הר"ז מטשרנאוסטראה זי"ע, שהציץ בדורות האחרונים וראה שגם יראי ה' ומדקדקים במצוות לא יהיו נקיים מפגמי אמונה, ויצטרכו רחמים גדולים להנצל ממחשבות כפירה ר"ל. וידוע מאמר צדיקי אמת כי דעות כוזבות באמונה הן כמחלה מדבקת, ולכן הזהירו מאד לא לדבר עם מי שחשדוהו שאינו נקי מהרהורים, שלא להידבק ממנו חס וחלילה, ומי יאמר זכיתי.

כא. בעקבות משיחא יתרבו הצרות והעצה יחידה תהא האמונה

בודאי על תקופת חשכות כזאת, ולכל ההולכים בחשך אשר אין נוגה להם, נאמר הכתוב (תהלים צ"ב) ואמונתך בלילות. בחשכות התקופה, ובחשכות שכל יחיד עובר, אם בעניני הגוף, ואם בעניני הנפש, שכל כמה שקשים ומרים יסורי הגוף, הרבה יותר רע ומר ליהודי בעת שחשכות רוחנית אופפת את כל מהותו, העצה הנמרצה ביותר היא להתחזק באמונה יתירה, וכמו שכתוב עצתו אמונה. וכמו שכתב מרן בסוף יסוד העבודה ואשרי הנמצא נאמן בעת הסתר. בתקופת חשכות אין עצה רק להתחזק באמונה. וכמו בגאולת הכלל, בזכות אמונה עתידין להגאל, כמו כן גם גאולת הפרט ממצביו הקשים היא רק בכח האמונה. ובא חבקוק והעמידן על אחת וצדיק באמונתו יחיה.

כב. הזוכה לאמונה זכה ובהירה וחש שהוא עם ה' - רואה את אושרו האמיתי כבר בחיים חיותו

האיש היהודי שזכה שאמונתו זכה ובהירה, אין דרגתו רק בענין אמונה, אלא כל מהותו היא מהות מיוחדת. כל קיום מצוותיו, הילוך מחשבתו ודיבורו, וכל גישתו אל מאורעות החיים, הם במשמעות אחרת. ''המאמין לא יחיש'' (ישעיה כח). אינו חושש משום כשלון גשמי, כי יודע שהכל נעשה בהשגחתו הפרטית יתברך שמו. לא ירתע מפני אף אחד ולא יחניף ויתרפס בפני מי שהוא, כי יודע שכל מלכי מזרח ומערב אינם יכולים לתת לו מה שמן השמים לא נתנו לו, ואינם יכולים לחסרו את שהקב''ה רוצה לתת לו, ואינו מפחד משום דבר, כי ''גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי'' (תהלים כג). יודע כי אין רע יורד מן השמים, והכל מאביו שבשמים הטוב ורצונו להיטיב, אלא שיש מר שתכליתו ממקור הטוב, ויודע לעכלו מתוך ידיעה שזה טוב עבורו. הוא חי תמיד עם ה' אלקיו, ובאמונתו יתברך, וזוכה שמתקיים בו כמאמר צדיקים על הפסוק ה' אלקיך עמך לא חסרת דבר (דברים ב), על ידי שאתה יודע בלבך שה' אלקיך עמך, על ידי זה לא חסרת דבר, כי כלום חסר בבית המלך, וזוכה תמיד להשגחתו הפרטית יתברך שמו עליו. מתקיים בו כמאמר הרה''ק הרמ''מ מויטבסק זי''ע שאמונת ה' מזככת את הנשמה ונשמתו מזוככת וטהורה בכל הענינים. וב''מאור עינים'' (לקוטים) כתב בזה''ל: לפי האמונה שאדם מאמין כן הוא מדרגתו, הן בענין ראית אור הגנוז בתורה, והן לענין שישכון ה' בתוכו כמ''ש ושכנתי בתוכם וכו'. ''ואשרי המתחזק בכל עת ובכל שעה ובכל רגע באמונה שלימה ופשוטה''. (יסוה''ע, הנהגות).

כג. הבטחון הוא שלימות האמונה

אמונה ובטחון המה תרין דאינון חד. וכתרין רעין דלא מתפרשין. שלימות האמונה היא כשיש בטחון עמה. בגודל הפלגת ענין בטחון מצינו כמה קראי, כמו מאה''כ (ירמיה יז) ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו. וכן דברי הכתוב (תהלים קכ''ה) הבוטחים בה' כהר ציון לא ימוט לעולם ישב, דהיינו שכח הבטחון שביהודי הוא לו יסוד מוצק בחייו, אשר לא יתמוטט לעולם בכל המצבים.

להבין ענינו ומהותו של הבטחון בה', על יסוד מה יהיה סמוך ובטוח בה' שיתן לו משאלות לבו, ומה המקור בתורה לענין הבטחון יש לבאר דהנה האמונה והבטחון ב' חלקי אמונה הם. אמונה פירוש להאמין בה' שהוא בורא ומנהיג לכל הברואים והוא לבדו עשה עושה ויעשה לכל המעשים, וכי הוא יחיד ואין יחידות כמוהו וכו', וכן האמונה בהשגחתו הפרטית וכו'. והבטחון הוא חלק האמונה שיהודי מחויב להאמין באהבתו וקירבתו יתברך אל עמו ישראל ויש ליהודי יחס מיוחד כבן אצל אביו הנאמן והמסור, שבידו וברצונו יתברך להיטיב לכל הבוטחים בו. מכח אמונה זו נובע הבטחון,

כי בוטח בה' ובישועתו, ואף שאינו הגון ואינו כדאי, כרחם אב על בנים ירחם הקב"ה עליו.

כד. שורש הבטחון - לבטוח בה' שהוא עמנו גם כשאנו שקועים בטומאה

וכמו שמצות אמונת ה' כתובה בתורה, בדברה הראשונה מן עשרת הדברות, וכמו שכתב הרמב"ם (פ"א מהלכות יסודי התורה) יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון והוא ממציא כל נמצא וכו', וידיעת דבר זה מצות עשה שנאמר אנכי ה' אלקיך, כן מרומז בדברה זו גם חלק האמונה של בטחון. דמובא בס' אבן עזרא ששאל אותו רבי יהודה הלוי ז"ל, למה נאמר אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, ולא אמר שעשיתי שמים וארץ. אכן כלול בזה המאמר ב' חלקי האמונה, אנכי ה' הבורא והמנהיג, ואנכי אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, שבכם בחרתי, בעוד היותם בארץ מצרים שקועים במ"ט שערי טומאה קראם בני בכורי ישראל. ומצות אמונת ה' כוללת גם להאמין בגודל הפלגת אהבתו יתברך אל עמו ישראל, והיא חלק האמונה המביא לבטחון הגמור יתברך שמו.

ויש לפרש עד"ז טענת משה רבינו להקב"ה (שמות ד') והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי, כי יאמרו לא נראה אליך ה'. איך יתכן לומר כי חשדם לעם ישראל מאמינים בני מאמינים שלא יאמינו. אכן פירושו שאם כי בודאי מאמינים הם בהקב"ה, אך אין להם את חלק האמונה שהם העם הנבחר וכי הקב"ה אוהב אותם, ועל כן יאמרו לא נראה אליך ה' להוציאנו ממצרים בעוד אנו שקועים במ"ט שערי טומאה. וזהו גם ביאור מאמר הרה"ק בעל "בת עין" זי"ע, כי יהודי שאינו מאמין כי הקב"ה שוכן אתם בתוך טומאותם, גם הוא מין וכופר בעיקר, דהיינו שאינו מאמין בחלק זה של האמונה, בקשר הנצחי והאהבה שבין קוב"ה וישראל, שזה שורש ענין בטחון.

כה. להשתמש באמונה קודם החטא, ובבטחון לאחר החטא

כשם שאמונה מקיפה את האדם בכל מצביו, הגופניים הנפשיים והרוחניים, הגבוהים והירודים, והיא בחינת אור מקיף סביב כל המצבים, לעילא מכל דרגין ותחות כל דרגין ותוך תוך כל דרגין, כן הוא ענין הבטחון בה'. וכמו שאמרו חז"ל בפירוש מאמר הכתוב (שמות ל"ד) ה' ה' א-ל רחום וחנון, אני ה' קודם שיחטא האדם ואני ה' אחר שיחטא (ר"ה י"ז), כמו כן אמונת ה' היא קודם החטא ואחר החטא. קודם החטא, בשעה שפחז עליו יצרו ובוער בו כאש בכל מיני פיתויים, הדרך להינצל היא על ידי אמונה חזקה וטהורה כי מלך מלכי המלכים הקב"ה עומד עליו ורואה במעשיו, וכי אית דין ואית דיין המעניש לעוברי מצוותיו, וכלשון הזוה"ק (ח"א קצ:) בעי בר נש למהוי תקיפא כאריא בכל סטרוי.

וגם לאחר שיחטא, אם חס וחלילה לא עמד בנסיונו ונכשל ונפל ממדרגותיו, ומרגיש עצמו שבור ומדוכדך עד שאינו מוצא לו מקום, האמונה היא המזור והתרופה. גם אז צריך להתחזק באמונה שבל ידח ממנו נדח, וכמו שאם אסק שמים שם אתה כמו כן גם אם אציעה שאול הנך (תהלים קל"ט). ויתחזק בבטחון ששרשו היא האמונה כי בנים אתם לה' אלקיכם, דהיינו שירגיש עצמו כמו בן המלך אשר בכל המצבים הכי שפלים והירודים, עדיין נשאר בן המלך, ובין כך ובין כך קרויין בנים.

כו. האמונה והבטחון מביאים לבושה מה' גם בשעת החטא ממש

ועוד ענין באמונה ובבטחון, שאפילו בשעה שיחטא ממש, באותו זמן ששקוע בתוך טומאת החטא, ויצרו בוער בו באש התאוה, והוא בבחינת טבעתי ביון מצולה ואין מעמד (תהלים סט), שבשום אופן אינו יכול להתגבר עליו, גם בשעה האומללה הזאת שהוא כולו בידי סטרא אחרא, הוא בבחינת ממעמקים קראתיך ה' (תהלים קל). כפי שפירשו רבותה"ק זי"ע, כי מעמקי הקליפות שאני נמצא משם קראתיך. גם אז, אינו מחליט מפני גודל תאוותו - שאינו יכול להתגבר עליה, כי חס וחלילה הקב"ה אינו רואה, אלא מתחזק באמונה שהקב"ה עומד עליו ורואה במעשיו, והבושה והכלימה תכסה את פניו, עד כי אמנם כבר אינו נהנה ממילוי תאוותו, רק שאין לו כח המעצור, ובתוך שלטון הסטרא אחרא ואש התאוה אינו מסיח דעתו מאמונתו בה'. וכנגד זה נאמר הפסוק (במדבר כ"ג) לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלקיו עמו ותרועת מלך בו. וכי כלום משוא פנים יש בדבר, שאינו מביט על חטא ישראל, הלא חז"ל אמרו (ב"ק נ.) כל האומר הקב"ה וותרן וכו'. אמנם מרומז בזה, לא הביט און ביעקב וגו' משום שה' אלקיו עמו, שגם בשעה שהוא בשפל המצב כזה שעבר עבירה ונמצא בשאול תחתית, גם אז אמונתו אתו כי ה' אלקיו עומד עליו ורואה במעשיו, והבושה עד עומק נפשו איננה נותנת לו לעשות החטא בשלימות, על חטא כזה לא הביט וגו'.

וכאמור, זה שורש הבטחון, האמונה במעלת קדושת נשמת יהודי, ושהוא בן המלך, שגם במצבו השפל והירוד ביותר עדיין לא נשתנית מציאותו ואינו חדל מלהיות בן המלך, וכמרומז בפסוק (דהי,א כ"ט) ויאמר דוד ברוך אתה ה' אלקי ישראל אבינו מעולם ועד עולם, פירוש אתה אלקי ישראל הנך אבינו באיזה עולם שאנו נמצאים, כמו שהנך אבינו במצב של אסק שמים שם אתה, כך גם בעת ואציעה שאול הנך אבינו, וכנ"ל שהלשון של חיבה יתירה שאמר הקב"ה על ישראל בני בכורי ישראל נאמר בהיותם בשפל המצב, משוקעים במ"ט שערי טומאה, גם אז הם בבחינה עילאית כזאת בני בכורי ישראל.

כז. הבטחון סגולתו להושיע גם את מי שאינו ראוי, והטעם לכך

מאמר הכתוב (תהלים ל"ב) והבוטח בה' חסד יסובבנהו. להבין מהו ענין בטחון בה' שחסד יסובבנהו, דהיינו שזוכה על ידו להמתיק מעליו כל הדינים וממשיך על עצמו חסדים מכל הצדדים, יש לבאר עיקר מהות הבטחון, שלא ישאל השואל מהיכן נשאב הבטחון הגמור כי בודאי יושיענו, אולי חס וחלילה אין זה עתה רצונו יתברך להושיעו, שיש בזה שיטות שונות, ונבאר על פי דרך ושיטת רבותה"ק זי"ע.

הנה מלשונות הכתובים ומדרשות חז"ל נראה, כי ענין בטחון משמעותו שבוטח בהשם יתברך אף על פי שאינו ראי שה' יעזור לו, אלא על ידי עצם הבטחון בה' ממשיך על ידי זה ישועתו, ואף על פי שאינו הגון ואינו כדאי, וכמשמעות הכתוב (תהלים כ"ב) בך בטחו אבותינו בטחו ותפלטמו וגו', בך בטחו ולא בושו. ובמדרש שוח"ט איתא בפסוק (תהלים כ"ה) אלקי בך בטחתי אל אבושה, מעשה באכסנאי שבא לעיר המלך ולן בחוץ, מצאוהו שומרי המלך והתחילו להכות אותו, אמר להם אל תכוני שמבני בית המלך אני, המתינו עד אור הבוקר והוליכוהו לפני המלך, אמר לו המלך מכיר אתה אותי, אמר לו לאו, והאיך אתה בן ביתי, אמר לו איני מבני ביתך אלא בטחתי בחסדך, אמר לו המלך הואיל ובי בטח הניחו לו, כך אמר דוד אלקי בך בטחתי אל אבושה, ובשביל כך אל יעלצו אויבי לי. הרי שהבטחון הוא שבוטח בה' אף על פי שאינו ראוי לזה, ורק בזכות הבטחון ממשיך הישועה. וכן משמעות הכתוב והבוטח בה' חסד יסובבנהו שבזכות הבטחון נמשכים אליו חסדים. עוד אמרו חז"ל (מנחות כ"ט) מאי דכתיב בטחו בה' עדי עד כי בי-ה ה' צור עולמים, כל התולה בטחונו בהקב"ה, הוא לו מחסה בעולם הזה ולעולם הבא, ובפרק הרואה (ברכות ס') דרשו בפסוק משמועה רעה לא ייירא נכון לבו בטוח בה' (תהלים קי"ב), משום דנכון לבו בטוח בה' משמועה רעה לא ייירא. וכתב הרמב"ן בספר "האמונה והבטחון" (פ"א) על הפסוק בטח בה' ועשה טוב (תהלים ל"ז), הקדים בטח בה' לעשה טוב, כלומר אף על פי שאין בידך מעשים ותדע בעצמך שאתה רשע, עם כל זה בטח בה' כי הוא בעל הרחמים וירחמך.

והביאור בזה כי יהודי הבוטח בה' שיעזור לו, הרי שורש ומקור הבטחון, כאמור, הוא מחמת שמרגיש בלבו גודל אהבתו יתברך אליו, שהוא כבן לאב רחמן הרוצה רק טובתו בכל מצביו, ומשריש בלבו כי בנים אתם לה' אלקיכם קודם שיחטא ולאחר שיחטא, ובודאי ירחם עליו אף על פי שאינו הגון ואינו כדאי. על ידי זה מתעורר גם מלמעלה הנהגה מיוחדת עמו בבחינת ה' צלך (תהלים קכ"א), כפירוש הבעש"ט זי"ע, שכמו שהצל עושה בדיוק מה שהאדם עושה, כמו כן הנהגת הבורא הוא על פי מעשה האדם. וככל

שהוא משריש בדעתו ומצייר בלבו את אהבתו וקירבתו יתברך שמו אליו, כן ממשיך עליו ההנהגה מן השמים, וכמאמר המדרש הנזכר שהמלך אומר הואיל ובי בטח הניחו לו. כנגד סוג בטחון זה אין שום קטרוג, כמשמעות הכתובים (תהלים כ"ב) א-לי א-לי למה עזבתי, אלקי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי וגו', בך בטחו אבותינו בטחו ותפלטמו וגו', בך בטחו ולא בושו. גם בשעה ששערי תפילה נעולים וההסתר גדול, שאקרא יומם ולא תענה וגו', יש עוד עצה פלאית והוא כח הבטחון, שבפניו אין הסתרים, ומפליא פלאות בהנהגה עילאית להשתיק מדת הדין והקטרוגים.

ועל דרך זה מבאר באור החיים הק' בפר' בשלח, בביאור הכתוב מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו, שקשה ולמול מי יצעק אם לא לה' אלקיו, אכן כיון שגבר כנגדם הקיטרוג ומידת הדין לא היתה יכולה תפלתם להתקבל, ורק זאת העצה היעוצה להגביר צד החסד והרחמים על ידי שיתעצמו באמונה ויסעו אל הים קודם שיחלק על סמך הבטחון, ובאמצעות זה נעשה להם הנס כי גדול הבטחון והאמונה הלז להכריעם לטובה (עיי"ש באורך).

כח. ההשתדלות - להרבות או להמעיט בה תלוי לכל אחד כפי ערך מידת בטחונו בה'

ולאור זה יתבהרו לנו החקירות בענין בטחון אם צריך השתדלות או לא, ואם צריך כמה הוא השיעור. כי הכלל בזה שהכל לפי ערך הבהירות באמונה ובטחון. אם מרגיש בלבו אמונה ובטחון גמור באהבתו וקירבתו יתברך', עד שבטוח כי הקב"ה יעזור לו בלי כל השתדלות מצדו, ממשיך עליו ישועתו יתברך גם בלי שום השתדלות. אך אם מרגיש כי לאור מצבו עכשיו אינו ראוי להמשיך עליו ישועתו יתברך רק אם יעשה השתדלות, אזי צריך באמת לעשות השתדלות. ולכן נחום איש גם זו, שהיה קבוע בלבו שכל מה שהקב"ה עושה עמו הכל הוא לטובה (תענית כ"א), והיה בדרגה עילאית כזאת באמונה ובטחון, המשיך עליו על ידי זה ההנהגה העילאית הזאת מאת הבורא יתברך. ועל פי דברינו צריך לפרש מה שיעקב היה מפחד שמא יגרום החטא (ברכות י"א), הפחד שלו היה שמא יגרום החטא ולא יזכה להרגיש את גודל אהבתו וקירבתו יתברך אליו, ואז לא יוכל להמשיך הישועה. וזה מה שמצינו שאחז"ל (ברכות י') כי ישעיה הנביא כשבא לבקר את חזקיה המלך בעת חליו, אמר לו מת אתה ולא תחיה מת אתה בעולם הזה ולא תחיה לעולם הבא, דהיינו שכבר נגזרה גזירה ואין לשנותה, ואמר לו חזקיה בן אמוץ כלה נבואתך וצא, כך מקובלני מבית אבי אבא, אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע מן הרחמים. היינו שאמנם על פי סדר ההנהגה מקום שנבואה מגעת לשם, כבר

נגזרה גזירה ואי אפשר לשנותה, אבל עדיין מקובלני מבית אבי אבא, מרומז על בחינת הנהגת עילאית לעילא מכל דרגין, שעל ידי אמונה ובטחון ברחמי שמים המרובים כל כוחות הדינים אין עומדים בפניה, ומשם אפשר להמשיך ישועה.

וכך הם דברי המהר"ל בנתיבות עולם (נתיב הבטחון): כמה גדול מדת הבטחון, שבוטחים בו יתברך בכל לב, עד שכל הדברים נעשים לו לטובה, כמו שהיה שאצל רבי עקיבא ונחום איש גמזו, כי מפני שהיה בוטח בו יתברך שיציל השם יתברך אותו כי הוא כל יכול וכאשר שם בטחונו בו אז על השם יתברך להציל אותו. עוד מבאר שם על פי מאחז"ל (מנחות כט) בטחו בה' עדי עד, כי בי-ה ה' צור עולמים, בעולם הזה ובעולם הבא, שלפעמים אין אדם ראוי לדבר טוב מצד מזלו הרע בעולם הזה, ועל ידי שבוטח בה', שיכול להשפיע אליו מעולם העליון שהוא כולו טוב, הרי מגיע דבר זה עד עולם העליון, וממשיך עליו הנהגה מעל טבעו. והרה"ק ר' אלימלך מליזענסק זי"ע מביא בספרו (נועם אלימלך פר' בשלח) כי הבוטח בלב נאמן, פרנסתו מזומנת לו שלא בצער ועבדות כלל, וכגשם ההולך בלא יגיעה, ורק אם הוא מחוסר בטחון צריך להשתדלות וליגיעה דבר יום ביומו. וכמו שמסופר על האלשיך הק' זיע"א שדרש בבית הכנסת שהבוטח בה' לא צריך לעשות דבר לפרנסתו, כי אם לישב בבית המדרש לעסוק בתורה ותפילה וד' יזמין לו פרנסתו. ובעל עגלה אחד נכנסו הדברים ללבו, ואכן זימנו לו מן השמים ארגז מלא מטבעות זהב. ושאלו אותו תלמידיו למה רק הוא זכה לזה, ויען להם, שאין הדברים מתקיימים אלא במי שמאמין בכך אמונה תמימה ופשוטה, ולכן רק הוא זכה לזה.

כט. אפשר להמשיך ישועה על חבר שבצרה בכך שמשרישים בו אמונה

הדרך הזאת היא הדרך בה דרכו רבותה"ק זי"ע מדור דור. ובמיוחד מרן הס"ק מלכוביץ זי"ע, שבבוא לפניו ענין קשה ביותר, שלא היה שום דרך על פי הכוחות הטבעיים להמשיך לו ישועה, היה משפיע על היהודי שבא אליו ומשריש בו אמונה ובטחון חזק, עד שהאיש בעצמו המשיך עליו את הישועה. וכמו שקרא מרן מוהר"ש זי"ע עליו מאמר הכתוב (שמות יז, יב) "ויהי ידיו אמונה", כמו אדם העושה בידיו כל מעשיו, כן היה הוא ז"ל עושה כל המעשים הנסים והנפלאות על ידי השרשת אמונה. והוא ז"ל אמר, כי בעת התגברות הדינים על יהודי, יברך אז שהכל נהיה בדברו, ויתחזק באמונה ובטחון כי הכל נהיה בדברו, כי אז יומתקו על ידי זה כל הדינים וימשיך ישועה.

ל. האמונה בהשגחה עושה מצירוף מקרים ישועות וניסים

עד כמה השפעת האמונה והבטחון בה', שכל מה דעביד רחמנא לטב עביד, לעורר בהנהגה העליונה להמשיך חסד ורחמים, אפשר ללמוד ממה שאחז"ל (ברכות ס') דרבי

עקיבא הוי אזיל באורחא והוי בהדי חמרא ותרנגולתא ושרגא, מטא להאי דוכתא בעי אושפיזא ולא יהבו ליה, אמר כל מה דעביד רחמנא לטב עביד, אזיל בת במדברא, אתא אריה ואכיל לחמרא, אתא שונרא אכיל לתרנגולתא, אתא זיקא כביה לשרגא, אמר רבי עקיבא כל מה דעבידין משמיא לטב, בלילה אתא גייסא שביה למתא, אמר להו לאו אמרי לכו כל מה שעושה הקב"ה הכל לטובה, ופירש"י אילו היה הנר דולק היה הגייסא רואה אותו, ואילו היה החמור נוער או התרנגול קורא היה הגייס בא עליהם. רבי עקיבא מתוך אמונתו שאין דבר בלי השגחה פרטית, ומתוך בטחונו בה' הטוב והמטיב, וכל אשר עושה הוא מתוך אהבתו אליו ולטובתו, לכן כשהאכסנאי לא נתן לו מקום ללון, לא תלה בשום גורם אחר רק בהשגחתו יתברך וכי הכל הוא רק לטובתו, וכן השונרא והאריה שטרפו לו, גם אם לכאורה לא היה בזה ענין יוצא מהרגיל, אך הוא מתוך אמונתו ובטחונו ידע שאין "מקרה" והכל בהשגחה עליונה ולטובתו. ובשם הבעש"ט זיע"א איתא, שהחידוש בהאי ענינא, כי הגם שרואים כמה וכמה ענינים נפרדים שלא שייכים זה לזה, האמונה בהשגחה פרטית עושה מכל העובדות הפשוטות צירוף ואחדות אחת עם המטרה. ומביא הבעש"ט זי"ע משל לצירוף מקרים, מה שקרה לאחד מאנשיו, שנתעורר פעם אחת באמצע הלילה על ידי עקיצת פרעוש, וקפץ ממטתו ורץ לפרוזדור, במרוצתו נפל בכח על חבית מים שעמדה, ונתהפכה ונשפכה על הארץ, מים אלו כיבו גחלים שהתחילו לבעור, ועמדה לפרוץ אש להבה, שהיתה עלולה לשרוף את הבית, ובשובו למטתו מצא שהקורה בתקרה שמעל מטתו נפלה בינתיים על המטה בה ישן. האיש הזה, המאמין השלם, ראה בכל צירופי עובדות בודדת אלו, איך שהכל נעשה בהשגחה פרטית, והכל נעשה לטובתו, לא מקרים בודדים, אלא שרשרת של השגחה פרטית. יסוד לרעיון זה אנו מוצאים בנס מגילת אסתר. סיפור המגילה בנוי מהרבה מקרים בודדים בלי כל קשר. אחשורוש הורג את ושתי, ואסתר נלקחת לבית מלכותו, ופרשת בגתן ותרש וכו', שרשרת של מאורעות נפרדים, שרק אחר כך ראו עין בעין את כל צירופי העובדות, איך כולם יחד הובילו למטרה, להציל את עם ישראל מהשמדה.

גודל הפלגת כח הבטחון, אנו מוצאים בשיר של פגעים (תהלים צ"ב) אומר לה' מחסי ומצודתי אלקי אבטח בו, כי הוא יצילך מפח יקוש וגו' לא תירא מפחד לילה וגו' יפל מצדך אלף ורבבה מימינך וגו' כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך וגו', על שחל ופתן תדרוך וגו'. פירוש השיר של פגעים, איך ישיג האדם מדריגות כאלה, לשלוט על כל כוחות הסט"א והמשחיתים, עד כי יפול מצדך אלף ורבבה מימינך, ועד כי על שחל

ופתן תדרוך, הכל הוא בכח שאומר לה' מחסי ומצודתי אלקי אבטח בו. כח הבטחון מכניע כל כוחות הטומאה, ותחת כנפיו יתברך יחסה, כי אתה ה' מחסי.

פרק יט - הנהגות אמונה למעשה

א. הישועה להבוטח בה' הוא בטבע הבריאה

סיפור

סיפר הרה"ק בעל מנחת אלעזר ממונקאטש זי"ע, פעם אחת היה הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע חולה מאד, והרופאים לא מצאו רפואה בדרך הטבע למחלתו, ישבו אנשי-שלומו בחדר הסמוך והתפללו לרפואתו. פתאום שמעו קול רעש, ופתחו הדלת ומצאו את הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע שוכב על הארץ כי נפל, מיד מיהרו להרימו ולחזור להשכיבו, וחזרו לתפילתם כבראשונה. לא ארכה השעה ושמעו את קולו הק' שקורא למשמש שיביא לפניו מים ליטול ידיו, כי ב"ה הוטב לו. וכן היה, שעד מהרה הוטב מצב בריאותו, וחזר לאיתנו לגמרי.

אחר כך אמר הגה"ק מבארדיטשוב זי"ע לאנשי שלומו, כששמע מה שאמרו הרופאים שבדרך הטבע אין רפואה למחלתו (ל"ע), נזכר מה ששמע מהמגיד הק' ממעזריטש זי"ע, שמה דכתיב "הבוטח בד' חסד יסובבנו" (תהלים לב, י), אין הפירוש שהישועה בא כתשלום שכר בעד מדת הבטחון שבו, או כסגולה להמשיך נס חוץ לדרך הטבע, אלא שכן ברא השי"ת את טבע העולם, שהגבר אשר שם בד' מבטחו, פועל הנצרך לו וימלא ד' חסרונו.

והמשיך לומר:

מתוך כך חשבתי, הרי בכוחי להתחזק במידת הבטחון בהשי"ת, ועל ידי כך אוכל להמשיך ישועה בדרך הטבע, ולא אהיה בכלל הסומך על הנס. וכך עשיתי, ומתוך בטחוני קמתי לירד מהמטה, אמנם נפלתי לארץ. שבתי והרהרתי, הלא בלי ספק דברי המגיד זי"ע אמיתיים ולמה לא נתקיימו בי, אין זה אלא כי אין בטחוני בשלימות ויש בו איזה פגם, על כן אתחזק עוד הפעם בבטחון שלם ואז בודאי אקום ברפואה שלמה. וכן עשיתי. ועל-ידי-זה תודה להשי"ת חזרתי לבריאותי כבראשונה.

[רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע היה רגיל לספר עובדא זו הרבה פעמים בעת שהלך לבקר חולים, ובפרט אצל חולים שהיו במצב קשה אשר היה נצרך לחזקם במדת הבטחון, ולהשפיע עי"ז רפואה בדרכי הטבע].

ב. לעולם אין הפסד בא לבוטח בה'

(סיפור מהמשגיח דקמניץ רבי משה אהרן שטרן זצ"ל מפי בנו)

סיפר אבא ז"ל, איך שלא מפסידים מלהתפלל בזמן ק"ש, ומעשה שהיה, שכל פעם התפלל בשוויץ במנין מסויים, יום אחד חשב שמכיון שמשתנה השעות, ויתכן שבאותו בית הכנסת יאחרו זמן ק"ש, והחליט להתפלל במנין של בית הכנסת אחר, לאחר כמה שעות פגשו "משולח" ואמר לו ר' משה אהרן, אתם "ביש מזל", באותו בוקר הגיע נדיב מסויים מצרפת, וחילק לכולם מאה פראנק, ובגלל שלא הייתם במנין הפסדתם את הנדיב, אמר לו אבא, לא יתכן כדבר הזה שבגלל שלא רציתי שאפסיד זמן ק"ש - אפסיד כסף. אמר לו האיש, אתם עם הבטחון שלכם... אני בלי הבטחון קבלתי מאה פראנק ואתם עם הבטחון לא קבלתם כלום. באותו רגע חשב לעצמו - סיפר אבא - רבש"ע, הראה ליהודי זה שלא יתכן שנפסיד בגלל קיום במצות ק"ש.

לעת ערב הלך להתפלל במנין שמתפללים לפני השקיעה, כשנכנס שם ראה את המשולח שהעיר לו ביום עם הסיפור של הנדיב, ואמר לו - ראה פלא אותו נדיב מתפלל כאן עכשיו, לאחר התפילה נגשתי אליו ואמרתי לו על ישיבת קמניץ, ונתן לי מאה פראנק... כשאני ממתין למעריב - ביני לביני למדתי משניות, אותו נדיב שאל את הגבאי, אם מכיר אותי, והנ"ל אמר לו כנראה שאני אדם ישר... פתאום ניגש אלי הנדיב, ונתן לי עוד שלש מאות פראנק... לאחר מעריב קרא לי, ואמר לי אני הגעתי מצרפת עם סכום כסף לחלק לצדקה, נשאר לי עוד אלף פראנק ומכיון שאני הלילה חוזר לצרפת, ושמעתי שאתה אדם ישר... קח לך את האלף פראנק שנשאר בידי...

אותו משולח עמד נדהם... ואמר: רבי משה אהרן... חטאתי בדבורי, אתה עם הבטחון שלך עשית אלף וארבע מאות פראנק, אילו באת בבוקר ביחד עם כולם, לא היה שואל עליך... היית מקבל כמו כולם מאה פראנק, לאחר ששמרת על זמן ק"ש ולא באת לביהכנ"ס הזה, הקב"ה סיבב בידך להתפלל כאן, ואז שאל עליך... וקיבלת סכום הגון...

ג. המחשת אמונה לנוטל תרופה להתרפאות

משה נשאל מידידו אהרן, מה שלומך? משיב משה, לא הכי טוב, היום קמתי בבקר עם כאבי שיניים חזקים, ועד עתה הכאבים ממשיכים, מלבד בבוקר בשעה 10:00 נטלתי כדור הרגעה והועיל עד השעה 12:00, עתה חזרו הכאבים וכנראה שאצטרך ליטול כדור נוסף..., בצהרים שוב נוטל משה כדור המרגיעו מהשעה: 4:00 - 2:00

לכאורה מה חסרון אמונה יש בדיבורים שכאלו, בנוסחה כזו רגילים לדבר רוב ככל בני האדם כולל המאמינים, אולם אם נתבונן נשכיל להבין היאך ראוי ליהודי מאמין לעקוב אחר הנהגת ה' עמו הגם שנראית כשגרתית ביותר.

ובכן הבה ונראה מה קרה כאן מצד ההשגחה עם משה הסובל מכאב שיניים.

משה ישן על מיטתו, ומדת הדין מקטרגת להצדיק יסורים על משה, הקטרוג מתקבל, ונגזר על משה שיקום עם כאבי שיניים, אולם מידת הרחמים התערבה בנידון, ונעתרו מן השמים למידת הרחמים, ליתן הפוגה למשה מכאבי השיניים בין השעות 10:00-12:00, ובין השעות 2:00-4:00.

משה קם בבקר מתעורר מכאבים עזים בשיניו, שותה משהו, בקושי הולך להתפלל, מגיע השעה 8:00 בבקר משה מתלבט - אקח כדור או לא אקח... אפשר הכאבים יעברו... ממתין הוא עד השעה 9:00, בשעה 9:00 מחליט הוא לקחת כדור, מחפש כדור בביתו ואינו מוצא, מחפש ומחפש ואינו מוצא, בינתיים מגיע השעה 9:30. בלית ברירה הולך הוא לבית מרקחת, בית המרקחת סגורה..., ממתין הוא בחוץ עוד כמה דקות לפני 10:00, ואז קונה את הכדורים, בשעה 10:00 בדיוק בולע כדור, ואז רק מתחיל לחוש הרגעה מכאביו למשך 2 שעות עד השעה 12:00, לאחר מכן חוזרים הכאבים, ממתין ומהסס משה מלקחת עוד כדור עד השעה 2:00 ואז מחליט הוא: לוקח אני כדור נוסף, ושוב נרגעים כאביו עד לשעה 4:00 בדיוק.

הרי שההתלבטות ועיכוב ההחלטה, ועיכוב פתיחת הבית מרקחת הכל הוא כדי לקיים גזירת שמים שגזרה אי אלו שעות יהא הסבל, ואי אלו שעות יהא ההפוגה והרגיעה מהסבל.

ד. לא זכיתי שתפילתי נתקבלה...

לא מעטים המקרים שנתקלים אנו בבעיה כל שהיא, ולענייננו נקח לדוגמא בעיה בריאותית, בתור יהודים מאמינים מתפללים אנו מעומק הלב להחלמתנו, ומתחננים לה' שישלח לנו רפואה ממנו באופן ישיר ללא צורך ברופאים ורפואות, ממתינים מללכת לרופא מתוך תוחלת ממושכה שהכאב יעבור ע"י רופא כל בשר ומפליא לעשות, ובאמת תחושתנו היא אמיתית - בשל מה יש ללכת לרופא?! וכי הרופא יש בידו לפעול מאומה מבלתי רצון ה', והלא הרופא יכול לטעות באבחון המחלה, או במציאת התרופה המתאימה, וכיוצא, ואם כן מאחר והרופא תלוי בהשגחה, מה יש צורך לטרוח ולהרפאות דוקא דרכו, ומחזקים אנו את אמונתנו בבורא, מתפללים מתחננים, והנה אין

מענה, החולי והכאב ממשיכים כמות שהיו, נאלצים אנו ללכת לרופא, נוטלים תרופה והנה מיד שיפור, ולאחר כמה ימים נעלם הכאב או החולי.
מחשבתנו אז, חבל! לא זכינו שתפילתנו נתקבלה והוצרכנו לאכזבתנו להרפאות ע"י הרופא...
זו מחשבת טעות!
נטשנו את מלחמת האמונה כשהיא באמצעה, ומבלי משים לב נוצחנו!
פשר הענין הוא כך.
התחלנו בנסיון האמונה בדרך הנכונה, והיא להתפלל לה' ולהאמין שיתכן וישועתו תבוא ללא רופא וללא מרפא אלא רק מידו יתברך, הקב"ה בוחן לבות וכליות אכן ראה את אמונתנו הכנה וראה שאנו ראויים לנסיון יותר קשה, והוא שבדוקא לא נענה לבקשתנו להשיג הרפואה ללא רופא וללא מרפא, [ואגב, יתכן וישנה פניה בבקשה זו כי יתכן ונובעת היא מתוך עצלות או מתוך חשש חסרון כיס,] ובכל אופן - ה' צדיק יבחן - ממשיך הקב"ה לבחון את מאמיניו, והוא בכך כאמור שבדוקא לא עונה לבקשתם ואז נצרכים המה לילך לרופא ומיד מתרפאים, והנה כאן עיקר קושי הנסיון, למי הודאתם? במי רואים הם עתה את ישועתם? כאן נפלנו במחשבה, הנה תפילתנו לא התקבלה.. נושענו לבסוף ע"י הרופא..., והעובדא שנכשלנו, שהרי לו היינו נושעים שלא ע"י רופא הלא היתה הודאתנו לה' בעוצמה הרבה יותר מעתה שנושענו ע"י רופא, ואדרבא עתה שנושענו ע"י רופא חשים אנו באכזבה, ואכזבה זו נובעת מפני שאנו מסבים את ישועתנו לרופא, או גם לרופא ולא לגמרי להקב"ה והאמת מה היא? שגם ישועתנו ע"י הרופא היא איננה אלא מהקב"ה בלבד, והרופא אינו אלא סיבה ודרך טבעית לרפואתנו, ואין בסיבה זו ממש, ועצם זה שישנו מפנה חד בתחושתנו בין לו היינו נושעים ללא הרופא ובין כשנושענו באמצעות הרופא הרי שאמונתנו לא עמדה במבחן כראוי, שהרי מה אכפת לנו אם קבלנו את משכורתנו מה"בוס" ישירות או ע"י פקידו הממונה לחלוקת המשכורות. ההרגשה היא הלא היא קבלתי משכורת מה"בוס", והפקיד אינו אלא שליח לחלוקה, כן צריכה להיות תחושתנו ברפואתנו ע"י הרופא שאכן נתקבלה תפילתנו לרפואה שלמה אלא שבאה באמצעות הרופא והוא לשם המשך המבחן האם נטשנו את המלחמה על האמונה באמצע המבחן או שהחזקנו בו עד הסוף, כך שהנצחון הוא אם תחושתנו בהודאה לה' שכשנושענו ע"י הרופא היא כמו לו היינו נושעים שלא ע"י הרופא, כי בעצם אותה יד המרפא ללא רופא היא ורק היא היד המרפא גם באמצעות הרופא - יד ה'!

ה. עליות וירידות

גם לתופעת העליות והירידות ברוחניות יש להתייחס באמונה ואף שהובטחנו בהבטחת: ''הבא ליטר מסייעין אותו'', או בהבטחת ''פתחו לי פתח כפתחו של מחט ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם'', ולכאורה לנגד עינינו לא נראה שמתקיים בנו הבטחות אלו, באמת הבטחות אלו מתקיימות במלואן, הכיצד?

ונקדים לכך משל.

אחת המדינות מצבה היה משגשג בכל תחומי ההתפתחות והכלכלה והכניסו למדינה הון רב, בהתאם לכך לבם של המנהיגים היה רחב והמשכורות היו גבוהות, הסיוע לכל שכבות העם היה ביד רחבה, הקצבאות למשפחות מרובות ילדים, חולים נכים היו בשפע רב, וכיוצא, במשך הזמן עברה מדינה זו משבר חמור מסיבת מלחמה קשה שתקפתה, והון רב הוסב לצורך המלחמה וחל משבר כלכלי חמור במדינה. סכומי הקצבאות ירדו למאד, במשכורות העובדים חלו קיצוצים ניכרים, ומי שפעם משכורתו היתה 10,000 ש''ח לחודש, ובכך היה נחשב למשתכר באופן מכובד, היום המשכורת המכובדת היתה בסך 5,000 ש''ח בחודש, כי עד כאן הוקצבה המכסה למשכורת מכובדת, וכיוצא. ומי שראה פעם את עצמו למוצלח ומאושר במשכורת של אז, הרי שחייב הוא לראות את עצמו היום מוצלח ומאושר במשכורת של היום ולשמוח בה כי זהו המקסימום שניתן להשיג היום.

כך צריכה להיות ההסתכלות במצב העליות והירידות של ימינו, ונבאר.

בדורות עברו השפע הרוחני שהיה נשפע למשתדלים ולטורחים בעבודת ה' היה במשכורת גבוהה מאד, שפע של רוח הקודש, שפע של חכמה בינה ודעת בתורה, לב רחב להבין ולחדש, לב חי מתרגש ומתפעל מכל דבר בקדושה וכו', כי כן שפע זה היה בהתאם לגוון עבודתם ברמה הגבוהה האיכותית שנדרשה מהם. היום שאנו בירידת הדורות ירדה המכסה של ההשפעות ונצטמצמה למאד, ואין רואים בפועל תוצאות מבורכות כמאז, וכמו שרואים אנו בחוש את ירידת ההשפעות הרוחניות היום לעומת דורות שעברו, ובעצם שפע זה המועט שנשפע לנו הוא כמו כן בהתאם לרמה הנדרשת מאתנו היום בעבודתינו שהיא בהרבה פחות מהרמה האיכותית שנדרשה מהדורות הקודמים.

ומה אם כן המכסה שמוענקת היום לאחר הקיצוצים?

אחר שרואים אנו שמנת חלקנו היום היא לעבור נסיונות תקיפים ותכופים, והמתבקש מאתנו הוא ללחום בכל כוחנו על מנת לפחות להחזיק מעמד ולא ליפול לאיסורים

חמורים, וכל ה"עשה טוב" שהוא תורה ותפילה שאנו עוסקים בהם הלואי ויועיל לנו רק לחלק הסור מרע, דהיינו מה יש לחשוב להגיע מהעשה טוב למדרגות והשגות, הלואי ונצליח מכל העשה טוב להינצל מהרע האורב לנו בכל פינה, וגם מלחמה זו עולה לנו בקושי רב, אחר שרצופה היא לכשלונות ונפילות במהלך המלחמה, שהיא סיבה לחלישות הדעת לנטוש את מערכת המלחמה ולהתיאש ממנה לגמרי, הרי שהנדרש מאתנו היום הוא להילחם ולהילחם, וגם לאחר נפילות - ושיהיו כמה שיהיו להמשיך ולטכס עצות סייגים וגדרים על מנת להמשיך להילחם, וכמובן מבלי לראות מדרגות והשגות, ובמילא פשוט הוא שזה גופא הנצחון, זוהי המכסה שמוענקת היום לבא ליטהר, והיא שיהא לו כח בנפש להמשיך להילחם, ולא לנטוש המלחמה, ומבלי להתיחס לנפילות - להמשיך בחירוף נפש להילחם ברע, להמשיך בתורה ותפילה היום אף שאלו באים לאחר כשלון מוחץ של נפילה שקרתה אמש, וזה גופא הנצחון המוענק היום, וזה גופא המסייעין אותו המובטח לבא ליטהר.

לו נשכיל להחכים מהמציאות שאנו חיים בה היום מה תפקידנו - לעולם לא נחלש בדעתנו, לא ניפול לעולם לזרועות היאוש, בידענו שכהיום זהו המתנה וההענקה לנלחם, והוא שימשיך להילחם גם כאשר נוחל הוא מפלות וכשלונות.

ובזה חסיד ואהוב הוא אצל קונו להיותו נאמן בתכלית לה', שהנה אף שנפצע במלחמה - ושיהיה ברשלנותו - עם כל זה ממשיך הוא להחלץ מחדש לקראת מערכה חדשה להילחם ולהרים קרן הקדושה, ללחום מלחמת ה' עד כלות הנפש ללא הארת פנים וללא ההשגה ועונג רוחני כל שהוא.

אין הדבר סותר את מחויבתינו לשוב בתשובה על מעידותינו, אחר שאנו אחראים ואשמים על הקורות אותנו במעידות אלו, אולם אסור שיהא זה על חשבון נסיגה מהערכות למלחמה מחדש בכל פעם.

והסיבה לכך כי עיקר תיקון הנשמות בדור האחרון הוא הכניעה, ומעשינו גרמו שכך יהא מהלך שלמותנו, בדרך של "שבע יפול צדיק וקם" המכנעת את הלב ומכשרתו לתיקון יותר מכל אפשרות אחרת, בכל אופן כך ראה הבורא בחכמתו תיקון לבני דור עקבות משיחא.